

Svenka Savić: Između baletske i jezičke igre

Svenka Savić:
Između baletske i jezičke igre
Uredila: Ivana Antonić

9 788671 881906

Udruženje „Ženske studije i istraživanja“
www.zenskestudije.org.rs
Futura publikacije
www.neusatz.rs
office@neusatz.rs

Svenka Savić: Između baletske i jezičke igre

Uredila
Ivana Antonić

Izdaju Udruženje „Ženske studije i istraživanja” i Futura publikacije

Uredila: Ivana Antonić

Recenzenti: Vesna Krčmar i Uglješa Belić

Lektura i korektura: Nataša Belić

Štampa: Futura, Novi Sad

Prelom i naslovna strana: Futura publikacije

Zahvaljujemo se autorkama i autorima na prilozima u ovoj knjizi,
recenzentima, bibliotekarki Olgji Radmanović i
Mileni Leskovac iz Arhiva SNP i fotografu Branislavu Lučiću.

Fotografije u knjizi i ostali dokumenti su iz lične dokumentacije Svenke Savić.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

81'1:929 Savić S.(o82)

SVENKA Savić : između baletske i jezičke igre / uredila Ivana Antonić. - Novi Sad : Ženske studije i istraživanja : Futura publikacije, 2020 (Novi Sad : Futura publikacije). - 320 str. : ilustr. ;
23 cm

Tekst lat. i čir. - Tiraž 300. - Podaci o autorima: str. 315-320. - Napomene i bibliografske referen-
ce uz tekst. - Summary.

ISBN 978-86-7188-190-6

1. Антонић, Ивана, 1962-
а) Савић, Свенка (1940-) -- Зборници

COBISS.SR-ID 19301897

Svenka Savić:
Između baletske i jezičke igre

Uredila Ivana Antonić

Novi Sad 2020

SADRŽAJ

Uvodna reč // 5

Ivana Antonić: Psiholingvistica Svenke Savić // 7

Margareta Bašaragin: Feministička lingvistika // 63

Zilka Spahić Šiljak: Na krilima feminizma i ekumenizma // 101

Vera Obradović Ljubinković: Svenka Savić: Hajde da počnemo dijalog i/ili kako se ostvaruju dodiri nespojivog // 121

Miloš Pankov: Svenka Savić u medijima // 157

Svenka Savić (rođ. Vasiljev): Lična i profesionalna biografija – hronološki sled događaja // 199

Nataša Belić: Bibliografija radova dr Svenke Savić, profesorke emerite (1963–2020) // 209

Summary: Svenka Savić – *Between Ballet and Linguistic Dance* (Translated by Vesna Gerić) // 305

UVODNA REČ

Knjiga *Svenka Savić: Između baletske i jezičke igre* priređena je povodom 80 godina života i 60 godina rada profesorke emerite Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu dr Svenke Savić. Knjigu su priredile njene nekadašnje studentkinje/i, a kasnije saradnice/i sa kojima je radila na različitim projektima u nekom periodu svoje karijere: prof. dr Ivana Antonić – Institut za južnoslovenske jezike / Odsek za srpski jezik i lingvistiku Filozofskog fakulteta UNS (1982–1991), projekat *Psiholingvistička istraživanja* (1987–1991), dr Margareta Bašaragin (od 2012) – Centar za rodne studije ACIMSI UNS i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”, prof. dr Zilka Spahić Šiljak (od 2002) – Centar za rodne studije ACIMSI UNS, Religijske studije i Rodne studije u Sarajevu, međureligijski i ekumenski projekti, prof. dr Vera Obradović Ljubinković (od 2009) – koreodrama, Centar za rodne studije ACIMSI UNS i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”, dr Miloš Pankov (od 1996) – sva tri nivoa studija na Odseku za srpski jezik i lingvistiku Filozofskog fakulteta UNS i mr Nataša Belić (od 1995) – Seminarska biblioteka Odseka za srpski jezik i lingvistiku i Biblioteka Filozofskog fakulteta UNS.

Knjiga sadrži sedam priloga. U tri priloga obrađene su glavne oblasti istraživačkog i akademskog rada profesorke Savić u domenu jezika, govoru i komunikacije od druge polovine šezdesetih godina do danas: lingvistika, psiholingvistika i analiza diskursa (I. Antonić), potom feministička lingvistika (M. Bašaragin) i feministička teologija (Z. Spahić Šiljak) koje bi se, bez mnogo ograda, u širem smislu mogle podvesti i pod kritičku analizu diskursa. Ovom prilikom posebnim prilogom nije pokrivena samo oblast romologije, kojom se profesorka Savić takođe intenzivno bavi poslednjih trideset godina, budući da su njeni radovi u ovoj oblasti predstavljeni u knjizi Savić 2016.¹ Poseban prilog posvećen je i radovima profesorke Savić

¹ Savić, Svenka 2016. *Kako je muški rod od devica?: visokoobrazovana romska ženska elita u Vojvodini*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.

u oblasti baletske istoriografije, biografije i baletske kritike (V. Obradović Ljubinković) budući da je, i nakon prestanka aktivnog igranja u ansamblu Baleta Srpskog narodnog pozorišta (1968), tj. odluke da prekine profesionalnu baletsku karijeru, i kratkog bavljenja baletskom pedagogijom, i opredeljenja za istraživački rad u lingvistici, nastavila pomno da prati baletsku scenu, karijeru istaknutih, posebno novosadskih baletskih umetnika, i da redovno piše baletsku kritiku. Jedan prilog posvećen je i njenim mnogobrojnim aktivnostima vezanim za medije: štampane, elektronske, digitalne (M. Pankov) budući da je oduvek smatrala da istraživačke rezultate, pa i istraživače, a posebno žene koje se bave istraživanjima, treba učiniti vidljivim i van usko akademskih krugova. Autori su se, prema ličnom izboru, opredeljivali za način na koji će predstaviti rad profesorke Svenke Savić u određenoj oblasti, a prilozi su urednički samo u potreboj meri grafički usaglašeni. Šesti prilog je biografija profesorke Savić koja hronološkim redom, beleži najznačajnije događaje iz profesionalne i privatne sfere njenog života, ilustrovana ličnim fotografijama iz privatne arhive. Sedmi prilog je bibliografija radova objavljenih u periodu od 1963. do polovine 2020. godine (N. Belić), koja broji preko pet stotina bibliografskih jedinica, sa posebnim prilozima u kojima su popisani i intervjuji, prevodi, recepcija njenih radova, video-zapis, radio-zapis, odrednice u enciklopedijama i leksikonima, mentorstvo doktorskih disertacija, prilozi na portalima, a u posebnom odeljku bibliografije navedene su i sve uloge koje je u baletskim predstavama Srpskog narodnog pozorišta igrala od 1960. do 1968. godine. Bibliografija je urađena prema Međunarodnim bibliografskim standardima za opis monografskih publikacija (ISBD-M) i analitičku obradu priloga iz periodike, zbornika i posebnih izdanja (ISBD-CP).

U Novom Sadu, jula meseca 2020. godine

Ивана Антонић

ПСИХОЛИНГВИСТИКА СВЕНКЕ САВИЋ

Укупна професионална активност професорке Свенке Савић у истраживачкој и академској делатности може се поделити у три основне фазе: монодисциплинарна (лингвистика), интердисциплинарна (психолингвистика – развојна и примењена, и анализа дискурса) и мултидисциплинарна (критичка анализа дискурса – феминистичка лингвистика, феминистичка теологија, ромологија). Предмет овога прилога јесте синтетички осврт на прве две фазе: монодисциплинарну и интердисциплинарну односно три етапе: лингвистичку (друга половина 60-их година), психолингвистичку (1971–1990) и дискурсну (1985–2000), али са прекидима и у каснијим годинама све до данас. Како је њена укупна професионална и јавна делатност током протеклих деценија била изразито дисперзна и разноврсна, тако су разноврсне биле и истраживачке теме којима се бавила у интердисциплинарној фази свога рада, која покрива скоро две трећине њене истраживачке и академске каријере. Ипак, психолингвистика, као један од интердисциплинарних приступа језику, говору и комуникацији, остала је њен заштитни знак па је отуда издвојена у наслову овога прилога.

Увод

Интересовање професорке Свенке Савић за лингвистику у различитим видовима њенога испољавања, а посебно психолингвистику, и психолингвистичке аспекта усвајања, развоја и употребе српскохрватског/српског језика дуго је већ безмalo шездесет година. Оно формално започиње уписом на студије јужнословенских језика

школске 1959/60. на Филозофском факултету у Новом Саду, мада, по сопственом признању, у том тренутку није имала јасну идеју о томе шта је то што ће студирати и чему ће јој то стечено знање послужити.¹ Но, израдом дипломског рада *Структура двеју песама Момчила Анастасијевића*, који је одбранила, а потом и објавила под руководством професорке Милке Ивић у првом броју тада новопокренутог часописа *Прилози проучавању језика*, 1965. године, то њено интересовање очитује се већ као сасвим јасан наговештај суштинског професионалног опредељења. Истина, у том тренутку она професионално игра балет као стална чланица балетског ансамбла Српског народног позоришта у Новом Саду будући да је претходно била завршила средњу балетску школу у Новом Саду, а потом се и усавршавала у светском центру балетске игре, у Лењинграду, али одлуком да се после дипломирања упише и на магистарске студије лингвистике, и напокон одлуком да из сталног ангажмана у позоришту пређе у редовни радни однос у тек основаном Институту за лингвистику, 1968. године, у звању асистента-истраживача, коначно се опредељује за научноистраживачки рад у лингвистици као домену своје професионалне делатности. Томе је остала у потпуности привржена и у својим пензионерским данима. Шездесет година дуга каријера у научноистраживачком раду нужно се одвијала у контексту збивања у непосредном друштвено-политичком, па и идеолошком окружењу, што је већ у првим годинама њене каријере најнепосредније имало за последицу гашење Института за лингвистику као научноистраживачке установе после непуних десет година рада (децембра 1977) и прелазак професорке Савић, као и неколицине осталих запослених, на Катедру / у Институт за јужнословенске језике, касније, а и данас, Одсек за српски језик и лингвистику, најпре у научном звању за рад на пројекту, а касније и укључивање у универзитетску наставу на сва три академска нивоа. Такве околности су током година изискивале и извесне модификације у самом раду: истраживање у научном институту подразумевало је у неким аспектима индивидуални рад на одабраној теми, а покретањем пројеката са дефинисаном централном темом и појединачним проектним задацима захтевало је сараднички и тимски приступ колега; с друге стране комбиновање рада на истраживачком пројекту и наставне обавезе у раду са студентима у универзитетском контексту налагало је сталну интеракцију истраживачких и образовно-педагошких активности.

¹ Savić, Svenka 2010. Izgrađivanje akademske zajednice: 1960–2010. U: Vasić, Vera (ur.). *Diskurs i diskursi*. Zbornik u čast Svenki Savić. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Ženske studije i istraživanja. Str. 48.

Иако посвећеност искључиво истраживачком раду има свакако читав низ својих предности, пре свих могућност потпуне усредсређености на тему па, у најбољим околностима, и бржи долазак до конкретних резултата, те већа штампана продукција, комбиновање истраживачког рада и едукативног рада са студентима омогућује динамичнији процес, сталну проверу валидности методологије и добијених резултата односно уочавање недостатака у обиму и веродостојности корпуса, али и преко потребни фидбек (*feedback*), долазак до нових идеја и стални прилив нове енергије. Мада је тек недавно професорка Савић утврдила да је предност институтског рада спознала пуно времена након престанка рада у институту,² мислим да је природи њене личности, агилности и изразито склоности за колективни, сараднички, а мање индивидуални рад далеко више одговарао универзитетски контекст који јој је непрестано пружао прилику да окупља људе и да њихову пажњу и ангажман задржава, краће или дуже, на истраживачким темама и теоријско-методолошким приступима са којима се сама сусретала у неком од престижних лингвистичких центара у свету (Беркли, Албакеркиј – Нови Мексико и Бафало – САД, Макс-Планк институт за психолингвистику, Нијмеген – Холандија, Брисел – Белгија, Вирцбург – Немачка), на међународним конференцијама или у страној литератури, а који су окупирали њену пажњу. Она је заиста увек имала дара и енергије, пре свега, да анимира и за своје теме придобије многе младе људе, студенте лингвистике, али и оне који су имали истраживачког порива који није увек нужно морао бити и строго научног капацитета. Кроз редовну наставу, коју је држала од деведесетих година па до пензионисања на матичном факултету, и постдипломску консултативну наставу, у којој је учествовала још током осамдесетих,³ али и кроз групу младих истраживача, и нарочито кроз трибину *Психолингвистички колоквијум*,⁴ коју је организовала и модераторски водила десетак година, прошао је велики број студената лингвистике, разуме се не само сербокоатистике / србијистике, него и славистике, англистике, германистике, али и студената других нефилолошких усмерења, нпр. психологије, педагогије, филозофије и журналистике, који су захваљујући њеном сталном ангажовању и

² Savić, Svenka 2010: 49.

³ Од 1984. у звању ванредне професорке радила је и на Филозофском факултету у Београду, на Одсеку за педагоџију, на предмету Методика српског језика.

⁴ Savić, Svenka, Mitro, Veronika, Valić Nedeljković, Dubravka 2004. *Psiholinguistički kolokvijumi (tribine): desetogodišnji jubilej*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

бројним контактима које је годинама успостављала са професорима и истраживачима из различитих лингвистичких центара имали прилику да виде, упознају и слушају многа позната имена чије су књиге и радове налазили у списковима литературе за наставне предмете и у научним библиографијама. Ако се томе додају и студенти из свих центара некадашње државе Југославије, као и страни студенти, који су похађали двонедељне курсеве које је организовала и такође модераторски водила у Интеруниверзитетском центру за постдипломске студије (IUC) у Дубровнику од 1984. до 1991. године,⁵ ангажујући домаће и иностране предаваче, онда је неоспорно колико је енергије и труда улагала у окупљање људи заинтересованих за језик и најразличитија питања везана за његово функционисање и употребу.

Но, шездесет година истраживачког рада на питањима језика, говора и комуникације, а при том и шездесет година перманентног праћења светских истраживачких токова у лингвистици и лингвистичким интердисциплинама који су у деценијама иза нас били прилично динамични, нужно је за последицу имало и промене у њеном фокусу ширих и ужих истраживачких тема, теоријског стајалишта, методолошког приступа, процедура и техника обраде и презентације добијених резултата. Стога се њен вишедеценијски рад у најопштијем смислу на пољу лингвистике, али посебно психолингвистике, може поделити у неколико фаза, а поједине фазе разделити и на етапе, с обзиром на најнепосреднији предмет истраживања, корпус језичке грађе, примењени теоријски оквир и методолошки приступ. Истраживања у свакој фази њенога рада резултирала су објављивањем радова у часописима, домаћим и иностраним, а поједине фазе су биле чак и доминантно обележене излагањем резултата у међународним часописима и на конференцијама које су окупљале у датом тренутку релевантне истраживаче и ауторе дате теме.⁶ Готово свака фаза рада окончавана је и монографском студијом, књигом или уџбеником. Пошто је библиографија професорке Савић настала у тако дугом временском раздобљу, обимна је и изразито разноврсна⁷,

⁵ Од 1983. до 1991. године била је и чланица Извршног одбора овога Центра, који је основан 1973, и који је организовао постдипломске курсеве из различитих научних области, али увек са интердисциплинарним претензијама.

⁶ Ова се констатација пре свега односи на радове у којима је излагала резултате својих истраживања усвајања језика у близаначкој ситуацији.

⁷ Ова констатација се односи како на целокупну библиографију (која се може поделити у неколико тематских целина, а радови из сваке појединачне тематске

овом приликом неће бити могуће осврнути се, макар и укратко, на сваки рад или тематски повезане групе радова. Зато ћу се пре свега усредсредити на књиге⁸ настале у појединачним фазама/етапама са првенственим циљем да представим којим се језичким појавама и проблемима бавила у појединим фазама/етапама рада, до којих је резултата долазила и како су они утицали на њен даљи рад, по чemu су се те фазе/етапе разликовале, а шта их је повезивало.

I Фаза: монодисциплинарна оријентација

1. Лингвистика

1.1. Синтаксичка стилистика

Прву, почетничку фазу њенога рада обележила су два текста, оба објављена у часопису *Прилози проучавању језика*. Први текст, настао на основу дипломског рада, објављен је под насловом *Структура двеју песама Момчила Настасијевића* (и под девојачким презименом Васиљев).⁹ У поређењу с оним што ће радити у свим каснијим фазама свога рада, истраживање које је представљено у овом раду сасвим је особено и несвојствено њеној природи, познатој нам из познијих година, као и каснијим интересовањима. Поред тога што је било засновано на тада преовлађујућем структуралистичком концепту прашке провенијенције, оно је било стилистички усмерено а непосредно инспирисано при том познатим и сасвим карактеристичним јакобсоновским стилистичко-структуралним приступом поезији. Будући да јој је менторка за овај рад била професорка Милка Ивић, која, у то време, са Сртенаом Марићем ради на избору текстова Романа Јакобсона за превођење на српскохрватски језик, и пише предговор књизи која ће окупити те текстовима *Lingvistika i poetika*¹⁰, и у којој су овдашњим

.....

целине биће представљени у засебном тексту у овој књизи) тако и за онај део библиографије који се односи на лингвистику и психолингвистику, која је предмет овога прилога. В. у овој књизи *Bibliografiju radova dr Svenke Savić, profesorke emerite (1963–2020)*, коју је урадила библиографкиња Наташа Белић.

⁸ Изузетак ће бити само прва, почетничка фаза из које, разумљиво, није произтекла књига па ћу се кратко задржати на два објављена рада из те фазе.

⁹ Васиљев, Свенка 1965. Структура двеју песама Момчила Настасијевића. *Прилози проучавању језика* (Нови Сад) 1 (1965): 101–112.

¹⁰ Jakobson, Roman 1966. *Lingvistika i poetika*. Beograd: Nolit [Biblioteka Sazvežđa, 16].

читаоцима постали лако доступни Јакобсонови најпознатији текстови о „поезији граматике и граматици поезије”, сасвим је разумљиво што је својој студенткињи у то време сугерисала, или на њен предлог прихватила, тему за коју је могла да јој понуди и релевантну најрентентнију литературу. Пре свега, уз остале, Јакобсонов текста *Структура двеју српскохрватских песама*, који је већ раније био преведен и објављен у *Зборнику за филологију и лингвистику*,¹¹ а онда је уврштен и у избор представљен у књизи *Lingvistika i poetika*. Тип и степен аналитичности и систематичности видљив и у овом првом, почетничком раду професорке Савић, такође је нешто што ће у каснијим фазама релативно ретко бити поновљено. С друге стране, међутим, јасан наговештај немирног, неконвенционалног духа, који ће се већ неколико година касније испољити у пуном интензитету, без сумње се може уочити и у овом првом раду. Најпре, опредељење за анализу структуре песама несвакидашњег српског песника Момчила Настасијевића, песника римованог, али и слободног стиха у време између два светска рата, када је то готово светогрђе у српској поезији, песника изван свих поетика, чији је језик често бивао чак и на граници разарања конститутивне градивне структуре, тј. дескриптивне норме, и који је изазивао контроверзна тумачења и вредновања. Потом и полемички став првенствено са процењивањем Настасијевићевог језика, па и поетике која је из таквога језика произтекла, Александра Белића изнетог у чланку *Насиље над језиком*.¹² Стаде на становиште да се у Настасијевићевим језичким меандрима очituје висок степен креативног и иновативног потенцијала природног људског језика, које ће и у каснијим фазама рада заступати и у вези с дечјим језиком у почетним фазама развоја, а и у вези с лексичким неологизмима, темом којом ће се у неколико наврата исто тако касније бавити.¹³ Применила је, такође, статистичку методу, неубичајену у то време у овдашњој науци о језику, а поготово у анализи језика поезије, коју ће повремено примењивати и у каснијим, другачије оријентисаним истраживањима говорног језика. Напокон, поводом овога рада сусрешће се и са текстом

¹¹ Јакобсон, Роман 1959. Структура двеју српскохрватских песама. *Зборник за филологију и лингвистику* (Нови Сад) IV–V (1959): 131–139.

¹² Белић, Александар 1933. Насиље над језиком. *Nаш језик* (Београд) 1 (1933): 257–261.

¹³ Језику Момчила Настасијевића вратиће се 1997, и то управо његовим неологизмима: Савић, Свенка 1997. Нове речи у поезији Момчила Настасијевића. *Обиност и многообразие на славянските езици*. Ур. Лилија Лашкова. Софија: Академично славистичко друштво. Стр. 245–258.

Миливоја Павловића *Доживљај и изражај у књижевном делу Момчила Настасијевића*.¹⁴ Овом сасвим особеном истраживачу језика у нашој средини, новим генерацијама данас мало познатом, вратиће се убрзо у контексту сасвим друге истраживачке теме.

1.2. Синтакса

Други текст који припада овој првој фази њенога рада настао је на основу магистарске тезе и објављен је под насловом *Sintaksičke konstrukcije s pridevima i srpskohrvatskom književnom jeziku*.¹⁵ И овај рад урадила је под руководством професорке Милке Ивић у потпуности следећи најбоље смернице њене школе, а непосредно се ослањајући, када је одабрана тема у питању, на њена универзитетска предавања, будући да у прилично обимној литератури није нашла боли узор. У том раду излаже резултате истраживања синтаксичких структура са придевом: именичке синтагме с придевом као препонованим и постпонованим детерминатором и структуре минималне реченице с копулом / семикопулом и придевом. Истраживање је рађено на језичкој грађи експерираној из десетак дела савремених, тада веома актуелних писаца, и водећих дневних и недељних листова са читавог српскохрватског језичког подручја, уз понеки пример забележен с радија и телевизије, те из свакодневног језика образованих говорника. У центру пажње су дистрибуциона својства придева у синтагми с именицом, број могућих придева у синтагматском низу у препозицији, али и у постпозицији, могући видови везивања: синдетског и асиндетског у првом и у другом дистрибуционом типу, могући везници уколико се придеви повезују синдетски, могућности удавања истог везника или комбиновања различитих везника, могућности појаве других врта речи уз придеве, могућности појаве и правила дистрибуције прилога уз придеве, падежних конструкција, експресивних речи, могућност појаве допуна уз придев у предикатској позицији. Разматрају се и семантичке околности које регулишу дистрибуцију придева, али и језичко-стилски поступак поједињих

¹⁴ Павловић, Миливоје 1957. Доживљај и изражај у књижевном делу Момчила Настасијевића. *Поља* (Нови Сад) 3/2 (1957): 3.

¹⁵ Savić, Svenka 1968. *Sintaksičke konstrukcije s pridevima i srpskohrvatskom književnom jeziku. Прилози проучавању језика* (Нови Сад) 5 (1969): 81–110.

писаца у структурама с приdevима у посматраним делима. Овом раду приложена је и вредна тематска библиографија о приdevима у српскохрватском језику, који су публиковани на јужнословенском простору у раздобљу дужем од пола века, од 1900. до 1968. године. Језичком грађом из конвенционалних писаних извора и синтаксичком проблематиком обрађеном у овом раду примењеним аналитичким поступком више се практично неће бавити, једино ће се питањима именичке синтагме и неким другим синтаксичким појавама вратити у следећој фази рада, али на потпуно другачијем језичком материјалу, у друкчијем теоријском кључу и са сасвим другим циљем.

Дакле, прва, почетничка фаза рада професорке Савић у потпуности је била одраз школе у којој је учила лингвистику – теоријски, појмовно-терминолошки, методолошки, аналитички. У наредним фазама рада од свега тога ће се постепено све више удаљавати, наглашавајући чак, последњих година, у више наврата, да је отклоном од те, структуралистички засноване школе напустила „традиционалну“ лингвистику и усмерила се ка „модерним“ теоријским струјањима.¹⁶ Али шта је из те школе ипак понела професорка Савић? Несумњиво ентузијазам, радост и ведрину у трагању за новим, и свест о важности одржавања сталног контакта с литературом и струјањима у релевантним лингвистичким центрима у свету. Оно што је такође неоспорно јесте монодисциплинарна, лингвистичка оријентација ове прве фазе њенога рада.

Од запослења у Институту за лингвистику, 1968. године, па до 1971. професорка Савић ради на синтаксичком пројекту, којим је руководила Милка Ивић,¹⁷ чији је главни циљ био проучавање савременог српскохрватског језика послератног периода, а на конкретном задатку прикупљања и обраде падежа у прозним текстовима насталим на целокупној територији на којој је овај језик служио као медијум културног израза у раздобљу од 1945. до краја шездесетих година 20. века. Стицајем различитих неповољних околности, споља-

¹⁶ Ипак, морам овде приметити да у тренутку када она то чини, теоријско-методолошки оквир новосадске синтаксичке школе понајмање би се могао окарактерисати као традиционална лингвистика. Тим пре што јој такав епитет не одговара ни данас, више од пола века касније. Интердисциплинарна лингвистика која се помаља тих година и која ће се у различитим видовима развијати до данас само је другачија перспектива гледања на језик као појаву, те поређење, а поготово наглашено конфронтирање, са тзв. структуралном лингвистиком није увек примерено, па ни сврсисходно.

¹⁷ Поред тога била је у то време укључена и на пројекат којим је, у Институту, руководио професор Александар Младеновић.

шњих – друштвено-политичких и идеолошких прилика, и унутаринститутских – међуљудских односа, 1971. године рад на овом пројекту је прекинут, а прикупљена грађа остала је углавном необраћена у архиви Института, и након његовог гашења, неколико година касније, пренета је на Катедру за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду.¹⁸ Тиме је и формално била завршена прва фаза рада професорке Савић.

II Фаза: интердисциплинарна оријентација

2. Психолингвистика

2.1. Развојна психолингвистика

2.1.1. Усвајање језика

Априла месеца 1971. године она ће прећи на пројекат *Синтаксичка испитивања у дејцем говору*,¹⁹ који је те године у Институту за лингвистику покренула, и њиме до 1976. године и руководила, Меланија Микеш, чији ће утицај, по личном сведочењу професорке Савић, бити пресудан за њен даљи научноистраживачки рад, али и шире, рад у домаћој и међународној академској заједници, организационе послове и друштвени активизам. Тиме отпочиње друга фаза њеног истраживачког рада у којој ће се она од лингвистичке монодисциплинарне оријентације окренути ка интердисциплинарној оријентацији првенствено психолингвистичке провенијенције, од фокуса на системска питања структуре српскохрватског језика манифестована

¹⁸ У време прикупљања ове грађе објављено је свега неколико радова сарадника на овом пројекту. Касније на тој грађи више није рађено. Када сам се пред сам крај деведесетих година нашла пред задатком да за књигу о синтакси просте реченице ради део посвећен синтакси и семантици падежа проценила сам да тај корпус не би у потпуности одговарао будући да је формиран у другој половини шездесетих година, на основу посебног упитника, који је саставила професорка Ивић, и у којем је фокус био на бележењу грађе која сведочи о повлачењу односно о експанзији поједињих падежних форми у језику послератног периода, а мој циљ је био да представим опште стање падежног система у савременом стандардном српском језику на преломници 20. и 21. века (уп. Антонић, Ивана 2005. *Синтакса и семантика падежа*. У: Пипер, Предраг, Антонић, Ивана и др. *Синтакса савременог српског језика. Проста реченица*. У редакцији академика Микле Ивић. Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска).

¹⁹ На неким местима у литератури наводи се овај назив пројекта, на другим местима наводи се назив пројекта *Синтаксичка испитивања дејцег говора*.

у најчишијем виду у писаном, стилски дотераном језику, истраживачку пажњу ће усмерити на питања усвајања и развоја, најпре неких системских језичких јединица, у дечјем језику на најранијем узрасту 1,0–3,0 године, а потом и на суштинска питања корелације когнитивног и језичког развоја, да би се коначно фокусирала на комуникацију у најширем смислу, тј. на овладавање комуникативном компетенцијом на најранијем узрасту, а у наредној етапи рада и у периоду даљег језичког развоја.

Али одакле интересовање за психолингвистику, и посебно за онај сегмент психолингвистичких истраживања који се тиче усвајања језика на најранијем узрасту?

Најпре, од половине педесетих година 20. века епицентар теоријских струјања у лингвистици постају Сједињене Америчке Државе и у наредним деценијама мало ће која филолошка и лингвистичка традиција европске оријентације успети да не подлегне томе утицају, тим пре што америчка лингвистичка средина са финансијски богатом научно-продукцијском логистиком постепено постаје и готово једини вредносни параметар за процењивање и рангирање научно-истраживачких резултата. С једне стране, у то време на светску сцену ступа Ноам Чомски (Noam Chomsky) са својом трансформационо-генеративном теоријом – граматиком фразних структура (1957) и стандардном теоријом (1965), заступајући кључни теоријски став да је онтогенеза человека пресудно детерминисана урођеном универзалном језичком способношћу која претпоставља да дете наслеђује граматику као врсту направе која му омогућује да оно што створи у уму претвори у језик. Нема другог начина да се објасни чињеница да дете тако брзо, ефикасно и савршено учи први језик, тврдио је Чомски. То је могуће једино ако оно наслеђује универзалну граматику као латентну структуру која се актуализује током усвајања и каснијег развоја конкретног језика. Овај теоријски став не само да ће остати темељни теоријски став самог Чомског, па и генеративне лингвистике у целини и у каснијим верзијама те теорије, него ће подстаћи и развој два велика истраживачка поља – типолошке студије језика са основним циљем да се дође до језичких универзалија и истраживања усвајања језика на најранијем дечјем узрасту са циљем да се трага за потврдама постојања урођене универзалне граматике. С друге стране, такође половином педесетих година на америчком тлу започеће и интересовање за интердисциплинарно оријентисана истраживања језика која ће се током шездесетих година кретати у неколико праваца (антропо/[етно]лингвистика, психолингвистика, неуролингвисти-

ка, социолингвистику, прагмалингвистику) и која ће на општем теоријском плану конституисати интердисциплинарну лингвистику као најнепосреднијег теоријског опонента генеративној лингвистици. Четири године пре појаве трансформационо-генеративне граматике, 1953, у Блумингтону (Bloomington), на Идијана универзитету у Сједињеним Америчким Државама, састала се иницијативна група лингвиста, психолога и етнографа и поставила оквире психолингвистичким студијама. Годину дана касније, 1954, објављан је и зборник радова са тог састанка, који су уредили Чарлс Озгуд (C.E. Osgood) и Томас Сибјак (T.A. Sebeok).²⁰ Тиме је конституисана и формално инаугурисана психолингвистика као интердисциплинарно поље истраживања језика и вербалне комуникације чији ће најопштији задатак бити да објасни природу везе између језика и мишљења, а чија ће једна од доминантних области истраживања, подстакнута и поменутим теоријским ставом Чомског, постати управо област усвајања и развоја језика на најранијем узрасту²¹ као изворишни домен манифестије и међусобне интеракције урођеног и стеченог у когнитивном и језичком онтогенетском развоју человека. Већ до почетка седамдесетих година 20. века појавиће се читав низ радова на ову тему чији ће аутори бити истраживачи из Сједињених Америчких Држава, али и из Европе. У једнима ће се излагати резултати добијени применом генеративне теорије језика, а у другима ће се износити резултати који су истраживаче наводили на критички однос према тој теорији.

Потом, корисно је и тога се подсетити, подстицаја за бављење дечјим језиком у то време није мањкало ни у овдашњој академској средини ни међу лингвистима, а ни међу психологизма. Са некима од њих се професорка Савић сусрела већ на основним студијама. На Катедри за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду радили су професори Миливоје Павловић, који је на теми усвајања српског и француског језика докторирао у Паризу и још 1920.

²⁰ Osgud, E. Charles, Sebeok A. Thomas (eds.) 1954. *Psycholinguistics – a Survey of Theory and Research Problems*. Bloomington: Indiana University.

²¹ Мора се напоменути и то да је за процес развоја језика и говора на најранијем узрасту током шездесетих и седамдесетих година 20. века било заинтересовано више различитих дисциплина, свака из својих научноистраживачких разлога, поред психолингвистике – опште и развојне, и опште лингвистике и психологије (посебно развојне психологије говора), у ову истраживачку област залазила је и неурологија, неуропсихологија, фонетика и логопедија (терапијска област говорних поремећаја), педагогија и методика наставе језика (Ivić, Ivan 1976. Predgovor. U: Savić, Svenka. *Razvojna psiholinguistika (Odabrana i komentarisanata literatura za period od 1970–1975)*. Нови Сад: Институт за лингвистику.

године објавио своју дисертацију на француском језику,²² и Рудолф Коларич, који је 1959. објавио рад о говору словеначког детета,²³ а загребачки психолог Иван Фурлан, 1963, практично усмерен приручник о говорном развоју детета.²⁴ И Меланија Микеш је, неколико година пре заснивања пројекта посвећеног овој проблематици у Институту за лингвистику 1965, докторирала на теми *Glasovni razvoj govora dvojezične dece*²⁵ под менторством професора Коларича, и пред комисијом у чијем је саставу био и професор Павловић, и до момента заснивања пројекта, априла 1971, објавила је и неколико радова из проблематике раног билингвизма, интерференције у процесу једновременог усвајања мађарског и српскохрватског вокализма, развитка корелативног система сугласника у дечјем говору, а у коауторству с Племенком Влаховић и из проблематике граматичких категорија и синтаксичких структура у дечјем говору.²⁶ Ласло Деже (László Dezsö) и Племенка Влаховић су, такође, у коауторству објавили рад посвећен теоријско-методолошким питањима изучавања синтаксе дечјег говора.²⁷

Имајући, дакле, у виду такав шири и ужи контекст научних интересовања током педесетих и шездесетих година 20. века, сасвим је јасно да је било озбиљних повода за заснивање пројекта који би се бавио усвајањем и развојем граматичког и посебно синтаксичког система српскохрватског језика на најранијем узрасту. А два су циља била основна: један је свакако био тај да се и српскохрватски језик придружи тада малобројним језицима у свету који су добијали свој опис у онтогенетској равни, а други да се добијени подаци за српскохрватски језик придрже подацима за остале описивање језике у компара-

²² Pavlovich, Milivoje 1920. *La Language Enfantin; Aquisition du Serb et du Francais par un Enfant Serbe*. Paris: E. Shampion.

²³ Kolarić, Rudolf 1959. Slovenski otročki govor. Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. IV: 229-258.

²⁴ Furlan, Ivan 1963. *Govorni razvoj djeteta*. Beograd: Jugoslovenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja *Savremena škola*.

²⁵ Mikeš, Melanija 1974. *Glasovni razvoj govora dvojezične dece*. Novi Sad: Forum.

²⁶ Библиографски подаци Меланије Микеш могу се погледати у: Vlahović, Plemenka, Bugarski, Ranko, Vasić, Vera (ur.) 2009. *Višejezični svet Melanije Mikeš*. Zbornik u čast Melaniji Mikeš. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Društvo za primenjenu lingvistiku Srbije.

²⁷ Dezsö, László, Vlahović, Plemenka 1971. Teorijsko-metodološka pitanja izučavanja sintakse dečjeg govora. *Прилози проучавању језика* (Нови Сад) 7 (1971): 233-243.

тивне сврхе, а у трагању, с једне стране, за најадекватнијим моделом описа и, с друге, за језичким и когнитивним универзалијама. Поред Свенке Савић и Меланије Микеш као руководиоца, од самога почетка на пројекту је радила и Мирјана Јоцић, а касније им се приклучила и Вера Васић. Пројекат је заснован под називом *Синтаксичка испитивања у деčјем говору* са две истраживачке теме *Опис усвајања синтаксе српскохрватске деце од 1 до 3 године* и *Опис усвајања синтаксе писаног језика (читање на раном узрасту)*.²⁸ Основна хипотеза је била да дечји језик има своју аутономну граматику те да је откривање правилности те аутономне граматике и фактора који је током развоја подстичу, или евентуално успоравају, пут ка откривању процеса успостављања оптималне језичке компетенције, а у даљем исходу и откривање особености процеса когнитивног и психолошког развоја и постицања оптималне менталне зрелости деце која усвајају српскохрватски језик у породичном окружењу које пружа, према опште прихваћеним мерилима, повољне услове за то. На самом почетку рад је био концентрисан на два основна задатка. Први је био прикупљање и упознавање са литературом о деčјем језику домаћих и иностраних аутора да би се стекао увид у ширину теме, могуће приступе и уочене проблеме, са посебним акцентом на, у том тренутку, најрецептнију литературу, посебно на резултате који се актуелно презентују у текућој продукцији, периодичним публикацијама и међународним конференцијама. Други задатак је био формирање општег корпуса емпиријских података који би онда служили за анализу различитих језичких појава. У периоду од 1971. до 1976. фокус је био на синтаксичким појавама. Спровођење првог задатка обављено је темељно, а резултат су биле две књиге.

Најпре је 1974. објављена књига *Modeli i sintaksi dečjeg govora* коју су приредиле Мирјана Јоцић и Свенка Савић, тада асистенткиње на пројекту. То је заправо зборник у којем су штампани реферати, саопштења и дискусије са четвородневне међународне конференције одржане јуна 1973. у Новом Саду, коју је организовао Институт

²⁸ Основни подаци о овом пројекту доступни су у више извора: Jocić, Mirjana, Savić, Svenka 1974. *Modeli i sintaksi dečjeg govora*. Novi Sad: Institut za lingvistiku u Novom Sadu (serija: Usvajanje jezika); Jocić, Mirjana, Savić, Svenka 1974. Institut za lingvistiku, Novi Sad, Yugoslavia: a) Child language syntax from one to three; b) The acquisition of reading in early childhood. *Journal of Child Language* (Cambridge) 2/2 (1974): 195–198; Jocić, Mirjana 2006. *Jezik, komunikacija, razvoj*. Novi Sad: DOO Dnevnik – Novine i časopisi; Vasić, Vera (ur.) 2010. *Diskurs i diskursi*. Zbornik u čast Svenki Savić. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu u Ženske studije i istraživanja.

за лингвистику и сараднице на овом пројекту, а захваљујући финансијској подршци Покрајинске заједнице за научни рад САПВ. Рад конференције био је организован око две теме: *Модели у синтакси дечјег говора* и *Модели усвајања читања на раном узрасту (усвајање писаног језика)*. У зборнику су штампани реферати који су саопштени у оквиру прве теме.²⁹ Осим домаћина Меланије Микеш, Свенке Савић и Мирјане Јоцић, за овај зборник реферате у изложеном или писаном виду приложили су Дан И. Слобин (Dan I. Slobin), Универзитет у Берклију (САД), Грејс Шугар (Grace Wales Shugar), Институт за психологију Варшавског универзитета (Пољска), Рангхилд Зодерберг (Ragnhild Södenberg), Институт за нордијске студије у Стокхолму (Шведска) и Жолт Ленђел (Zsolt Lengyel), Дебрецин (Мађарска), а штампана је, уз остале, и дискусија Љубице Радуловић, Универзитет у Берклију (САД). Основни циљ ове конференције био је да лингвисти и психологи из различитих центара, у којима се активно ради на дечјем језику, изнесу своја мишљења и своја искуства о прикупљању језичких података и њиховој анализи, а посебно своја искуства у вези са конституисањем модела описа синтаксе дечјег језика. У уводном реферату на конференцији, тј. у уводном тексту у зборнику *O nekim modelima sticanja jezika* (стр. 9–39) професорка Савић даје преглед различитих модела и приступа које су у истраживањима дечјег језичког користили различити истраживачи који су се определили за генеративну теорију језика. Она у овом тексту даје основне поставке пивот граматике³⁰ коју су заступали на Харварду Роџер Браун (Roger Brown) и сарадници, на Берклију С. Ервин Трип (S. Ervin-Trip) и В. Милер (W. Miller), а у Мериленду М. Брејн (M. Breine), граматику дубинских падежа Чарлса Филмора (Charles Fillmore), модел језичке делатности И. М. Шлезингера (I.M. Schlesinger), граматику теме и коментара Џефрија Грубера (Jeffry Gruber), синтаксично-семантички модел Луиса Блума (Luise Bloom), комбиновани модел Мелисе Боерман (Melisa Bowerman), модел језичке способности Франческа Антинучија (Franccsko Antinucci) и Доменика Паризија (Domenico Parisi). Уз поређења и коментаре, закључује да су различити модели код ових аутора резултат различитих циљева које су имали у анализи језичког

²⁹ Реферати саопштени у оквиру друге теме остављени су за објављивање у посебној публикацији, која нажалост касније није никада штампана.

³⁰ Према енглеском термину *pivot grammar* представља теоријско-методолошки приступ у опису првих двочланих структура које се производују током усвајања језика на најранијем узрасту и које се интерпретирају као структуре са једним *стопожером* (*pivot*) и једном *отвореном класом*.

материјала, те да је јасно да један модел не може водити подједнако рачуна о свим аспектима стицања језика. И остали реферати / радови у овој књизи пружали су у том тренутку увид у нека од најактуелнијих истраживања о дечјем језику и говору, а дискусије које су након сваког реферата вођене, и које су такође штампане у овој књизи, указивале су на читав низ дилема и спорних питања. Свакако да је једно од најважнијих било питање основних параметара за мерење језичког развоја будући да се параметар који се односио на број морфема, и који је за енглески језик установио Роџер Браун,³¹ показао као непогодан за генетски и структурно различите језике. Посебна вредност ове књиге у то време био је индекс термина, мада би адекватнији назив био речник термина, на српскохрватском, са енглеским еквивалентом, и дефиницијом која проистиче из контекста његове употребе у презентованим радовима, као и *Библиографија* са 217 библиографских јединица релевантних за ову проблематику.

Две године касније, 1976, објављена је и друга, сада ауторска књига професорке Савић, *Razvojna psiholingvistika (Odabran i komentarisana literatura za period od 1970–1975)* као друга по реду у серији *Усвајање језика* у издању Института за лингвистику у Новом Саду. Књигу су рецензирали Ранко Бугарски и Меланија Микеш, а информативни *Predgovor* о развоју говора код деце написао је психолог Иван Ивић. У уводном тексту професорка Савић објашњава примењене критерије за одабир библиографских јединица које је представила у књизи: „U izbor su ušli teorijski radovi, empirijske studije i istorijski pregledi psiholingvistike, zatim štampani dnevničici o sticanju jezika, časopisi za problematiku dečjeg govora, kao i povremene publikacije o dečjem govoru koje se štampaju kao saopštenja o radovima na dugoročnim projektima o dečjem govoru na fakultetima ili institutima u svetu“ (стр. 3). Овим избором обухваћени су радови о стицању граматичког система, пре свега синтаксе и семантике, радови који се баве односом граматичког система и когнитивних процеса и радови о развоју вербалног општења код деце. Овакав избор био је условљен темом пројекта. Стога у њега нису ушли радови о примарном билингвизму, усвајању фонолошког система, говорним поремећајима и логопедији, и нерегуларном развоју и губљењу говора. У коментарисаним радовима излажу се претежно резултати истраживања усвајања и развоја језика и говора до седме године, а само по изузетку у избор

³¹ Brown, Roger (with cooperators) 1970. *Psycholinguistics: Selected Papers*. New York: The Free Press.

су ушли и радови који се баве дужим периодом развоја – од раног узраста до краја школског узраста. У коментарисаним радовима излажу се такође и резултати истраживања усвајања језика различитих структура. Преовлађују радови америчких психолингвиста будући да су они у то време, као и током шездесетих, били најбројнији у овој области истраживања,³² али и да су амерички истраживачи најорганизованји деловали у тој области. Има, међутим, и радова истраживача дечјег језика и говора из Велике Британије³³ и европских земаља,³⁴ затим Јапана, Аргентине и Израела, јер се управо у периоду између 1970. и 1975. нагло шири интерес за дечји језик и психолингвистику и ван Сједињених Америчких Држава.³⁵ Само по изузетку обрађени су радови совјетских психолингвиста,³⁶ што је била и најозбиљнија замерка овом избору.³⁷ Представљени су и часописи специјализовани за дату проблематику³⁸ или они који су повремено целе бројеве пос-

³² Између осталих, представљени су радови Роџера Брауна (Roger Brown), Мелисе Боерман (Melisa Bowerman), Ричарда Кромера (Richard Cromer), Сузане Ервин-Трип (Susan Ervin-Tripp), Чарлса Фергусона (Charles A. Ferguson), Дана Слобина (Dan I. Slobin), Дејвида Мекнейла (David McNeill), Томаса Сибјака (Thomas Sebeok).

³³ Уп.: Џудит Грин (Judith Greene), Мајкл Халидеј (Michael A.K. Halliday), Џон Лојонс (John Lyons) и Роџер Вејлс (Roger J. Weles).

³⁴ Уп.: Доменико Паризи (Domenico Parisi), Италија, Татјана Слама Казаку (Tatjana Slama-Cazacu), Румунија, Ренате Билефелд (Renate Bielefeld) и Ханс Рамге (Hans Ramgre), Немачка, Клара Међиш (Klára Meggyes), Мађарска.

³⁵ То је уосталом и период интензивне међународне сарадње истраживача заинтересованих за ову област, што је довело и до успостављања важне логистичке подршке: формирања Међународне асоцијације за изучавање дечјег језика (International Association for the Study of Child Language), Међународног симпозијума који се бавио овом истраживачком облашћу (International Child Language Symposium) и као најважније међународног часописа специјализованог за дечји језик (*Journal of Child Language*).

³⁶ Уп.: А. К. Маркова и две књиге психолога Леонтјева (А.А. Леонтьев) средином шездесетих аутора особене теорије у совјетској психолингвистици, теорије говорне делатности (теорија речевој дејателности), која је касније подробније представљена овдашњим читаоцима у раду: Антонић, Ивана 1989. Психолингвистика у ССРР: теорија говорне делатности. *SOL, Lingvistički časopis* (Zagreb) 9 (1989): 63–80.

³⁷ Дечји говор и знатно раније се налазио у центру пажње совјетских психолога. Уп. нпр. Чуковски, К. 1965 [11 издање]. *От двух до пяти*. Москва [професорка Савић написала је предговор српскохрватском издању ове књиге које је објављено 1986. у издању београдског Завода за издавање уџбеника и наставна средства] и Гвоздњев, А. Н. 1949. *Формированье у ребёнка грамматического строя русского языка*. Москва: Академия педагогических наук РСФСР; Гвоздњев, А. Н. 1961. *Вопросы изучения детской речи*. Москва: Академия педагогических наук РСФСР.

³⁸ *Journal of Child Language*, Cambridge University Press, London.

већивали тој проблематици.³⁹ За ову коментарисану библиографију бирани су радови који су објављени између 1970. и 1975. године, с тим да су уврштени и они радови који су први пут објављени пре 1970, али су у назначеном периоду имали поновољено издање.⁴⁰ Тако су неки, за психолингвистичке аспекте развоја језика и говора, значајни радови морали бити изостављени јер су објављени пре 1970. године, а нису поново штампани у назначеном периоду.⁴¹ Одступања у том смислу учињена су у случају библиографских одредница домаћих аутора будући да је обухваћен знатно дужи период – период од 1920. до 1975. Уводни текст пружао је и корисне податке о постојећим библиографијама о усвајању језика: интернационалним, европским, регионалним, ауторским и предметним. Већ ти подаци су сведочили колико је до половине седамдесетих година био распострањен интерес за усвајање и развој језика и говора код деце.⁴² Средишњи део књиге подељен је на два дела. Први, знатно обимнији, посвећен је радовима страних аутора, а други, у поређењу с првим, скромног обима, али за тадашње југословенске прилике и општу оријентацију сербокроатистике, и не тако беззначајан (20 ауторских и коауторских библиографских јединица, међу којима су монографске студије, и два часописа *Педагошко дете и Психологија* – од тог броја 15 их је објављено у фокусираном периоду, а пет их датира из времена пре 1970). Уз библиографске одреднице за које су били доступни подаци о приказима (/рецензијама) навођени су и такви подаци. За овдашње прилике средином седамдесетих, али и у каснијим деценијама све до данас, ово је

³⁹ International Journal of Psychology (International Union of Psychological science, Dunon, Paris), International Journal of Psycholinguistics (Mouton, The Hague)

⁴⁰ Стога је чак у овај избор уврштена и збирка радова знаменитог Пољака Јана Бодуена де Куртенеа (Jan Baudouin de Courtenay), представника Казањске школе с краја 19. и почетка 20. века, *Spostrzeżenia nad językiem dziecka* (Забелешке о дејцем језику), коју је приредила Марија Хмурара-Клекотова (Maria Chmura-Klekotowa) 1974. у Пољској под окриљем Пољске академије наука.

⁴¹ Ипак, и у том смислу је учињен на неки начин изузетак јер се на стр. 77 у склопу коментара једне од две књиге совјетског психолога Леонтјева, у напомени 56, излажу круцијалне тезе развоја језика совјетског психолога Лава Виготског још из периода пре маризма.

⁴² Ови су подаци потврђивали и констатацију да су дуго „istraživanja i oblasti dečjeg govora smatrana pomalo egzotična i sa lingvističkog [читај: монодисциплинарног] stanovišta nedovoljno funkcionalna oblast istraživanja”, а да су трансформационо-генеративни приступ језику и занимање за језичке универзале утицали на то „da dečji govor postane važno naučnoistraživačko područje u lingvistici, a zatim i u psihologiji” (Jocić, Mirjana 1974. Sintaksička ispitivanja u dečjem govoru. U: Jocić, Savić 1974: 143–147. I U: Jocić 2006: 25–30).

остала јединствена књига јер читаоцу заинтересованом за једну област психолингвистичких, па и општelingвистичких, истраживања пружа не само уобичајани основни увид у библиографију – ауторе, наслове, теме и изворе, већ и дескриптивне приказе у форми краћег или дужег члanka са основним подацима: о теми, теоријском оквиру, појмовно-терминолошкој апаратури, предмету, циљу, задацима и резултатима истраживања које аутор презентује. Ако се присетимо да у то време није било уобичајено да радови у часописима, а поготово монографске и зборничке публикације, буду опремљени елементима научне апаратуре за данашње научне публикације уобичајеним, као што су апстракт, кључне речи, резиме на страном језику, онда је јасно колико је било потребно труда да се из свега доступног и прочитаног најпре успоставе релативно стабилни критерији, а онда и изврши селекција онога што је најрелевантније, па затим и сачини оптимално информативан текст који би заинтересованог читаоца упутио на подробније читање. Подаци који су сакупљени у овој књизи представљали су један од два кључна елемента научно-документационе архиве која је у периоду од 1971. до 1976. настала на пројекту.⁴³

Други задатак на пројекту *Синтаксичка испитивања у деčјем говору* од 1971. до 1976. био је формирање другог кључног дела такве архиве – корпуса емпиријских језичких података забележених различитим техникама у стварним говорним ситуацијама у реаланом времену, архивираних по одређеним принципима и припремљених на тај начин за анализу различитих језичких структура, говорних манифестација и комуникацијских параметара.⁴⁴ Одабран је метод лонгитудиналног посматрања јединчади, неблизанаца и близанаца узраста 1,0–3,0 године у дефинисаним временским интервалима, и у прво време бележење, а потом и снимање на магнетофонску траку⁴⁵ па преношење у писану форму (формирање транскрипата), њихових спонтаних исказа у самосталним активностима и у интеракцији с

⁴³ Књига је обуватила око 100 библиографских јединица, а архива је 1976. године бројала укупно око 4.000 библиографских јединица претежно из опште лингвистике, психологије, педагогије и психолингвистике (Savić 1976).

⁴⁴ Формирање корпуса језичких података (тада већ и електронских база за компјутерску обраду) из више различитих језика и њихова обрада било је у то време у лингвистичком свету све чешће. Уп. нпр. *The Crosslinguistics Study of Language Acquisition. Volumen 1: The Data.* 1985. Edited by Dan Isaac Slobin, University of California, Berkeley. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers Hillsdale New Jersey, London.

⁴⁵ Записивање спонтаних исказа вршено је једанпут недељно по два сата, а снимање на магнетофонску траку једанпут месечно по један сат.

вршићацима, са старијом децом и с одраслом особом у породичном окружењу, у кући и ван куће – у шетњи или у игри. На основу тако прикупљеног језичког материјала формирани су дневници говорног развоја који су касније постали посебан део ширег корпуса емпириског језичког материјала познатог под називом *Новосадски корпус разговорног језика*. На основу дневника говорног развоја у периоду до 1976, па и још коју годину касније, настало је и неколико радова професорке Савић, самосталних и у коауторству, посвећених анализи следећих језичко-развојних проблема: усвајање личне заменице за 1. лице једнине код једнојезичног јединчета⁴⁶ и компаративно код једнојезичног јединчета, двојезичног мађарско-српског јединчета и код близанаца,⁴⁷ развој номиналне синтагме с одредбом,⁴⁸ усвајање енклитичког система,⁴⁹ усвајање релативне клаузе,⁵⁰ учење читања на раном узрасту.⁵¹ У том периоду се већ њено интересовање све више усмерава на усвајање језика код близанаца, које у корпус за анализу укључује најпре у једном раду о усвајању заменице 1. лица једнине, потом се бави темом међусобног дијалога близанаца,⁵² а онда и усвајањем питања у комуникацији одрасла особа – близанци.⁵³ Избор

⁴⁶ Savić, Svenka 1972. Usvajanje prvog lica jednine u dečjem govoru. *Psihologija* (Beograd) 5/1-2 (1972): 59–67; Vasić, Smiljka, Savić, Svenka 1972. Principi jezičkih univerzalija i jedan vid govornog razvijatka na ranom uzrastu. *Psihologija* (Beograd) 5/1-2 (1972): 68–72.

⁴⁷ Savić, Svenka 1973. Jedan vid imitacije i kreacije u dečjem govoru na ranom uzrastu. *Predškolsko dete* (Zagreb) 3 (13)/1-2 (1973): 47–59; Savić, Svenka 1974. Jedan vid imitacije i kreacije u dečjem govoru na ranom uzrastu. *Pedagogija* (Beograd) 12/3 (1974).

⁴⁸ Mikeš, Melania, Savić, Svenka 1972. Razvoj nominalne sintagme sa odredbom u dečjem govoru. *Jugoslovenski filolog* (Београд) 29/1-2 (1972): 305–325; Savić, Svenka, Mikeš, Melania 1974. Noun phrase expansion in child language. *Journal of Child language* (Cambridge) 1/1 (1974): 107–110.

⁴⁹ Savić, Svenka 1975. Psiholingvistika i razvoj govora: usvajanje enklitičkog sistema u srpskohrvatskom jeziku. *Књижевност и језик* (Београд) 22/2 (1975): 245–266.

⁵⁰ Savić, Svenka 1976. Development of Relative Clauses in Child Language. Abstract. Proceedings of the Fourth International Congress of Applied Linguistics. Edited by Gerhard Nickel. Stuttgart: Hochschulverlag.

⁵¹ Jocić, Mirjana, Savić, Svenka 1973. Neka teorijska i praktična pitanja učenja čitanja na ranom uzrastu. *Predškolsko dete* (Beograd) 3 (13)/4 (1973): 318–328.

⁵² Savić, Svenka, Jocić, Mirjana 1973. Neke karakteristike dijaloga blizanaca. *Зборник Института за педагошка истраживања* (Београд) 6 (1973): 113–123; Savić, Svenka, Jocić, Mirjana 1975. Some features of dialogue between twins. *Linguistics* (New York) 12/153 (1975): 33–54.

⁵³ Savić, Svenka 1975. Aspect of Adult Child Communication: The problem of Question Acquisition. *Journal of Child Language* (Cambridge) 2/2 (1975): 555–564; Savić, Svenka

ових конкретних језичких форми у развојном процесу које су се нашле у фокусу њене пажње, а у то време у најнепосреднијој сарадњи с Меланијом Микеш, највећим делом је био подстакнут оним што је било најуочљивије у прикупљеној језичкој грађи, а теоријско-методолошки оквир се кретао од линеарног дескриптивизма ка генеративном приступу као базично синтаксичком концепту⁵⁴ у опису регистрованих језичких реализација у спонтаној и вербално подстакнутој продукцији дечјих исказа (нарочито у истраживању развоја номиналне синтагме) са покушајем да се примени и Филморова семантика дубинских падежа (у истраживању глаголске синтагме),⁵⁵ или и структуралистичка јакобсоновска концепција дистинктивних семантичких микроobelежја⁵⁶ до когнитивистички оријентисаног описа етапа у усвајању заменице за прво лице једнине као језичке ознаке којом се одражава спознаја самога себе. Иако се у овим радовима уочавају теоријско-методолошка колебања у трагању за најадекватнијим моделом описа⁵⁷, вероватно по много чemu најспецифичнијег језич-

.....

1976a. Funkcija pitanja koja odrasli upućuju deci. U: *Jezik u društvenoj sredini*. Zbornik radova sa konferencije „Jezik i društvo“. Uredili Ranko Bugarski, Vladimir Ivir, Melanija Mikeš. Novi Sad: Društvo za primenjenu lingvistiku Jugoslavije. Str. 113–120; Savić, Svenka 1976b. The Functioning of Twin Language in Adult-Child Communication: Preliminary Observations on Serbo-Croatian Material. *Akten des 1. Salzburger Kolloquiums über Kindersprache* (Salzburg vom 6. bis 8. Dezember 1974). Tübingen: Verlag Gunter Narr. P. 303–314; Savić, Svenka 1978. Strategies Children Use to Answer Questions Posed by Adults (Serbocroatian – speaking Children from 1 to 3). *The Development of Communication*. Edited by Natalie Waterson and Chaterine Snow. Chichester: John Wiley & Sons. P. 217–225.

⁵⁴ У развоју једночланих структура ка двочланим и вишечланим уочавале су се синтаксичке операције које су се разликовале по свом карактеру: *адиционе* синтаксичке операције су подразумевале додавање компонената – једночлана структура постаје двочлана, а двочлана троцлана прикључивањем новог лексичког елемента јукстапонирањем, а *конјукционе* синтаксичке операције повезивање компонената, уз напомену да је то у контексту истраживања почетних фаза развоја језика значило повезивање лексеме са ситуацијом у тренутку њене реализације, дакле суштински успостављање референције, а не повезивање лексичких елемената конјукционим (везничким) језичким елементима или граматичком конгруенцијом.

⁵⁵ Филморова концепција дубинских падежа показала се неодговарајућом за почетне фазе развоја језичке структуре у којима софистицирана семантичка диференцијација још увек не постоји јер на основу језичке реализације ипак није могуће са сигурношћу идентификовати дубинске семантичке односе који леже у њеној осnovи.

⁵⁶ Овај модел се у анализи глаголске синтагме показао флексибилнији с обзиром на различите фазе когнитивног развоја детета.

⁵⁷ Уп. Mikeš, Melanija 1974. Primena i vrednovanje teorijskih postavki u istra-

ког корпуса – корпуса дечјег језика, ипак је у свима њима постигнут главни циљ, а то је утврђивање етапа у развоју сваке од посматраних језичких особености као манифестације одговарајуће етапе у когнитивном развоју детета на раном узрасту.

2.1.2. Усвајање језика и вербалне комуникације код близанаца

Године 1977. професорка Савић најпре брани докторску дисертацију под насловом *Razvoj govora kod blizanaca i neblizanaca*,⁵⁸ а потом преузима од Меланије Микеш руковођење пројектом, сада под окриљем Института за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду, који ће од те године, па до 1985, носити назив *Психолингвистичка истраживања и усвајање језика код деце*. У периоду до 1980. она наставља да се интензивније бави усвајањем језика код близанаца. Тада објављује још неколико краћих радова посвећених тој теми,⁵⁹ или је тај период њеног рада обележен пре свега објављивањем докторске дисертације, најпре 1978. на српскохрватском језику, под насловом *Kako blizanci uče da govore*,⁶⁰ а потом и у преводу Владиславе Фелбабов на енглески језик *How Twins*

.....
živanjima novosadske grupe. U: Jocić, Savić (ur.) 1974: 131–138.

⁵⁸ На Одељењу за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, пред комисијом: др Никола Рот, редовни професор, др Ранко Бугарски, ванредни професор, др Иван Ивић, ванредни професор.

⁵⁹ Savić, Svenka 1977. Quelques fonctions des questions posées par les adultes aux jeunes enfants. *La genèse de la parole : symposium de l'Association de psychologie scientifique de langue française* (16e session, 1975). Par J. P. Bronckart ... [et al.], avec la participation de J. Beaudichon ... [et al.], [231]–240; Savić, Svenka 1978. Aquisition of Speech by Twins: Critical Review of Published Opinions. *International Journal of Slavic Linguistics* (Los Angeles) 3/3 (1978): 333–354; Savić, Svenka 1978a. Do Grammatical and Communicative Competence Develop in Parallel Fashion during the Process of Language Acquisition by Children. *Proceedings of the 12th International Congress of Linguistics*. Editors Wolfgang U. Dressler, Wolfgang Meid. Vienna: Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck, 716–720; Savić, Svenka 1978b. Mother-Child Verbal Interaction: The Functioning of Completions in the Twin Situation. *Journal of Child Language* (Cambridge) 6/1 (1978): 153–158; Savić, Svenka 1978c. Strategies Children Use to Answer Questions Posed by Adults (Serbocroatian – speaking Children from 1 to 3). *The Development of Communication*. Edited by Natalie Waterson and Chaterine Snow. Chichester: John Wiley & Sons, 217–225.

⁶⁰ Savić, Svenka 1978d. *Kako blizanci uče da govore*. Doktorska disertacija. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, 280 str.

*Learn to Talk: A Study of the Speech Development of Twins from 1 to 3*⁶¹ и са предговором британског лингвисте Дејвида Кристала (David Crystal).

Из истраживања која су најнепосредније претходила изради докторске дисертације, као пратећи резултат, проистекла су и следећа запажања. Прво се тиче постојеће литературе, а друго расположивог српскохрватског језичког корпуса који је на пројекту у првом петогодишту формиран.

У библиографским истраживањима и анализи литературе – истраживачким проблемима које је та литература нудила и теоријско-методолошким концептима који су се у њој примењивали – све више су се уочавали мањи или већи недостаци. С друге стране, поред литературе која је промовисала у то време врло пробитачан и већ по много чему глобално доминантан генеративни концепт размишљања о језичком и когнитивном развоју на раном узрасту,⁶² полако се све више наметала литература која је нудила и нешто другачије приступе. Подсетимо се да је најпре током шездесетих, па до половине седамдесетих година, поново актуализована извorno америчка теорија бихевиоризма с почетка 20. века у виду необихевиоризма коју је заступао Чарлс Озгуд, један од утемељивача психолингвистике, а потом је пажњу истраживача привукла и когнитивна теорија, у Европи веома утицајног, швајцарског развојног психолога Жана Пијажеа [Jean Piaget (1896–1980)] и когнитивно-социјална теорија руског психолога Лава Виготског [Л. С. Выготский (1896–1934)], хибернираног у периоду совјетског марализма од почетка тридесетих па све до друге по-

⁶¹ Savić, Svenka 1980. *How Twins Learn to Talk: A Study of the Speech Development of Twins from 1 to 3*. London: Academic Press, p. 195.

⁶² На овом месту ваља подсетити и на то да су се новосадски истраживачи дејчег језика већ на поменутој конференцији у Новом Саду упознали и са америчким психолингвистом Даном Слобином, студентом Роџера Брауна, аутором више књига из психолингвистике, са којим је професорка Савић касније одржавала сталну комуникацију. Слобин се у то време окреће генеративној семантици и заступа став да су „ступњеви и редослед развоја семантичких појмова изражених језиком у великој мери константни у језицима, без обзира на формална средства која се користе за њихово изражавање” (Slobin, Dan I. 1973. Cognitive Prerequisites for the Development of Grammar. In: C.A. Ferguson & D.I. Slobin. *Studies of Child Language Development*. Holt: Rinehart and Winston). Њега не интересују конкретне лексичке и синтаксичке структуре сваког посебног језика, него слојеви који су много дубљи од тога, слојеви који су близки когнитивним структурама, а то су, по њему, семантичке структуре (Slobin, Dan I. 1974. Berklijski projekat o razvoju jezika u raznim jezičkim sredinama. U: Jocić Mirjana, Savić, Svenka 1974).

ловине педесетих година.⁶³ Озгудова дефиниција психолингвистике из 1963. године гласила је да је то научна дисциплина која истражује процесе кодирања и декодирања поруке који се остварују у човеку у условима комуникативног акта.⁶⁴ Он је сматрао да ова интердисциплина треба да се интересује за односе између структуре поруке и особина човека који те поруке производи и прима. Сасвим је јасно да је оваква дефиниција настала у почетном периоду, онда када је психолингвистика била под знатним утицајем теорије информација, будући да се за процес продукције и перцепције вербалне активности користе технички, информатички термини *кодирање* и *декодирање*, као и да су кључни појмови у овој дефиницији *комникација* и *порука*, а не језичка структура, језичка јединица, језичка форма.⁶⁵ Жан Пијаже, биолошки оријентисани теоретичар, својом теоријом когнитивног развоја, оформљеном пре појаве и психолингвистике и трансформационо-генеративне теорије, тумачи однос говора и мишљења у менталној онтогенези и на основу посматрања детета у превербалној фази развоја, које већ тада поседује сензомоторну интелигенцију, констатује да развој интелигенције претходи развоју говора, те да интелигенција условљава говор, а не обрнуто.⁶⁶ Према Пијажеу, утицаји који долазе из социјане средине нису формативни – они не стварају когнитивне структуре, него могу само да убрзају или успоре њихов развој. Лав Виготски, пак, у онтогенетском развитку мишљења и говора уочава различите корене ова два процеса, с тим да у развитку говора утврђује „прединтелектуални ступањ”, а у развитку мишљења „предговорни ступањ”; до извесног тренутка развитак мишљења и језика теку различитим, паралелним линијама, независно један од другог, да би се у одређеним тренуцима те две линије више пута назименично укрштале и разилазиле после чега мишљење постаје го-

⁶³ Његова књига *Мышление и речь* штампана је 1934. постхумно, а потом поново тек 1956. у Москви. Године 1961. објављено је америчко издање те књиге под насловом *Thought and Language*.

⁶⁴ Према: Тарасов, Е. Ф. 1987. *Тенденции развития психолингвистики*. Москва: „Наука“.

⁶⁵ Већ 1968. један од такође водећих америчких психолингвиста Џорџ Милер (George Miller), под утицајем Чомског, нагласиће да је задатак нове науке да опише *психичке процесе* који се одигравају код људи користе *реченице*.

⁶⁶ Ову Пијажеову теорију, конфронтiranу теорији Чомског, међу психолингвистима, најдоследније је оправдавао Ричард Кромер (уп. Cromer, Richard, B. 1974. *The Development of Language and Cognition: The Cognition Hypothesis*. In: Foss, Brian (ed.), *New Perspectives in Child Development*. Penguin modern psychology, Harmondsworth, 184–252, заступајући тезу да је говор детерминисан мишљењем.

вортно, а говор интелектуалан.⁶⁷ Но, оно што је можда најважнија теоријска поставка Виготског јесте његова теза да су више менталне функције човека (мишљење и говор, интенција и воља, више емоције) социјалног порекла, тј. да су социјални чиниоци, пре свега социјална интеракција дете – одрасла особа и њихове заједничке практичне активности, као и сигнификативна способност, тј. семиотичка функција, конструктивни елемент виших менталних функција – без социјалних чинилаца не могу ни настати више менталне функције.⁶⁸ Уз то, 1974. године совјетски психолингвист А. А. Леонтьев, иначе идејни следбеник Виготског, који је остао познат по својој теорији говорне делатности, објавио је две значајне студије посвећене дечјем говору.⁶⁹ По његовом мишљењу развој говора не треба посматрати као развој језичког испољавања, него као *развој говорног понашања* у датој ситуацији па, у складу с тим, у истраживањима овога типа треба водити рачуна о три фактора: о контексту, о унутрашњем говору и о egoцентричном говору. Дечји говор треба истраживати у склопу укупне дететове активности и контекста како језичког тако и ванјезичког.⁷⁰ Онтогенеза језичке способности сложен је процес узајамног дејства општења одрасле особе и детета (процес који се усваја у етапама и постепено усавршава) и процес формирања специјализованих функционалних система који се постепено формирају и смењују један други. Оно што се развија у процесу усвајања језика код деце није

⁶⁷ Vigotski, Lav 1977¹/1983². *Mišljenje i govor*. Beograd: Nolit [посебно поглавље: *Razvojni koren mišljenja i govora*, 104–131]. И надаље, Виготски је тврдио да и у одраслом добу говорно мишљење и интелектуални говор представљају само простор укрштања две развојне линије или, како би се то у теорији скупова рекло, пресек два скупа, а ван тога пресека остаје мишљење које није говорно и говор који није интелектуалан.

⁶⁸ Ivić, Ivan 1983. *Kulturno-istorijska teorija psiholoških pojava* L. S. Vigotskog. Predgovor и: Vigotski 1977¹/1983²: 9–28. Пијажевој теорији когнитивног развоја највише је замерано управо то што није уочио значај интеракције детета са околном, интеракције која је посредована одраслом особом. О теоријама Пијажеа и Виготског, као и о примарној социјалности код детета детаљније в. Ivić, D. Ivan 1978¹/1987². *Čovek kao animal symbolicum*. Beograd: Nolit [књига која је настала на основу докторске дисертације психолога Ивана Ивића *Порекло и развој симболичке функције код деце*, одбрањене 1976. на Филозофском факултету Универзитета у Београду].

⁶⁹ Леонтьев, А. А. 1974. Основы теории речевой деятельности. [За тему дечјег говора посебно поглавље: *Исследования детской речи: некоторые методологические проблемы*, 312–317.] Москва: Академия Наук СССР, Издательство „Наука“; Леонтьев, А. А. 1974а. Евристический принцип в восприятии речи. *Вопросы психологии* 5 (1974): 53–62.

⁷⁰ Леонтьев 1974.

језички систем (како то лингвисти обично мисле), није способност остваривања урођеног механизма (како то представници трансформационо-генеративне граматике тумаче); оно што се дешава у току тог процеса јесте стицање способности *коришћења језика у сврху опиштења и спознаје*. Отуда се опис језичког развоја, по Леонтјеву, не може сводити на то како се остварују урођена правила језика у додиру са социјалном средином, већ се морају описати разноврсна *правила коришћења различитих стратегија* у стицању језика. Такође, не треба претпоставити да сва деца морају обавезно да иду ка једном истом резултату истим путем јер једном функционалном нивоу савладавања говора могу да одговарају различита језичка средства која се различито користе, али која подједнако задовољавају социјалне и комуникационе потребе детета.⁷¹ Коначно, шездесетих година конституисана је и друга важна интердисциплинарна област језичких истраживања – социолингвистика – која је у фокус поставила различите аспекте односа језика и социјалног окружења и која је, уз социологију језика, пружила читав низ теоријских и емпиријских потврда важности различитих социјалних фактора за међуљудску језичку интеракцију. Начелно, али и посебно за истраживања усвајања и развоја језика и говора на дечјем узрасту, од посебног је значаја било увођење појма *комуникативне компетенције*,⁷² а онда и специфичнијег појма *конверзационе компетенције*.⁷³

Друго запажење проистекло из истраживања на пројекту пре приступања изради докторске дисертације тицало се недостатности постојећих приступа у доминантној литератури у погледу адекватности примене на расположиви српскохрватски језички корпус прикупљен у спонтаним интеракцијама у близаначкој ситуацији. Наиме, постала је све јасније да у истраживањима усвајања дечјег језика смер методолошке процедуре од избора теоријског модела ка његовој примени на језички корпус може да пружи само делимичан увид

⁷¹ Леонтьев 1974а.

⁷² Hymes, Dell 1971. Competence and performance in linguistics theory. In: E. Huxley, E. Ingram (eds.), *Language acquisition: Models and Methods*. London: Academic Press; Hajmz, Del 1974. О комуникативној компетенцији. *Kultura* (Београд) 25 (1974): 129–137; Kalogjera, D. 1974. У прilog pojmu komunikativne kompetencije. *Kultura* (Београд) 25 (1974): 138–146.

⁷³ Keenen, E.O. 1974. Conversational competence in children. *Journal of child language* 1/2 (1974): 163–183; Keller-Cohen, D., Dennis, J. 1975. The acquisition of conversational competence. In: R.E. Grossman, L. James San, T.J. Vance (eds.), *Papers from para-session on Functionalism*. Chicago: Chicago Linguistics Society, 260–270.

у особености језичког материјала који је у фокусу, тј. у развојне етапе одређених језичких структура, синтаксичких и семантичких, које се појављују у одређеном узрасном периоду. Или, како је то једном приликом Дан Слобин формулисао у одговору на питање „Шта се кодира за анализу?“ – кодира се „оно што ми мислим да је дете мислило да каже“. Дакле, анализа језичких података своди се на процену онога што је дете изговорило на основу интуиције одраслих, а често и, експлицитно или барем имплицитно, поређењем са граматичким структуром које се остварују у говору одраслих у њиховој међусобној вербалној интеракцији. С друге стране, било је јасно и да једним моделом не могу бити подједнако обухваћени сви аспекти стицања језика. Постепено је све више преовладавало уверење да модел мора одговарати корпузу, што значи да методолошка процедура мора ићи обрнутим смером од језичког корпуса ка моделу описа. Поред тога, искуство у раду на корпузу дечјег језика бележеног у спонтаним ситуацијама стечено у истраживању појединих језичких структура, која су била спроведена у претходном периоду, јасно је упућивало на то да је дечје језичке реализације нужно потребно анализирати и интерпретирати у говорној ситуацији у којој настају не само у релацији дете – ванјезичка стварност која га окружује, него посебно и у релацији дете – одрасла особа (родитељ или блиска особа из породичног окружења). Дакле, потребно их је разматрати и тумачити првенствено с функционалног и комуникативног аспекта, па с обзиром на те аспекте пратити етапе развоја комуникативне компетенције и у складу са степеном остварене комуникативне сврсисходности, а онда и спознајног постигнућа, процењивати степен достигнутог когнитивног и језичког развоја. Уз то, близаначка ситуација налагала је, с обзиром на те аспекте, и додатну модификацију приступа јер је, за разлику од ситуације јединчета или неблизаначког детета, укључивала вешеструку релацију: близаначки пар / свако појединачно дете у близаначком пару – ванјезичка стварност, једно дете у близаначком пару – друго дете у близаначком пару, близаначки пар – одрасла особа, свако појединачно дете у близаначком пару – одрасла особа.

У контексту таквих сазнања, професорка Савић у својој докторској дисертацији у фокус поставља интерперсонално вербално општење између близанаца на узрасту од 1,0–3,0 године и одрасле особе из њиховог непосредног породичног окружења. Језички материјал који је прикупљен за претходна истраживања појединих језичких структура сада се анализира с комуникативног аспекта. Дакле, као што је већ речено, лонгitudинално су праћена три паре близанаца.

наца једном недељно по два сата током 24 месеца, а једном месечно њихова вербална активност је снимана и на магнетофонску траку. Овога пута језички материјал забележен посматрањем јединчади и неблизаначке деце послужио је као контролни корпус. Укупан обим корпуса износио је 28.620 исказа, од чега се на близанце односило 18.060 исказа. Полази од модела интерперсоналне комуникације који је за дечји говор предложио британски истраживач Гордон Велс (G.C. Wells),⁷⁴ у детаљима га модификује, а одлучује се за три нивоа посматрања којима би требало да се укаже на: (1) оно што је опште код све деце у говорном развоју на наведеном узрасту; (2) на оно што је специфично за говорни развој близанаца, а процењено са становишта тренутног сазнања о говорном развоју деце; (3) на оно што је специфично за близанце који усвајају српскохрватски језик као матерњи. Раду приступа имајући у виду основни закључак претходних истраживача развоја говора близанаца, пре свега Лурије и Јудовичеве,⁷⁵ али и не само њих, а то је да близанци заостају у говорном развоју за неблизанцима и да је основни узрок њиховог заостајања у говорном развоју управо близаначка ситуација сама по себи (наиме пошто су близанци упућени једно на друго, а при том су на истом језичко-когнитивном развојном нивоу, мање комуницирају са околином па су тако и мање стимулисани од околине). Оно што је, међутим, у тим истраживањима било и остало нејасно јесте које то конкретно одлике такве ситуације утичу на заостајање близанаца у говорном развоју. Професорка Савић истражује одлике близаначке ситуације коју одређује као тријадни однос: близанци + одрасла особа, посебно саму вербалну комуникацију између два детета у близаначком пару, као и између близанаца и одрасле особе са првенственим циљем да уочи, с једне стране, основне одлике говорног развоја близанаца, а с друге специфичности које се евентуално испољавају у њиховом говорном развоју у поређењу с другом децом која се не развијају у близаначком пару, али не да циљано трага за доказима који би потврдили или оспорили њихово заостајање. Укупан језички корпус разлаже се сада на три хијерархијски устројене комуникативне јединице: *разговор* који чине једна или више *размена*, а која се састоји од једног или више *исказа*, а не више на сруктурно-језичке или граматичке јединице попут

⁷⁴ Wells, G.C. 1976. *Comprehension: What is means to understand*. Predavanje održano na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu 21. juna 1976.

⁷⁵ Лурия, А. Р., Јудович, Ф. Ј. 1956. *Реч и развитие психических процессов у ребёнка*. Москва: Академия педагогических наук РСФСР.

синтагме, реченице или клаузе. Појмовно-терминолошко одређење језик све чешће замењује појмовно-терминолошким одређењем говор.

Пажњу најпре усмерава на конфигурацију разговора с обзиром на три критерија: (1) управљеност говора; (2) започињање говора; (3) укључивање у говор. С обзиром на први критериј уочава се: (а) *неуправљени* говор (према Пијажеу егоцентрични говор као нижи облик функционалног коришћења говора), који је у укупном говору био заступљен са 9,73%; (б) *управљени* говор (интенционално усмерен говор другој особи, тј. социјализовани говор као виши облик функционалног коришћења говора), који је у укупном говору био заступљен са 89,67%; (в) *посредно управљени* говор (дечји говор остварен као реакција на независан говор две одрасле особе у присуству близаначког пара), који је у укупном говору био заступљен са 0,87%. С обзиром на други критериј издваја говор чији је иницијатор дете из близаначког пара и говор чији је иницијатор одрасла особа, при чему је у посматраном корпусу први тип говора доминантнији. И с обзиром на трећи критериј (а) у говору учествује један говорник – *обраћање* (говор је упућен једном од чланова близаначке ситуације, али се на вербални позив нико не одазива), (б) у говору учествују два саговорника – *дијадни* говор (деца у близаначком пару, једно дете из близаначког пара – одрасла особа), (в) у говору учествују три саговорника – *тријадни* говор (близаначки пар – одрасла особа). Најзаступљенији је дијадни говор и то чешће између одрасле особе и једног близанца – 38,84%, потом између оба близанца и одрасле особе – 29,65%, а тек на крају између двоје близанаца – 13,88%. На неуправљени говор отпада свега 9,73%, а најмање заступљен је тријадни говор – 6,49%.

Потом се фокусира и на прагматику говора у близаначкој ситуацији, посебно на стратегије као што су: (а) *понављање и самопонављање* дела и целог исказа саговорника или сопственог исказа (понављање садржаја истом или различитом формом) при чему се уочавају различите функционалне вредности понављања у дијадном и тријадном говору, као и значај ове стратегије за развој говора; (б) *исправљање* саговорника и *самоисправљање* у правцу норме било у домену форме (граматике) или садржине било с обзиром на говорне клишће одомаћене у непосредном социјалном окружењу; (в) *објашњавање и додавање* (говорник објашњава исказ другог саговорника у близаначкој ситуацији или сопствени претходно изговорени исказ, или претходно изговореном исказу саговорника или свом сопственом при дојде још неки формално-садржински део, тј. допуњује или проширује претходни исказ).

У склопу истраживања прагматике говора у близаначкој ситуацији посебан сегмент посвећује најпре појединцу у близаначкој ситуацији, а потом и тзв. аутономном говору.

У првом сегменту се враћа већ раније истраживаној теми код једнчади и неблизанаца – усвајању заменице за 1. лице једнине као језичкој манифестацији когнитивне спознаје сопственог бића и егзистенције и констатује да близанци у краћем року, тј. на ранијем узрасту и директније, са мање посредних форми, од једнчади и неблизанаца, усвајају језичку форму, тј. концепт ‘ја’, чemu, како закључује, управо доприноси развој детета у близаначком пару као *par excellence* примарно социјализованој ситуацији.

Појам тзв. *аутономног говора* у литературу о усвајању дечјег језика и говора уводе Луруја и Јудовичева⁷⁶ и тај појам је код ових аутора у непосредној вези са њиховом теозом о заостајању близанаца у говорном развоју. Ови аутори, наиме, уочавају да је основна одлика аутономног говора на најранијем узрасту *инфантилни говор* (говор својствен само деци који не одговара говору одраслих). Главне одлике лексике и лексичке семантике таквог говора јесу: *генерализација* (једна реч служи за означавање више појмова), *дифузност* (једном појму одговара више речи) и *аморфне речи* („речи“ које је сачинило дете и које се не могу уклопити у граматички систем одговарајућег језика), а главне одлике његове граматике јесу *аморфни искази*, тј. неграматичне синтаксичке структуре које не одговарају дескриптивној норми датога језика. С функционалног становишта такав говор је *синпратичан* (повезан само с тренутном ситуацијом и окружењем које је доступно само најнепосредније видном пољу детета). У завршном поглављу докторске дисертације професорка Савић излаже резултате анализе корпуса језика близанаца који усвајају српскохрватски језик и на основу својих налаза дискутује управо овакве судове Лурије и Јудовичеве, а посебно њихове закључке изведене на основу уочених карактеристика. Њени налази су у погледу особености на лексичком и синтаксичком нивоу језичке структуре дечјег језика врло слични, али су закључци о степену развијености говора изведени *не* на основу степена подударности с дескриптивном нормом српскохрватског језика која одговара развојном ступњу одрасле особе *неко* на основу комуникативне остварености таквог говора у ситуацији у којој практично и вербално дејствује дете/близанци датога узраста. Близаначки говор је неграматичан или граматички врло оскудан (лексички и

⁷⁶ Лурија, А. Р., Јудович, Ф. Ј. 1956.

синтаксички често аморфан и појмовно-лексички недифиренциран) јер су га анализирали и вредновали издвојеног из разговорног контекста у којем су искази остваривани, а онда на основу тога и процењивали степен вербалног и когнитивног развоја близанаца.⁷⁷ Притом су из података на основу којих су такви закључци извођени изостајали подаци о тзв. *адаптираном говору* мајке односно одрасле особе из непосредног комуникативног окружења. Управо је анализа говора одраслих, коју је у методолошки поступак, а преко полазног одређења близаначке ситуације, укључила професорка Савић, показала да је говор одраслих упућен близанцима, али и другој неблизаначкој деци, у релативно малом проценту синтаксички потпуно оформленљен. Далеко је већи број њихових исказа синтаксички окрњен или чак аморфан, али с друге стране функционално остварен, било да се такви искази реализују као неуправљни (несоцијализовани) или управљени (социјализовани) говор.

Изненађујуће висока заступљеност дијадног говора, при том очекивано највиша заступљеност вербалне интеракције одрасле особе и појединачног детета у близаначком пару, а затим и уочене говорне стратегије с једне стране, те рано усвајање личне заменице за 1. лице једнине као језичке манифестије сопствене личности захваљујући управо позицији у близаначком пару као основној претпоставци за рану спознају темељне социјалне релације 'ја' – 'ти', као и функционална оствареност граматички делимично оформленљених, неоформљених или потпуно аморфних исказа, с друге стране, као главни налази њенога истраживања емпиријски су ишли у прилог тези о урођеној предиспозицији или барем веома раној манифестији примарне социјалности у онтогенетском когнитивно-језичком развоју. Она такође закључује да близанци у начелу прелазе општи развојни пут као и остала деца, али, будући да усвајају језик и овладавају говором у једној другачијој интерперсоналној схеми, у одређеним сегментима језичког и говорног развоја, то чине различитим темпом и понекад у квалитативно различитим етапама у поређењу са другом децом која нису део близаначког пара. Прецизни и упоредиви статистички подаци, доследна егземплификација, дескриптивни коментари и теоријске интерпретације резултати су емпиријског истраживања којим су у многим детаљима допуњена дотадашња знања о усвајању језика и говора код деце, а посебно код близанаца, на најранијем узрасту, и којим су, што је било од посебног значаја за развојну психолингвисти-

⁷⁷ Savić 1978d: посебно стр. 224.

тику, реинтерпретирани ранији налази о аутономном говору близанаца, а на основу тога и ранији закључци о заостајању близанаца у том процесу у поређењу са децом која се развијају ван близаначког парта.⁷⁸

Након 1980. године проблематици усвајања језика и говора на најранијем узрасту професорка Савић ће се враћати све ређе, углавном неким посебним поводима и то, начелно, 2006. године у предговору књизи *Језик, комуникација, развој* Мирјане Јоцић⁷⁹, у којој је направљена рекапитулација њенога доприноса управо теми на којој су седамдесетих година заједно радиле, а, посебно, на језик близанаца 2009. године у коауторском тексту са Мирјаном Јоцић *Неке карактеристике дијалога близанаца*.⁸⁰ У једном раду из 1994. бавила се и усвајањем бројева.⁸¹ У периоду између 1980. и 1985. у неколико ауторских и коауторских радова позабавиће се неким аспектима прагматичке комуникације сада предшколске деце – ословљавањем⁸² и лексичким неологизмима⁸³, те језичком манифестацијом културолошког фе-

⁷⁸ Енглеско издање књиге *How Twins Learn to Talk: A Study of the Speech Development of Twins from 1 to 3* између 1980. и 1984. године имало је чак десет рецензија у иностраној периодици за психолингвистику, примењену лингвистику, лингвистику, психологију, укључујући и неке од водећих међународних часописа као што су: *International Journal of Psycholinguistics* (The Hague), *Applied Linguistics* (Oxford), *Linguistics* (New York), *Journal of Child Language* (Cambridge), *Journal of Psycholinguistics Research* (Berlin).

⁷⁹ Јоцић, Мирјана 2006.

⁸⁰ Савић, Свенка, Јоцић, Мирјана 2009. Неке карактеристике дијалога близанаца. Зборник радова *Методика развоја говора*. Приредио Вук Милатовић. Београд: Учитељски факултет. Стр. 319–331.

⁸¹ Savić, Svenka 1994. Usvajanje i upotreba brojeva: jezičke, kognitivne i kulturne osnove. *Folklor u Vojvodini* (Novi Sad) 8 (1994): 103–109.

⁸² Žibreg, Ivona, Savić, Svenka 1982. Neki aspekti oslovljavanja u govoru dece predškolskog uzrasta. *Прилози проучавању језика* (Нови Сад) 18 (1982): [5]–26. Овој теми вратиће се и пуно година касније: Savić, Svenka 2012. Oslovljavanje i pozdravljanje u srpskom jeziku: pregled istraživanja (1979–2011). *Iz riznice multijezičke Vojvodine: oslovljavanje i pozdravljanje u savremenim jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini*. Prir. Danijela Stanojević i Svenka Savić. Novi Sad: Pedagoški zavod Vojvodine. (Zbornik / Pedagoški zavod Vojvodine; 8). Str. 99–152.

⁸³ Savić, Svenka 1982. Universal and particular in lexical innovation by preschool children. *Abstract of papers to be read at the meeting ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ* (Societas Linguistica Europaea (SLE) 15th annual meeting in Athens, 8–11 september 1982). Athens: The local organizing committee; Savić, Svenka 1984. Leksičke новотворине код предшколске dece. *Suvremena lingvistika* (Zagreb) 26/27 (1984): 53–60. Поред тога у једном раду се бави и неологизмима у језику одраслих и деце старијег основношколског узраста: Савић, Свенка 1984. Принципи разумевања значења

номена родбинских односа,⁸⁴ а изнимно и усвајањем другог језика.⁸⁵

2.1.3. Развој језика код деце: наративна способност

Наиме, школске 1979/80. она је добила стипендију Фулбрајтовог програма за студијски боравак у Сједињеним Америчким Државама, на Берклију (Универзитет у Калифорнији), једном од престижних светских лингвистичких центара, у којем се спроводе различита интердисциплинарна истраживања, па и психолингвистичка, а управо у то време увекико се ради когнитивна семантика. Беркли је тих година на америчком тулу центар на неки начин отпора генеративно-сintаксичким идејама Ноама Чомског. Профсорка Савић одлази тамо првенствено с намером да учествује на семинару Дана Слобина о међујезичким разликама у усвајању говора деце на раном узрасту (*Crosslinguistic Aspects of Child Language Acquisition*), али се сусреће и са предавањима Чарлса Филмора о дубинским (семантичким) падежима, Робин Лејкоф (Robin Lakoff) о родно осетљивом језику,⁸⁶ Џона Гамперца (John Gumperz) о социолингвистици, Џорџа Лејкофа (George Lakoff) и Пола Кеја (Paul Kay) о концептуалној метафори.⁸⁷ Тада похађа курс о језику и спознаји (*Language and Cognition*)

нових речи у српскохрватском језику код одраслих и деце старијег основношколског узраста. *Књижевност и језик* (Београд) 31/1: 39–51, а у другом општим принципима стварања неологизама: Савић, Свенка 1984. Принципи стварања неологизама у српскохрватском језику. У: *Лексикологија и лексикографија*. Зборник радова. Нови Сад: Матица српска. Стр. [161]–170.

⁸⁴ Марјановић, Ана, Савић, Свенка 1982. Усвајање и разумевање термина за означавање родбинских односа. *Прилози проучавању језика* (Нови Сад) 18 (1982): 27–32. Овој теми вратиће се и пуно година касније: Savić, Svenka, Radović, Danijela 2014. Upotreba i značenje termina za označavanje rodbinskih odnosa učenika VIII razreda osnovne škole: srpski jezik. *Iz riznice multijezičke Vojvodine: jezik-kultura-društvo: sistem rodbinskih odnosa u jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini*. Novi Sad: Pedagoški zavod Vojvodine. (Zbornik / Pedagoški zavod Vojvodine; 9/1). Str. 13–45.

⁸⁵ Savić, Svenka 1981. Usvajanje drugog jezika u prirodnjoj sredini: neke osobine indirektnog input govora. *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije* (Beograd) 4/5: 151–154.

⁸⁶ То ће и бити иницијални подстицај за њено ангажовано бављење родно осетљивим српским језиком у другој половини њене истраживачке каријере, од почетка деведесетих па до данас. В. детаљније у прилогу Маргарете Башарагин у овој књизи.

⁸⁷ У групи студената докторанада и постдокторанада упознаје, између осталих, и Џефа Фершуерена (Jef Verschueren), по образовању филозофа, који се бави прагматиком, и Џоун Бајби (Joan Bybee), коју занима језичка типологија и са којом ће крајем

семантичара Валаса Чејфа (Wallace L. Chafe), који те школске године највише пажње посвећује наративности – когнитивним, културолошким и лингвистичким аспектима,⁸⁸ што ће бити од пресудног значаја за њен рад у наредном периоду. Лета 1980. похађа и Летњу лингвистичку школу Лингвистичког друштва Америке у Албекеркију, Нови Мексико. Потом ће, захваљујући једномесечној стипендији, у августу 1984, боравити и на престижном Макс-Планк институту за психолингвистику у Нијмегену, у Холандији, и тамо се упознати са бројном литературом о наративности. Следеће 1985. године боравиће и у Летњој школи психолингвистике у Бриселу, Белгија. Тако у новом петогодишњем пројектном периоду (1980–1985), у Институту за јужнословенске језике, на пројекту *Психолингвистичка истраживања и усвајање српскохрватског језика*, у сарадњи с неколицином студената постдипломских студија, отвара нову тему *Социо-културни фактори језичког развоја* и спроводи емпиријско истраживање развоја наративне способности код деце предшколског и школског узраста (3, 5, 7, 11, 14 и 18 година) која говоре српскохрватски језик. Истраживање спроводи по теоријском моделу који је Чејф применио приликом анализе наратива одраслих говорника различитих језика и представника различитих култура, и који су испричани на основу игрano-звукног филма без вербалног садржаја *Прича о крушикама* (*Pear Storys*). Сваку узрасну групу чинило је по 20 испитаника. Након гледања филма, сваки испитаник је замољен да исприча шта је видео на филму. Њихови наративи, као вербални продукти когнитивно обрађених информација перципираних визуелно, и након кратког времена ретроспективно обрађени, снимљени су на магнетофонску траку и потом пренети у писану форму према Чејфовим транскрипционим принципима. Они су доследно бележили, поред вербалног садржаја, и паралингвистичке говорне појаве као што су краће и дуже паузе, уздахе и различите спонтане и неартикулисане гласове (тзв. филере), повишену или спуштену интонацију као видна одступања од континуиране средње интонације говорника, потом понављање и самоисправљање, дигресије. Добијени говорни транскрипти сегментирани су на хијерархијски устројене јединице анализе *наратив – епизода – реченица – клауза*. Клауза као најмања језичка и говорна

.....

осамдесетих започети и сарадњу на једном пројекту. Обоје ће их током осамдесетих позвати као предаваче на курсеве које је организовала у Интеруниверзитетском центру за постдипломске студије у Дубровнику.

⁸⁸ Chafe, Wallace L. 1980. *The Pear Stories: Cognitive, Cultural and Linguistic Aspects of Narrative Production*. Norwood: Ablex Publishing Corporation.

јединица у овом низу која се идентификује преко граматичког и интонационог параметра на когнитивном плану сматра се, према Чејфовом моделу, основном јединицом идеје.⁸⁹ Идеје се уланчавају без формалних сигнала – паузама, или формалним сигналима – конекторима, или се интегришу једна у другу. У садржају јединица идеје одражава се природа како индивидуалних тако и социјалних особина говорника/наратора које умногоме одређују различите фокусе њего-ве свести. Појединачни фокус свести изражен је у јединици идеје. Фокуси свести јесу делови целине – менталне слике која се вербално комуницира саговорнику у временском следу. Свака јединица идеје има четири основне функције у наративном току. Прва функција се тиче интеракције *ја* са саговорником, друга се тиче самог процеса присећања хронологије догађаја у причи, трећа присећања везаног за оквир приче (информације које се тичу места, времена и карактера приче), а четврта се везује за вредносне судове наратора о догађајима о којима прича говори и актерима приче. Претежније уланчавање идеја без формалних сигнала, паузама, филерима, и формалним сигналима слабе конективности (*и, онда, и онда*), као и ниским степенима интеграције (претежно релативне клаузе), често непотпуно оформлене идеје, тј. синтаксички непотпуно оформлене клаузе, различити видови измене основног тока идеја, тј. вербализације ретроспекције меморијског садржаја као што су оклевање, дуге паузе, тзв. лош почетак, исправљање, синтаксичко преобликовање, додавање, враћање и уметање, дигресија – све то одражава мисаони ток наратора и сугерише да је он заснован на смени фокуса, најчешће на индивидуално одабраном центру и периферији фокуса независно од тока догађаја и важности актера, често је испрекидан и фрагментаран и под утицајем дужине интервала краткорочне меморије. Догађаји и актери приче у наративима се повремено вредносно карактеришу у складу са изворним културолошким обрасцем наратора. На језичком материјалу који при том укључује и параметар узраста наратора, све побројане појаве посматрају се и у развојној димензији. Сепаратни резултати овога истраживања, по појединачним темама и узрастима, објављивани су у више наврата (у периоду 1982–1985, па и касније) у краћим радовима професорке Савић⁹⁰ и њених сарадница, а синтеза, укљују-

⁸⁹ Следећи, dakle, Чејфову когнитивну концепцију, враћа се граматичкој, односно синтаксичкој јединици као основној јединици анализе, али сада не као примарно јединици језичке структуре већ као когнитивној јединици.

⁹⁰ Савић, Свенка 1985. Из прагматике глаголских облика у српскохрватском језику: употреба презента и перфекта у приповедању. *Научни састанак слависта у*

чујући и детаљно представљање теоријског модела, изложена је у њеној ауторској књизи *Narativi kod dece*.⁹¹ На језичком корпусу који је обухватио наративе једнојезичне деце наведених узраста која говоре српскохрватским језиком анализиране су четири појаве: (1) како деца на појединим узрастима уводе новог актера у причу, (2) како потом реферишу на већ уведене актере, (3) како организују наратив с обзиром на временски ток приче и (4) како организују наратив с обзиром на узрочно-последичне релације између догађаја у причи. Изложени су дескриптивни и статистички налази који су тумачени и у поређењу с резултатима изложеним у текстовима појединих аутора у поменутој књизи Валаса Чејфа.

2.2. Примењена психолингвистика

2.2.1. Језик деце друге и треће генерације миграната

Од 1986. до 1991, у четвртом континуираном пројектном циклусу, пројекат, сада под називом *Психолингвистичка истраживања*, наставља да финансира СИЗ за научни рад Војводине, а у фокусу истраживачке пажње професорке Савић остаје деји језик и говор у развојној димензији и посебно наративна способност, али сада на популацији деце која српскохрватски језик као матерњи или завичајни уче практично као други у организованој тзв. допунској настави у другим европским земљама као део концепта интеркултуралистичког образовања. Овим питањима се на свом пројекту, заједно са већим бројем сарадника, бави у оквиру теме *Језик деце југословенских радника на привременом раду у иностранству*, а истовремено сарађује и на југословенском пројекту *Развој и образовање националног идентитета и матерњег језика деце југословенских грађана у Западној Европи* (RONIM пројекат), чији је носилац био Институт за социологију у Љубљани.⁹² Резултате истраживања наративне способности једнојезичне деце у поређењу с двојезичном на узрасту од 11 година изло-

Вукове дане (Београд) 14/2 (1985): 87–95.

⁹¹ Savić, Svenka 1985. *Narativi kod dece*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike [Serija: Usvajanje jezika].

⁹² Интересовање професорке Савић за језик деце миграната почело је и раније јер је већ у септембру 1985, у Интеруниверзитетском центру за постдипломске студије у Дубровнику, организовала и курс о лингвистичким проблемима миграната *Linguistic Problems of Migrant Workers*, а потом 1990. и курс *Forein and Second Language Teaching in Europa*, са иностраним предавачима.

жила је у коауторском раду који је објављен у Љубљани⁹³ и ауторском раду који је објављен у Ослу.⁹⁴ Питањима интеркултуралистичког концепта у језичком образовању југословенске деце у иностранству са критичким освртом на дотадашња домаћа истраживања излаже у раду штампаном у Охриду.⁹⁵ У рукопису је остао текст *Методологија у истраживањима језика деце миграната: искуства са новосадског пројекта*. Године 1988, на XII конгресу Савеза славистичких друштава Југославије, организовала је дискусиону трибину *Интеркултурализам као облик образовања деце миграната ван домовине* и поднела уводно излагање *Докле смо дошли?* у којем је сумирала дотадашње истраживачке резултате југословенских аутора који раде у земљи, као и оних који раде ван земље, а посебно је резимирила резултате настале на новосадском пројекту и изнела низ критичких опаски на тадашњи програм матерњег језика и суштинску незаступљеност интеркултуралистичког концепта образовања у непосредној педагошкој пракси. Следеће, 1989. године уредила је и зборник радова са ове дискусионе трибине,⁹⁶ а свом уводном тексту приложила је и библиографију радова југословенских аутора о различитим аспектима језика миграната. У том тексту се може видети и попис радова њених сарадника на тој теми. Исте године, у Љубљани, објавила је рад о психолингвистичким питањима језика деце миграната.⁹⁷ Иако су, у укупној библиографији професорке Савић, можда најмање заступљени ауторски текстови управо из ове тематске области, њен координаторски рад на пове-

⁹³ Savić, Svenka, Cvetković, Milan 1986. Narativna sposobnost kod jednojezične i dvojezične dece od 11 godina. U: *Dvojezičnost: individualne in družebne razsežnosti*. Ur. A. Nećak-Lük i I. Štrukelj. Ljubljana: Društvo za primenjenu lingvistiku SR Slovenije. Str. 281–287.

⁹⁴ Savić, Svenka 1992. Narrative Ability by Bilingual Children: Yugoslav Migrant Children in Germany. *Spesiallærerhøgskolnes Informasjonssblad* (Oslo) 3 (1992): 55–57.

⁹⁵ Savić, Svenka 1987. Intercultural Linguistic Activities with Yugoslav Children Living Abroad: Inadequacy of the Domestic Research. U: *Intercultural Education = Education interculturelle* / [editor, editrice Olga Murdževa-Škarić; translator Patricia Marsh-Stefanovska; traductrice Jeanne Angelovska. [S. l.]: OMER, Yugoslav National = Comite National Yugoslave; Skopje: Faculty of Philosophy = Faculte de Philosophie. Str. 169–171.

⁹⁶ *Interkulturnalizam kao oblik obrazovanja dece migranata van domovine*. Zbornik radova. 1989. Priredila Svenka Savić. Novi Sad: Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike [Уводни текст: Savić, Svenka. *Dokle smo došli?* Str. 8–42].

⁹⁷ Savić, Svenka 1989. Psiholingvistička pitanja jezika dece migranata. *Interkulturnalizam u teoriji i praksi*. Ur. Inka Štrukelj. Ljubljana: Institut za sociologijo. Str. 35–60.

зивању новосадских, југословенских и иностраних истраживача⁹⁸ језика југословенске мигрантске деце, креатора образовне политike у земљи и наставника у допунским школама у земљама Западне Европе дошао је до пуног изражaja. Општа финансијска, друштвена и државна криза која је пред крај осамдесетих година већ увекло владала на југословенском простору, наговештавајући коначни распад система и државе, учинила је да ова истраживања буду прекинута пре праве финализације.

2.2.2. Језик одраслих говорника: (раз)говорни језик

У истом периоду, од 1986. до 1991, на пројекту отвара још једну нову тему: (раз)говорни српскохрватски језик као социолингвистички и психолингвистички специфичан језички феномен који је, по правилу, деценијама остајао изван пажње филолога, у сербокроатистици / подједнако и србијици и кроатистици, као уосталом, и у неким другим филолошким традицијама, највише из уверења да нормативно, стандардолошки и функционално не завређује посебну пажњу, јер представља недефинисан, неправilan, колоквијалан, променљив, дифузан, гранични или мешани језички идиом. Са језика и говора деце на раном узрасту односно у каснијим развојним фазама, прелази на говор одраслих говорника српскохрватског језика. Прагмалингвистика (данас, али и раније, прагматика⁹⁹) као интердисциплина интензивније се развија од краја шездесетих година, под непосредним утицајем филозофије језика и теорије говорних чинова у верзији Џона Серла (John R. Searle), али посебно у осамдесетим годинама 20. века, када се број њених присталица и истраживача видно увећава, а литература нагло умножава. Већ у списак литературе приложен докторској дисертацији професорка Савић уврстила је данас добро познату Серлову књигу *Govorni činovi*¹⁰⁰, у којој се излаже проблематика која

⁹⁸ Пре свих Тове Скутнаб Кангас (Tove Skutnabb Kangas) и Винфрид Штолтинг (Winfried Störling) са којима је остварила вишегодишњу сарадњу.

⁹⁹ Најпре у интерпретацији америчког филозофа прагматизма Чарлса Сандерса Перса [/Пирса] (Charles Sanders Peirce, up. Pers, Čarls Sanders 1993. *Izabrani spisi. O pragmatizmu i pragmaticizmu*. Beograd: BIGZ), а онда и као једна од дисциплина семиотике која се бави односом знак – комуникатор у виђењу Персовог следбеника, америчког филозофа Чарлса Мориса (Charles W. Morris; up. Moris, Čarls 1975. *Osnove teorije o znacima*. Beograd: BIGZ).

¹⁰⁰ Searl, J.R. 1970. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. London:

ће постати неизоставни део прагматике, интердисциплине која у најопштијем смислу истражује језик у свеукупном контексту или, како ју је белгијски прагматичар Џеф Фершуерен (Jef Verschueren) одредио, као „теорију језичке адаптације”¹⁰¹ Већ у њеним истраживањима језичка близанаца јасно се уочавају елементи прагматичког приступа, тј. видљиво је постепено померање фокуса од језичке форме ка језичкој реализацији у окружењу, како језичком тако и нејезичком, и адаптивном говору близанаца подстакнутом импутом одрасле особе.¹⁰² Када у другој половини осамдесетих година усмири пажњу на говор одраслих говорника у различитим говорним ситуацијама,¹⁰³ прагматички приступ постаће нужно полазиште. У том периоду прикупљен је и највећи део *Новосадског корпуса разговорног српскохрватског језика*. Устројена је фоноархива, обављен је и већи део послова везаних за преношење говорног материјала у писану форму и његову транскрипцију и припрему за анализу, па је тако започело и формирање писане архиве говорног језичког материјала. Поред радова мањег обима младих сарадника на пројекту и студената постдипломаца, који су настали на основу анализе само дела тог језичког материјала, професорка Савић је у сарадњи с колегиницом Весном Половином са Филолошког факултета у Београду објавила књигу *Razgovorni srpskohrvatski jezik*.¹⁰⁴ Ова књига садржи два аналитичка текста *Opšte*

Cambridge University Press; Serl, Džon 1991. *Govorni činovi. Ogled iz filozofije jezika*. Beograd: Nolit.

¹⁰¹ Verschueren, Jef 1987. Pragmatics as a Theory of Linguistic Adaptation. First Working Document in Preparation of the IPRA Handbook of Pragmatics. *IPRA Working Papers Document*, 1.

¹⁰² Средином осамдесетих, три године заредом, у Интеруниверзитетском центру за постдипломске студије у Дубровнику, организовала је курс посвећен односу семантike и прагматике: *Between Semantics and Pragmatics* (1984) и *Between Semantics and Pragmatics: Research Methodology* (1985) и *Between Semantics and Pragmatics: Cross-Linguistic Perspectives* са већином иностраним предавачима међу којима су били Џеф Фершуерен, Мелиса Боерман, Џоун Бајби, Остин Дај, Е. Кинен (E. Keenen) и А. Тимберлејк (A. Timberlake) – Лос Анђелес, Екегард Кониг (Ekkehard König) – Хановер.

¹⁰³ На овом месту требало би подсетити на још једну чињеницу. Наиме, професорка Савић је још од седамдесетих година сарађивала и са познатом румунском психолингвисткињом (вероватно једном од најпознатијих које су долазиле са европског тла), Татјаном Слама Казаку (T. Slama-Cazacu) која је 1972. писала да психолингвистика изучава језик у његовим конкретним реализацијама, у „саопштењима” у односу између говорника и слушаоца у различитим ситуацијама, тј. да бележи чињенице живе лингвистичке реалности, другим речима да изучава језик у реалној ситуацији.

¹⁰⁴ Savić, Svenka, Polovina, Vesna 1989. *Razgovorni srpskohrvatski jezik*. Novi Sad:

osobine razgovornog srpskohrvatskog jezika (стр. 1–43) Весне Половине и *Neka terminološka razgraničenja* (стр. 45–74) Свенке Савић са литератуrom која се односи на оба текста (стр. 75–83) и резимеом на енглеском језику (стр. 85–86). Други део књиге, насловљен *Tekstovi srpskohrvatskog razgovornog jezika* (стр. 87–220), садржи емпириски материјал сниман у различитим неформалним (спонтани разговор познатих особа) и формалним говорним ситуацијама (институционалног типа лекар : пацијент или продавац : купац) у дијалошкој интеракцији лицем у лице или интеракцији која није лицем у лице директног (телефонски разговор) или индиректног типа (поруке остављене на тзв. телефонској секретарици). Том приликом само мањи део овог специфичног језичког корпуса у интегралном облику јавно је представљен. Текст *Neka terminološka razgraničenja* представља заправо нацрт основних појмовно-терминолошких и методолошких смерница за психолингвистички и дискурсно-прагматички приступ обради језичког материјала забележеног у различитим спонтаним говорним интеракцијама. Преглед литературе указао је на мноштво терминолошких решења: разговорни језик, обичан језик, језик свакодневице, непланирани (према унапред планирани) говор, спонтани говор, неформални говор, природни говор, свакодневни говор, говорна интеракција, свакодневна конверзација за мање-више исту емпириску датост: језички продукт који настаје у процесу говорења у којем су мисаони процес, језичка формализација и говорна продукција практично истовремени. У том тренутку професорка Савић се опредељује за термин *разговорни језик* – језик који настаје у свакодневним говорним интеракцијама, непланирано, спонтано.¹⁰⁵ Укратко се разматра и однос говорног и писаног језика (односно говорног и писаног медијума), даје се кратак преглед типова транскрипције који се срећу

Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike.

¹⁰⁵ Почетком осамдесетих, Левинсон, један од најутицајнијих истраживача у лингвистичкој прагматици, *конверзацију* сматра доминантном врстом говора у којем се два или више саговорника слободно смењују у говорењу, углавном изван институционалног оквира (ут. Levinson, C. Stephen 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press), а у исто време Шеглоф (Emmanuel A. Schegloff), који уводи конверзациону анализу, истражује феномене социјалне интеракције међу саговорницима (а не продукцију појединачних говорника). Но, ваља подсетити да је и знатно пре њих Михаил Баhtин писао да значење разговора није садржано у самим исказима већ у ономе што се догађа између говорника. Разумети неки исказ значи моћи се поставити у односу на њега (Bahtin, Mihail 1980. *Marksizam i filozofija jezika*. Beograd: Nolit [Biblioteka Sazvežđa, 69]; Bahtin, Mihail 1980a. Problem govornih žanrova. *III program RTV Beograd IV* (Beograd). Str. 233–270).

у страној литератури и представљају се транскрипциони принципи који се примењују приликом обраде језичког материјала новосадског корпуса, те практично упутство о поступку „скидања“ снимљеног материјала са траке, тј. формирања фонозаписа, у четири основне фазе. Потом се даје и преглед могућих основних јединица анализе као неопходни почетни корак у аналитичком поступку: интонациона јединица, размена, клауза, исказ, пропозиција, говорни чин, као и већих јединица анализе: разговорни пасус, концептуални параграф. На самом крају је и инвентар (раз)говорних појава које треба регистровати и обележити у транскрипцији: паузе, преклапања, тзв. лош почетак, исправљање и самоисправљање, понављање и самопонављање, оклењавање, узречице и партикуле, паралингвистички звукови.¹⁰⁶ Интерес за (раз)говорни језик, језик свакодневне међуљудске интеракције говорника српскохрватског језика, па и ова књига, представљали су заправо претходницу њенога занимања за дискурс као предмет нове интердисциплине назване анализа дискурса.

Но, током школске 1988/89, непосредно пред објављивање књиге *Razgovorni srpskohrvatski jezik*, професорка Савић по други пут одлази у Сједињене Америчке Државе, сада на Универзитет у Бафалу, на месец дана, да би у сарадњи са Џоун Бајби сачинила предлог југословенско-америчког пројекта *Како дискурс и типологија одражавају когницију: време, аспект и модалност у српскохрватском језику*, који је била одобрila за финансирање Америчко-југословенска комисија при Министарству за науку и технологију, а било је предвиђено да се тај пројекат реализује од 1991. до 1993.¹⁰⁷ Задатак пројекта је био да се истражују когнитивне структуре категорије времена, аспекта и модалности у дискурсном окружењу манифестоване код српскохрватских говорника и да се ти подаци касније пореде са подацима из корпусне базе од осамдесетак језика која је већ била формирана на Универзитету Бафало, а с цињем да се ове семантичке категорије типолошки и когнитивно осветле у оствареном језичком окружењу. Тако је почетком деведесетих објавила два рада о прагматичким ас-

¹⁰⁶ Ово је заправо разрађени инвентар (раз)говорних појава који је уочен и описан већ у говору близанаца.

¹⁰⁷ Као претходницу овога већег пројекта, СИЗ за науку Војводине, из програма једногодишњих пројеката за додатну стимулацију развоја појединих дисциплина, финансирала јој је и пројекат *Футур у српскохрватском језику* (1989–1990). У Интеруниверзитетском центру за постдипломске студије у Дубровнику, 1991. године организовала је курс *Cross-Linguistic Approaches to Grammar* на којем су, између осталих, предавачи били и Остин Дајл, Екегард Кониг, Ерлинг Ванде.

пектима времена у нарацији.¹⁰⁸ И овај пројекат је, због распада југословенске државе и нешто касније уведених међународних санкција и обуставе финансирања, прекинут. Залагањем, међутим, Џоун Бајби, професорка Савић добија позив из Стокхолма од Остина Дала (Östin Dahl) да се прикључи његовом пројекту о типологији језика који је финансирала Европска унија и, упркос санкцијама, између 1995. и 1999. одлази на редовне шестомесечне састанке пројекта који су се одржавали у различитим универзитетским центрима у Европи и тако, ипак, остане још неко време у овој теми.¹⁰⁹ У то време настаје рад о дискурсним особинама кратког перфекта.¹¹⁰ Неповољне околности су, међутим, учиниле да не дође до шире разраде и опсежније финализације ове теме ни на материјалу српскохрватског језика, као ни на даљем раду на типолошко-когнитивним студијама.

3. Анализа дискурса

Почетком деведесетих долази и до реорганизације дотадашње структуре новосадског Филозофског факултета па Институт за јужнословенске језике постаје Одсек за српски језик и лингвистику, а наставни планови и програми се иновирају. Поред дотадашњег предмета Увод у лингвистику (за студенте руског језика и књижевности на основним студијама) и предмета Психолингвистика, који је од 1987. држала на постдипломским студијама у Институту за јужнословенске језике,¹¹¹ професорка Савић конципира програм и за наставни предмет Анализа дискурса на четвртој години основних студија студијског програма Српски језик и књижевност. Године 1993. објављује и уџбеник намењен студентима за овај предмет *Diskurs analiza*.¹¹² У

¹⁰⁸ Savić, Svenka 1992. Pragmatički aspekti vremena u naraciji i srpskočrvačkom standardnom jeziku. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 20 (1992): 149–155; Савић, Свенка 1994. Прагматички аспекти времена у нарацији у српскохрватском стандарданом језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* (Нови Сад) 37 (1994): 543–550.

¹⁰⁹ Savić, Svenka 2010: 62.

¹¹⁰ Савић, Свенка 1995. Дискурсне особине кратког перфекта. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* (Нови Сад) 38/1 (1995): 99–112.

¹¹¹ За предмет Психолингвистика на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду изабрана је у звање редовног професора 1990. године.

¹¹² Savić, Svenka 1993. *Diskurs analiza*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, S. Savić, Futura publikacije.

предговору наводи да се анализа дискурса „бави већим јединицама од реčenice и писаном или говорном медију. У таквој анализи се прoučава употреба језика, нуžno и спрет са контекстом и neverbalним елементима језичке комуникације. Овакву анализу не интересује аутономност језичког система, а онда ни лингвистике која се бави таکвим системом као својим предметом. Она је зainteresovana да објасни повезивање разлиčitih елемената природе разговора у целину због чега је производ неколикоих научних дисциплина зainteresovanih да објасне језичку делатност (psiхологија, социологија, филозофија, антропологија) или дисциплина које су се већ током посlednjih четрдесет година 'удруžile' са лингвистиком (psiholingвистика, sociolingвистика, антрополошка лингвистика). Говори се о једном interdisciplinarnom приступу изучавања употребе већих језичких целина са вођењем рачуна о контексту.“ Најважније је заправо уочити да се, у интерпретацији професорке Савић, дискурс не схвата као језичка датост која има утврђену, сталну структуру, већ као продукт међуљудске комуникације, у којем се огледају истовремено когнитивне, психолошке, социјалне и културне детерминанте говорника који у међусобној интеракцији заједнички изграђују конкретан дискурс. Књига је начином излагања прилагођена студентима и свима онима који немајуовољно предзнања о интердисциплинарном приступу језику и комуникацији с циљем да се уведу у једну нову област таквих истраживања, а концептирана је и дидактички као уџбеник будући да се иза сваке наставне јединице предлажу студентима задаци за вежбања и основна литература, а на крају и списак главних термина са кратким дефиницијама, комплетна литература и предметни индекс, поред тога што се и имена из страних језика наводе у транскрипцији. Осим разматрања општих тема и упућивања у основна појмовно-терминолошка разграничења и методолошка питања, као што су прикупљање емпиријских података, поступци транскрипције и формирања транскрипционих записа, тј. припрема језичког материјала за анализу, главна пажња посвећена је неколиким теоријама у прагматици и анализи дискурса. Представљају се: Остиново (John L. Austin) схватање језика као говорне делатности којом се самим чином изговарања перформатива извршава практична активност, Серлова теорија говорних чинова и Грајсове (Paul Grice) импликатуре, когнитивна теорија Чејфа, теорија говорних жанрова Михаила Бахтина, конверзациона теорија Шеглофа и теорија обележености Сузане Флајшман (Suzanne Fleischman). Поред основног, кратког уводног представљања сваке теорије, на примерима из различитих дискурса показује се и примена сваке од ових теорија. Остинова теорија пер-

форматива и теорија говорних чинова Серла на примерима говорног чина комплиментирања и извињавања, когнитивна теорија Чејфа на фокусу и дигресији у наративном дискурсу, Бахтинова теорија говорних жанрова на дискурсу хомилија, Шеглофова конверзациона теорија на телефонском разговору и конверзацији између купца и продавца, а теорија обележености Сузане Флајшман на анализи глаголског времена у различитим типовима дискурса. Поред тога што је циљ средишњег дела књиге био да се студенти упознају са основним карактеристикама ових теорија, главна намера професорке Савић је заправо била да они стекну увид у разноврсност дискурсних манифестација које настају као продукти језичке комуникације у разноврсним међуљудским интеракцијама и да уоче да ниједан од постојећих теоријских модела не може у потпуности задовољити потребе анализе и описа сваког конкретног дискурса. Када се истраживач нађе пред одређеним дискурсом, непходно је да трага за теоријом која ће бити најадекватнија за његову анализу, опис и разумевање, а уколико је потребно и да *ad hoc* осмишљава теоријско-методолошке процедуре које ће бити најбољи алат за циљ који се жели постићи.

Што се тиче рада на проблематици дискурса, и пре књиге *Razgovorni srpskohrvatski jezik* и уџбеника *Diskurs analiza*, професорка Савић је објављивала поједине радове у периодици, или излагала реферате на научним скуповима,¹¹³ али, у том периоду, ипак се већим делом ове проблематике бавила кроз менторски рад са својим студентима. Након 1993, па до 2000. године, настављен је рад на формирању свезака транскрипционих записа различитих типова дискурса, а прикупљен је и нов језички материјал. Године 1998, у сарадњи с Вероником Митро, започела је објављивање серије *Razgovorni srpski jezik* у издању и опреми новосадске Футура публикације. Објављене су три књиге емпиријског материјала: *Diskurs telefonskih razgovora*,¹¹⁴ *Diskurs*

¹¹³ Savić, Svenka 1978. Govor u prenosu fudbalske utakmice preko radija i televizije: uporedna analiza. *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije* (Beograd) 2 (1978): 143–154; Savić, Svenka 1983. Jezik pozorišnih kritika Elija Fincija. *Pozorišna predstava i jezik kritike*. 5. međunarodni simpozijum pozorišnih kritičara i teatrologa, 29. i 30. maj 1982. [organizatori] Sterijino pozorje i Međunarodna asocijacija pozorišnih kritičara, ur. Jovan Hristić. Novi Sad: Sterijino pozorje. Str. 90–95; Савић, Свенка 1983а. Проблеми прагматичке синонимије у дискурсу. *Научни састанак слависта у Вукове дане* (Београд) 12/1: 31–35; Savić, Svenka, Vojnović, Tadej 1992. „Nek’ Božja riječ dođe u naš život”: diskursne osobine propovedi. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* (Нови Сад) 35/2 (1992): [133]–159.

¹¹⁴ Savić, Svenka, Mitro, Veronika 1998. *Diskurs telefonskih razgovora*. Novi Sad: Futura publikacije (Serija Razgovorni srpski jezik; knj. 1).

*viceva*¹¹⁵ и *Psovke*,¹¹⁶ свака са уводним текстом у којем се излажу основне специфичности корпусом илустрованог дискурса. Поред тога што је овим трима књигама одговарајући језички материјал постао лакше доступан истраживачкој јавности,¹¹⁷ и што је он добио свој основни опис, а то је био и главни циљ рада професорке Савић на пројекту *Психолингвистичка истраживања*, објављени корпус језичких података у ове три књиге може се данас процењивати и са становишта непланираног, или накнадно уоченог секундарног циља: корпус телефонских разговора може послужити као добар наставни материјал за учење српског као страног, како у звучном тако и у писаном облику,¹¹⁸ а материјал у преостале две књиге и као извор за нека будућа когнитивно-социолошка и лингвокултуролошка истраживања српског језика. Током деведесетих година објавила је и појединачне ауторске текстове из ове проблематике,¹¹⁹ али и радове у којима обрађује и друге типове дискурса.¹²⁰ Иако су већ током деведесетих година, а

¹¹⁵ Savić, Svenka, Mitro, Veronika 1998a. *Diskurs viceva*. Novi Sad: Futura publikacije (Serija Razgovorni srpski jezik; knj. 2).

¹¹⁶ Savić, Svenka, Mitro, Veronika 1998b. *Psovke!!!* Novi Sad: Futura publikacije (Serija Razgovorni srpski jezik; knj. 3).

¹¹⁷ На унутрашњим корицама ових књига може се видети списак од 35 свезака емпиријског материјала разговорног језика који у виду транскрипционих записа постоји у документационој архиви пројекта *Психолингвистичка истраживања*.

¹¹⁸ На овом месту ваља подсетити да је 1996. године професорка Савић била и једна од иницијатора оснивања Летње школе српског језика, културе и историје на Универзитету у Новом Саду. Ова школа је касније наставила да се одржава сваког лета у организацији Центра за српски језик као страни који већ безмало две деценије делује на Филозофском факултету у Новом Саду.

¹¹⁹ Savić, Svenka 1992. Osobine viceva koje pričaju deca: doprinos istraživanju dečjeg folklora. *Folklor u Vojvodini* (Novi Sad) 6 (1992): 46–55; Савић, Свенка 1995. Истраживање савременог градског комплекса: дискурсне особине псовки. *Научни састанак слависта у Вукове дане* (Београд) 23/2 (1995): 161–176; Savić, Svenka 1998. Rečnik psovki i pogrdnih izraza u srpskohrvatskom jeziku. *Opscena leksika*. Zbornik radova. Priredio Nedeljko Bogdanović. Niš: Prosveta. Str. 134–147.

¹²⁰ Savić, Svenka 1995a. Discourse features of Curses. *Zeitschrift für Balkanologie* (Wiesbaden) 31/1 (1995): 128–149; Savić, Svenka 1995b. Diskursne osobine privatnih pisma Mileve Ajnštajn (Marić) i Alberta Ajnštajna. *Flogiston* (Beograd) 1/1 (1995): [63]–78; Savić, Svenka, Valić Nedeljković, Dubravka 1996. Discourse Features of Radio reports from the Battlefield. *Sprache und Politik*. Herausgegeben von Helmut Schaller. München: Südosteuropa-Gesellschaft. Str. [165]–175; Savić, Svenka, Felbabov, Vladislava 1996a. Uporedna analiza diskursa malih oglasa: srpskohrvatski i engleski. *Zbornik radova*. V simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja. Novi Sad, 9. i 10. decembar 1994. Novi Sad: Filozofski fakultet. Str. 207–212; Савић, Свенка 1997. Дискурсне особине изјава саучешћа. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* (Нови Сад) 40/2 (1997): 259–266; Савић,

нарочито после 2000. године, њена истраживачка интересовања ишла у више различитих других смерова и даље је повремено, истина све ређе, објављивала и радове из анализе дискурса,¹²¹ а у последње време пажњу јој увек привлачи тзв. минимални дискурс¹²² који је често праћен сликом или цртежом као визуелним сегментом укупног ванјезичког контекста.¹²³

.....

Свенка 1998а. Дискурсне особине читуља. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* (Нови Сад) 41/2 (1998): [141]–152; Savić, Svenka 1999. Osnovni principi deskripcije razgovornog jezika: korpus lingvistika. *Актуелни проблеми граматике српског језика*. Зборник радова са другог, међународног, научног скупа Актуелни проблеми граматике српског језика. Редакција Милка Ивић... [и др.]. Главни уредник Јудита Планкош. Суботица: Градска библиотека; Београд: Народна библиотека Србије: Институт за српски језик САНУ. Стр. [85]–94; Савић, Свенка 2000. Дискурсне особине конкуренције језичких средстава: допринос разговорној норми. *Научни састанак слависта у Вукове дане* (Београд) 29/1 (2000): 257–263.

¹²¹ Savić, Svenka 2009. Analiza diskursa posveta: prilog istraživanju formulacijskih tekstova. *Riječ* (Nikšić) 2 [nova serija] (2009): 7–29; Savić, Svenka, Ljubisavljević, Biljana 2010. Analiza diskursa akademskih preporuka: doprinos procesu normiranja. *Njegoševi dani* 2 [organizator Filozofski fakultet, Nikšić, Institut za jezik i književnost]. Urednice Tatjana Bećanović i Rajka Glušica. Nikšić: Filozofski fakultet. Str. 323–339; Tir Borlja, Marija, Savić, Svenka 2015. Osobine diskursa sudske – (op)tuženi u instituciji suda u Srbiji = The Characteristics of Discourse between a Judge and a Defendant in Institution of Serbian Court. *Communication, Culture, Creation: new scientific paradigms*. Editors Virginia Popović ... [et al.]. Arad: „Vasile Goldis” University Press; Novi Sad: Fondacija Europa. Str. 833–841.

¹²² Недавно ме је консултовала у вези са најпогоднијим термином за овакве типове језичких реализација па ево, овом приликом, сугеришем овакво терминолошко решење.

¹²³ Радови: Savić, Svenka 1998. Nazivi privatnih radnji u Novom Sadu: psiholingvistički pristup. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* (Novi Sad) 26: 13–21; Савић, Свенка 2011. Називи услужних приватних радњи. *Лексикологија, ономастика, синтакса*. Уредници Владислава Ружић и Слободан Павловић. Нови Сад: Филозофски факултет. Стр. 173–184 могли би се сматрати наговештајем таквог интересовања.

III Фаза: мултидисциплинарна оријентација

4. Критичка анализа дискурса

У последњих двадесетак година које би се могле по много чему означити као трећа фаза њеног истраживачког рада, мада су наговештаји окретања у новом смеру видљиви већ и током деведесетих, са анализе дискурса као интердисциплине која још има снажно упориште у лингвистици, професорка Савић се све више окреће критичкој анализи дискурса као мултидисциплинарној области која језик истражује не само као лингвистички или психо-социо-лингвистички феномен већ као форму социјалне праксе, тј. првенствено као инструмент или медијум најразличитијих видова психолошке, социјалне, родне, идеолошке и политичке манипулације и израз доминације и моћи, пре свега у сferи јавне комуникације,¹²⁴ или свакако не мање присутне и у различитим видовима формалне и неформалне свакодневне језичке интеракције, која је, међутим, далеко мање видљива и за објективно, независно истраживање углавном недоступна. Проблематика различитих, најчешће маргинализованих тема у друштву као што су интеркултурализам у образовању у вишенационалним срединама, положај и права особа с инвалидитетом и других социјално периферних, па често и дискриминисаних, група због неког обележја које их разликује од већине, тзв. родно осетљив језик – фемистичка лингвистика, феминистичка теологија и ромологија могле би се, и без много ограда, подвести и под критичку анализу дискурса. Но, будући да су у овом прилогу предмет пажње били ипак само они сегменти рада професорке Савић који су се темељили на ужем лингвистичким и шире психолингвистичким аспектима њенога рада, нећу се на њих детаљније освртати. Неки од ових сегмената обрађени су у посебним прилозима у овој књизи.¹²⁵

¹²⁴ Savić, Svenka 1997. Predgovor. U: Dubravka Valić Nedeljković. *Rikošet reči: jezička analiza radijskih izveštaja sa ratišta*. Beograd: Argument. Str. 7-11; Savić, Svenka 1998. Izbori u Crnoj Gori u ogledalu grafita. *Feminističke sveske* (Beograd) 11/12 (1998): 32-36; Savić, Svenka 2003. Ron Haviv: Krv i med na fotografijama i u rečima. *Vivisept: dokumenti o izložbi „Krv i med“ Rona Haviva u Novom Sadu*. Priredila Marija Gajicki. Novi Sad: Vojvođanka, regionalna ženska inicijativa : Yutopag. Str. 25-48; Savić, Svenka 2007. Šta nam to poručuju graffiti ispisani po Vojvodini. *Hate: govor mržnje i nacionalizam: uzroci i posledice*. Ur. Marija Gajicki. Novi Sad: Vojvođanka. Str. 85-112.

¹²⁵ В. прилоге Маргарете Башарагин и Зилке Спахић Шиљак.

О још неким активностима из домена психолингвистике

1. Интердисциплинарност и овдашња психолингвистика

Овај аналитички преглед не би био потпун ако се не бих макар кратко осврнула и на онај део њених активности које су се тицале примене и развоја интердисциплинарности као надтеоријског начела у приступу предмету истраживања који је једним делом карактерисао и укупну науку у другој половини двадесетог века, а онда и психолингвистику као интердисциплину, за коју се определила у време њене експанзије, а у чије оквире се може сместити и највећи део њеног истраживачког рада на питањима језика, говора и комуникације. О нужности интердисциплинарног приступа у „домаћој“ науци писала је и говорила у више наврата.¹²⁶ У другој половини седамдесетих година покренула је *Психолингвистичке сусрете* на којима су се окупљали истраживачи из целе Југославије. До распада државе, почетком деведесетих, одржано је пет таквих сусрета, што је несумњиво доприносило повезивању, међусобној комуникацији и размени искустава људи који су радили у истој научној области. О тим сусретима повремено је извештавала инострану научну јавност,¹²⁷ а о међународним психолингвистичким и лингвистичким конференцијама којима је присуствовала извештавала је и инострану и овдашњу научну јавност.¹²⁸ У више наврата писала је о терминолошким проблемима у психолингвистици.¹²⁹ О ов-

¹²⁶ Savić, Svenka 1984. Mogućnosti i nemogućnost interdisciplinarnog rada na našem Univerzitetu. *Mesto i uloga nauke u našem društvu*. Zbornik radova. Novi Sad: Udruženje univerzitetskih nastavnika i drugih naučnih radnika SAP Vojvodine. Str. 61–63; Savić, Svenka 1995. Mogućnost interdisciplinarnog istraživanja jezika: dvadeset dve godine organizovanog istraživanja psiholingvistike na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu (1971/72–1993/4). *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 23: 31–37.

¹²⁷ Savić, Svenka 1977. The First Yugoslav Conference on Psycholinguistics (Zagreb, 19–20 November 1976). *International Journal of Psycholinguistics* (The Hague) Vol. 4–2 [8] (1977): 93–95; Savić, Svenka 1985. Psycholinguistics in Yugoslavia. *AILA Commission on Psycholinguistics Newsletter* 5/2 (1985): 13–16.

¹²⁸ Savić, Svenka 1978. Psycholinguistics meetings in Europe (Summer – Winter 1977). *International Journal of Psycholinguistics* (The Hague) Vol. 5–1 [9] (1978): 83–85; Savić, Svenka 1985. Summer School in Psycholinguistics (Brussels, July 14 – August 3, 1985). *AILA Commission on Psycholinguistics Newsletter* (Kassel) 5/3 (1985): 2–3; Savić, Svenka 1987. [Četrnaesti] XIV međunarodni kongres lingvista u Berlinu. *Živi jezici* (Beograd) 29/1/4 (1987): 117–119.

¹²⁹ Savić, Svenka 1983. Terminološki problemi u jugoslovenskoj psiholingvistici. *Zbornik radova*. [Drugi] II simpozijum *Kontrastivna jezička istraživanja*, Novi Sad, 10. i 11. decembar 1982. Novi Sad: Filozofski fakultet. Str. 139–144; Savić, Svenka 1986. Terminološki problemi u jugoslovenskoj psiholingvistici. *Zbornik radova*. [Treći] III

дашњој психолингвистици писала је најпре за загребачку *Filologiju* 1986,¹³⁰ потом је у Интеруниверзитетском центру за постдипломске студије (IUC) у Дубровнику, јуна 1987, организовала курс из психолингвистике *Summer School in Psycholinguistics* са учешћем иностраних предавача,¹³¹ а школске 1987/88. СИЗ за научни рад Војводине одобрио јој је, из програма за унапређење научне дисциплине, и финансирање једногодишњег пројекта *Психолингвистика у Југославији*. Резултат тог пројекта био је текст о актуелној психолингвистици у Југославији – темама, истраживачима, резултатима, намењен књизи *Yugoslav General Linguistics*, коју је за угледног холандског издавача приредио Милорад Радовановић.¹³² Курс из когнитивне лингвистике *Cognitive Linguistics* организовала је у Интеруниверзитетском центру за постдипломске студије у Дубровнику две године заредом, 1988. и 1989,¹³³ а о когнитивној лингвистици говорила је на новосадском симпозијуму *Контративна језичка истраживања* и у зборнику радова објавила текст 1990. године.¹³⁴

2. Психолингвистички аспекти биографије и диграфије

И на самом крају овога прегледа активности и истраживачких резултата професорке Савић у лингвистици, али пре свега у психолингвистици, треба поменути и једногодишњи пројекат *Употреба писама у приватним видовима комуникације међу децом основношколског и средњошколског узраста у СР Србији*, који је рађен под покровитељством Универзитета у Новом Саду.

.....
simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja Novi Sad, 6. i 7. decembar 1985. Novi Sad: Filozofski fakultet. Str. 139–144.

¹³⁰ Savić, Svenka 1986. Psiholingvistika kod nas. *Filologija* (Zagreb) 14 (1986): 295–304.

¹³¹ На овом курсу су, између осталих, предавачи били и: Дејвид Кристал (David Crystal) – Велика Британија, Ерлинг Ванде (Erling Wande) – Шведска, Моника Хелер (Monika Heller) – Канада, Татјана Слама Казаку (Tatjana Slama Cazacu) – Румунија, Магдалена Смочинска (Magdalena Smoczinska) – Пољска.

¹³² Savić, Svenka 1989. Psycholinguistics: Recent Studies. *Yugoslav General Linguistics*. Ed. Milorad Radovanović. Amsterdam: John Benjamins Publ. Co. Str. 321–344.

¹³³ Учествовали су, поред осталих, и Ненад Мишчевић – Задар, Матијаш Потрч – Љубљана, Ерлинг Ванде – Упсала, Шведска, Ференц Кифер (Ferenc Kiefer) – Будимпешта, Јозеф Кес (Jozef Kess) – Викторија, Канада.

¹³⁴ Savić, Svenka 1990. Kognitivna lingvistika. *Zbornik radova*. [Četvrti] IV simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja, Novi Sad, 8. i 9. decembar 1989. Novi Sad: Filozofski fakultet. Str. 399–403.

тельством Друштва за српскохрватски језик и књижевност Војводине и уз финансијску потпору СИЗ-а за научни рад Војводине у школској 1985/86, а поводом обележавања 200 година од рођења Вука Стефановића Караџића. У сакупљању података учествовали су студенти-истраживачи Института за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду и студенти четврте године Одељења за педагогију Филозофског факултета у Београду. Резултати овога истраживања изложени су на конференцији *Писменосит као чинилац друштвеног и индивидуалног развоја*, која је одржана у Београду 1987. године,¹³⁵ а потом исте године и у Каселу на међународном конгресу примењене лингвистике *The Second International Congress of Applied Psycholinguistics*.¹³⁶ Ово истраживање, међутим, није значајно само због непосредног повода којим је било подстакнуто, него и зато што су резултати покренули читав низ реакција како лингвиста тако и других јавних личности, па и друштва у целини, а што је довело до тога да свест о потреби, с једне стране очувања и неговања ћирилице, а с друге поштовања биграфије и диграфије, која је, хтели ми да призnamо ту чињеницу или не, успостављена у српској култури током 20. века, постане део наше свакодневице. Последњих тридесет година континуирано се у српској јавности расправља о употреби ћирилице и латинице, истина првенствено у јавној и службеној употреби, а да емпиријско истраживање таквог обима на методолошки исти или сличан начин спроведено (у истој узрасној популацији, или популацији одраслих активних испитаника), још увек није поновољено да би се резултати могли поредити и да би се могло процењивати да ли је у индивидуалној употреби (која у овом случају није мање битна од јавне и службене за просуђивање о заступљености два писма у популацији) тренд наставио да се креће ка доминацији латинице, или су, можда, јавне расправе и мере језичке политике предузете у међувремену успориле такав тренд, довеле до функционалне диференцијације два писма или га, евентуално, окренуле ка претежној употреби ћирилице.

¹³⁵ Савић, Свенка, Антонић, Ивана 1987. Писма у употреби. *Књижевност и језик* (Београд) 34/3–4 (1987): [183]–201.

¹³⁶ Savić, Svenka, Antonić, Ivana. *Use of Cyrillic and Latin Alphabets*. Kassel, July 27 to 30, 1987. Осим у наведеним коауторским радовима, резултати овог истраживања, парцијални и комплетни, били су изложени и на XII kongresu Saveza slavističkih društava Jugoslavije, а објављени и у неколико ауторских радова Иване Антонић од 1987. до 1989. године.

Закључни осврт

Шест деценија истрајног рада професорке Свенке Савић у области језика, говора и вербалне комуникације резултирало је обимном библиографијом: књига, монографског, уџбеничког и редакторског типа, претежно на српскохрватском, али и на енглеском језику, и радова у различитим редовним и периодичним публикацијама, домаћим, регионалним и међународним, такође претежно на српскохрватском, али и на енглеском и немачком, а по изузетку и на француском језику. Њен укупни рад у овој области може се поделити у основне три фазе, а унутар сваке од тих фаза могу се издвојити и појединачне етапе. Временско лоцирање ових фаза могуће је само приближно, и претежно у хронолошком следу, јер се истраживања појединачних језичких појава протежу и у дужем периоду од оних који су назначени за појединачне фазе. Неке теме и области истраживања антиципирала је у ранијем или им се спорадично враћала у каснијем периоду.

Прва фаза њенога рада је трајала кратко, временски се смешта у другу половину шездесетих година 20. века, а одликује се *монаодисциплинарном* оријентацијом – *лингвистичком* као логичном последицом њеног основног образовног усмерења, када су се њена истраживања језика тицала синтаксичке стилистике и синтаксе, тачније синтаксичке структуре синтагме са елементима семантике. Ово је почетничка фаза рада у којој она показује да је била добар ћак одличне лингвистичке школе у којој је образована. И иако се, сигурна сам, неће сложити са мном – јер теоријски приступ, у којем је лингвистички образована, данас оцењује као приступ који припада „традиционалној лингвистици“ – синтаксичка истраживања која је на завидном, по много чему респективном корпусу писаног српскохрватског језика, спровела, и презентовала у два обимна рада, и у садашњем тренутку делују свеже, модерно и инспиративно за синтаксу (синтаксичку стилистику и синтаксичку семантику) као базичну лингвистичку дисциплину, која је опстала и несумњиво је актуелна и данас.

Друга фаза њенога рада трајала је знатно дуже, пуне три деценије, од почетка седамдесетих до пред крај деведесетих година, а спорадично и касније, све до данас. Ову фазу одликује *интердисциплинарна* оријентација – у првој етапи доминантно психолингвистичка – развојна, а у другој дискурсна. Ове две етапе повезује прагматика, али са повременим уливом и социолингвистичких, културолошких и когнитивних визура.

Прва етапа ове фазе, *психолингвистичка*, која је трајала приближно две деценије, од почетка седамдесетих до пред крај осамдесетих година, била је посвећена најпре развојној, а потом и примењеној психолингвистици.

У оквиру развојне психолингвистике, професорка Савић се бавила усвајањем језика код деце на раном узрасту, најпре код јединчади и неблизанаца, са акцентом на усвајање језичког знања – инвентара језичких јединица, пре свега на лексичком и синтаксичком нивоу, и граматичких правила, тј. саме језичке структуре, а потом усвајањем језика и вербалне комуникације код близанаца у тзв. близаначкој – тријадној интеракцијској ситуацији, која је укључивала истополне и разнopolне близаначке парове и тзв. инпут говор одрасле особе из окружења, са акцентом на усвајање комуникацијских правила и стратегија односно на усвајање прагматичких правила у социјалном контакту. Током осамдесетих пажњу усмерава на развој језика код деце предшколског, основношколског и средњошколског узраста са посебним фокусом на развој наративне способности, као једног од специфичних когнитивних процеса који се постепено развија код деце школског узраста. Претежно у другој половини осамдесетих бави се примењеном психолингвистиком: језичком компетенцијом и говорном вештином друге и треће генерације миграната у земљама Западне Европе којима је српскохрватски језик матерњи или завичајни и (раз)говорним језиком одраслих говорника у различитим говорним ситуацијама као спонтаним, непланираним, високо контекстуализованим језичким изразом.

Овом последњом истраживачком темом постепено ће ући у другу етапу интердисциплинарне фазе, етапу која траје претежно током деведесетих година и у којој ће се бавити анализом дискурса: и то првенствено прагматичким аспектима различитих непланираних или делимично планираних говорних, али и писаних дискурсних реализација. На прелазу из примењене психолингвистике ка анализи дискурса позабавиће се кратко и дискурсним и когнитивним аспектима глаголског времена. У овој етапи анализа дискурса као интердисциплинарна област проучавања језика, у истраживањима професорке Савић, још увек има упориште у лингвистици и лингвистичкој прагматици јер се схватање дискурса темељи на дискурсу као лингвистичкој категорији кроз који се преламају когнитивне, психолошке, социјалне и културне детерминанте. У последње време повремено се враћа анализи дискурса кроз интересовање за тзв. минимални дискурс – дискурсне форме у којима се комуникацијска порука преноси

оскудним вербалним изразом, самостално, или праћеним неким визуелним кодом (кроки цртежом, сликом, фотографијом, амблемом, акронимом).

Трећа фаза њенога рада, која покрива последње две деценије, од 2000. до данас, али свакако има своју антиципацију и раније, у деведесетим пре свега, одликује се мултидисциплинарном оријентацијом која се очитује најпре у њеној заинтересованости за више различитих области од феминистичке лингвистике и феминистичке теологије до ромологије, а потом и у оријентацији на критичку анализу дискурса, будући да се према дискурсу све више односи као према форми социјалне и идеолошке праксе и изразу најразличитијих видова манипулације, доминације и моћи. Њена истраживања, али нарочито менторски рад на овим темама, и непрекидни активизам у различитим сегментима јавне сфере,¹³⁷ усмерени су најпре на деконструкцију друштено дискриминаторских појава које се очитију у језику као најдужем и најотпорнијем чувару антрополошких, психолошких и социјално-културолошких одлика људских заједница, али често и индикатору човекових психолошких стања, подсвесних уверења и социјално-културолошких предрасуда, а потом и на покушају конструкције нове, недискриминаторске праксе.

Предмет анализе у овоме прилогу биле су прве две фазе монодисциплинарна и интердисциплинарна, тј. лингвистичка, психолингвистичка и дискурсна етапа. Истраживања језика професорке Савић доминантно припадају интердисциплинама, психолингвистици и анализи дискурса, које имају своје исходишно, појмовно-терминолошко и делом теоријско-методолошко упориште у лингвистици и лингвистичкој прагматици, а оријентисана су на онај вид испољавања природног људског језика који се у општelingвистичкој теорији имењује терминима: говор, језичка актуализација, говорна реализација, перформанца, а у социјално оријентисаним теоријама: комуникација, етнографија комуникације, конверзација, међуљудска вербална интеракција, остварена у различитим онтогенетским развојним фазама (почетној, на најранијем узрасту, када се усвајају основни елементи језичког система и прагматике социјалног контакта, предшколској и школској, када се усвојене структуре и прагматика употребе даље развијају) и, у различитим комуникационим ситуацијама, у контексту, језичком и свеукупном нејезичком, као делатном окружењу. Њена

¹³⁷ Активизам професорке Савић у јавној сferи посебно је видљив у медијима, штампаним, електронским, дигиталним. О томе видети прилог Милоша Панкова у овој књизи.

су истраживања притом била увек изразито емпиријски заснована и спроведена на „живом” језичком материјалу. Теоријски модели су били различити. По правилу, примењивани су они којима се обучавала на курсевима у познатим лингвистичким центрима, најчешће на америчким универзитетима или у холандском Институту за психолингвистику Макс-Планк, или су били преузети из иностране литературе, често рецентне америчке и руске, савремене, али и оне старије, а оживљене након периода маризма. Теоријски модел је по правилу прилагођавала језичком корпузу који је био предмет непосредне пажње. Методолошки је језичкој грађи прилазила дедуктивно, полазећи од целине изговореног (појединачног говорног догађаја, наратива или дискурса) и издвајајући јединице анализе (граматичке, комуникативне или когнитивне). Потом их је дескриптивно, али често и квантитативно и статистички обрађивала и интерпретирала. Једино што се, као несумњиво перманентна теоријска доследност у њеном раду може издвојити, јесте интердисциплинарна оријентација у приступу језику, као примарном човековом комуникацијском средству, и говору као интенционалној делатности која је увек у потпуности контекстуално одређена. Ако би се, ипак, из мноштва књига и појединачних текстова у којима је током дуге каријере представљала своја емпиријска истраживања језика и говора требало издвојити оно што би се налазило у самом вредносном средишту њених истраживачких резултата, онда би то, по моме мишљењу, без много двоумљења била књига *Kako blizanci iče da govore / How Twins Learn to Talk: A Study of the Speech Development of Twins from 1 to 3*. У њој су у оптималној сагласности вредност прикупљеног емпиријског материјала, доследно спроведени методолошко-аналитички поступци његовог описа и интерпретације, примењени теоријски оквир, реинтерпретација неких налаза ранијих истраживања и остварени научни допринос развојној психолингвистици. Захваљујући свему томе књига је добила међународну валоризацију и стекла завидну репутацију, а ово њено истраживање и презентовање иностраној научној јавности омогућило је и интернационалну афирмацију српскохрватског језичког корпуза дечјег језика. Ова књига јој је уосталом омогућила и да касније лакше успоставља нове колегијалне контакте са иностраним истраживачима. У домаћим лингвистичким оквирима, пак, афирмација анализе дискурса као интердисциплинарне области истраживања језика и говора која баца светло на читав спектар језичких реализација које се остварују у свакодневној комуникацији (у приватној, јавној или службеној сфери деловања), а које су, по правилу, остајале ван озбиљније

пажње лингвистике, па и функционалне стилистике, у овдашњим, домицијелним оквирима, допринос је који је, такође, без сумње вредан пажње. И наравно, колекција емпиријског материјала сакупљаног током година истраживачког рада остаје као трајна основна база језичких података за допуњавање и за нова истраживања, а поготово уколико би се у будућности дигитализовала и претворила у електронски корпус. Коначно, мукотрпан и истрајан менторски рад, јавно презентовање истраживачких резултата, финалних, у потпуности оформлених, али често и оних парцијалних, док су истраживања још у току, са пројекта који је годинама водила, као и представљање других истраживача и резултата њихових истраживања, академску средину у којој је деловала чинили су увек динамичном, актуелном и подстицајном.

И завршићу овај синтетички приказ шездесетогодишњег професионалног рада професорке Свенке Савић у истраживачким областима чији су предмет језик, говор и комуникација општим освртом који сам дала у рецензији зборника *Diskurs i diskursi*,¹³⁸ који су јој посветиле колегинице и колеге пре десетак година. Током деценија изграђивања професионалне каријере у истраживачком раду постепено и упорно градила је свој лични мисаono-емпиријски оквир као по правилу под снажним утицајем неких кључних збивања која су усмеравала њена истраживачка интересовања и професионални, истраживачки и наставни профил, под утицајем људи од којих је учила, са којима је сарађивала, које је обучавала овоме послу, који су је на овај или онај начин инспирисали да стално иде за новим интересовањима и новим идејама, али и непрекидно сама подстицана и вођена личном непресушном енергијом и амбицијом да стално учи ново, да не заостане за најактуелнијим идејама у светској лингвистици, и да их пласира у овдашњој средини, али и потребом и сопственим дубоким убеђењем да наука уопште, а лингвистика посебно, не сме да буде изолационистичка, монодисциплинарна, и искључиво високо елитна област делања, већ да су сарадња и размена, дакле тимски рад и стална комуникација међу колегама, интердисциплинарност и мултидисциплинарност, те примена теоријских сазнања само кроз емпиријска истраживања, као и циљана емпиријска, теренска истраживања у сврху прибављања релевантних података за решавање конкретних животних проблема и унапређење рада у наставној пракси и јавним

¹³⁸ Vasić, ur. 2011. Up. i Antonić, Ivana 2011. *Diskurs i diskursi*. Zbornik u čast Svenki Savić. Urednica Vera Vasić. Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu – Ženske studije i istraživanja, 2010, 415 str. *Lingvističke aktuelnosti* – elektronsko izdanje, br. 18: <http://www.asusilc.net/aktuelnosti/?p=480>. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.

областима деловања и комуникације, у данашње време, императивни и једино делотворни приступ. Време и енергија коју је уложила у анимирање, повезивање и организовање сарадника, колега, студената, а у многим ситуацијама и ширег круга заинтересованих људи, превазилазе и, у најбољем случају, спремност и могућности једнога човека. Препреке на које је непрестано, готово на сваком кораку, наилазила, па и личне дилеме и разочарања, током протеклих деценија оставила је иза себе и захваљујући реткој упорности, и животном оптимизму, увек настављала, према сопственом убеђењу, своју мисију. Са таквим уверењима и непрекидним деловањем најактивније је учествовала у изграђивању академске, али и једног дела, у неким периодима, могло би се рећи, алтернативне академске заједнице у овдашњој средини: новосадској, али и некадашњој југословенској, а данас регионалној.

Margareta Bašaragin

FEMINISTIČKA LINGVISTIKA¹

U radu predstavljam osnovni put profesionalnog istraživanja interdisciplinarnog područja jezika i roda Svenke Savić od ranih radova do danas (1968–2020), nastalih kao rezultat njenog feminističkog delovanja u jezičkoj materiji. Pokazujem da se bavljenje u ovom području, koje će potom dobiti i odrednicu posebne lingvističke interdiscipline – feminističke lingvistike, razvijalo postepeno: od prvih empirijskih podataka kojima se dovodi u sumnju određeni broj pravila za upotrebu standardnog jezika, preko sazrevanja u teorijskoj ravni i konačnog formiranja kadra koji će datu disciplinu dalje promovisati do *Vodiča* pomoću kojeg to može biti praktično primenjeno u službenoj i javnoj upotrebi jezika danas. Profesorica Svenka Savić je najpre javnost obavestila o navedenoj problematici, zatim organizovala brojna istraživanja pojedinačnih upotreba srpskog (uglavnom standardnog) oblika jezika i ukazala na mnoge diskriminacije (juvenizam, ejdžizam, konfesizam, rasizam, seksizam, lingvicizam). Istovremeno je (o)držala brojne edukativne seminare za različite grupe korisnika i korisnika, pre svega u institucijama (novinare, profesore razredne nastave, političare, administrativno osoblje u državnim institucijama), obrazovala brojne studentkinje i studente za rodno osetljiv srpski jezik u okviru postojećih dodiplomskih, masterskih, magistarskih i doktorskih studija, napisala nekoliko značajnih radova za ovu novu oblast koju predaje u Centru za rodne studije (CRS) na doktorskom programu. Tako je prošla dug put od aktivizma do akademizma.

¹ Zahvaljujem se profesorici Svenki Savić na sugestijama za prethodnu verziju ovog poglavlja, nesebičnoj podršci u njegovoj izradi i podacima koje mi je dostavila.

Uvodne napomene²

Uvođenje rodno osetljivog jezika (ROJ) za Svenku Savić jeste pitanje aktivističkog delovanja koje se proteže u nekoliko pravaca. To je istraživački projekat (na živim, empirijskim materijalima razgovornog jezika i jezika u upotrebi), kadrovski (jer prepostavlja obrazovanje stručnjakinja i stručnjaka za pitanja upotrebe rodno osetljivog jezika, naročito u javnoj sferi i u okvirima institucija), potom medijski (sa namerom da se njegova upotreba promoviše, a šira i stručna javnost edukuju), na kraju kojih ostaju naučni radovi, i to prevashodno rađeni u koautorstvu, sa ciljem da se i drugi/e uvedu u datu problematiku.

Od izuzetne važnosti je ukazati da upotreba rodno osetljivog jezika (ROJ) ne podrazumeva samo doslednu primenu ženskog gramatičkog roda prilikom imenovanja ženskih osoba, njihovih zanimanja ili titula. Problematika je mnogo šira i obuhvata sve načine na koje se jezički materijal i diskursne strategije koriste radi otklanjanja raznih vidova diskriminacije koje nastaju u jeziku, ali i one koje doprinose većoj vidljivosti žena i njihovom doprinosu društvu, nauci, kulturi, umetnosti i sl.

Zahtev za upotrebu rodno osetljivog jezika (ROJ) izradio se upravo iz feminističke kritike jezika. Tako je nastala feministička lingvistika koju kao novo interdisciplinarno polje istraživanja kod nas uvodi upravo Svenka Savić 1995a: 228:

„U okviru lingvistike ustaljuje se termin *feministička lingvistika* koji bi trebalo da ukaže na nove napore istraživača i istraživačica unutar nauke o jeziku, koji su usmereni na pitanja jezika i govora žene, ili pitanja pisanja i govorenja drugih o ženama (kurziv M. B.). Za to se predlaže osoben lingvistički pristup koji izgrađuje sopstvenu teorijsku osnovu za istraživanje načina na koji se o ženama govori, i kako one to same čine u različitim socijalnim, kulturnim i jezičkim okruženjima. Postoji više mogućnosti da se to pokaže, pa se danas govori o više feminizama, ne samo o jednom, a onda i o više pristupa u okviru feminističke lingvistike, budući da nisu svi potezli iz okvira nauke o jeziku, mada saopštavaju rezultate relevantne za jezičku praksu.“

Petnaestak godina kasnije, zajedno sa Jelenom Milinović, u radu *Misterije rodne ravnopravnosti i još ponešto* (2011: 48), Savić definiše feminističku lingvistiku na sledeći način:

.....
² U ovom poglavlju iznosim, hronološkim redosledom, aktivnosti vezane za interdisciplinarnu oblast feministička lingvistika, dok je medijska prezentacija iz ove problematike prikazana u poglavlju *Svenka Savić u medijima*, autora Miloša Pankova.

„Feministička lingvistika (FL) jedno je od interdisciplinarnih područja istraživanja jezika u okviru kojeg se objašnjava međuzavisnost strukture jezika i njene upotrebe u konkretnim situacijama, a s vođenjem računa o interakciji roda, klase, rase, religije, uzrasta i drugih komponenti sagovornika, a koje utiču na upotrebu jezičkog znaka u datom kontekstu.“

FL je kritičko promišljanje postojećeg stanja u jeziku, njegove prošlosti i budućnosti i ukazivanje na moguće promjene u pravcu dosljednije primjene Deklaracije o ljudskim pravima.“

Pored definicije, autorke na istom mestu uokviruju teme, cilj i teorijski pristup feminističke lingvistike:

„Dvije su osnovne vizure takvog istraživanja u posljednje tri decenije u svetu i u regionu:

1. kako žene i (muškarci) koriste jezik;

2. kako se drugi koriste jezikom u govorenju i pisanju o ženama (i muškarcima).³

Dakle, feministička lingvistika (bolje rečeno feminističke lingvistike) jeste interdisciplina koja proučava odnos roda/pola i jezika; ima specifični pristup jezičkim faktima i upotrebi jezika, jer podrazumeva političko delovanje (u širem smislu), sa ciljem da najpre ukaže na jezičku diskriminaciju i dekonstruiše postojeće jezičke stereotipe, potom otkloni seksizam (ali i ejdžizam, juvenizam, ejblbodizam i dr.) u jeziku i afirmiše one koji/e u jeziku imaju manje društvene moći kako bi se postigla rodna ravnopravnost i u ovom domenu društvenog života, i to kroz standardizaciju rodno osetljivog jezika.

³ Pored Svenke Savić, definisanjem pojma feminističke lingvistike bavili/e su se i drugi/e autori/ke. Tako Hana Čopić (2007: 238) piše: „Pre više od dvadeset godina u okviru nauke o jeziku nastalo je novo polje istraživanja: feministička lingvistika. Ona predstavlja deo ženskog pokreta – sadrži, dakle, političku i socijalnu komponentu – i, za razliku od same lingvistike, ne pokušava samo da opiše jezičku normu i jezički sistem, već i da ih kritikuje – da ukaže na njihove nedostatke. Feministička lingvistika postavlja pitanje na koji se način ženski rod, odnosno žene, pojavljuju u jeziku. Ona pokazuje stanovište da se žene posredstvom jezika sistematski tlače, i želi da kritički doprinese promeni ove pojave. Feminističke lingvistkinje zahtevaju da se žene u pisanom i govornom jeziku tretiraju kao samostalna i ravnopravna ljudska bića. Budući da njen cilj nije puki opis jezika, nego društveno-političke promene koje se u njemu ogledaju, njemu je podređena i naučna neutralnost, što joj zvanična lingvistika zamera.“ U *Malom rečniku feminističkih termina* autorke Dejane Jovanović i autora Đorda Otaševića (2015) nailazimo na odrednicu „feministička lingvistika“ koja, sem definicije, nudi i sinonime te poveznice sa drugim odrednicama *Rečnika* i podatke o literaturi iz sveta (prevashodno na engleskom i ruskom jeziku) i kod nas, koja proučava feminističku lingvistiku.

Cilj i metodologija

U radu predstavljam osnovni put profesionalnog istraživanja interdisciplinarnog područja jezika i roda Svenke Savić od ranih radova do danas (1968–2020), nastalih kao rezultat njenog feminističkog delovanja u jezičkoj materiji. Pokazujem da se bavljenje u ovom području, koje će potom dobiti i odrednicu posebne lingvističke interdiscipline – feminističke lingvistike, razvijalo postepeno: od prvih empirijskih podataka kojima se dovodi u sumnju određeni broj pravila za upotrebu standardnog jezika, preko sazrevanja u teorijskoj odluci i konačnog formiranja kadra koji će datu disciplinu dalje promovisati i praktičnog Vodiča pomoću kojeg to može biti praktično primenjeno u službenoj i javnoj upotrebi jezika danas.

Korpus čine ukupno 32 odrednice: 4 posebna izdanja i 28 priloga u serijskim publikacijama, monografijama i zbornicima radova.⁴ Kombinujem korišćenje metoda životne priče (Savić 2007) i feminističke analize sadržaja (Reinharz & Davidman 1996).

Kraj šeste decenije XX veka: nagoveštaji aktivizma

Svenka Savić počinje da se interesuje za pitanja iz feminističke lingvistike, najpre pod izrazom pol i jezik, u vreme kada radi kao istraživačica u Institutu za lingvistiku (od 1968) i ima iza sebe objavljene radove iz druge interdisciplinarnе oblasti – psiholingvistike. Tačnije, ulazi u novu interdisciplinarnu oblast pomerajući fokus od teorijskog strukturalističkog pristupa kojem je učena na osnovnim i magistarskim studijama ka odnosu jezika i mišljenja – psiholingvistika i kognitivna lingvistika, da bi se zadržala na odnosu jezika i njegove upotrebe u realnom kontekstu, tačnije u različitim kontekstima među sagovornicima sa neravnopravnom preraspodelom moći – analiza diskursa i posebno kritička analiza diskursa.

Od tada pa do danas upotreba jezika u različitim kontekstima jeste njena osnovna preokupacija, pa tako i u domenu pola/roda. Interdisciplinarnost je njen teorijski izbor, a teme su se pojavljivale tokom vremena.

⁴ Spisak analiziranih radova nalazi se u poglavlju Nataše Belić *Bibliografija radova dr Svenke Savić, profesorke emerite (1963–2020)* u ovoj knjizi. Iz analize sam izostavila intervjuje (ukupno 4), potom recepciju dela Svenke Savić u štampanim i elektronskim medijima (ukupno 15), pošto su isti obuhvaćeni poglavljem *Svenka Savić u medijima* Miloša Pankova, takođe u ovoj knjizi.

Sedma decenija XX veka: početak aktivizma

1970. Prema sopstvenom svedočenju, Savić je počela da se bavi pitanjima odnosa pola i jezika na poticaj feministkinja iz grupe „Žena i društvo” u SKC u Beogradu, pre svega Lepe Mlađenović i Sonje Drljević. U svojim sećanjima pominje da su joj se one obratile sa molbom da njihovoj Sekciji žena održi predavanje o polu i jeziku. Tada je mislila da treba da im saopšti samo gramatička pravila za muški, ženski i srednji rod. Međutim, pitanja koja su joj postavljale feministkinje na predavanju bila su za nju nova i stimulativna (posle je Lepa Mlađenović objasnila da je od Vere Smiljanić-Čolanović dobila informaciju da je „došla jedna iz Novog Sada na Odeljenje za psihologiju, hoće da prijavi doktorat o blizancima, pa da joj Vera bude mentorka”). Vera Smiljanić je te godine, u okviru Kongresa psihologa, organizovala sekciju na temu psihologija pola na kojoj je Svenka Savić iznела prve podatke o toj temi.

Druženje sa feministkinjama na Filozofskom fakultetu u Beogradu i sa psihologima na Odeljenju za psihologiju (Nada Ignjatović, Ivan Ivić i dr.) i na Odeljenju za pedagogiju (Sandra Marjanović) tokom ranih sedamdesetih bilo je veoma podsticajno, budući da u tom periodu Svenka Savić u Institutu za lingvistiku u Novom Sadu, u kojem je zaposlena od 1968. doživljava određenu vrstu naučne blokade.⁵

Tokom sedme decenije uspešno sarađuje sa Melanijom Mikeš (koja rukovodi projektom o dečjem govoru u Institutu, na kojem je Svenka Savić istraživačica). Melania Mikeš je bila osoba upućena na saradnju sa drugima i tu svoju osobinu je prenosila na sve sa kojima je saradivala. Tako Savić počinje da organizuje razne aktivnosti posvećene temi jezika, pre svega u Društvu za srpskohrvatski jezik (u kojem je neko vreme bila predsednica).

Zatim, u okviru Instituta u kojem radi, a povodom Međunarodne godine žena 1975, u saradnji sa Mirjanom Jocić, organizuje ciklus predavanja u kojem su učestvovali profesorke iz jugoslovenskog regiona. Opšti zaključak je, nakon održanog niza predavanja lingvistkinja, bio da su žene u nauci o jeziku morale da osmisle nove jezičke interdiscipline, budući da su monodiscipline već bile rezervisane, najčešće od strane muškaraca, a jednu od takvih interdisciplina – psiholingvistiku – osmišljavaju u Institutu za lingvistiku Svenka Savić i saradnice na projektu *Dečji govor*, kojim

⁵ Projekat na kojem je radila sticajem okolnosti je ugašen, pa je morala odabrat novu temu za istraživanje.

rukovodi Melanija Mikeš.⁶

Doktorat na Odseku za psihologiju Filozofskog fakulteta UB održala je 1977. i taj važan akademski događaj bio je presudan za dalje profesionalno usmerenje u interdisciplinarnom (tada psiholingvističkom) pravcu, u kojem ostaje do kraja svoje profesionalne karijere iz uverenja da je problematika istraživanja *jezika u upotrebi* kompleksan zadatak koji nije moguće obuhvatiti unutar samo jedne vrste naučnog znanja, kako to najčešće misle (i žele) srbsti kod nas.

Ukratko, sedma decenija protiče u mnogim aktivnostima vezanim za jezik u upotrebi i u nastojanju da se afirmišu novi rezultati koji su nastajali u Instituta u kojem je zaposlena, i ne samo u domenu dečjeg govora kojem je posvećena istraživački i emocionalno (prati razvoj govora svoje čerke, Mirjana Jocić svoga sina, a Vera Vasić svojih sestričina).

Osma decenija XX veka: rađanje interdisciplinarnosti

1980. Decenija u osamdesetim presudna je za profesionalnu (i privatnu) karijeru Svenke Savić.⁷ Nakon razvoda, sa desetogodišnjom čerkom, a zahvaljujući Fulbrajtovoj stipendiji, odlazi na usavršavanje na Berkliju (školska 1979/80. godina) kod poznatog psiholingviste Dana Slobina (Dan Slobin). On je prethodnih godina radio na projektu *Dečji govor* u Institutu za lingvistiku u Novom Sadu kao profesionalni saradnik Melanije Mikeš. Na Berkliju Savić učestvuje na njegovom seminaru za projekat *Međukulturalna i međujezička komunikacija (Cross-cultural and interlanguage communication)* u vezi sa međujezičkim razlikama u usvajanju govora dece na ranom uzrastu. Učesnici na seminaru su tada predstavnici različitih jezika, danas poznati tipolozi: Džoun Bajbi (Joan Bybee) za engleski, Jaron Matras (Yaron Matras) za jevrejski i Džef Feršueren (Jef Verschueren) za nemački jezik, i mnogi drugi. Prvo saznanje o vezi tipologije jezika sa razvojem jezika stiće upravo na tom seminaru.

Kao studentkinja na postdoktorskom programu na Berkliju ima pravo da prisustvuje kursevima poznatih lingvista i lingvistkinja koji je interesuju: Robin Lejkof (Robin Lakoff), Lili Filmor (Lili Fillmore), Čarlsa Filmodra (Charles Fillmore), sociolingviste Džona Gamperca (John Gumperz),

⁶ Već tada je Smiljka Vasić u Institutu za fonetiku i patologiju govora u Beogradu, zajedno sa direktorom Đordjem Kostićem, organizovala niz susreta o temi psiholingvistike, a u Novom Sadu su to činile Melanija Mikeš i Plemenka Vlahović na materijalu razvoja govora kod dece.

⁷ Godinu 1979/1980. UNESCO je bio proglašio Godinom Deteta.

antropologa Pola Keja (Paul Kay), filozofa Džona Serla (John Searle), što je bilo važno za njeno širenje znanja o tome šta interdisciplinarnost zapravo znači. Sve je to imalo velikog uticaja na određivanje njene sopstvene pozicije u odnosu na teorijska istraživanja dečjeg govora u psiholingvistici, ali podjednako i na njeno profesionalno pomeranje prema sociolingvistici, u kojoj su tada pitanja roda i pola postala aktuelna, i analizi diskursa, koja hvata svoj zamah upravo tu na Berkliju.

Kasnije će se pokazati da je slušanje predavanja svetskih lingvista različitih profila na tom seminaru proširilo njeno interdisciplinarno uverenje u istraživanju upotrebe jezika, da je jedino tako moguće ‘uhvatiti’ prirodu usvajanja i učenja maternjeg jezika, o čemu Dan Slobin govori u svojim knjigama (*Psiholingvistica*, prvo izdanje 1971, drugo izdanje 1979, a osnovni rezultati sa projekta *Crosslinguistic* 1979). Veliki uticaj na profesionalni razvoj, takođe, imaju i razni kursevi kojima je prisustvovala. Na primer Džordž Lejkof (George Lakoff) i Mark Džonson (Mark Johnson) 1980. objavljaju poznatu knjigu *Metaphors We Live By*, i ona prisustvuje brojnim diskusijama na temu odnosa prema generativnoj teoriji Noama Čomskog (iz koje su i Robin i Džordž Lejkof izašli kao njegovi saradnici). Navedeni događaji na Berkliju uticali su na teorijsko usmerenje Savić – nikada kasnije nije detaljnije primenjivala teoriju Noama Čomskog, jer je upravo na ovom univerzitetu bila smeštena najjača teorijska opozicija njegovoј teoriji. Jezik u upotrebi, jezik u svakodnevici, teme su koje obrađuju lingvisti na Berkliju tada, a koje privlače njenu pažnju. Jedna od lingvistkinja, Robin Lejkof, o tome piše i drži predavanja (na primer, kako u džakuziju muškarci razgovaraju o ženama).⁸

Godine 1980. Academic press u Londonu štampa njenu doktorsku disertaciju na engleskom jeziku *How twins learn to talk*, sa predgovorom poznatog lingviste Dejvida Kristala (David Crystal) iz Redinga (Engleska).

Svi navedeni detalji vezani za lingvistički angažman Svenke Savić važni su za njeno usmerenje u pravcu pola/roda i jezika, koje je nastalo pod uticajima iz akademske sredine na Berkliju, u kojoj Savić tada uviđa koliko je u svetu ova disciplina napredovala.

⁸ Svenka Savić je imala običaj da pomene kako je izgledao susret sa Robin Lejkof (Robin Lakoff) na Berkliju. Ona je u svojoj kancelariji imala na policama umnožene primerke svojih tekstova. Nakon predavanja, Savić joj se predstavila i ona je jednostavno pokazala te police uz objašnjenje da može da uzme fotokopirane primerke njenih radova. Tu praksi je Savić kasnije koristila i u sopstvenom mentorskom radu sa studentkinjama, čime im je znatno skraćivala vreme da pronadu literaturu, fotokopiraju je i vrati u biblioteku. Biti deo studentskog razumevanja akademskog života oduvek je smatrala važnim delom svoje obaveze prema mладима koji tek stasavaju u naući.

Knjiga (ili bolje rečeno brošura) Robin Lejkof *Jezik i mesto žena* (*Language and woman's place* 1975) tada je već široko poznata u svetu, brojne su tribine, predavanja o polu i rodu ne samo na Berkliju, nego i u drugim mestima širom Sjedinjenih Američkih Država, posebno na Letnjoj lingvističkoj školi Lingvističkog društva Amerike, koju Savić pohađa 1980. u Novom Meksiku (New Mexico).⁹

Istraživanja dečjeg govora u znaku su potvrde teorije Noama Čomskog o urođenoj sposobnosti za jezik, ali i o isto tolikoj važnosti tipa strukture jezika koju dete usvaja, što Slobin istražuje sa saradnicima i saradnicama. Učenje o tipologiji drugih jezika (finski, mađarski, turski) bilo je dodatno korisno i za razumevanje roda u navedenim jezicima (neki jezici nemaju jezički znak za pol/rod, kao što su finski i mađarski, neki ga imaju, ali je drugačiji od slovenskih jezika kojima pripada i srpski). Drugim rečima, razumevanje da se standardni jezički izraz razvija, kao što se razvija i maternji jezik pojedinačnog deteta, bilo je važno za razbijanje predrasuda o usvajanju jezika deteta (i kod nas).

Povratak u akademsku sredinu Novog Sada povezan je sa velikim trudom oko istraživačkog projekta *Psiholingvistička istraživanja*, na kojem okuplja značajan broj studentkinja i organizuje različite skupove (up. poglavlje *Psiholingvistika Svenke Savić*).

Konačno u 1988/89. ponovo je u Sjedinjenim Američkim Državama, sada kod Džoun Bajbi (na univerzitetu Bufalo), gde zajednički formiraju projekat iz kognitivne lingvistike, čija realizacija počinje od 1990. godine.

Deveta decenija XX veka: ustoličenje interdiscipline

1990. Poslednja decenija 20. veka bila je turbulentna na mnogo načina na jugoslovenskom prostoru, što se odražavalo i na one koji/e su u tom vremenskom periodu napredovali/e u nauci. Ratna situacija u Srbiji negativno utiče na naučnice i naučnike, pa i na već uspostavljenu akademsku povezanost Savić sa psiholingvistkinjama u svetu – embargo prekida naučne mogućnosti.¹⁰

Prestaje rad na međunarodnom projektu iz kognitivne lingvistike

⁹ Nakon povratka u Srbiju, Savić nastavlja da se interesuje za kognitivnu lingvistiku, ali tek 1990. objavljuje tekst *Kognitivna lingvistika* u kojem predstavlja teze o kojima je slušala na Berkliju (a što dolazi u Srbiju kao aktuelnost – deceniju kasnije).

¹⁰ Embargo podrazumeva oblik 'kazne' svetske javnosti Srbiji, pre svega od strane Sjedinjenih Američkih Država, time što se onemogućava naučna i druga komunikacija sa ostalim državama u svetu.

(*Kako diskurs i tipologija održavaju kogniciju: vreme, aspekt i modalnost u srpskohrvatskom jeziku*)¹¹ i nakon toga što je Savić formirala istraživački tim (iz Srbije: Vesna Polovina, Jasmina Grković, Dubravka Valić Nedeljković, Vera Vasić, iz Sjedinjenih Američkih Država: Džoun Bajbi [Joan Bybee]). Međutim, nastavlja da rukovodi projektom *Psiholingvistička istraživanja* u okviru kojeg pokušava da deo projekta prilagodi novoj situaciji. Ovo je dobar primer kako političke prilike u zemlji utiču negativno na profesionalnu karijeru onih koji su tek u zamahu kod nas krajem prošlog veka. Situacija se, međutim, nije bitno izmenila ni do danas.

Deo benefita je ipak ostao. Naime, na osnovu dotadašnje saradnje, Džoun Bajbi i Svenka Savić započele su novu saradnju na novoformiranom projektu *Tipologija jezika*. Rukovodilac ovog višegodišnjeg projekta bio je švedski lingvista Osten Dal (Östen Dahl). Projekat je finansirala Evropska unija, u okviru kojeg je formiran i istraživački tim koji je trebalo da se bavi istraživanjem dela podataka iz dečjeg govora iz nekoliko jezika. Dal poziva Savić da učestvuje u projektu iz tipologije jezika (koji ima i komponentu usvajanja jezika kod dece). Projekat je, između ostalog, trebalo da proveri poznatu hipotezu da se kroz razvoj govora dece ponavlja razvoj strukture datog jezika.

Projekat je počeo sa radom 1995. godine i imao je dinamiku susretanja istraživača nakon obavljenih određenih radnih zadataka. Sastanci su održavani u raznim gradovima Europe, što je bila izuzetna prilika da Savić upozna specifičnosti nauke o jeziku, posebno iz domena tipologije u tim zemljama (Nemačka, Švedska, Italija, Francuska, Engleska, Finska). Tako je nastao rad Svenke Savić *Pragmatični aspekti vremena u naraciji u srpskohrvatskom standardnom jeziku* (1991) kao rezultat rada na ovom projektu (mada u finalnoj publikaciji sa projekta tekst Svenke Savić izostaje) – ovoga puta usmerenost je na strukturu, tj. tip jezika je bio horizont iz koga se posmatrala neka jezička pojava (na primer, vreme, prostor) u različitim jezicima.

Kako ste postali feministkinja?

Nije lako odgovoriti na toliko puta postavljeno mi pitanje! Dobro je u tom pitanju samo upotrebljeni glagol „postati“ koji podrazumeva proces – feministkinjom se postaje u procesu formiranja sopstvenog sistema vrednosti i odnosa prema ljudima i idejama u okruženju. Mogu početi od mikro okruženja. Činjenica je, kako sam već rekla,

¹¹ Projekat finansira Američko-jugoslovenska komisija pri Ministarstvu za nauku i tehnologiju (1990–1993, No JF-024).

da je moja baka ostala rano udovica, sa četiri čerke proživela „ratnički” život, izvela ih na put time što ih je bodrila da se obrazuju, barem toliko da svaka ima svoj poziv i prihode. Moja majka je sredinom veka, pedeset godina kasnije, imala otpor prema onome što je patrijarhalno shvatanje žene, nažalost, nije imala mogućnosti da svoj individualni bunt osmisli u svoju korist. Našla je rešenje u povlačenju u svoje okvire, a onda je u okviru njih ispoljila krajnju preduzimljivost i kreativnost, nakon razvoda. U toj liniji stižemo mi njene čerke – posebno ja.

Druga komponenta mog feminističkog senzibiliteta je svakako u činjenici da sam tokom osnovnog i srednjeg školovanja od ranog detinjstva bila u ženskom kolektivu Baletske škole – među devojčicama i uglavnom nastavnicama, u kojem sam se dobro osećala, čak nadmoćno nad dečacima (imali smo samo po jednog dečaka u razredu). Balet je umetnost žena tada bio, valjda i ostao. U toj umetnosti u pozorištu, naravno, muškarci su autoriteti na važnim mestima: upravnik pozorišta, šef Baleta ili nešto treće. Iz moje priče vidi se da sam jedino ja, od mnogih drugih koji su kršili pozorišnu disciplinu, otplaćivala dug Pozorištu, zato što je to jedan autoritet tako hteo.

Osvećivanje je, ipak, izlaz kroz obrazovanje i neposredno druženje i razmenu ideja i iskustava, pre svega političkog osmišljavanja celog pokreta sa feministkinjama u Beogradu.

U Americi sam dobila potrebnu teorijsku naobrazbu o feminizmu, raznim mogućnostima u jezičkoj analizi, pre svega na časovima Robin Lejkof, ali i na mnogobrojnim tribinama, otvorenim predavanjima i drugim manifestacijama u samom kampusu na Berkliju, te značajne školske 1979/1980. godine. Ta je godina prelomna u mnogo pravaca. Ja sam se kroz tu situaciju čeličila u sopstvenom uverenju i pravcu razmišljanja o obrazovanoj ženi koja želi da rodi dete sa čovekom kojeg voli, a ne želi za njega da se uda, suprotno društvenim normama. Kršenje normi društva jedan je od načina da se sazreva u feminističkoj svesti. Kad se jednom stekne takvo saznanje, onda je ono samo po sebi zamajac daljem radikalizmu u sopstvenom opredeljenju. Dakle, do tada sam već uspela da pobedim dve predrasude: jedna je da one koje su u baletu nemaju dovoljno sposobnosti za nauku – pa sam diplomirala, magistrirala, doktorirala, otišla u nauku, ali i na mnoge načine ostala vezana za balet. Drugi ‘prekršaj’ je bilo Majino rođenje. To je već dovoljno da se akumulira snaga i za dalje ‘prekršaje’, ali i da se uoči kako društvo stalno funkcioniše na osnovu diskriminacije žene, gotovo u svakoj pojedinačnoj situaciji u javnom

i privatnom životu. Od tog perioda pa nadalje, pravila sam pribeleške u različitim razgovornim situacijama na osnovu ličnog iskustva (na primer, kako izgleda intervju trudnice pred porođajem sa medicinskom sestrom koja uzima istoriju slučaja), jer svi smo mi zatomljeni jezikom u patrijarhat! Te analize sam onda komentarisala sa drugima. Neke od mojih drugarica su preko takvih analiza počele da sagle davaju ulogu žene na drugačiji način.

1992. Početkom poslednje decenije 20 veka, tačnije u školskoj 1992/93. godini u Beogradu feministkinje formiraju Centar za ženske studije, kao žensku nevladinu organizaciju interdisciplarnog visokoškolskog akademskog programa. Organizatorke (Daša Duhaček, Sonja Drljević, Jasmina Lukić, Marina Blagojević) pozivaju Svenku Savić da predaje kurs Jezik i pol.¹²

U školskoj 1992/1993. Savić u Centru drži predavanja u okviru ponuđene discipline – Psiholingvistike i govor o jeziku i polu, ovoga puta kao pregled obimne literature objavljene u svetu, kao poticaj za moguća (ponovljena) slična istraživanja u domaćoj jezičkoj sredini, a pre svega u vezi sa pisanjem titula i zanimanja žena. Ovaj materijal je kasnije objavljen u publikaciji Centra – *Ženske studije* (br. 1. i 2/3. za 1995). Potom širi spektar tema u saradnji sa tim časopisom i tako nastaje rad *Put do Mileve Marić-Ajnštajn: privatna pisma* (štampan u *Ženskim studijama* br. 4. za 1996). Ukratko, akademska pitanja odnosa jezika i pola (roda) Savić najpre obznanjuje onima koje to interesuje, a to je novostasavajuća društvena grupa feministički orientisanih akademkinja i studentkinja u Centru za ženske studije u Beogradu. Reč je ovde o mnogo široj delatnosti – o izgrađivanju ravnopravnosti u društvu pomoću jezika, što je uvek bila jedna od glavnih tema u feminizmu.

Ova grupa joj daje podršku i u ‘preseljenje’ te problematike 1997. godine u novosadsku sredinu: na podsticaj predavačica iz Ženskih studija iz Beograda (pre svega Sonje Drljević i Jasmine Lukić), uz saradnju Fonda za otvoreno društvo. Tada, zajedno sa deset aktivistkinja¹³ (među kojima je incijatorka), osniva Udruženje građana „Ženske studije i istraživanja“ (ŽSI)¹⁴. Reč je o alternativnom visokoškolskom interdisciplinarnom

¹² Opširnije videti u Dojčinović Nešić, Popović 2012: 93–94, 99.

¹³ Zajedno sa Anom Bu, Alisom Horak, Nadom Ler Sofronić, Veronikom Mitro, Tatjanom Perić, Vijerom Suhaneš, Gordonom Štasni, Ljubicom Šugić, Dubravkom Valić Nedeljković i Verom Vasić.

¹⁴ Videti detaljnije u knjizi *Prvih pet godina*, ur. Zorana Šijački 2006.

novom programu, namenjenom ženama i muškarcima u okviru kojeg se proučava, istražuje, unapređuje i poboljšava društveni položaj žena, promišljuju kritički postojeći rezultati i nude novi. Izraz *alternativni program* obično je asociiran sa načinom na koji se program sprovodi: u obliku feminističkih radionica (Savić 2006a). Ovaj program od samog početka karakterišu dve teme: Feministička teologija i Rod i jezik, tj. interdisciplinarna istraživanja u feminističkoj lingvistici, a koje su u kontinuitetu bile predavane (Savić 2020a).

Kasnije Savić nastavlja da inicira ili osniva i različite ženske organizacije po Vojvodini.¹⁵ Saradnja se uspostavlja i sa drugim ženskim nevladinim organizacijama, pre svega sa Ženama u Crnom, koje svake godine u Novom Sadu (na ostrvu leti) imaju godišnje druženje sa feministkinjama iz celog regionala i sveta. To je mesto na kojem Savić susreće mnoge žene, neke od njih su bile aktivne u socijalističko vreme (kao što je Neda Božinović). Diskusije o rodnoj ravnopravnosti kao klasnoj, društvenoj ili jezičkoj praksi, delatna je na mnogo nivoa tada.

Deveta decenija je u znaku organizovanja, promovisanja i širenja ideja da se pitanjima rodne ravnopravnosti društvo mora baviti kao i svakom drugom akademskom problematikom, te da je visokoškolski (alternativni ili akademski) obrazovni program presudan za takvo shvatanje i da se žene u akademskim pitanjima moraju povezivati u mrežu. Takva kontinuirana saradnja sa feminističkim timom u Beogradu širila se i traje do danas.¹⁶

Tokom devedesetih godina svoja istraživanja Svenka Savić saopštava upravo u publikacijama koje štampaju tada sasvim nova ženska udruženja (a koje uglavnom tada ne čitaju srbići i drugi zainteresovani za jezičku problematiku): *Feminističke sveske*, *Ženske studije*, *Žene na delu* i dr. To je vreme rastakanja jedinstvenog jugoslovenskog prostora u posebne države, ali i vid ekonomskog ‘sirotinje’ kada se imaju u vidu naučne publikacije u Srbiji.¹⁷

Problem teorijske rodne vidljivosti odmah se pokazao kao bitan za afirmaciju istraživanja koja su organizovale istraživačice i zato je već 1995. godine u Centru za ženske studije u Beogradu ustanovljen časopis za feminističku teoriju *Ženske studije* (urednice Daša Duhaček, Branka Arsić, Jasmina Lukić, Biljana Dojčinović-Nešić, Dubravka Đurić), koji je 2002. promenio redakciju i naziv u *Genero: časopis za feminističku teoriju i studije kulture*, potom knjige *Feministička 94*, koje izdaju Žene na delu, a u

¹⁵ Videti detaljnije u Savić 1997.

¹⁶ Videti spisak aktivnosti sa Ženama u crnom (ŽUC) u Dodatku 1.

¹⁷ Na primer časopis Odseka za srpski jezik, na kojem u to vreme radi Svenka Savić, privremeno obustavlja izlaženje.

Zagrebu počinje izlaziti časopis *Treća* Centra za ženske studije, koji je aktivan i danas. Nažalost, u Novom Sadu do danas organizovano štampanje časopisa ovakvog profila izostaje.

Tema odnosa jezika i roda aktuelna je u mnogim diskusijama unutar feminističkih grupa, pa su je afirmisale i u medijima, među novinarkama i novinarima. Izdvajaju se mišljenja (na primer, Zorice Mršević, pored Svenke Savić, kasnije Jelene Filipović i njihovih saradnica) da se deluje uz pomoć novinarki u medijima. Tako su se akciji pridružili TV: B92, RTV, zatim dnevni listovi *Danas*, *Blic*, *Dnevnik* (detaljnije u poglavljju o medijima).

Dakle, prve radeve iz feminističke lingvistike Savić štampa u novoformiranom časopisu za teoriju i praksu *Ženske studije* i u *Feminističkim sveskama* (uređuju Slavica Stojanović i Smiljka Bogunović), gde, pored istraživačkih tekstova, objavljuje i informacije o raznim važnim događajima vezanim za teme jezika i roda (Savić 1995c, 1998). Važan je, na primer, njen tekst *Kultura – pol – jezik* (1998) o označama za WC prostorije u raznim ustanovama u Srbiji. Činjenica je, međutim, da se o feminističkoj lingvistici tada ne piše u časopisima koje izdaju institucije poput Srpske akademije nauka i umetnosti, Filozofskog fakulteta ili Matice srpske, u kojima su inače prisutni istraživački podaci dugoročno osmišljenih projekata o jeziku, ali za druge teme i ideološke ciljeve.

Stvaranje podmlatka i kadrovsko osnaživanje za rodno osetljiv jezik

Postaje jasno da već oformljeni istraživači i istraživačice jezika ne mogu tako lako promeniti svoja teorijska uverenja o jeziku, i zato Savić intenzivno radi sa studentkinjama na istraživačkim pitanjima roda i jezika (naviše u medijima) u okviru njihovih obaveznih seminarskih radova ili završnih (diplomskih, magistarskih radova) na predmetu Analiza diskursa na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, potom u Udruženju „Ženske studije i istraživanja“ i na master i magistarskim studijama u drugim univerzitetским centrima u Srbiji i na bivšem jugoslovenskom prostoru.

Savić sledi sopstvenu ideju da je važno obrazovati širok krug žena i muškaraca koji će promovisati ideju o rodno osetljivom jeziku u službenoj upotrebi u svojoj neposrednoj okolini. Zamisao je da stvari značajnu masu takvih osoba unutar akademske zajednice koja bi trebalo da bude zamajac promenama unutar institucija. To, naravno, nije bilo tako jednostavno u praksi ostvariti jer one koje su obrazovane nisu mogle da utiču na zvaničnu jezičku politiku unutar svojih institucija. Pomak je značajno vidljiv najpre u nekim dnevnim novinama koje izlaze na lokalnom i državnom nivou

(na primer, dnevni list *Danas*). (Up. i poglavlje *Svenka Savić u medijima*, u ovoj knjizi).¹⁸

Tokom devedesetih godina prošlog veka odnos roda/pola i jezika postaje, dakle, široko polje istraživanja i već tada Savić uvodi u ovo interdisciplinarno polje i analizu diskursa u koje uključuje kosaradnice u autorstvo tekstova, čime zapravo nudi novi oblik akademskog odnosa mentorke i studentkinje. Timski rad ostaće glavna strategija istraživačkog rada Savić do danas.

Prva decenija XXI veka: institucionalizacija

2000. Demokratske promene u Vojvodini stavile su rodnu ravnopravnost u fokus novoformiranoj pokrajinskoj Vladi. Izabrana je prva sektretarka za ravnopravnost polova (v. Savić 2008. *Jelica Rajačić Čapaković*). U Ženskim studijama Savić sa nekoliko drugih profesorki drži seminar za političare/ke, kao pilot-program za obrazovanje prvih političarki demokratske orientacije, koje su doobile pozicije moći bilo u vlasti bilo unutar političkih stranaka ili u institucijama.

2003. počinje intenzivna saradnja sa Fondacijom „Fridrik Ebert“ (Friedrich-Ebert-Stiftung) iz Beograda, koja finansira projekat o Rodu i jeziku u ŽSI (kojim rukovodi Savić sa okupljenim saradnicama) i ta saradnja je ključna za širi zamah afirmacije ove ideje o rodno osjetljivom srpskom jeziku: istraživanje, držanje seminara, konferencije (od posebne važnosti je razumevanje Ane Manojlović iz Fondacije za važnost ove delatnosti). Fondacija „Fridrik Ebert“ je u kontinuitetu pomagala ideju o važnosti standardizacije rodno osjetljivog jezika za dalji razvoj rodne ravnopravnosti, imajući na umu da je u nemačkom jeziku ta vrsta akcije u to vreme upravo bila u dobroj meri već obavljena: nemački jezik je dobio osnovne poluge za obaveznu službenu upotrebu rodno ostetljivog jezika.¹⁹

2004. Za edukativne potrebe u novinarstvu Savić štampa publikaciju *Žena sakrivena jezikom medija: kodeks neseksističke upotrebe jezika*

¹⁸ Videti spisak magistarskih radova i doktorskih disertacija (ukupno 17) u knjizi *Zbornik u čast Svenki Savić* (Vasić 2010: 68–69).

¹⁹ Na nemačkom govornom području već 1980. grupa autorki: Ingrid Ginterot, Marlis Helinger, Luiza F. Puš i Zenta Tremel-Plec objavljuje prva *Uputsva za otklanjane seksističke upotrebe jezika* (*Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs*). Danas u Švajcarskoj postoje zvanične preporuke i zakonska obaveza za javnu upotrebu jezika i u formulaciji zvaničnih dokumenata na način koji uvažava i ravnopravno se odnosi prema svim rodovima (Schweizerischer Bundesrat 2014: Artikel 2).

kao izvor osnovnog empirijskog materijala za službenu i standardnu upotrebu jezika i daje predlog (Kodeks) za neseksističku upotrebu ubuduće. U Kodeksu imenuje dve strategije za otklanjanje seksizma: 1. simetriju – učiniti i mušku i žensku osobu jednako vidljivom u jezičkom materijalu i 2. neutralizaciju razlika – birati jezičke izraze kojima se briše vidljivost samo jedne osobe (Savić 2004: 26). Na osnovu njega drži, zajedno sa saradnicama, brojne seminare za zaposlene u medijima, ali i one koji će tek u medijima raditi – kao što su studenti i studentkinje na novoformiranom Odseku za medijske studije Filozofskog fakulteta UNS.

Naravno, nastavlja da tumači istu problematiku u alternativnim studijama ŽSI, ali i u mreži ženskih studija osnovanoj na teritoriji bivšeg jugoslovenskog prostora (Beograd, Novi Sad, Niš, Subotica, Kotor, Sarajevo, Banja Luka, Valjevo, Užice).

Medijski diskurs za Savić jeste, osim toga, i prostor u kom će širiti zahtev za uvođenje rodno osetljivog jezika i sredstvo putem koga će obrazovati širu (ali i stručnu javnost) o tom pitanju.

Tako nastaju polemike, intervjuji, prikazi knjiga i izjave koji tematizuju problematiku standardizacije rodno osetljivog jezika. U njima se zažeže za njegovo uvođenje u javnu i službenu upotrebu, ukazuje na jezičku diskriminaciju žena i insistira na većoj vidljivosti žena i na njihovom doprinosu društvu, nauci, kulturi, umetnosti, sportu, vojsci, o čemu piše u dnevnim i nedeljnim novinama u zemlji i regionu.

Delovanje u širem jugoslovenskom prostoru

Mada je Svenka Savić bila veoma aktivna u širenju znanja o važnosti promene standardnog jezičkog oblika kada je rod u pitanju, i mada je i horizontalno i vertikalno u društvu promovisala tu ideju, bilo je važno da promoviše istu ideju i u drugim delovima jugoslovenskog prostora u kojem je srpskohrvatski jezik bio u upotrebi. Podršku je imala od sekretarke za ravnopravnost polova Jelice Rajačić Čapaković.²⁰

Početkom 2006. godine (21. februara) na Međunarodni dan maternjeg jezika u Podgorici je održana međunarodna konferencija posvećna

²⁰ Svenka Savić, Marijana Pajvančić, kasnije Radmila Marinković Nedučin, sa UNS, bile su članice Savete u Sekretarijatu za rodnu ravnopravnost u vreme kada je Jelica Rajačić Čapaković bila na poziciji sekretarke. Dobra volja vlasti da sproveđe jednu jezičku politiku bila je važna tada, što će postati jasno tek kada je u Vojvodini preuzela vlast nova politička orijentacija, različita od demokratske, koja za tu vrstu standardizacije jezika nije bila spremna.

temi rodno osetljivog jezika. Kasnije je Nada Drobnjak priredila knjigu *On je rekla: upotreba rodno-senzitivnog jezika*, koju objavljuje Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Republike Crne Gore, dakle Vladino telo, što je važno za razumevanje ove problematike u susednoj državi. Tu Savić prvi put jasnije formuliše predlog za standardizaciju rodne perspektive u jeziku, ovoga puta u širem jezičkom i geografskom kontekstu. Za nju je otvoreno pitanje kako standardizovati nešto novo u upotrebi jezika u službene svrhe u situaciji u kojoj ima toliko nestandardizovanih jezičkih pojava. To postaje osnovna tema ‘obračuna’ i sa drugim neistomišljenicima (o čemu svedoče brojne izjave ili intervju u medijima), ali i sa samom sobom – da oformi bolje sopstvenu poziciju u odnosu na samu suštinu ravnopravnosti.

Jasno je da je potrebno da se istraživačice sa širokog prostora srpskohrvatskog govornog područja povežu i sarađuju na istim pitanjima. U Hrvatskoj Rada Borić stampa *Pojmovnik rodne terminologije – prema standardima Europske unije* (2007), u Srbiji Vesna Jarić i Nadežda Radović *Rečnik rodne ravnopravnosti* (2011), u Bosni i Hercegovini Jasmina Čaušević i Sandra Zlotrg *Načini za prevladavanje diskriminacije u jeziku u obrazovanju, medijima i pravnim dokumentima* (2011), u Banja Luci Savić, zajedno sa Jelenom Milinović, stampa brošuru *Misterije rodne ravnopravnosti... i još ponešto* (Helsinski parlament građana Banja Luke, 2011). Nakon pomenutih, objavljenih rečnika, postaje jasno da je pojam rodno osetljivog jezika ozbiljan ne samo jezički, nego pre svega i društveni fenomen, u javnosti nedovoljno objašnjen i poznat, a koji interesuje teorijsku lingvistiku. O ovom fenomenu se mora najpre učiti u školama svih uzrasta, zatim obrazovati nastavnice/ke, budući da je to polje koje traži čitav tim istraživača/ica i određen metodološki pristup.

Savić u kontinuitetu sarađuje sa institucijama, naročito sa Pokrajinskim sekreterijatom za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova (kasnije Pokrajinski sekreterijat za socijalnu politiku, demografiju i rodnu ravnopravnost). Ova saradnja je, između ostalog, imala za cilj da formuliše jasan zahtev stručnoj i široj javnosti za upotrebu rodno osetljivog jezika. Tako je uspešno održana jednodnevna Međunarodna konferencija pod nazivom *Evropska unija i jezik: pitanja rodno osetljivog jezika*, organizovana zajedno sa Udruženjem „Ženske studije i istraživanja” i Centrom za rodne studije (CRS) ACIMSI, UNS (uz finansijsku podršku Fondacije „Fridrik Ebert” iz Beograda, 18. decembra 2006). Na skupu su donete preporuke za institucije i za rodno osetljiv naučni diskurs. Rektorka UNS je u toj godini članica Saveta sekretarijata. Nažalost, primena donetih predloga nije sprovedena ni u institucijama koje su skup suorganizovale, mada su rektorske garniture bile naklonjene pitanjima roda i imale tu moć da dogovorenog sproveđe u praksi.

Savić istovremeno počinje istraživanja pojedinačnih upotreba jezika, pisanih i govorenog, u različitim institucijama. Tako nastaje tekst o jeziku zakona zajedno sa Nevenom Petrušić i Slobodankom Konstantinović Vilić (Savić, Konstantinović Vilić, Petrušić 2006).

2008. Nakon 40 godina rada na Filozofskom fakultetu, prestaje joj radni odnos i Savić odlazi u penziju, ali predaje na poslednjoj godini na dodiplomskim studijama Analizu diskursa i u okviru tog kursa studentkinje su branile seminarske ili diplomske radove iz ove tematike.

2009. Knjiga *Jezik i rod*, autorskog tima pod rukovodstvom Savić, pokazuje dve osnovne stvari: 1. da je teorijski okvir za objašnjenje odnosa upotrebe jezik-rod konačno formiran u okviru teorije delatnosti i da iz te teorijske vizure postoji u objavljenim rečnicima srpskohrvatskog jezika²¹ dovoljno podataka za različita teoretiziranja. Povezuje se nova teorijska orijentacija prema jeziku uopšte sa empirijskim podacima sa kojima filolozi u državi neargumentovano napadaju ovaj teorijski pristup. Istovremeno Savić nastavlja, zajedno sa drugima, organizovanje seminara i drugih javnih događaja da afirmiše sopstveni stav, štampa dodatak uz knjigu koji u elektronskoj formi šalje različitim grupama zainteresovanim za samostalnu primenu u širem regionu i u svetu.

Istovremeno, u celoj državi je prisutna politička orijentacija prema priključivanju Evropskoj uniji, u kojoj je pitanje rodne ravnopravnosti u jeziku jedno od važnih pitanja. Polako se susreću zvanična politika Vlade o ravnopravnosti i jednakosti sa onim što bi trebalo da budu posebna zalaganja i u jezičkom materijalu u službenoj upotrebi. To se pokazalo i u dobroj volji za osnivanje Centra za rodne studije ACIMSI, koji je Savić uspešno okončala. Godine 2008. Vera Vasić je sprovela proces akreditacije na UNS.

*Kako je bilo na onoj sednici kada se donosila odluka o osnivanju
Centra za rodne studije ACIMSI?*

Na poslednjoj sednici Senata u julu 2004. godine, na kojoj se konačno odlučuje o prihvatanju predloženog programa u okviru ACIMSI, rektorka stavlja na glasanje naš predlog pod tačkom dnevnog reda, s pitanjem o samom naslovu: „Da li da ostane Centar za ženske studije?”. Za reč se javlja predstavnik sa Fakulteta fizičke kulture (po osnovnom profesionalnom usmerenju borilačke veštine – bokser) i postavlja pi-

²¹ *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* 1959–2006. Knj. 1–17. Beograd: SANU, Institut za srpski jezik i *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*, I–VI 1967–1976. Novi Sad: Matica srpska.

tanje: „Zar čemo sada sifražetkinje posmatrati kao nauku?” Sedim na sednici kao pozvana za slučaj pitanja i već se pripremam da odgovorim, a rektorka mi pogledom daje znak da to nije potrebno i samo zaključuje raspravu: „Dobro, onda će naziv biti Rodne studije”.

Niko nema protiv, jer samo neki na toj sednici tada znaju šta su Rodne studije.

2010. Savić je birana u zvanje *profesorke emerite*, što znači da može da predaje na masterskim i doktorskim studijama u Centru za rodne studije, kojim je koordinirala (2003–2008. i 2012–2016), a za kratko vreme tu dužnost vršile su Slobodanka Markov (2008–2010) i Vera Vasić (2010–2012). Ogroman trud uložila je Vera Vasić da najpre uradi, potom (na osnovu sugestija recenzentata) modifikuje verziju studijskog programa koja je i usvojena i akreditovana. Od 2010. godine Centar za rodne studije ACIMSI ima masterske i doktorske studije na kojima je izborni kurs Rod i jezik. Tako je konačnica od aktivizma do akademizma ostvarena, barem kada je u pitanju nastava. Tu stasavaju nove generacije istraživačica i istraživača za pitanja odnosa pola/roda i jezika sa posebnim fokusom na rad sa empirijskim materijalom. Na studije su upisane osobe zaposlene u Pokrajinskom sekretarijatu za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova i u drugim Vladinim institucijama i imaju šansu da stečeno znanje prime-uju u svom svakodnevnom radu.

Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstva za rad i socijalnu politiku organizovala je 2010. godine okrugli sto na temu rodno osetljivih jezičkih politika s ciljem da ustanovi postojeće stanje u prvoj deceniji 21. veka i ukaže na buduće perspektive rada. Na tom državnom skupu Savić prvi put poredi svoj pristup sa postojećim strukturalističkim²² i govori o nesporazumima na teorijskom nivou shvatanja jezika jezikoslovaca u Srbiji, a ne o nesporazumima koji se tiču samog jezika. Ona imenuje osobe koje zastupaju dva teorijska pravca i dovodi ih u vezu sa nesporazumima koje preko medija prebacuju u javni prostor kao jedinu istinu o jeziku kada je reč o sadašnjoj i budućoj jezičkoj politici prema rodno osetljivom jeziku.²³

Postaje jasno da je „Pitanje standardizacije rodnosti u jeziku pre svega političko pitanje, a ne pitanje strukture srpskog jezika” (Savić 2011a: 18) i „Ne radi se o društvenoj praksi, nego se radi o zakonima upotrebe

²² Videti rad objavljen pod naslovom *Nesporazumi o rodno osetljivom jeziku u Srbiji* (Savić 2010: 125–133).

²³ U pitanju su stavovi članova Odbora za standardizaciju srpskog jezika od kojih se нико не бави posebно jezičком politikom s fokusom на rod.

koju elita propisuje” (Savić 2001a: 100). Ta dva pristupa je tabelarno prikazala (Savić 2010: 129–130) na sledeći način:

Teorija strukturalizma (početak 20. veka)	Teorija jezičke delatnosti (kraj 20. veka)
Jezik je sistem znakova namenjen komunikaciji u nekom društvu.	Jezik je delatnost – sa njim se nešto čini u društvu.
Brigu o jeziku brinu stručnjaci za jezik.	O jeziku podjednako brinu svi izvorni korisnici datog jezika.
Nauka o jeziku je lingvistika. Njen zadatak je da opiše i objasni <i>sistem i strukturu</i> jezika.	Lingvistika je jedna od kognitivnih disciplina. Njen zadatak je da opiše upotrebu i <i>delatnost</i> jezika (‘jezičku proizvodnost’).
Zadatak je lingvista da opišu i objasne strukturu jezika.	Zadatak je lingvista da povežu društvenu stvarnost sa jezičkom i time pokažu kod koga je moć nad jezikom.
Jedinice analize su reč, sintagma, rečenica analizirane izvan konteksta.	Jedinice analize su veće jedinice od rečenice ostvarene u nekom kontekstu – nema jedinice jezika van konteksta.
Jezik se razvija po sopstvenim zakonima (sam od sebe).	Jezik se razvija kroz <i>upotrebu</i> među sagovornicima – nema jezika izvan sagovornika i upliva političke moći.
Jezik funkcioniše po principu <i>binarnih</i> opozicija	Jezik funkcioniše po principu <i>izbora</i> jedne od mnogih mogućnosti u datom kontekstu.
Zato postoji opšta, nemarkirana, neobeležena jezička forma i iz nje izvedena, markirana, obeležena (ženska).	Zato su u izboru moguće mnoge forme zavisno od konteksta i među njima nema hijerahijskog odnosa.
Standardni jezik je onaj koji je normiran. To je jedan od oblika datog jezika.	Standardni jezik je normiran i njime se služi <i>obrazovana elita</i> . To je jedan od oblika datog jezika.
Normiranje jezika je uvek političko pitanje.	Normiranje jezika je uvek političko pitanje.
Prilikom normiranja jezika vodi se računa o pravilima za pravljenje rečenice datog jezika: subjekat i predikat se moraju slagati u rodu, broju i licu.	Prilikom normiranja jezika vodi se računa o pravilima za pravljenje rečenice datog jezika: subjekat i predikat se moraju slagati u rodu, broju i licu.
Kada su titule i zanimanja žena u poziciji subjekta, imenice muškog roda mogu sasvim lepo da posluže i za žene u srpskom jeziku.	Kada su titule i zanimanja žena u poziciji subjekta, slediti osnovno pravilo za građenje rečenice.
Međunarodni i nacionalni dokumenti ne obavezuju jezikoslovce u Srbiji.	Međunarodni i nacionalni dokumenti obavezuju jezikoslovce u Srbiji.

Druga decenija XXI veka: akademski aktivizam

2012. Savić ponovo preuzima koordinaciju Centra za rodne studije ACIMSI i u okviru akreditovanog doktorskog programa upisala se nova generacija studentkinja: Margareta Bašaragin, Kosana Beker, Ljubica Dević, Sladjana Marić, Karolina Lendak-Kabok, Dragana Pejić, Branko Velov. Te godine je rađena evaluacija doktorskog studijskog programa. Svedočenje autorke ovoga priloga je sledeće:

Godine 2012. sam se upisala na doktorske studije Centra za rodne studije UNS. Sećam se da su predavanja profesorke Savić za mene tada bila nova, mada, moram priznati, kao profesorka nemačkog jezika znala sam za obaveze upotrebe standardne forme rodno osetljivog jezika, samo nisam imala dovoljnu teorijsku potporu za to. Metodologija izvođenja nastave počivala je na jasnim feminističkim principima: deljenja znanja, saradnje, međusobnog uvažavanja sagovornika i sagovornica kao ravнопravnih i otvoren, iskren dijalog. Uz to je pristupačnost profesorice Savić i spremnost da pruži podršku bila jedinstvena – bez ubičajene demonstracije moći u akademskom kontekstu, što mi je mnogo značilo. Obavezani rad na živom, empirijskom materijalu ubrzo je postao i moj istraživački imperativ. Prvo zajedničko istraživanje na predmetu Rod i jezik ticalo se upotrebe oblika za imenovanje titula i zanimanja žena na sajtovima svih fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. Tako sam naučila da radim u timu.

Profesorica Savić mi je donela dve knjige Zente Tremel-Plec (Senta Trömel-Plötz)²⁴ (uvek je znala da proceni nečije mogućnosti i podstiče samostalnost u radu), koje su iskristalisale moj stav prema upotrebi jezika i bile okosnice odluke da je odnos rod-jezik oblast kojom će se baviti u svom istraživačkom radu. Izuzetnu podršku (i finansijsku) pružila mi je kada se otvorila prilika za stipendiju Evropske komisije u okviru Erasmus Mundus SigmaAgile projekta razmene studenata i studentkinja. Dugujem joj veliku zahvalnost što sam deset meseci provela u Centru za transdisciplinarne studije roda (Zentrum für transdisziplinäre Geschlechterstudien) na Humboltovom univerzitetu u Berlinu (Humboldt-Universität zu Berlin) kod profesorke Lan Hornšajt (Lann Hornscheidt), školske 2015/16. godine. To je bila neponovljiva prilika da se upoznam i sa tekovinama i sa najnovijim istraživanjima u oblasti roda/pola i jezika na nemačkom govornom području, te da stečeno znanje pretočim u tekst disertacije i širim

²⁴ *Gewalt durch die Sprache. Die Vergewaltigung von Frauen in Gesprächen* 1990. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag; *Frauensprache: Sprache der Veränderung* 1991. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.

dalje tu u Srbiji danas kroz naučne rade.

Sa ovom generacijom studentkinja i studenata Savić nastavlja istraživanja o upotrebi rodno osetljivog jezika – ovoga puta proverava kako se on koristi na zvaničnim sajтовима fakulteta UNS (finalizirano u obliku seminarskih radova iz izbornog predmeta Rod i jezik). Seminarski rad je prerastao u prvi zajednički objavljen tekst, što je oduvek i bila komponenta mentorskog rada Savić i samog Centra. Štampan je pod naslovom *Upotreba rodno osetljivog jezika na sajтовима fakulteta Univerziteta u Novom Sadu* (Bašaragin et al. 2016). Rezultati pomenutog istraživanja su dragoceni! Naime, sa izuzetkom Odseka za medijske studije na Filozofskom fakultetu i Katedre za romanistiku, oni pokazuju da se ROJ za imenovanja titula i zanimanja na institucijama Univerziteta u prostoru interneta ne koristi: i da postoji uvreženo mišljenje da se upotrebom generičkog maskulina doprinosi 'ozbiljnosti' i 'ugledu' same institucije i fakulteta. Dakle, institucija na kojoj je Centar za rodne studije nema razumevanja da prenese u praksi ono što se u Centru predaje.

Što se nauke tiče, nažalost u okviru Centra ACIMSI nije postojala mogućnost prijave istraživačkih projekata kod Ministarstva visokog obrazovanja, što je jedan od razloga zašto se problematika roda u standardizaciji srpskog jezika nije mogla valjano i sistematski istraživati. Za male projekte i one koje su finansirale različite donatorske ustanove, Svenka Savić je uspevala da okupi saradnice, da formuliše temu i osnovnu metodologiju i da organizuje rade iz upotrebe jezika u institucijama. Tako su nastale dve doktorske disertacije: Margarete Bašaragin na temu *Interakcija roda, jezika i kulture u formiranju identiteta učenica osmog razreda osnovne škole u procesu dvojezične nastave u Vojvodini* (2017) i Marije Tir Borlja na temu *Analiza diskursa razgovora u sudu: sudija – (op)tuženi* (2016) – obe sa jakom rodnom dimenzijom. Pomenuta doktorska disertacija Margarete Bašaragin objavljena je pod naslovom *Rod, kultura i diskurs razgovora u razredu* 2019. godine u Fondaciji Bogumila Hrabaka za publikovanje doktorskih disertacija, VANU. Pojavljuje se, dakle, druga generacija obrazovanih akademkinja za pitanja roda i jezika koje mogu preuzeti odgovornost za širenje feminističke lingvistike.

2016. Svenka Savić prestaje da koordinira Centrom za rodne studije na predlog rektora.

Prestali ste sa koordinacijom Centra za rodne studije.

Na kraju školske 2016/17. godine u julu mesecu me je tadašnji rektor pozvao hitno na UNS i nasamo mi rekao da podnesem ostavku. Ja sam odgovorila da neću, ali da on može da me razreši.

Usput me je pitao da li se slažem da me ‘nasledi’ osoba, tada na poziciji zamenice. Moj odgovor je bio da bi to bio prirodan sled stvari, ali da ja nemam imperiju i naslede toga tipa.

Moje naslede ostavljam u znanju studentkinjama i studentima koji su se na programu CRS osnažili za samostalan, pre svega naučnoistraživački, rad. Ponosna sam na mnoge, a za neke doznam o njihovim uspesima kasnije i slučajno.

2019. Savić učestvuje u štampanju dve brošure: jednu objavljenu pod nazivom *Priručnik za upotrebu rodno osetljivog jezika* (autorki Hristine Cvetičanin Knežević i Jelene Latalović u Centru za ženske studije u Beogradu), namenjenu zaposlenima u institucijama vlasti (parlamenta, ministarstva), koju Savić recenzira pod nazivom *Jezik kao naša prateća senka*. U tom tekstu Savić posebno ističe da su norma i standard u jeziku „uvek politički motivisani, jer je službena upotreba jezika u državi u skladu sa državnim ciljevima. Ako govorimo o normi upotrebe ROJ-a, onda smo u domenu političkog osvećivanja govornica i govornika datog jezika” (Savić 2019: 129). To znači da Savić pomera fokus procesa standardizacije ROJ-a sa institucija (Odbor za standardizaciju) na govornike/ce našeg jezika zaposlene u institucijama i osnaže ih za aktivno delovanje i to kroz upotrebu ROJ-a prema sopstvenom jezičkom osećaju u svakodnevici privatne i službene, tj. javne komunikacije. Tu se zalaže za ‘fleksibilnu’ normu u procesu i konačnici standardizacije rodno osetljivog jezika kod nas, koja bi vodila računa kako se u određenom geografskom području zajedničkog jezika govori (BCGHS).

Drugu brošuru Savić piše pod nazivom *Vodič za upotrebu rodno osetljivog jezika u javnoj upravi u Srbiji*, Misija OEBS-a u Srbiji (zajedno sa Marjanom Stevanović), namenjenu onima koji su zaduženi za promovisanje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou, dakle u opštinašima širom države. Savić posebno problematizuje standardizaciju ROJ-a i u pisanom i u govorenom obliku, i to u administraciji, medijima, institucijama obrazovanja. U priručniku ističe da je standardizacija „stvar dogovora onih koji imaju moć nad jezikom, a manje je deo prirode jezika” (Savić, Stevanović 2019: 14–15), te da smo svi „u jezičkoj zajednici pozvani da u tom procesu učestvujemo i damo svoj doprinos”. Dakle, akcenat je ponovo na izvornim govornicama i govornicima koji jezik koriste, a ne na institucijama koje pravila propisuju (i to najčešće bez rada na živom, empirijskom materijalu).

Vodič sadrži jedanaest konkretnih *predloga* pravila za upotrebu imenica za zanimanja i titule žena i *preporuku* (kurziv M. B.) kako „da naše jezičko delovanje treba da odrazi i naš stav i zalaganje za ravnopravne i

jednake društvene pozicije” (Savić, Stevanović 2019: 24). Upotrebu ROJ-a preporučuje i na internet-portalima lokalnih samouprava i u elektronskoj komunikaciji. Novinu u *Vodiču*, tačnije u delu *Preporuke za neposrednu praksu*, čini pažnja koju su autorke posvetile neverbalnom ponašanju osoba u službenoj i javnoj upotrebi sa jedinstvenim predlogom izrade kodeksa rodno osetljivog ponašanja posebno, i to „za žene na pozicijama moći u lokalnoj samoupravi, ali i u ostalim institucijama na svim nivoima vlasti” (Savić, Stevanović 2019: 62). Vodič jeste jednostavno informativno i obrazovno sredstvo za široku primenu u javnoj i službenoj upotrebi jezika svih zaposlenih u sudovima, medijima, lokalnoj samoupravi, prosveti, akademiji i dr.

Svenka Savić je u ove dve publikacije pripremila konkretna uputstva za neposrednu praksu i time definitivno zatvorila dugi put od nekoliko decenija – od aktivizma u ženskim nevladinim organizacijama i ženskim alternativnim visokoškolskim obrazovnim programima do pozicioniranja takvog programa na Univerzitet u Novom Sadu, i konačno jasno artikulisala zahtev za standardizaciju ROJ-a kod nas.

Od samog početka bilo je jasno da jedan pristup promeni službene upotrebe jezika sa osloncem na feministički pristup, stvara među (muškim) filologizma otpor, najpre od strane tada prve generacije jezikoslovaca, ne uvek samo srbista (već i romanista ili rusista), kojima je zajednička teorijska osnova strukturalizam. Ali je isto tako prisutna praksa kod nas da svako može da kaže svoje mišljenje o jeziku (na način na koji to komentariše fudbalske rezultate ili vremensku prognozu). Jezička kultura u celini u zemlji nije naklonjena ovoj vrsti rasprave o jeziku, ali i o ravnopravnosti žena (kada većina smatra da su žene već ravnopravne u svemu kod nas i da su muškarci ugroženi). Situacija se nije u ovom pogledu menjala ni kada je stasala mlađa generacija srbista uglavnom okupljena oko Instituta za srpski jezik SANU, u kojem od njegovog osnivanja do danas dominira deskriptivni teorijski pristup uz dobru dozu strukturalističkog (u različitim njegovim modifikacijama, a najviše pod uticajem ruskog strukturalizma), oba aktuelna na prelazu 19. u 20. vek i tokom prve polovine 20. veka. Ono što Savić radi jeste pomeranje teorijskog klatna prema onim zalaganjima, aktuelnim u svetu s kraja 20. i na početku 21. veka.

2020. ACIMSI centar na UNS prestaje da postoji i osniva se UCIM-SI. Više nema upisa na masterske i doktorske studije. Sudbina Centra za rodne studije je jasna.²⁵

²⁵ Detaljnije o istorijatu razvoja Centra za rodne studije ACIMSI UNS, teškoćama u organizaciji i vođenju, kao i kakav je odjek program imao v. u radu *Centar za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu: doktorske studije* (Savić 2020b).

Osim aktivnosti i inovacija koje se tiču teorijskih pristupa u analizi jezičkog materijala i jezika u upotrebi u domenu feminističke lingvistike, značajne su i inovacije koje Savić uvodi u istraživanja roda i pola iskazanih u jeziku. Osnovni ciljevi feminističke kritike jezika (upotrebe rodno osetljivog jezika i njegove standardizacije) jesu učiniti vidljivim žene i njihove doprinose društvu u celini, kao i zahtev za nediskriminacioni govor uz vođenje računa o otklanjanju i ostalih oblika diskriminacije putem govorenih ili pisanih reči (rasizam, ejdžizam, etnicizam i dr.).

U skladu sa ovim zahtevima jeste i ogroman opus aktivnosti na projektu *Životne priče žena u Vojvodini*, koji realizuje Udruženje „Ženske studije i istraživanja“ od 1998. godine do danas, mnogostruko uvezan u feminističku lingvistiku. Do sada je Udruženje zajedno sa izdavačem Futura publikacije objavilo preko 1.000 individualnih životnih priča žena i sećanja žena iz Vojvodine (Albanki, Crnogorki, Hrvatica, Jevrejki, Mađarica, Romkinja, Rusinki, Slovakinja, Srpskinja) u ukupno 30 knjiga krajem 20. veka (videti Dodatak 2).

Termin životna priča odnosi se istovremeno i na metodologiju prikupljanja empirijskog materijala i na produkt dobijen takvim postupkom. Životne priče su beležene polustrukturalnim intervj uom i u procesu nastanka jedne životne priče, koji se odvija kroz šest faza, učestvuje čitav tim saradnika/ca: osobe koje intervjuju, transkribuju, rediguju, lektorišu, uređuju, a posebno žene koje pričaju svoju životnu priču. One su aktivne saradnice i imaju moć da oblikuju sadržaj i formu svoje životne priče.²⁶ Novina koju Savić donosi jesu podaci kako žene pripovedaju o svome životu – doprinos feminističkoj naratologiji, o čemu dosada nije vođeno dovoljno računa kod nas.

Tako je od fokusa na strukturu jezika, na početku profesionalne karijere, došla do važnosti političke i mirovne tematike kao dela naratološkog ženskog pripovedanja. Važno je konstatovati da je Svenka Savić postala prepoznatljiva upravo po metodu životne priče ne samo u feminističkoj lingvistici. Naglasak se stavlja na feminističku metodu koju koristi i kada saopštava životne priče baletskih umetnica i umetnika, ali i u feminističkoj teologiji kada razgovara sa protestantskim sveštenicama u Vojvodini. Ovaj kvalitativni metod ujedno je i njeno lično opredeljenje (i po njemu je bliža antropološkim metodama), udaljen od eksperimentalnog kako u psiholin-gvistici tako i u drugim naukama.

²⁶ O metodu životne priče detaljnije v. u knjizi *Vojvođanke (1917–1931): životne priče* (Savić 2001b: 7–28).

Zaključak

Svenku Savić smatramo inovatkicom, koja je uvela različite aspekte feminističke lingvistike ne samo u Srbiji nego i u regionu. Pristup koji je ostvarila objedinjuje teorijsku i praktičnu primenu.

Najznačajniji njen rad je na afirmaciji rodno osjetljivog jezika u službenoj i javnoj upotrebi i zalaganje za njegovu standardizaciju, što znači u novinarstvu, administraciji, akademskoj sferi i dr.

Taj posao je uradila u alternativnoj sferi javnog delovanja i dobijene rezultate ‘ubacila’ u akademsku sferu, formirala obrazovani kadar za njegovu implementaciju tako što je održala brojna predavanja širom bivšeg jugoslovenskog prostora na kojem je bio u upotrebi srpskohrvatski jezik; o tome je polemisala, diskutovala, pisala, govorila u medijima, u naučnoj publicistici, u zemlji i svetu.

Iz posmatrane problematike napisala je uputstva za primenu: vodiče, kodekse, pravila.

Odnegovala je nastavnički kadar, sada već treće generacije nastavnica.

Pouka za praksu

Pokušala sam da princip interdisciplinarnosti koji odlikuje feminističku lingvistiku uvežem u interdisciplinarno kolo raznorodnih identiteta same Svenke Savić: od teorijskog i istraživačkog rada na jezičkom materijalu koji je izopšten od glavnih lingvističkih tokova kod nas (razgovorni jezik, upotreba jezika grupa sa manje društvene moći – dece, migranata, žena i dr.), preko akademskog aktivizma i saradnje sa ženskim i nevladinim organizacijama u zemlji i regionu i naučnim i državnim institucijama, sve do osobenog mentorskog postupka u osposobljavanju i stasavanju feminističkog i naučnog podmlatka.

Najveći problem u realizaciji moje nakane bila je činjenica da ne postoji nijedan rad, publikacija, predavanje ili postupak u akademskoj i aktivističkoj sferi koji jednoznačno pripada isključivo feminističkoj lingvistici. Sve što piše i govorи Svenka Savić nikada ne postaje završena datost, već su to otvorene teme koja se neprekidno upredaju i prelivaju jedna u drugu u cikličnoj smeni pojedinačnih fokusa njenog interesovanja u određenom trenutku. Zato je ovaj pokušaj predstavljanja osnovnog puta profesionalnog istraživanja interdisciplinarnog područja jezika i roda Svenke Savić od ranih radova do danas (1968–2020), nastalih kao rezultat njenog

feminističkog delovanja u jezičkoj materiji tek poprečni presek moje percepcije.

Citirana i druga relevantna literatura

- Bašaragin, Margareta et al. 2016. Upotreba rodno osetljivog jezika na sajtovima fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. *Zbornik radova s Međunarodne studentske konferencije Jezik: uputstva za upotrebu*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Str. 20–34.
- Bašaragin, Margareta 2017. *Interakcija roda, jezika i kulture u formiranju identiteta učenica osmog razreda osnovne škole u procesu dvojezične nastave u Vojvodini*. Odbranjena doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI, Centar za rodne studije.
- Bašaragin, Margareta 2019. *Rod, kultura i diskurs razgovora u razredu*. Novi Sad: Fondacija akademika Bogumila Hrabaka za publikovanje doktorskih disertacija, VANU.
- Borić, Rada (ur.) 2007. *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
- Cvetinčanin Knežević, Hristina, Latalović, Jelena 2019. *Priručnik za upotrebu rodno osetljivog jezika*. Beograd: UN Women.
- Čaušević, Jasmina, Zlotrg, Sandra 2011. *Načini za prevladavanje diskriminacije u jeziku u obrazovanju, medijima i pravnim dokumentima*. Sarajevo: Udruženje za jezik i kulturu „Lingvisti“ i Centar za interdisciplinarne postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu.
- Ćopić, Hana 2007. Žene i jezik. U: *Neko je rekao feminizam?* Zaharijević, Adrijana (prir.), Beograd: Heinrich Böll Stiftung. Str. 236–247.
- Dojčinović Nešić, Biljana, Popović Dragana (ur.) 2012. *Centar za ženske studije Beograd: 1992–2012*. Beograd: Centar za ženske studije.
- Drobnjak, Nada (ur.) 2006. *On je rekla: upotreba rodno senzitivnog jezika*. Podgorica: Kančelarija za ravnopravnost polova Vlade Republike Crne Gore.
- Guentherodt, Ingrid, Hellinger, Marlis, Pusch, Luise F., Trömel-Plötz, Senta 1980. Rich-tlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs. *Linguistische Berichte* 69: 15–21.
- Jarić, Vesna, Radović, Nadežda 2011. *Rečnik rodne ravnopravnosti*. 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike Republike Srbije.
- Jovanović, Dejana, Otašević, Đorđe 2015. *Mali rečnik feminističkih termina*. Beograd: Alma, Skripta internacional. Str. 55–57.
- Johnston, Judith & Slobin, Dan Isaac 1979. The development of locative expressions in English, Italian, Serbo-Croatian and Turkish. *Journal of Child Language* 6: 529–45.
- Lakoff, George & Mark Johnson 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, Robin 1975. *Language and woman's place*. New York: Harper & Row.
- Milinović, Jelena, Savić, Svenka 2011. *Misterije rodne ravnopravnosti ... i još ponešto*. Banja Luka: Helsinski parlament građana Banja Luka.
- Reinharz, Shulamit & Davidman, Lynn 1996. *Feminist Methods in Social Research*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*. 1959–2006. Knj. 1–17. Beograd: SANU,

Institut za srpski jezik.

- Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*. Knj. 1–6. 1967–1976. Novi Sad: Matica srpska.
- Savić, Svenka 1980. *How Twins Learn to Talk*. London: Academic Press.
- Savić, Svenka 1990. Kognitivna lingvistika. *Zbornik radova sa IV simpozijuma Kontrastivna jezička istraživanja*, Novi Sad, 8. i 9. decembar 1989. Novi Sad: Filozofski fakultet. Str. 399–403.
- Savić, Svenka 1991. Pragmatični aspekti vremena u naraciji u srpskohrvatskom standarnom jeziku. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 20: 149–155.
- Savić, Svenka 1995a. Jezik i pol: istraživanja u svetu. *Ženske studije* 1: 150–169.
- Savić, Svenka 1995b. Jezik i pol (II): istraživanja kod nas. *Ženske studije* 2/3: 228–244.
- Savić, Svenka 1995c. Još jedan primer (ne)vidljivosti žene u udžbeniku. *Feminističke sveske* 3/4: 223–226.
- Savić, Svenka 1996. Put do Mileve Marić-Ajnštajn: privatna pisma. *Ženske studije* 4: 117–138.
- Savić, Svenka 1997. Ženske studije u Vojvodini. *Feminističke sveske* 9/10: 41–44.
- Savić, Svenka 1998. Kultura – pol – jezik. *Feminističke sveske* 11/12: 113–130.
- Savić, Svenka 2001a. Ideologija jezikoslovne elite. U: Blagojević, Marina (ur.) 2005. *Mapiranje mizoginije u Srbiji: diskursi i prakse*. II tom. Beograd: AŽIN. Str. 97–102.
- Savić, Svenka (ur.) 2001b. *Vojvodenke (1917–1931): životne priče*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
- Savić, Svenka 2004a. *Žena sakrivena jezikom medija: kodeks neseksističke upotrebe jezika*. Novi Sad: Futura publikacije.
- Savić, Svenka 2006a. Žene i obrazovanje: razvoj ženskih studija u Vojvodini. U: Zorana Šijački (ur.). *Pet godina posle*. Novi Sad: Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova. Str. 37–50.
- Savić, Svenka 2006b. Rodna perspektiva jezika: predlog za standardizaciju. U: Drobniak, Nada (ur.). *On je rekla: upotreba rodno senzitivnog jezika*. Podgorica: Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Republike Crne Gore. Str. 72–88.
- Savić, Svenka (ur.) 2007. *Životne priče žena u Vojvodini: Hrvatice, Bunjevke, Šokice (1919–1955)*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
- Savić, Svenka et al. 2009. *Rod i jezik*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije.
- Savić, Svenka 2010. Nesporazumi o rodno osetljivom jeziku u Srbiji: teorije i praksa. U: Filipović, Jelena i dr. (ur.). *Okrugli sto na temu rodno osetljivih jezičkih politika*. Beograd: Program Ujedinjenih nacija za razvoj, Sektor za inkluzivni razvoj. Str. 125–133.
- Savić, Svenka 2011a. Izgrađivanje akademske zajednice: 1960–2010. U: Belić, Nataša (ur.). *Stvaranje akademske zajednice: bibliografija radova Svenke Savić: 1963–2011*. Novi Sad: Futura publikacije i Udrženje „Ženske studije i istraživanja“. Str. 5–24.
- Savić, Svenka, Stevanović, Marjana 2019. *Vodič za upotrebu rodno osetljivog jezika u javnoj upravi u Srbiji*. Misija OEBS-a u Srbiji.
- Savić, Svenka 2020a. *Šta je prethodilo uvođenju institucionalnog akademskog programa ženskih i rodnih studija u Srbiji što treba da sačuvamo u sećanju za istoriju?* Neobjavljeni tekst.
- Savić, Svenka 2020b. *Centar za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu: doktorske studije (u štampi)*.
- Savić, Svenka, Konstantinović Vilić, Slobodanka, Petrušić, Nevena 2006. Jezik zakona – karakteristike i rodna perspektiva. *Pravo i jezik*. Zbornik referata sa naučnog skupa održanog 4. maja 2006. Kragujevac: Pravni fakultet. Str. 55–63.

- Schweizerischer Bundesrat 2014. Verordnung über die Landessprachen und die Verständigung zwischen den Sprachgemeinschaften [Propis o zvaničnim jezicima i razumevanju među jezičkim zajednicama]. Bern. <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20101351/index.html>, Pриступлено 31. маја 2020.
- Slobin, Dan Isaac 1971. *Psycholinguistics*. London: Scott Foresman.
- Slobin, Dan Isaac 1979. *Psycholinguistics*. 2nd edition. London: Longman Higher Education.
- Tir Borlja, Marija 2016. *Analiza diskursa razgovora u sudu: sudija – (op)tuženi*. Odbranje na doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za srpski jezik i lingvistiku.
- Trömel-Plötz, Senta (Hrsg.) 1990. *Gewalt durch die Sprache. Die Vergewaltigung von Frauen in Gesprächen*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.
- Trömel-Plötz, Senta 1991. *Frauensprache: Sprache der Veränderung*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.
- Vasić, Vera (ur.) 2010. *Diskurs i diskursi. Zbornik u čast Svenki Savić*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

Dodatak 1: Udruženje „Ženske studije i istraživanja” (Novi Sad)

Udruženje „Ženske studije i istraživanja”, u saradnji sa izdavačem Futura publikacije, Zavodom za ravnopravnost polova i Zavodom za kulturu Slovaka, do sada je objavilo niz publikacija, svojevrsnu kolekciju životnih priča, koje obuhvataju približno 200 životnih priča žena.

- Savić, Svenka 2000. *Vera Šosberger (1927–1972)*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka (ur.) 2001. *Vojvodanke (1917–1931): životne priče*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka et al. 2001. *Romkinje: biografije starih Romkinja u Vojvodini*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka, Marija Aleksandrović, Stanka Dimitrov, Jelena Jovanović 2002. *Romani Women*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Kestli, Elizabet 2002. *Žene sa Kosova: životne priče Albanki*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka, Marija Aleksandrović, Stanka Dimitrov, Jelena Jovanović 2002. *Romnja*. Novi Sad: Futura publikacije.
- Stojaković, Gordana 2002. *Neda: jedna biografija*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Ferkova, Antonija, Jarmila Hodoličova, Anna Jaškova, Veronika Mitro (ur.) 2003/2015². *Slovenky: životne pripovedky Sloveniek vo Vojvodine*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Tot, Marija, Veronika Mitro sa saradnicama 2003. *Ryskini: životní připovědky*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka, Veronika Mitro 2004. Životne priče mladih Romkinja. U: *Zbornik istraži-*

- vačkih radova studenata Roma. Ur. Milena Mihajlović. Beograd: Centar za interaktivnu pedagogiju. Str. 77–105.
- Savić, Svenka 2006. *Woman's Identities in Vojvodina: 1920–1930*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka (ur.) 2007a. *Romkinje 2*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka (ur.) 2007b. *Hrvatice, Bunjevke, Šokice (1919–1955)* Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka, Veronika Mitro (ur.) 2006. *Vajdaság Magyar nők élettörténetei*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Jankov, Edita 2006. *Jevrejke: Životne priče žena iz Vojvodine*. Novi Sad: Ženska sekcija Jevrejske opštine.
- Savić, Svenka, Veronika Mitro, Sara Savić, Marijana Čanak 2008. *Životne priče žena – 'A što će ti ja jedna pričat...'* Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Bracić, Milica, Milica Mima Ružićić-Novaković, Svenka Savić 2009. *Životne priče žena sa invaliditetom u Vojvodini*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Simin Bošan, Magda i Nevena Simin 2009. *Zašto su čutale: majka i čerka o istom ratu*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Spariousu Laura, Svenka Savić (ur.) 2011. *Životne priče žena u Vojvodini – Rumunke (1921–1974)*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka 2013. *Iskustva mentorskog programa sa učenicima: višestruko podzastupljene grupe*. Novi Sad: Zavod za kulturu Vojvodine.
- Savić, Svenka, Vesna Šijački, Katarina Krajanović 2014. *Deset godina Godišnjeg priznanja u oblasti ravnopravnosti polova (2003–2013): životne priče nagrađenih*. Novi Sad: Zavod za ravnopravnost polova i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka 2015. *Profesorke Univerziteta u Novom Sadu*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka 2016. *Kako je muški rod od devica? Visokoobrazovana romska ženska elita u Vojvodini*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Ružićić Novković, Milica Mima 2017. *Izboriti se za izbor: životna priča Gordane Rajkov*. Novi Sad: Centar „Živeti uspravno”, Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka (ur.) 2017. *Doprinos izgradnji mira sveštenica iz protestantskih crkava u Vojvodini*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka 2018. *Erika Marjaš*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka 2019. *Žarko Milenković i Mirjana Matić*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.

Dodatak 2: Žene u crnom (Beograd)

Kontinuirana feminističko-pacifistička saradnja i uzajamna podrška (1990–2020)

1990: Panel-diskusija o feminizmu, ženskoj solidarnosti i feminističkom pristupu demografskoj politici (zloupotreba reproduktivnih prava u funkciji nadiruće nacionalističko-militarističke politike). Učesnice: Svenka Savić, Biljana Kašić i Jasenka Kodrnja (Zagreb), Staša Zajović (Beograd). Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

1992–2001: Aktivno učešće Ženskih studija „Mileva Marić-Ajnštajn”, a pre svega Svenke Savić na skupovima *Međunarodne mreže Žena u crnom / Međunarodna mreža ženske solidarnosti protiv rata*. Žene u crnom iz Beograda članice su ženskih mirovnih mreža i na globalnom i na regionalnom nivou, a ujedno su i pokretačice jednog broja mreža ženske solidarnosti, od kojih je verovatno najvažnija Međunarodna mreža Žena u crnom. Od 1992. organizovale smo deset skupova Međunarodne mreže ŽUC-a, od čega su sledeći skupovi bili održani u Novom Sadu: 1992, 1993, 2001 (kao i 1995. u Totovom selu i u Subotici, 1994, 1996, 1997, 1998). Ovim skupovima prisustvovalo je oko 1.500 aktivistkinja iz svih zemalja bivše Jugoslavije, 13 evropskih zemalja (Austrija, Francuska, Italija, Španija, Grčka, Belgija, Velika Britanija, Švedska, Danska, Nemačka, Mađarska, Rusija, Čečenija), deset zemalja iz Afrike, Azije, Latinske Amerike, kao i iz SAD-a, Kanade i Australije. Na skupovima je profilisan politički karakter Mreže i to putem rasprava (radionica, panela, performansa, itd.), najviše o sledećim pitanjima: ženski otpor ratu i ratnim zločinima; odnos žena prema rodu / naciji / armiji / domovini; građenje zajedničkih strategija otpora svim vidovima etničke homogenizacije i fundamentalizama; povezanost lokalne, regionalne i globalne militarizacije; zajedničko prožimanje feminističko-antimilitarističkih ideja, principa i praksi; ženska globalna solidarnost; seksualna različitost, itd.

1998–2002: Putujuće ženske mirovne radionice: edukativni projekat započet je februara 1998. i trajao je do oktobra 2002. godine. Sastojao se u održavanju radionica u četiri regije u Srbiji: u Kragujevcu (za centralnu, južnu i istočnu Srbiju); u Kraljevu (za zapadnu i centralnu Srbiju); u Novom Pazaru (za Sandžak), u Novom Sadu (za Vojvodinu) i u Nikšiću (za Crnu Goru). Ukupno je održano 6 ciklusa radionica, a u Novom Sadu, uz

solidarnu podršku Ženskih studija:

I ciklus *Žene menjaju žene*: sadržavao je tri radionice (o civilnom društvu; prepoznavanju ženskih potreba i odnos prijateljstva među ženama);

II ciklus *Ženska prava su ljudska prava*: obuhvatao je takođe tri radionice (o istorijatu, pojmu, sadržaju ženskih ljudskih prava; reproduktivna prava i odnos majke i čerke);

III ciklus *Interetnička i interkulturnalna solidarnost*: sadržavao je pet radionica (jednake, a različite; o stereotipima i predrasudama; o identitetima; suživot u različitostima; (ne)lojalnost njima ili sebi);

IV ciklus *Žene i moć*: radionice: – od nevidljive moći do podele moći; o menjanju pojma, sadržaja i strukture moći; o moći u ženskim grupama);

V ciklus *Žene i antimilitarizam*: održane su tri radionice (militarističke vrednosti u svakodnevnom životu; kako militarizacija pogađa žene; o istoriji i iskustvima feminističko-antimilitarističkog angažmana);

VI ciklus *Ženska mirovna politika*: obuhvatao je radionice (odučavanjem od patrijarhata stvaramo mir; o (ne)miroljubivosti žena po prirodi; o ženskim mirovnim koalicijama; o odnosima među ženama kao politici mira).

U svakom od šest ciklusa radionica u Novom Sadu učestvovalo između 25 i 40 žena, od kojih su mnoge bile polaznice Ženskih studija. Uopšte uzev, svim navedenim radionicama prisustovale su aktivistkinje civilnog društva, demokratskih političkih partija, sindikata, a od profesionalnih grupacija učestvovalo je najviše prosvetnih radnica, koje su primenjivale pedagoške metode i sadržaje Žena u crnom u obrazovnim institucijama. Ovaj projekat je imao ogromnu vrednost i značaj za vreme ratova diktatorskog režima: razbijale su medijsku blokadu, služile za solidarno povezivanje žena demokratsko-građanske orijentacije, pomagale demonitiranju patrijarhalnog mentaliteta, predrasuda i stereotipa, pre svega stvaranju ženske mirovne mreže koja je prerasla u Mrežu Žena u crnom u Srbiji. Ovaj edukativni projekat pomogao je da se razbije demonizovana predstava koju su režimski mediji širili o Ženama u crnom. Već posle prvog edukativnog ciklusa, osim radionica za žene, u svim gradovima u kojima su održavani regionalni seminari, održavane su i aktivnosti koje su uključivale građanstvo: tribine, susreti, ulične akcije. Svaki ciklus radionica trajao je po tri dana, u svakom od pomenutih regija održavane su iste radionice. U okviru ovog projekta održano je 207 radionica; ukupan broj direktnih učesnica u ovom projektu je 1.248 žena iz 52 grada iz Srbije i Crne Gore.

2003.

9. mart, Novi Sad, Kulturni centar: tribina povodom 8. marta o feminizmu kao utopiji i stvarnosti i izložba plakata o feminističkom pokretu u Italiji

– govorile su Maria Teresa i Luisa Guandolini (Rim, Mreža Žena u crnom Italije), Staša Zajović (Beograd), Svenka Savić (Novi Sad).

2004.

1. februar, Novi Sad: *Suočavanje s prošlošću – akcije protiv poricanja zločinačke prošlosti Izručite ih!* – ulična akcija koju su Žene u crnom započele 10. decembra 2004. povodom Međunarodnog dana ljudskih prava. Ovim akcijama obratile su se nadležnim organima, kao i celokupnoj javnosti, sa sledećim zahtevima: potpuna i bezuslovna saradnja sa Haškim tribunalom; hitno i neodložno izručenje svih osumnjičenih za ratne zločine; hitno ukidanje Zakona o finansijskoj pomoći haškim optuženicima i njihovim porodicama; hitno i neodložno pokretanje istrage o masovnim grobnicama u Srbiji. U Novom Sadu pomenutu akciju smo organizovale zajedno sa NVO „Esperanca”, Ženske studije „Mileva Marić-Ajnštajn” i NLO „Novosadska lezbejska grupa”.

23. april, Novi Sad: Preteći znaci verskog fundamentalizma, konzervativizma i retrogradnih tendencija *na prostoru bivše Jugoslavije*: uz učešće aktivistkinja i ekspertkinja iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije. Ovom okruglom stolu prisustvovalo je oko 60 osoba. Panel-diskusija u organizaciji Žena u crnom, Beograd i Ženskih studija „Mileva Marić-Ajnštajn” iz Novog Sada; panelistkinje i panelisti: Marija Perković (Mreža ŽUC-a, Vrbas), Adrijana Zaharijević (Ženske studije i ŽUC, Beograd), Sanda Malbaša (CESI, Zagreb), Zilka Šiljak (Međunarodni multireligijski i interetnički centar, Sarajevo), Ksenija Forca (ŽUC, Beograd), Boban Stojanović (Mreža za prigovor savesti, Beograd), Slobodan Sadžakov i Svenka Savić (Filozofski fakultet, Novi Sad).

2005.

24, 25. i 26. jun, Subotica: Regionalni seminar za Vojvodinu *Suočavanje sa prošlošću: feministički pristup* održan je na Paliću (Subotica) uz učešće polaznica Ženskih studija iz Novog Sada.

10. decembar ‘*Stop fašizmu*’, Novi Sad: performans na glavnom gradskom Trgu u Novom Sadu, mirovni antifašistički marš po ulicama Novog Sada, u organizaciji Žena u crnom, „Esperanca”, Novosadske lezbejske organizacije (NLO) i Ženskih studija. Nakon uličnih akcija, održano je javno svedočenje/izveštaj sa terena u Skupštini Vojvodine na kojem su govorile/i aktivisti/kinje o klerofašističkim i neonacističkim tendencijama i incidentima iz petnaest gradova Vojvodine i Srbije.

2007.

20. mart, Muzej Vojvodine, Novi Sad: *Sećanje na ženski otpor – pamćenje kao odgovornost* – 15 godina antiratnog otpora, 15 godina rada Žena u crnom, projekcija filma *Uvek neposlušne* Žena u crnom i audio-vizuelne instalacije angažovane umetničke grupe „Škart” i razgovora o antiratnom otporu, o ženskom aktivizmu i suočavanju s prošlošću. Događaj je organizovan u Muzeju Vojvodine u koordinaciji sa Ženskim studijama.

2008.

29. oktobar, Novi Sad: *Sekularizam danas, društvo, država, crkva* – tribina održana na Filozofskom fakultetu, predavači/ce: dr Zagorka Golubović, antropološkinja (Beograd), dr Lino Veljak, filozof (Zagreb) i mr Slobodan Sadžakov, filozof (Novi Sad). Na tribini je bilo oko 50 prisutnih, najviše studenata/kinja, kao i aktivista/kinja civilnog društva.

2009.

23. januar, Novi Sad: *Duhovnost kao traganje za mirom* – predavanje koje je održala Staša Zajović u okviru seminara Interkulturalni dijalog i duhovnost, u organizaciji Ženskih studija i istraživanja na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu.

27. maj, Beograd: *Pravo na dom*, umetničko-aktivistička akcija solidarnosti i uzajamne podrške sugrađankama/anima romske nacionalnosti iz Bloka 67 (Novi Beograd), izloženim brutalnim kršenjima ljudskih prava (rušenja kartonskih romskih naselja, itd.) i 'uređenja' prostora uoči međunarodne sportske manifestacije Univerzijada, jula 2009. godine. Akciju su organizovale Žene u crnom zajedno sa Demokratskim udruženjem Roma, Udruženjem Roma „Oaza”, umetničkim udruženjima „Biro” i „Kontekst”. U ovoj akciji solidarnosti učestvovala je i Svenka Savić.

27. maj, Beograd: *Analiza udžbenika veronauke sa stanovišta rodne perspektive i medureligijskog dijaloga* – predavanje u prostorijama ŽUC-a održala prof. dr Svenka Savić (psiholingvistkinja, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu). Predavanju je prisustvovalo 18 osoba.

Feminističko mapiranje grada – istraživačko-aktivistički projekat, sakupljanje grade o istoriji žena u lokalnoj sredini i zajednici, njihovog doprinosu kulturnoj, političkoj, privrednoj istoriji, a posebno otpor žena ratu, tokom 19. i početkom 20. veka. Podsticaj za projekat jeste iskustvo nastalo tokom rada na projektu *Znamenite žene Novog Sada* kroz različite modele feminističkog mapiranja grada. U ovom periodu realizovana su predavanja / treninzi u sledećim gradovima u kojima deluje Mreža ŽUC-a: Dimitrovgrad, 12. i 26. septembar, Leskovac, 27. septembar, Beograd,

30. septembar, Kruševac, 7. novembar. U ovom istraživačko-aktivističkom projektu učestvovale su 34 aktivistkinje Mreže Žena u crnom Srbije. Dogovoren je da u narednom periodu pronađu istorijsku građu (podatke, biografije, fotografije) o ženama koje su ostavile trag u daljoj i bližoj prošlosti grada. Na građi će se raditi u nastavku projekta. Koordinatorka projekta je Gordana Stojaković.

29. oktobar, Beograd: Učešće na *Oktobarskom sajmu knjiga*, prezentacija izdavaštva Žena u crnom na najvećoj godišnjoj smotri izdavaštva u Srbiji. Miloš Urošević i Gordana Stojaković prezentovali su izdanja Žena u crnom, zajedno sa feminističkim publikacijama iz regije, koje je organizovala Svenka Savić.

2010.

Feminističko mapiranje grada – istraživačko-aktivistički projekat – sakupljanje građe o istoriji žena u lokalnoj sredini i zajednici, njihovog doprinosu kulturnoj, političkoj, privrednoj istoriji, a posebno otpor žena ratu, tokom 19. i početkom 20. veka. Podsticaj za projekat je iskustvo nastalo tokom rada na projektu *Znamenite žene Novog Sada* kroz različite modele feminističkog mapiranja grada, autorke Gordane Stojaković, koordinatorke projekta. U ovom periodu, 13. i 21. marta 2010. godine održani su sa stanci Radne grupe za feminističko mapiranje unutar Mreže ŽUC-a, koju čini šest aktivistkinja iz šest gradova u Srbiji (Kruševca, Leskovca, Vlasotinca, Dimitrovgrada, Beograda i Novog Sada). Utvrđena je metodologija koja će se koristiti u svim istraživanjima. Istraživanje koje je u toku rezultiraće posebnom publikacijom, a planirano je da se sav materijal postavi i na internet-stranice svih organizacija učesnica. Zahvaljujući njenom radu aktivistkinje Mreže ŽUC-a Srbije nastavile su autonomne aktivnosti na Feminističkom mapiranju u celoj Srbiji od 2009. do sada.

28. april, Beograd: *Kako mediji zahtevaju lepotu žena* – predavanje održala prof. dr Svenka Savić, psiholingvistkinja, Univerzitet u Novom Sadu. Interaktivno predavanje je održano u prostorijama ŽUC-a, a učestvovala je 21 osoba.

22. jun, Beograd: *Kultura, drugi, žene* – promocija publikacije u izdanju Instituta za društvena istraživanja (Zagreb) i Hrvatskog filozofskog društva. O ovom zborniku radova govorilo je više autora i autorki iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Slovenije i Srbije: Svenka Savić (Filozofski fakultet, Novi Sad), Milena Dragičević-Šešić (Fakultet dramskih umetnosti, Beograd), Ildiko Erdei (Filozofski fakultet, Beograd), Ana Maskalan (Institut za društvena istraživanja, Zagreb) i Lino Veljak (Filozofski fakultet, Zagreb). Promocija u organizaciji Žena u crnom održana je u Centru za

kulturu dekontaminaciju.

1. novembar, Novi Sad: *Kuda ide feminizam* – okrugli sto u kojem su kao panelistkinje učestvovale: Svenka Savić, Jovanka Zlatković, Gordana Stojaković i Sivija Dražić (Novi Sad), Slavica Stojanović, Mirjana Mirosavljević i Staša Zajović (Beograd); okrugli sto je održan u Art klinici, u organizaciji ŽUC-a i Ženskih studija iz Novog Sada. Prisustvovalo je 30 osoba.

2011.

Oktobar, Beograd, Centar za kulturnu dekontaminaciju: *Uvek neposlušne – mi ostavljamo trag* – izložba i prateće aktivnosti povodom 20-togodišnjice Žena u crnom Beograd – prezentacija estetsko-etičke dimenzije otpora ŽUC-a, u saradnji sa angažovanim umetničkim udruženjima: Škart, Dah teatar, Hor Proba, Art klinika, Četiri lica Omarske, Grupa Spomenik, CZKD, Hoću-neću, aktivistkinja i aktivista Mreže ŽUC-a Srbije, Međunarodne mreže Žena u crnom, brojnih umetnica/ka (Ana Vilenica, Silvija Dražić, Jasmina Tešanović, Libera Macoleni, Zoran Solomun, Rebeka Džonson, Saša Stojanović, Vesna Pavlović, Milica Tomić, Biljana Rakočević, Srđan Veljović, Ervina Dabižinović, Jovana Dimitrijević, Marija Vidić, Nenad Glišić i dr.).

2012.

12. septembar, Beograd: *Istraživanja i mapa* – publikaciju su predstavile/i Gordana Stojaković, Snežana Tabački i Vladimir Jevtić u Centru za kulturnu dekontaminaciju u Beogradu, a susret je moderirala Nataša Lambić. Istraživač/ce su izdvojili biografije 78 žena, čiji je rad bio vezan za Beograd, Bajinu Baštu, Užice i Leskovac. Biografije su objavljenje na sajtu www.zeneucrnog.org, kao i brošura *Beograd iz ženskog ugla* (komunistkinje, skojevke i narodne herojke) – mapa grada Beograda, koja sadrži 18 biografija odabranih komunistkinja, skojevki i narodnih herojki. Autorka mape je Gordana Stojaković.

16. novembar, Novi Sad: *Moji horizonti – mislim, delam, postojim* – promocija knjige Zagorke Golubović na Filozofskom fakultetu. Učestovali/e su: prof. dr Svenka Savić, dr Slobodan Sadžakov, prof. dr Lino Veljak i autorka knjige. Na promociji je bilo prisutno oko 30 osoba, uglavnom studenta i studentkinja Filozofskog fakulteta.

2013.

2. februar, Novi Sad, Filozofski fakultet: ACIMSI Centar za rodne studije (2003–2013) – na Doktorskim studijama (kurs: Savremene teorije roda – Svenka Savić) održana su sledeća interaktivna predavanja: *O odgovornosti:*

Hana Arent – Daša Duhaček (Beograd), Zašto je antifašizam nužan za svaki feminism? – Lino Veljak (Zagreb) i Antifašističke prakse: Zašto nismo tolerantne prema fašizmu? – Staša Zajović (Beograd).

10-12. maj, Sremski Karlovci: *Od materinske politike mira – do feminističko-antimilitarističkog otpora* – feministički diskusioni kružook u okviru procesa organizovanja Ženskog suda – feministički pristup pravdi. Prof. dr Svenka Savić (Filozofski fakultet, Novi Sad) održala je predavanje: *Zašto su bitne priče žena – feminism i usmena istorija.*

2014.

22, 23. i 24. maj, Sremski Karlovci: *Feministička etika brige i ekonomija brige* – feministički diskusioni kružook u okviru procesa organizovanja Ženskog suda. Prisustvovalo 26 osoba iz sledećih gradova: Zagreb, Novi Sad, Beograd, Niš, Kruševac, Sombor, Pančevo, Leskovac, Novi Bečeј. Učestvovala Svenka Savić u debatama.

2015.

20, 21. i 22. mart, Andrevlje: *Regionalni sastanak Ženskog suda – feministički pristup pravdi* – u okviru pripremnih aktivnosti za organizovanje Ženskih studija učestvovala Svenka Savić i studentkinje sa Rodnih studija. 3-6. decembar, Vrdnik: *Regionalni sastanak Ženskog suda – feministički pristup pravdi*. U okviru ovog susreta Svenka Savić je održala sledeća predavanja i radionice: *Šta je za mene feminism?* i *Od govornog do zapisa – rad na tekstovima svedočenja žena na Ženskom sudu* (Sarajevo, maj 2015). Pored interaktivnog predavanja, koje je koordinirala Svenka Savić, dve sesije su bile od krucijalnog značaja za pripremu *Ženske knjige svedočenja* sa Ženskog suda.

2016.

5. mart, Novi Sad: *Javna prezentacija Ženskog suda* održana je na Filozofском fakultetu Univerziteta u Novom Sadu – ACIMSI Centar za rodne studije, Novi Sad, u prisustvu dvadesetak osoba, uglavnom studentkinja Rodnih studija, novinara Nezavisnog udruženja novinara Vojvodine i nekoliko aktivistkinja. Nakon kratkog uvodnog dela i predstavljanja (Svenka Savić, prof. emerita Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu i Staša Zajović, Žene u crnom, Beograd), govorile su svedokinje na Ženskom sudu održanom maja 2015. godine u Sarajevu. Svedokinje su govorile o svom iskustvu svedočenja na Ženskom sudu u Sarajevu *O čemu sam svedočila?*

Suvada Selimović, Đulići, Bosna i Hercegovina svedočila je na ŽS o masa-

kru civilnog stanovništva bošnjačke nacionalnosti 1992. godine.

Nadežda Kostić, Kruševac svedočila je na ŽS o prisilnoj mobilizaciji muškaraca za rat na Kosovu 1999. godine, a tokom vojne intervencije NATO alijanse.

Vesna Đorđević, Zrenjanin svedočila je o brutalnom kršenju radnih prava žena.

II deo: *O značaju svedočenja na ŽS* – Svenka Savić je govorila o zajedničkom pređenom putu prožimanja i povezivanja feminističkog aktivizma i teorije, o značaju ŽS za akademsku zajednicu.

2017.

22. mart, Beograd: *Kako je muški rod od devica – visokoobrazovana romska ženska elita u Vojvodini* – promocija knjige dr Svenke Savić, psiholin-gvistkinje i feminističke aktivistkinje.

10, 11. i 12. novembar, Andrevlje: Regionalni sastanak Ženskog suda na kojem je učestvovala Svenka Savić.

2018.

4, 5. i 6. maj, Sremski Karlovci: Regionalni sastanak Ženskog suda, na kojem je učestvovala Svenka Savić.

9, 10. i 11. novembar, Sremski Karlovci: Regionalni susret Ženskog suda na kojem je učestvovala Svenka Savić.

2019.

27. mart, Beograd: *Pisma iz zatvora Roza Luksemburg* – razgovor je organizovan povodom 100 godina od ubistva Roze Luksemburg, nemačke revolucionarke, socijaldemokratkinje. Uvodničarka je bila profesorka emerita i feministička aktivistkinja Svenka Savić iz Novog Sada.

Zilka Spahić Šiljak

NA KRILIMA FEMINIZMA I EKUMENIZMA

Ovaj rad je kombinacija intervjua, ličnih refleksija i analize objavljenih knjiga i tekstova profesorice emerite Svenke Savić na teme feminističke teologije, ekumenskog i međureligijskog dijaloga. Cilj je prikazati njen doprinos feminističkoj teologiji koju je inicirala i razvijala u interdisciplinarnom pristupu sa drugim znanstvenim disciplinama i njen doprinos razvoju ekumenizma i međureligijskog dijaloga iz rodne perspektive. U prvom dijelu rada govorim o angažiranosti Svenke Savić u oblasti feminističke teologije kroz analizu diskursa svetih tekstova i analizu propovjedi. U drugom dijelu elaboriram njen akademski i vjernički angažman u oblasti ekumenizma i međureligijskog dijaloga iz rodne perspektive, uz lične refleksije na feminističku etiku brige koja je integralni dio svega što je Svenka Savić radila. Treći dio rada posvećen je njenom interesovanju za analizu sadržaja udžbenika vjeronauke i općenito za religijsko konfesionalno obrazovanje koje je usko povezano sa temama ekumenskog i međureligijskog razumevanja i rodne ravnopravnosti.

Uvod

Postoje osobe koje su izvrsne u određenim oblastima znanosti i života i koje su prepoznate po svojim postignućima u datim oblastima. Postoji, međutim, jedan manji broj žena i muškaraca čiji duh, intelektualna značajka i energija prevazilaze granice jedne discipline, jedne oblasti i polja djelovanja. Njihov duhovni i intelektualni genij se ne smiruje u granicama koje su zadate društveno-političkim i kulturnoškim normama. Njima je tjesno unutar zadatih granica i one konstantno prave iskorake naprijed, izvan normiranog, poznatog i društveno prihvatljivog.

Takva je Svenka Savić, žena koja u svom mikrokozmosu sažima energiju svemira na takav način da nikoga ne ostavlja ravnodušnim. Ona inspi-

rira i provokira i ne čeka temu da je odabere. Ona bira, traga, propituje i isprepliće naizgled nespojivo i nemoguće.

Savić spaja umjetnost i akademski rad, lingvistiku i interkulturalnost, feminizam i ekumenizam. Za nju naprsto ne postoji prepreka, jer ona u svemu vidi mogućnost da se nešto uradi, unaprijedi, obogati i nadasve da se različiti glasovi i perspektive uključe u promicanje rodne ravnopravnosti i dijaloskog propitivanja naše stvarnosti. Kao istraživačica jezika ona interdisciplinarno objedinjuje teme kojima jezik može biti zajednička osnova, a njegova znakovnost realizacija u rodu, feminizmu, igri (baletu), religiji.

Cilj rada je prikazati doprinos Savić u oblasti feminističke teologije, ekumenizma i međureligijskog dijaloga. U radu ću, također, uključiti i dijelove intervjuja, jer ću na taj način sveobuhvatnije moći prikazati njen doprinos feminističkoj misli u tradiciji monoteističkih religija i ekumenizmu koji je svjedočila kao angažirana vjernica u crkvi i zajednici u kojoj je živjela. Metoda rada je kombinacija analize objavljenih knjiga i radova iz oblasti feminističke teologije, ekumenizma i međureligijskog dijaloga, intervjuja koji sam vodila sa Svenkom Savić i lične refleksije na naš zajednički rad u prethodne dvije decenije.

Tema 1: Živa voda teksta, konteksta i iskustva sugovornika

Svenka Savić istražuje pitanja jezika u nekoliko oblasti u kojima je jedna od pionirki, i nastoji svoju ekspertizu za jezička pitanja povezati sa feminističkim pristupima diskursu i tekstu i općenito komunikaciji široj od jezika, i na taj način otvara prostor za feminističku kritiku postojećeg znanja o jeziku, ali i epistemoloških polazišta u kreiranju i normiranju jezika. To čini u dužem vremenskom periodu i po toj upornosti je specifična. Svoju ekspertizu iskoristila je i na polju feminističke teologije koja se teško probijala na prostorima Jugoslavije kroz pojedine tekstove krajem 20. i početkom 21. stoljeća. Koliko god je feministizam bio pežorativno shvaćan i odbacivan kao buržoaski namet u sekularnoj sferi života, feministička teologija je još više bila proskribirana kao oksimoron, jer feminističko i religijsko za mnoge i danas nisu spojivi.

Kako je Savić osoba za koju ne vrijede pravila o tome da nešto nije moguće spojiti, ona je prije više od dvije decenije organizirala prvu konferenciju o feminističkoj teologiji, a nakon toga još dvije međunarodne konferencije. Rezultat ovih konferencija su tri knjige iz oblasti feminističke teologije.

1.Feministička teologija. Zbornik referata sa Međunarodne konferencije „Feministička teologija: od teorije u praksu“ (1999). U ovoj knjizi sakupljeni su radovi o ženskom djelovanju i feminističkom promišljanju iz različitih religijskih tradicija: katoličke, protestantske, jevrejske, pravoslavne i islamske. To je pionirski poduhvat u interkulturalnoj i međureligijskoj feminističkoj teologiji na Balkanu, a posebno je važno to što žene imaju priliku govoriti o svom radu i preprekama i učiti jedne od drugih. U predgovoru knjizi autorka konstatira da su teološkinje u okviru feminističke teologije „iznašle nove mogućnosti za povezivanje među crkvama u okviru već razvijenog ekumenskog programa, kako bi doprinele onome što je Isus želeo da Crkva bude jedna“ (Savić 1999: 3).

Feministička teologija je štampana u trenutku kada se sve više govori o religiji i o vjerskom obrazovanju, nakon dugog vremena zanemarivanja važnosti tih tema, a posebno kada je riječ o temi koja dotiče položaj žene u crkvi. To je vrijeme kada je već uvedeno konfesionalno religijsko obrazovanje u državne škole i kada je religija postala dio dnevnopolitičkih događanja, pa je njena važnost time još i veća jer donosi ženske glasove u akademski i aktivistički diskurs.

Nada Sekulić 2001. godine u svom osvrtu na knjigu istaknula je da je njena posebna važnost u tome što je zapodjenut religijski razgovor između samih žena – feministkinja, vjernica, teološkinja i naučnica. Okupljanjem žena koje će samostalno razgovarati o religiji eksplicitno se otvara, provokira i čini vidljivim problem VLASTI i MOĆI u tumačenju religije i otkrovenja, a kritika dogme se pojavljuje kao demistifikacija patrijarhata.

S obzirom da se vrlo malo žena koje imaju teološko obrazovanje bavi tumačenjem svetih spisa i da su njihovi akademski naporci, iskustva i prakse skrajnuti na margine društvene zbilje, ovakve knjige otvaraju prostor da se različiti ženski glasovi iz religijskih tradicija artikuliraju u javnom prostoru i daju svoj doprinos teologiziranju o transcendentaciji, svetom, obrednom i drugim važnim društvenim pitanjima.

Šta je bila Vaša motivacija da organizirate ovu konferenciju i odakle interes za religiju?

Nekoliko stvari su se stekle zajedno. Jedno je da sam početkom 90-ih na jedan dosta neobičan način upoznala franjevačkog teologa i bibličara od kojeg sam dosta naučila o osnovama Biblije, ali sam istovremeno uočila obilje drugih elemenata religijskog diskursa koji su deo moje lingvističke orijentacije u analizi diskursa, kao što je način na koji sveštenici propovedaju tokom službe Božje, kako se obraćaju

vernicanama za vreme službe i van nje, i čitavo neistraženo polje koje sam već otvorila u okviru rodno osetljivog jezika. Presudna je bila, dakle, osoba na samom početku.

Druga stvar je mukotrpno samoobrazovanje, moje znanje o feminističkim pitanjima religije tada sam već sakupljala sistematski. A od 1994–1998. Ana Bu i ja smo pohađale u Cirihu dve godine Evropski ženski koledž u okviru kojeg su bila predavanja i iz ove oblasti, tada poznatih teološkinja iz Nemačke, Švajcarske. Na primer, o poznatim ženama kao što su Tereza od Avila, Simon Vejl, ali i o poznatim ženama Starog i Novog Zaveta (Hagara, Sara, naravno pre svega Marija, Isusova majka, zatim sve druge). Literatura je o tome već stasala. To je vreme kada Beogradska otvorena škola već ima svoje skupove o različitim pitanjima međureligijskog dijaloga, kada Marko Oršolić u Sarajevu glasno zagovara međureligijski dijalog u aktuelnoj zagrejanoj situaciji ratnih zbivanja. Puno toga se istovremeno događalo.

Krajem devedesetih smo osnovale Udruženje „Ženske studije i istraživanja”, gde uvodimo ovu temu u edukativni program i pozivamo razne goće iz inostranstva da nam govore o ženama u religijama, ali vezano za druge domene svakodnevnog života, tada kod nas, kao što je izgradnja mira. Te su teme bile važne jer je svakodnevica puna ratne turbulencije na ovom prostoru i ja sam već dugo tada u saradnji sa Ženama u crnom kojima je osnovni cilj rada izgradnja mira.

Zahvaljujući tim kontaktima posećivale smo različite skupove u svetu i u regionu posvećene saradnji, suživotu i toleranciji. Za mene koja sam odrasla u porodici u kojoj se nisu nikada potezale teme o religiji ili o naciji, bila sam slobodna da se oslanjam na ličnosti i na učenja po sopstvenoj intuiciji, nije trebalo da budem dosledna nekom patrijarhalnom nasleđenom porodičnom shvatanju o religiji. Sećam se dok sam bila učenica prvih nekoliko razreda u Gospodincima, stanovali smo u glavnoj ulici, nekoliko kuća udaljeni od pravoslavne crkve, gde smo nedeljom mi deca čitali apostol za vreme službe (naravno da nisam ništa razumela taj tekst polustaroslovenski). A motivacija je bila da drugi saznavaju o toj temi koja i nije tako nepoznata izvan Srbije.

Kako Vi razumijevate feminizam, a kako feminističku teologiju?

Toliko je definicija feminizma da mogu bilo kojoj da se priklonim, ali je osnovno živeti tako da sa drugima gradimo put, koji sami ne bismo

mogli dovršiti. Ti drugi mogu biti mnogi i mnoge.

Feministička teologija je za mene važna da već terminom pokažemo da nešto drugo tražimo u samom tekstu Biblije. Ili otvaramo neko drugo pitanje koje teolozi ne smatraju upitnim. Ovaj pristup mora imati elemente kritičke analize, dekonstrukcije postojećeg i znanog, naravno mora sadržati sumnju...

*2. Rodna perspektiva u međureligijskom dijalu*gu u XXI veku (2009). Ovu knjigu Svenka Savić je uredila sa Jadrankom Rebekom Anić, a tekstovi su sakupljeni na Trećoj međunarodnoj konferenciji pod istoimenim nazivom, održanoj 2008. godine u Novom Sadu. Cilj konferencije je bio da se afirmira i zabilježi doprinos žena izgradnji mira i međureligijskom dijalugu u periodu od 1998. do 2008. godine. I na ovom skupu je istaknuta važnost spoja akademskog i aktivističkog i kako urednice objašnjavaju:

„Skup smo organizovale i s aktivističkim ciljem – da bismo učinile vidljivim naše nastojanje da preuzmemmo odgovornost za razvoj verskog života u široj zajednici i da pokažemo koliko su žene uradile i rade na razumevanju među ljudima i održavanju mira u regionu i svetu” (Savić, Anić 2010: 6).

Posebnost ovog zbornika je u tome što su urednice uspjele odabratи radove tako da se o međureligijskom dijalugu i rodu govori interdisciplinarno. Koliko god su važni teološki, isto toliko su važni i zanimljivi sociološki, psihološki, lingvistički, historijski i drugi uvidi u ovu temu. Na taj način, *Zbornik* je ponudio široku lepezu teorijskih i praktičnih pristupa i ponudio platformu za umrežavanje različitih glasova koji svako na svoj način mogu doprinijeti većoj vidljivosti žena u međureligijskom dijalugu hrišćanki, ali i onih u islamu i judaizmu.

Kao jedna od autorica u ovom zborniku pisala sam rad na temu *Merjem/Marija – polazište kršćansko-islamskog dijaloga*, sa željom da najvažniji ženski lik u obje religijske tradicije predstavim kao platformu za dijalog, ali i da se kritički osvrnem na reduciranje Merjeminog/Marijinog lika na majčinstvo.

3. Doprinos izgradnji mira sveštenica iz protestantskih crkava u Vojvodini (2017). Ovo je treća knjiga u kojoj Svenka Savić piše o važnom pitanju liderstva žena u crkvi. Kao svećenice u protestantskim zajednicama žene su dale veliki doprinos u proteklih 60 godina i 2017. godine, kada je obilježavano 500 godina Reformacije, Svenka Savić je uz podršku Ekumenske ženske inicijative (iz Omiša) pripremila knjigu o 10 svećenicama iz Vojvodine. S njima je razgovarala i na taj način omogućila da se, pored bi-

ografskih podataka izravno čuju njihovi glasovi, napori, uspjesi, prepreke s kojima su se suočavale i nada s kojom nastavljaju svoj rad kako bi ostavile zalog za nove generacije žena u svojim crkvama. Svenka Savić u uvodu knjige navodi:

„Osnovni je rezultat da one izgrađuju mir svakodnevice, osnovno poslanje svoje hrišćanske religije i usađuju ga u mlade generacije. Zaključujem da se kod nas danas u široj javnosti malo zna o učinku sveštenica protestantskih crkava u Vojvodini koje službu vrše na svom maternjem (mađarski, slovački) jeziku i/ili na jeziku većinskog naroda, u viziji izgradnja mira, interkulturnih vrednosti, ekumenskog dijaloga, međureligijskog prožimanja i afirmacije vrednosti suživota sa drugima” (Savić 2017: 12).

Ovom knjigom Svenka Savić čuva od zaborava ženski doprinos u ekumenskom i međureligijskom dijalogu, ali i posvećen rad svećenica koje kroz tri generacije žena čuvaju svoje crkve, okupljaju vjernike i vjernice i bore se da njihove zajednice opstanu na vjetrometini lokalnih i globalnih političkih, ekonomskih i kulturno-ekonomskih promjena.

Pored navedene tri knjige, Savić je napisala preko 20 radova iz oblasti ekumenizma i međureligijskog razumijevanja u periodu od devedesetih godina prošlog veka do 2019. godine. Njen angažman se nije iscrpljivao u pisanju knjiga, tekstova i organiziranju konferencija, jer je svoj pečat davala i na brojnim akademskim programima. Predavala je u Centru za rodne studije i u Ženskim studijama u Beogradu, Novom Sadu, Sarajevu, Nišu i Kotoru.

Kao akademska koordinatorica i predavačica na Magistarskom programu Religijskih studija (MARS), koji se odvijao u Centru za interdisciplinarne postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu, a kasnije i kao direktorica ovog Centra, imala sam priliku sarađivati sa Svenkom Savić. Dolazila je kao predavačica na MARS program i na Rodne studije koje su se također odvijale u istom Centru.

U okviru predmeta Rod i religija – komparativna perspektiva, koji sam predavala u saradnji sa profesoricom Jasminkom Babić-Avdispahić, Svenka je držala predavanja o feminističkim metodama i lingvistici u feminističkoj teologiji. Studenti i studentice su bili oduševljeni načinom na koji predaje, koristeći analizu diskursa. Interpretirala je Isusov susret sa Samarjankom. Kako sam u studentskim evaluacijama pročitala ne samo da je odlično poznavala temu, već je bila i odlična predavačica i motivatorica. U jednom komentaru stoji: „Često nisam bila motivirana da se uključujem u diskusije tokom nastave, ali kod profesorice Savić ste naprsto morali biti uključeni. Svojom energijom vas je tjerala da nešto kažete, date

svoj doprinos i znala kako isprovocirati emocije i kako potaknuti čovjeka da se uključi".

Pratila je, također, jedan broj studentica kao mentorica i komentorica i podsticala studente i studentice da istražuju i koriste feminističke metode u disciplinama kojima se bave, ali i da rade interdisciplinarno. Kao komentorica studentice Sedžide Hadžić na MARS programu, magistarska radnja *Slika žene u udžbenicima islamske, pravoslavne i katoličke vjeronauke*, nastojala je podržati i pomoći kako literaturom tako i savjetima i komentarima. Po tome se izdvajala od većine profesora koji se nisu previše angažirali da pomognu studentima.

Odvažan je čin, nakon ratnih zbivanja na Balkanu (1991–1995), progovarati iz perspektive religije i vjerničkog iskustva o pitanjima rodne ravнопravnosti, pravde, praštanja, i pomirenja, a posebno ako se u tom procesu uključuju glasovi žena iz različitih crkava i vjerskih zajednica, kao što je to učinjeno na ovoj konferenciji o feminističkoj teologiji.

U Feminističkoj teologiji ste analizirali tekst o Isusu i Samarjanki na kojem ste primjenili analizu diskursa, možete li nešto više reći o tome na koji način analiza diskursa pomaže u interpretaciji svetih teksta u novom kontekstu i vremenu?

Bibličari, a pogotovo sveštenici, imaju svoj način interpretacije teksta u Starom i Novom zavetu. Oni moraju biti dogmatski, tj. uskladeni sa onim što je crkva usvojila kao istinu. Feministički pristup dovodi u pitanje neke od tih dogmatskih shvatanja, na primer, feminističke teologinje podržavaju interpretaciju biblijskog teksta kao sopstveni doživljaj. Analiza diskursa vodi računa o kontekstu podjednako koliko i o samim rečima i rečenicama. Ona omogućava da se nešto što liči na istinu izmesti iz nje i vidi u drugom svjetlu. I tu jako dobro onda svedoči tekst (iz Iz 55 10–11): 'Riječ koja iz mojih usta izlazi, ne vraća se meni bez ploda, nego čini ono što sam htio i obistinjuje ono zbog čega je poslah.' Dakle, ono što u ovom našem pristupu činimo mora postati delatno u praksi.

Dijalog žene iz Samarije i Isusa pored zdenca (izvora) iz Ivanova evađelja interpretiran je od strane mnogih bibličara, ali uvek sa fokusom na Isusu. Moj fokus je kako Isus vidi ženu iz Samarije, koja sama krši pravila svoje zajednice, dolazi sama po vodu u podne kad nikog nema, razgovara sa strancem (Isusom), poznaće njegov jezik i njegovu istoriju, razume ko je on, tj. da nije iz njene zajednice, jer ona dobro zna tradiciju svoje zajednice i ljudi u njoj ... i on joj veruje i on se njoj očituje. To je zapravo tekst ljubavi koji je inače osnov Isusovog

učenja, a i Ivanovog evanđelja. I da bih to pokazala, moram drugačije da segmentiram tekst, da interpretiram značenje iz konteksta, ono što se događa između žene i muškarca u razgovoru: kako on nju podržava, kako joj veruje, kako na njen doprinos razgovoru dodaje svoj učinak i tako njih dvoje grade zajedno ono što je istina... Isus uvažava ženu i on njoj daje zadatak da dalje širi znanje u zajednici, jer joj veruje. To je primer kako se dijalog uspešno gradi, ali i kako oni koji imaju moć u crkvi treba da se ophode sa ženama.

Naravno, koristim se onim što je postojeća priručna literatura, kao što je *Velika biblijska konkordancija* (Vojnović 1991), zatim *Sinopsu* (Vojnović 1993), ali mnogo više koristim se razmenom iskustva sa drugim rodno osvešćenim istraživačicama religije, kao što su Rebeka Anić iz Zadra, Zilka Spahić Šiljak iz Sarajeva ili Zorica Kuburić, da pomenem prvu generaciju sa kojom najduže saradujem, ali je već pristigla i druga generacija takvih istraživačica.

Na koji način se višeglasje različitih ženskih iskustava može metodološki uobličiti u plauzibilan teorijski okvir?

Teško pitanje, jer dolazimo iz različitih disciplina. Neke su nauke već vremešne i zaposele su poverenje, teško ih je pomerati (na primer, istorija). Neke su novijeg datuma i moguće je uzdrmavanje i pomerenja iz pozicije sumnje. To su, na primer, rodne studije. Ako uspemo da uključimo glas autorke ili autora, koji je izgleda najjači u naučnom tekstu, onda glasovi žena kojima dajemo šansu da se oglase, može biti tako urađen da se njen glas 'čuje' u tekstu, možda da i nadglasava druge glasove. Kako to pokazati i vizuelno? Na primer, NE spuštati u napomenu ono što žena govori, kao citat, ili prepričavati njene reči, ili je uopšte izostaviti, nego odabratи onu formu koja ženu predstavlja u dobrom svetlu u samom tekstu, izbegavati stereotipe i predrasude...

Tema 2: Ekumenizam i međureligijski dijalog sa feminističkom etikom brige

Prožimanje feminističkog i ekumenskog kod Svenke Savić se nadaje kao *modus vivendi* njenog cjelokupnog rada i opredjeljenja da bude glas dijalog-a, glas protiv nepravde, glas protiv opresije i isključenja. To je srž etike brige koju je egzibirala u najboljem feminističkom i vjerničkom maniru.

Svenku sam upoznala 2002. godine u Novom Sadu i oduševila me je svojom energijom i poduzetnošću. Za nju kao da nije bilo prepreka, a

bilo ih sigurno mnogo, jer je samouvjereno kročila naprijed. Od nje sam naučila da smjerne i fine žene rijetko mijenjaju svijet. Svenka je mijenjala svijet i još uvijek ga mijenja na sebi svojstven način. Uvijek je imala stav i jasno i glasno ga izražavala, a ponekad se i vrlo oštro razračunavala sa diskriminacijom. Sjećam se da je reagirala direktno na stereotipne načine komuniciranja – kada bi na nekom skupu predstavili sve muškarce kao gospodin taj i taj, a onda žene počeli predstavljati pitanjem: gospođa ili gospođica, Svenka bi odmah reagirala govoreći: „A zašto Vi želite ustaviti njen bračni status, zašto Vas to zanima? Ako je on gospodin i ona je gospođa“. Drugi put bi muškarce predstavili njihovim titulama prof. dr, a onda žene predstavili kao gospođa ili gospođica. I u takvim situacijama je uvijek reagirala i naučila nas da se protiv diskriminacije moramo bespštedno boriti.

Srela sam je na jednom međureligijskom skupu na koji me je pozvao Marko Oršolić, franjevac iz Sarajeva, a s kojim sam u prvim poslijeratnim godinama radila na promociji interkulturnog i međureligijskog dijaloga. Rekao mi je: „Idemo u Srbiju gdje ćeš upoznati jednu profesoricu, koja je pravi zmaj, jer što naumi to i učini.“ Odmah me je zaintrigirao i rekla sam idemo na taj skup. Kada sam ušla u hotel Vojvodina, gdje se održavala konferencija, vidjela sam ženu koja će uveliko utjecati na moj život i koja će mi biti podrška i savjetnica na mom akademskom putu. Pogledala me je i rekla mi: „Pa gde si ti bila ranije? Imali smo konferenciju o feminističkoj teologiji i objavili knjigu i znaš li ti koliko sam tragala za muslimankom koja će nam se pridružiti?“ Prije nego sam imala priliku odgovoriti, nastavila je: „Dobro je, sada si ovde i dalje idemo zajedno.“

Tako je i bilo, dalje smo išle zajedno. Dojmilo me se to što je rekla da dalje idemo zajedno, a ne dalje ideš sa mnom ili ja ću te dalje voditi. To je u svijetu prožetom patrijarhalnom kulturom i hijerarhijom, koja je posebno bila vidljiva u akademskim krugovima, bilo novo i drugačije. Profesorica Savić nije nastupila s pozicije moći, već s pozicije brige i zajedničkog rada. Prepoznala me je, prihvatile i pomogla da postanem ono što sam željela biti, a ne što je ona željela da budem. Odmah smo počele surađivati na Ženskim studijama na kojima sam držala predavanja o islamu i feminizmu, a već 2004. godine sam upisala doktorske studije na Univerzitetu u Novom Sadu, u Centru za rodne studije ACIMSI (Asocijacija centara za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije i istraživanja).

Oduševila me je njena neposrednost i spremnost da komunicira otvoreno. Odgovarala je na imejlove, telefonske pozive i sve što je znala i akademske resurse koje je imala dijelila je. Bilo mi je u početku čudno da je komunicirala kratko, sažeto i bez uobičajenih konvencionalnih uvoda i za-

vršetaka koji prate pismenu ili usmenu korespondenciju. Na primjer, znala je nazvati telefonom i reći: „Svenka, poslala sam ti knjigu, doći će Nusko u Sarajevo sutra”. Nije bilo uvodnog pozdrava i kako si, i na kraju doviđenja. Pitala sam se zašto je to tako, a onda sam vremenom shvatila da sam i sama počela reducirano komunicirati, jer nema dovoljno vremena ako želim odgovoriti svima i stići sve ono što sam smatrala važnim da uradim.

Etika brige koju je Savić njegovala u svom radu bila je usmjerena na otpor patrijarhatu, isključenju, ali i protiv binarnosti rodnih uloga. Međutim, njena etika brige nije bila stereotipna etika brige jedne žene koja samo brine i pomaže, već proaktivna etika brige kojom je uključivala druge ljude, ali i kojom je rušila zidove prepreka pred sobom. To sam kasnije prepoznala u radovima Carol Gilligan (1983), Nel Noddings (2002), Fiona Robinson (2011) i drugih autorica koje su teorijski uobličile feminističku etiku brige. Vrlo brzo sam shvatila da feministička etika brige nije bila puko mirenje sa situacijom, niti briga bez akcije. Feministička etika brige bila je uvijek u Svenkinom životu napraviti korak naprijed, propitati postojeće norme i ne miriti se. Ne postoji *status quo*.

Njena je feministička etika brige iznjedrila mnoge važne projekte, a jedan od važnijih je svakako osnivanje Ženskih studija u Centru za rodne studije ACIMSI, u okviru kojeg je pokrenut i prvi program doktorskih rodnih studija na Balkanu.

Koji su ključni ekumenski projekti u Srbiji danas?

U Srbiji ih nema mnogo. U poslednjoj deceniji 20. veka, kada je osnovana Ekumenska humanitarna organizacija (EHO) u Novom Sadu (1993), bilo je to vreme nemira na jugoslovenskom prostoru, nekoliko godina su održavana ekumenska mirovna susretanja vernika i sveštenstva iz raznih hrišćanskih crkava u Novom Sadu – uglavnom su to bili: sveštenik grkokatoličke crkve Roman Miz, koji je ceo svoj život posvetio objašnjavanju, afirmisanju i životu ekumenizma kao onog oblika religijske svesti koja nam pomaže da budemo bolji ljudi. On je u Novom Sadu okupio Tadeja Vojnovića, iz franjevačke crkve, Josipa Orčića iz baptističke, Dimitrija Popadića iz protestantske, Karolja Bereša iz reformatske crkve. EHO je otvorila i omladinski dom za negovanje ekumenističkog i zajedničkog druženja mladih u Feketiću. Oni su bili i prvi predavači na novoformiranim teološkim fakultetima u Vojvodini. A Orčić je formirao izdavačko preduzeće „Dobra vest”, koje je štampalo osnovne važne knjige iz ove oblasti. To su sve bili važni projekti o zajedništvu crkava. Nažalost, sve se to urušilo, nakon toga što su nas svi oni napustili u prvoj deceniji 21. veka.

Sada, u drugoj deceniji 21. veka smo ostale nas nekoliko žena da nastavimo ideje ekumenizma i međureligijskog delovanja. Navodim samo nekoliko pojedinačnih projekata u kojim smo sve povezane. Marijana Ajzenkol u Zemunu dugoročno štampa *Međureligijski kalendar* koji se distribuira u velikom broju primeraka. Dugo je prisutan časopis *Religija i tolerancija*, koji uređuje Zorica Kuburić, profesorka na predmetu Sociologija religije, u okviru kojeg su zbilja najvažnije moderne društvene teme iz religije. Kod nas, u Ženskim studijama su povremeni projekti, kao što je moje istraživanje sa protestantskim sveštenicama u Vojvodini, ali vezano za izgradnju mira. Mi smo prepoznate po obilju predavanja, dakle obrazovanja za ekumenizam i zajedništvo i pozivamo mnoge sveštenice da nam govore o svojim verskim zajednicama.

Nemam pravi uvid u to šta se danas događa u Srbiji. U Nišu je jaka grupa sociologa religije u kojoj Dragan Todorović i Dragoljub Đorđević promišljaju zajedništvo među religijama uz mnogobrojne saradnice i saradnike. Mogli bismo reći da postoji Niška škola, naročito kad su protestantske crkve u pitanju, na veoma moderan i fleksibilan način, o čemu svedoče mnogobrojne publikacije i bogata bibliografija objavljenih radova sa projekata.

Ali, pravoslavna crkva ima negativan stav prema ekumenizmu i prema nekim malim verskim zajednicama koje su kreativne i uspešne danas u Srbiji. Zatim, Zakon o verskim zajednicama u Republici Srbiji takođe nije naklonjen toj ideji. Sam termin 'ekumenizam' se zato potiskuje i zamenjuje terminom međureligijski ili međuverski (dijalog, susret i sl.), ali ideja o zajedništvu ostaje.

Danas, ako pod ekumenskim podrazumevam samo one u okviru kojih se ostvaruju rezultati vezani za saradnju među crkvama, imamo teškoću jer ih je malo. Isto tako, ako su ekumenski oni koji podrazumevaju i mirovne elemente, i tih je malo, ako podrazumevamo bilo koji, koji se bavi pitanjima žena i saradnje u religijama, isto tako. Istraživanje naše studentkinje Dijane Subotički o ženskim udruženjima na prostoru jugoslovenskom pokazuje da je veoma malo takvih projekata i u domenu građanskog okupljanja žena. Zato je važno imati na umu ove pojedinačne rezultate nas nekoliko koje se bavimo ovom tematikom.

Koji su izazovi u ekumenskom, a koji u međureligijskom dijalogu i koji je ženski doprinos?

Računam da je ženski doprinos značajan i danas dominantan, ali nije

dovoljan. Podsećam da smo na prvom skupu 1989. imali 20 žena koje su svedočile o raznim aspektima triju hrišćanskih konfesija, ali i iz islama, iz jevrejske zajednice, na drugom skupu smo imale poznate teološkinje koje su napisale knjige u međuvremenu, ženski doprinos je danas dominantan. Postoji dosta otpora ovakvom pristupu i od strane onih koji su aktivni u pravoslavnoj crkvi, ali i onih u Srbiji koji ne razumeju dovoljno feminizam. Favorizuje se pripadnost jednom narodu, jednoj dominantnoj konfesiji, jednom... Izazov je i to što nema mnogo skupova na ovu temu, okupljanje je ipak važan element za razmenu mišljenja (na primer, ukinut je omladinski program u Fe-ketiću, ukinuta je i decenijska Škola ekumenizma u EHO).

Odakle Vaš interes za ekumenizam i međureligijski dijalog?

Ako pogledamo moje radeve iz lingvistike vidno je da me je uvek interesovalo povezivanje više jezika, bolje rečeno jezika različitih tipoloških struktura. To se lako prenese na razne religijske sisteme. Pogotovu ako u tome vidite smisao za društvo, ekumenizam treba da bude usmeren ka miru, to mu je osnovni smisao... Naknadno je došla reč da to obeleži, do čega mi je naročito stalo, čini mi se oduvek. Ili sam se okretala događajima i temama koje su podrazumevale zajedništvo.

Na našoj prvoj konferenciji 1998. godine Ana Palik Kunčak, sveštenica Baptističke crkve u Kisaču govorila je o ulozi žene u toj protestantskoj zajednici. Posle susreta sam otišla kod nje u Kisač da vidim zajednicu. Nakon toga sam napisala tekst *Zajedništvo u Kisaču* (3. 1. 1999):

Idem kod Ane na bogosluženje u Kisač u Metodičku crkvu u nedelju ujutro u pola deset. Hladno je, jurim peglicom da stignem. Usput u centru sela srećem vernike na biciklovima, žene, decu, muškarce, koji idu svako u svoju crkvu: evangelička slovačka, metodistička, pravoslavna (ima samo nekoliko porodica katolika). Kasnim, kao i obično. Ana već za propovedaonicom. Posle mene ulazi starija žena, sasvim povijena u struku, nagnuta napred kao da traži onaj izgubljeni novčić o kojem Luka piše u svom Evandželju. Usput jednim rutinskim pokretom uzima Bibliju sa klupe, gest kojim kaže da je u ovom prostoru domaća. Seda u klupu i u sedećem stavu izjednačena sa svim drugima, neprimetna po svojoj fizičkoj nemogućnosti.... moli. Moli ona, koja kroz život prolazi stalno pognuta, u poziciji poniznosti, zahvaljuje Bogu za životnu pozu koju joj je on svojom dobrotom podario.

Počinje obred obnavljanja saveza sa Bogom, redovan praznik na početku svake godine. Ženski hor peva pesmu, jedna žena mi daje pesmaricu u ruke, trčim pogledom od slovačkog teksta do nota, pokušavajući da spojim reči sa melodijom. Ana je odabrala Psalam 139 o veličini Božje ljubavi. Čita tekst na slovačkom dok vernici prate tekst u Bibliji:

Jahve, proničeš me svega i poznaješ,
ti znaš kada sjednem i kada ustanem,
izdaleka ti već misli moje poznaješ.

„Polako jedna za drugom, vernice tiho pokrivaju tekst suzama. Nakon propovedi kratka tišina koju prekidaju pojedinačne individualne i spontane molitve vernica i vernika, zahvaljujući Gospodinu (volim taj običaj koji sam već videla u drugim crkvama, u Helsinkiju i u Albakerku, ali ne kod nas u pravoslavnoj i katoličkoj u vreme Službe Božje).

U maloj, udobnoj prostoriji, punoj emocija i dobre volje, osećam se primljenom i pokušavam u sebi da sačinim tekst koji bi im saopštila na svom jeziku: ‘Zahvalujem ti, Bože, za sestre i braću koju sam upoznala u ovoj zajednici.’ Tiho u srcu ponavljam tekst, skupljam hrabrost... bojim se da ću zaplakati i... odustajem. Tešim se stihom iz psalma „Bože, ti misli moje poznajes”.

Odjednom čujem mumlanje, neartikulisane glasove koje ne mogu da razaberem. Vernici spokojno sede i meditiraju, na glasove su već navikli. To jedan gluvonemi stariji čovek (nemak), zahvaljuje Bogu za sve što mu je podario. On, tako nem želi Bogu reći svoj doživljaj bogosluženja. Potaknut Aninim propovedanjem o ljubavi Božjoj za nas, želi da mu se zahvali iz sveg srca onim čega nema. Ja, kojoj je govorništvo struka, nisam imala hrabrosti da se javno zahvalim Bogu, a on je to učinio svojim negovorom. On je više no drugi pokazao zahvalnost i onim čega nema.

Smisao hrišćanskog načina života je darivanje sebe. Nemak se oglasio drugima da želi Bogu darivati sebe. Ja sam uskratila sebedarje pred njima (onoliko koliko sam u trenutku spremna sebe da dajem, koliko sam odana Hristu). Svojom fizičkom (ne)mogućnošću rekao nam je mnogo više o veličini kojom je spreman da se Njemu daje... mnogo više nego što fizički može.

Zlo u društvu znak je nama koliko smo spremni da darujemo drugima, pre svega same sebe. U primeru ovog nemog čoveka punog ljubavi za druge, imamo model kako se zlo u društvu može smanjiti

ili izbeći darivanjem sebe drugima. Franja Asiški je govorio svojoj braći da je grešan, a toliko je ljubio druge. Što se više darivao drugima sve je više uviđao koliko je mnogo zla oko njega. Za nas je darivanje izazov u tom smislu da darujući nešto i... darujući sebe..., smanjujemo zlo koje sve više vidimo oko nas.“

Navedeni tekst, koji je direktna refleksija na iskustvo u crkvi u Kisaču, pokazuje na koji način je Svenka Savić spajala svoj akademski rad i vjernički angažman i kako ona kao vjernica doživljava propovijed, zajednicu vjernika, sebedarje i ljubav. U ovom tekstu je vidljiva vjernička iskra koja je očigledno bila motivacija za njeni djelovanje.

Koliko je Vaš vjernički identitet bio generator Vašeg djelovanja?

Ja sam vjernički identitet izgrađivala zajedno sa profesionalnim i naročito nakon toga što sam već imala oformljeno feminističko mišljenje o ulozi žene u društvu, pa i u religijskoj zajednici. Jasno je da su bliski sistem vrednosti feminizma i osnova hrišćanskog učenja – ne smeš povrediti drugog! Zapravo moraš ljubiti drugog. Uvek uz dobru dozu promišljanja šta ne-činiti. Uopšte mislim da je važno imati oslonac u sopstvenoj duhovnoj snazi koja se hrani svim ovim izazovima. A tokom mog života i profesionalne karijere bilo je toga dosta. Pa ja profesionalni i drugi identitet držim nekako zajedno. O identitetu uopšte mislim na način kako je to Ivan Čolović objašnjavao na primjeru nacionalog identiteta. Ja se u ovoj zahuktaloj svakodnevici oko srpskog jezika, zalažem za zajednički jezik, kako smo to i objasnili u Deklaraciji o zajedničkom jeziku pre nekoliko godina. Ali ako je kritičko promišljanje način da se priđe bliže istini, onda kritiku koristim svuda (što u crkvama i nije naročito poželjno, kao ni drugde).

Tema 3: Religijska štampa, vjeronomaka i Radio Marija

U svom radu Savić je analizirala religijsku štampu u poslednjoj deceniji 20. stoljeća u Srbiji, o čemu je tada bilo samo nekoliko objavljenih radova iz pravoslavne, katoličke, protestantske prakse u Srbiji. U radu *Ka jeziku mira i tolerancije* (Savić 1996) pokazala je da su žene u ovim časopisima vidljive u akcijama ‘davanja’: na sekretarskim poslovima i na kraju, kada se bilježe dobrovoljni prilozi crkvi ili u rubrici *In memoriam*. One uglavnom ne pišu teološke tekstove, već tekstove koji se odnose na obrazovne i humanitarne aktivnosti zajednice. Ponekad kao novinarke vode intervjuje sa

crkvenim velikodostojnicima ili pišu izvještaje o događanjima u crkvi i zajednici. Njihova uloga je da služe i pomažu drugima, a ni to nije dovoljno vidljivo, niti vrednovano.

Ono što je također zanimljivo jeste da profesorica Svenka Savić radi i na analizi propovjedi, jer kao lingvistica ona i u crkvenim propovjedima vidi prostor za interkulturnalnu analizu i promicanje interkulturnalizma. U tekstu naslovljenom *Nek' Božja riječ dođe u naš život: diskursne osobine propovjedi* (1992), Svenka Savić i Tadej Vojnović analiziraju odnos autorskog i tuđeg govora u propovjedima.

Propovjed u okviru službe Božje jeste osnovno ubjeđivačko sredstvo u crkvi (poput govora političara, ili profesora ili sudije u institucijama). U propovjedi se očituje moć osobe koja sa pozicije znanja (o Bibliji i Crkvi) šalje poruke vjernicima i vjernicama kako da se ponašaju u svakodnevnom životu. U analizu propovjedi uvodi shvatanje ruskog filozofa Mihaila Bahtina koji govori o 'tuđem govoru' u sopstvenom (to se vidi na osnovu direktnih citata iz biblijskog teksta) i kombinacijom tuđeg i sopstvenog govora propovjednik oblikuje sadržaj propovjedi. Na primjeru propovjedi katoličkog svećenika detektira određene strategije (objašnjavanja, ubjeđivanja, ponavljanja, moralne pouke i dr.) i potom ih poredi sa onima kod pravoslavnih propovjednika i analizira razlike, što je osnovni cilj propovjedi – u svakodnevici života vjernica i vjernika ono što je izgovoreno u propovjedi treba da bude osnova ponašanja i djelovanja.

Pored analize propovjedi, Svenka Savić se interesirala i za analizu udžbenika vjeronauke. Uvođenjem vjeronauke u zemljama bivše Jugoslavije, otvorio se niz pitanja o tome na koji način će sadržaji plana i programa i udžbenika biti koncipirani da bi bili primjereni vremenu i sekularnom društvenom kontekstu u kojem se ističe važnost dijaloga, tolerancije i religijskog pluralizma. Svenka Savić u svom tekstu *Veronauka ne u škole*, objavljenom 2009. godine pita na koji način će se u okviru ovog predmeta akomodirati mjesto za druge, ali i rodna perspektiva. Ako u svetim tekstovima postoje antisemitske poruke i poruke koje isključuju druge, kako onda njegovati ekumenski dijalog i međureligijski dijalog, i kako osigurati da vjeronauka ne bude u službi podjela i novih konflikata u post-konfliktnom društvu? Ako je postignut određen napredak u vezi sa ekumenskim i međureligijskim dijalogom, Svenka izražava sumnju da ova saznanja (neće) biti uklopljena u budući nastavni predmet u osnovnoj školi u Srbiji.

Posebnu pažnju u ovom tekstu Svenka Savić posvećuje pitanju rodne ravноправnosti jer je, po njenom суду, netrpeljivost prema ženi u hrišćanstvu tema koju možemo meriti težinom tomova i tomova knjiga napisanih s ciljem da se njen položaj u hrišćanskim konfesijama izmeni ili barem

popravi. Ona postavlja pitanja crkvenim predstavnicima, ali i nadležnim ministarstvima – kako pomiriti rodnu ravnopravnost zagarantiranu sekularnim zakonima i rodnu neravnopravnost koja provejava u tumačenjima svetih tekstova. U ovom tekstu ona ne daje odgovore, ali kao profesorica i vjernica propituje svrhovitost uvođenja konfesionalnog vjeroučenja u škole, protiv kojeg je i lično i profesionalno.

Savić će nastaviti raditi analize udžbenika vjeroučenja, ovoga puta za inostranu publiku, provjeravajući na koji način su integrirana pitanja koja je postavljala u ranije objavljenom tekstu. U tekstu *An Analysis of the Religious Education Texbooks in Serbia* (2017) analizira udžbenike namijenjene učenicima za predmet Vjeroučenje u osnovnim (manje u srednjim) školama u Srbiji sa stanovišta međureligijskog dijaloga. Analiza je pokazala da je prostor za ekumenski i međureligijski dijalog vrlo ograničen, ali i da udžbenici uopće nisu rodno osjetljivi.

Smatram bitnim istaknuti ekumenski i međureligijski doprinos Savić i njenog rada na Radio Mariji u Novom Sadu u periodu od 2004. do 2007. godine, gdje je vodila preko stotinu emisija o međureligijskom dijalogu, a u dva navrata sam i sama imala priliku sudjelovati. To je bilo vrijeme kada sam radila doktorat i kada bih dolazila u Novi Sad, obično bi Svenka organizirala predavanje na Ženskim studijama. Jednog dana je stavila diktafon na sto i samo rekla: „Eh, sad ćemo malo da pričamo o međureligijskom dijalogu za Radio Mariju”. Prije nego sam i shvatila da ona misli ozbiljno, diktafon je već bio uključen, a nas dvije smo razgovarale o rodnoj dimenziji izgradnje mira i dijaloga.

Drugi put mi je rekla da idemo u studio Radio Marije i da ću tamo gostovati sa jednom divnom ženom, Tatjanom Cvetković, koja je boravila na Bliskom Istoku i koja je studirala arapski jezik, a sada je direktorka Radija. Dobro se sjećam da smo nas dvije zajedno recitirale prvo poglavje iz Kur'ana, El-Fatiha (Otvaranje) na arapskom jeziku. Ona mi je tada rekla: „Ova molitva koju muslimani izgovaraju svakodnevno je zapravo slična Očenašu, jer je suština molitve zahvala Bogu i traženje oprosta i upute”. Izrecitirala je Očenaš na arapskom jeziku i, kako razumijem klasični arapski jezik, prepoznala sam sličnosti i shvatila koliko je jezik važan, jer uveliko određuje načine na koje posredujemo Božiju poruku. Nakon emisije, Svenka mi je rekla: „Pa lepo ste to vas dve otpevale na arapskom”. Odgovorila sam joj da muslimani ne koriste riječ pjevati za molitvu, već riječ *učiti*, iako se u suštini radi o melodičnom recitiranju, odnosno pjevanju. Da bi se napravila razlika između izvođenja profanih pjesama i sakralnih tekstova molitve i recitiranja teksta Kur'ana, muslimani kažu da *uče*, umjesto da pjevaju molitvu. Svenka na to dodaje: „Vidiš, uvek nešto naučim, a lingvi-

stički mi je to posebno zanimljivo”.

Ilustracije radi dolje navodim tekstove poglavlja El-Fatiha i Očenaša na arapskom jeziku, transliteraciju i prevod da pokažem koliko su ove dvije molitve suštinski slične i koliko je važno uzimati u obzir kulturološke, jezičke i druge sličnosti i razlike, jer na taj način lakše možemo razumjeti jedni druge.

Očenaš arapski	El-Fatiha arapski
<p>أَبَانَا</p> <p>أَبَانَا الَّذِي فِي السَّمَاوَاتِ، لَهُ دَسْنَاسُكَ. لِيَتُّمِّلِكُنَاكَ، لَتَكُنْ مَشِيشَنَاكَ فِي الْأَرْضِ كَمَا السَّمَاءُ. أَرْزُقْنَا خُبْرَنَا كَفَافَ يَوْمَنَا، وَاعْفُ عَنْ حَطَائِنَا، فَأَنَّا نَعْفُو عَمَّنْ يُخْطِلُونَ بِحَقْنَا. لَا تُعَرِّضْنَا لِلْغَوَایَةِ، بَلْ تَجْنَّبْنَا مِنَ الشَّرِّيرِ.</p>	<p>الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ مَالِكُ الْبَرِّ الْمَالِكُ الْبَرِّ إِبَّاكَنْعَبْدُوا إِبَّاكَنْسَعِينُ اَهْدِنَا الصَّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الظَّلَّمِينَ اَعْمَلْنَا بِهِمْ غَيْرِ الْمُعْصُومِ بِعَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالَّلِ</p>
Očenaš arapski transliteracija	El-Fatiha arapski transliteracija
<p>EBĀ-NĀ Ebā-nā ellezī fī-s-semāvāti, Li jeteqaddes-i-esmuke! Li je'ti meleküt-u-ke! Li tekun meš'etuke 'alā el-'erđi kemā fī es-semā'i! Urzuqnā khubzena kefafe jevmina! Wa'fu'an khata jānā Fe innenā nā'fu 'ammen jukhtiüne bi haqqinā. La tu'arridnā Lil- givājeti. Bel nedždžinā min eš-širiri</p>	<p>El-FATIHA El-hamdu li-llāhi Rabbi el-ālēmīn. Er-rahmāni r-rahīm. Mālikī jevmi el-dīn. Ijjāke na` budu Ve ijjāke nestei` īn. Ihdina es-sirāta el-musteqim. Siratallezine en` amte 'alejhim. Gajri el-magdūbi 'alejhim Ve le eddāllīn.</p>
Očenaš BHS	El-Fatiha BHS

Prevod očenaš	
Oče naš, koji jesi na nebesima, Sveti se ime Tvoje! Doli kraljevstvo Tvoje! Budi volja Tvoja, kako na nebu, tako i na zemlji! Kruh naš svagdanji daj nam danas! I oprosti nam grijeha naše, Kako i mi oprštamo neprijateljima svojim! I ne uvedi nas u napast, nego izbavi nas od zla.	Hvala Allahu, Gospodaru svjetova, Sveopćem Dobročinitelju, Milostivom, Vladaru Sudnjeg dana. Samo Tebe štujemo i samo od Tebe pomoći molimo! Uputi nas na pravi put, Na put onih kojima Si darovao Svoje blagodati, A ne na put onih na koje Si Se rasrdio I koji su zalutali.

Zaključak

U ovom radu pokušala sam prikazati i analizirati doprinos Svenke Savić feminističkoj teologiji, ekumenizmu i međureligijskom dijalogu na temelju njenih najvažnijih objavljenih knjiga i radova. Cjelokupan opus akademskog i aktivističkog rada može se sažeti u dvije riječi: povezivanje i razumijevanje. To je ujedno bio i njen ključni metodološki pristup, jer je smatrala da samo dijeljenjem znanja i umrežavanjem možemo napraviti iskorake ka promjenama i pomirenju. Ako se uzme u obzir da feministička teologija nije dio redovnog obrazovanja ni na jednom od teoloških fakulteta u Srbiji i u regionu, kao i to da su pitanja religije, roda i feminizma potpuno skrajnuta, pa čak i proskrbibirana na mnogim univerzitetima na Balkanu, ali i širom Evrope, onda je učinak koji je Svenka Savić postigla još značajniji i vredniji. Objavljene tri knjige u ovim oblastima, preko 20 radova, više od stotinu radio-emisija i veliki broj gostovanja na univerzitetima i neformalnim programima širom Balkana, pokazatelj su njene posvećenosti promicanju međureligijskog dijaloga i razumijevanja i ekumenizma iz rodne i feminističke perspektive. Ona još uvijek koristi oba krila: feminism i ekumenizam, jer vjeruje da nema društvene pravde ni mira dok su žene isključene i marginalizirane, a u Srbiji i na Balkanu predstoji još mnogo rada da bi ženski glasovi, iskustva i ekspertize bili prepoznati i vrednovani podjednako muškim.

Literatura

- Armstrong, Karen 1986. *The Gospel According to Women*. London: Found.
 Brown, Ann 1996. *Obnova žene: feminism i Biblija*. Zagreb: Step press.

- Gilligan, Carol 1983. *In a Different Voice. Psychological Theory and Women's Development.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Haag, Herbert 1993. *Grosse Frauen der Bibel im Bild und Text.* Basel: Herder.
- King, Ursula 1985. Women in Dialogue: A New Vision of Ecumenism*. *The Heythrop Journal* 26 (1985): 125–142. doi:10.1111/j.1468-2265.1985.tb00056.x
- Noddings, Nel 2002. *Starting At Home: Caring and Social Policy.* Berkeley: University of California Press.
- Robinson, Fiona 2011. *The Ethics of Care. A Feminist Approach to Human Security.* Philadelphia: Temple University Press.
- Savić, Svenka 2008. *Edit Stank učiteljica i svetica.* Novi Sad: Udruženje „Ženske studije i istraživanja“ (predavanje).
- Savić, Svenka 2020. Ksenija Atanasijević o Terezi iz Avile: skica za uporednu analizu. U: Zorica Mršević, Marko Jovanović (ur.). *Ksenija Atanasijević: O meni će govoriti moja dela.* Beograd: Institut društvenih nauka (u štampi).
- Savić, Svenka, Ćetković, Nadežda, Klajić Imsirović, Jelka. 1997. Šta je za Srpsku pravoslavnu crkvu ‘Solidarnost sa ženama’?. *Republika* 9/171 (1997).
- Savić, Svenka, Anić, Rebeka Jadranka (ur.) 2009. *Rodna perspektiva u međureligijskom dijalogu u XXI veku.* Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja“.
- Savić, Svenka, Vojnović, Tadej 1992. „Nek' Božja riječ dođe u naš život": diskursne osobine propovedi. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 35/2 (1992): 133–159.
- Savić, Svenka (ur.) 1996. Osnovni principi prevođenja religijske terminologije. Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za upravu, propise i ostvarivanje prva nacionalnih manjina.
- Savić, Svenka 1993. Dr Tadej Vojnović, ofm. „Velika biblijska konkordancija“. *Južnoslovenski filolog* 49 (1993): 239–247.
- Savić, Svenka 1993. Velika biblijska konkordancija kao izvor za proučavanje predanja. *Folklor u Vojvodini* 7 (1993): 58–69.
- Savić, Svenka 1994. Vojnović, Tadej, Grosse Bibelkonkordanz, I–II, Zagreb. *Zeitschrift fur Balkanologie* 30/2 (1994): 238–244.
- Savić, Svenka 1995. Another Example of (Non)Visibility of Women in a Textbook. In: Karl Sornig (ed.). *Lingustics with a human face: Festschrift fur Norman Denison zur 70. Geburtstag.* Graz: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Graz. P. 359–364.
- Savić, Svenka 1996. Ka jeziku mira i tolerancije u religijskom diskursu. U: Božidar Jakšić (ur.). *Ka jeziku mira i tolerancije.* Beograd: Forum za etničke odnose. Str. 221–244.
- Savić, Svenka 1997. Pomirenje: Božja milost i izvor novog života? *Republika* 9 (1997): 169–170.
- Savić, Svenka 1999. Elementi za jednu feminističku teologiju u Jugoslaviji. Pogovor. U: Svenka Savić (ur.). *Feministička teologija.* Zbornik referata sa Međunarodne konferencije „Feministička teologija: od teorije u praksi“, Novi Sad, 6–7. 11. 1998. Novi Sad: Futura publikacije. Str. 194–203.
- Savić, Svenka 1999. Interpretacija biblijskog teksta iz perspektive feminističke teologije: 'Daj mi pitil' Razgovor Isusa sa ženom iz Samarije. U: Svenka Savić (ur.). *Feministička teologija.* Zbornik referata sa Međunarodne konferencije „Feministička teologija: od teorije u praksi“, Novi Sad, 6–7. 11. 1998. Novi Sad: Futura publikacije. Str. 62–82.
- Savić, Svenka 2000. Prilozi za istoriju ekumenizma u Jugoslaviji. U: Mira Poljaković (ur.). *Respect – Equality Dialogue and Women Interfaith.* Druga evropska ženska međuverska konferencija (Sarajevo, septembar 2000). Subotica: Jevrejska opština. Str. 12–16 [dvojezično srpsko-engleski].

- Savić, Svenka 2001. Feministička teologija u praksi. U: Nada Sekulić (ur.). *Žene, religija, obrazovanje, između duhovnosti i politike*. Beograd: Umetničko-istraživačka stanica NANDI. Str. 43–47.
- Savić, Svenka 2009. Some Notes on Islamic Education in Serbia. Ednan Aslan (ur.). *Islamic Education in Europe*. Wien: Bohlau. Str. 445–456.
- Savić, Svenka 2010. Analiza rodne perspektive u medureligijskom dijalogu: Razgovor Isusa sa ženom iz Samarije u novozavetnom tekstu. U: Milan Sitarski, Marko Vujačić, Ivana Bartulović Karastojković (ur.). *Isčekujući Evropsku uniju: stabilizacija međuetničkih i medureligijskih odnosa na Zapadnom Balkanu*. Tom I. Beograd: Beogradska otvorena škola. Str. 191–210.
- Savić, Svenka 2017a. An Analysis of the Religious Education Texbooks in Serbia. In: Gorana Ognjenović, Jasna Jozetić (ur.). *The politicization of Religion in School Textbooks. Education in Post-Conflict Transition*. Palgrave Macmillan. Str. 251–272.
- Savić, Svenka 2017b. *Doprinos izgradnji mira sveštenica iz protestantskih crkava u Vojvodini*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Vojnović, Tadej 1991. *Velika biblijska konkordancija I-II*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, Novi Sad: Dobra vest.
- Vojnović, Tadej 1993. *Sinopsa Evandelja s rječnikom i konkordancijom*. Zagreb: Protektor.
- Vojnović, Tadej 1994. Simbolika boje i broja u Bibliji. *Folklor u Vojvodini* 8 (1994): 37–43.

Vera Obradović Ljubinković

SVENKA SAVIĆ: HAJDE DA POČNEMO DIJALOG I/ILI KAKO SE OSTVARUJU DODIRI NESPOJIVOG

U ovom radu istražujem doprinose Svenke Savić umetnosti igre kroz pisanu, kritičku i polemičku reč, koju je izricala sa pozicije osobe koja se visoko obrazovala na polju baletske umetnosti i u njoj praktično delovala, jednako kao u domenu nauke o jeziku, ženskim i rodnim studijama. Istražujem moguće dijaloge i konekcije koje je neminovno ostvarivala i ostvaruje između različitih disciplina, tj. kakva su bila njena kretanja na paralelnim stazama: umetničkim i naučnim. Iznosim i lični osvrt na ličnost Svenke Savić, navodeći hronologiju naših susreta i utisaka, a uz to i neke delove prepiske koje smo imale tokom minulih godina, što dopunjavam delovima iz razgovora koji je vođen za ovu priliku početkom 2020. godine. Rečju, ovaj rad je prožet ličnim i profesionalnim sagledavanjem Svenke Savić, žene koja je pokazala jednu od mogućnosti: spojivost umetnosti i nauke. Cilj rada je sadržan u što preciznijem sagledavanju i oslikavanju osobene umetnice, kritičarke umetničke igre i ostvarene naučnice.

1. Pogled u nazad na prve susrete sa Svenkom Savić

Novosadsko nedeljno jutro 1992. godine. Na pešačkom prelazu stpljivo čekam zeleno svetlo sa kolegom sa studija Moderne-džez igre iz klase prof. Ljiljane Mišić. Naš dijalog se odvija na sledeći način: *Vidiš onu ženu preko puta?* Naravno, primetila sam i pre njegovih reči harizmatičnu i lepu ženu, odmah po nečemu meni bliskog duha. Uočila sam kako stoji sa povezanim maramom preko glave, na način kako to rade baletske umetnice. Moj kolega je nastavio: *To je Svenka Savić, ona je ovde, u Novom Sadu, opasna baletska kritičarka!* Više sam bila privučena njenom osobrenom aurom i njenim autentičnim stilom odevanja, pa i kako na zanimljiv način vezuje

kosu maramom (pošto meni to nikada nije stajalo), a odavalo je, poput tajnog znaka, pripadnost baletskoj profesiji i umetničkom svetu. No, Svenka Savić ni tada nije pripadala samo jednom polju, tj. umetnosti baleta i igre, što će lično spoznati nešto docnije. Od samog formiranja njenog mladog umetničkog bića razvijao se paralelno i njen analitički i aktivistički naučni duh, koji sve pojave spremno dočekuje i/ili predviđa, sažima, analizira i klasificuje. Naš sledeći susret, odnosno upoznavanje usledilo je 14. marta 2009. godine na premijernom izvođenju baleta *Dama s kamelijama* u Srpskom narodnom pozorištu, i konačno još bliže upoznavanje ostvaruje se putem naše prepiske imejлом, koja započinje te iste 2009. godine. Treći, a posebno važan susret *in vivo* odigrao se na promociji knjige prof. Ljiljane Mišić *Velika reka*, 16. aprila 2015. godine – na novosadskoj Akademiji umetnosti. Time je otpočeo niz za mene životno značajnih događanja, diskusija, stručnih polemika, razmene knjiga, ali i mnogo više od svega toga zajedno.

U toku celokupne pripreme promocije *Velike reke* prof. Svenka Savić mi je poslala imejl sa plakatom koji je napravila za tu priliku. Iz toga sam čitala ne samo najavu događaja sa samog plakata, već i njenu osobenu solidarnost, koja je odlikuje i za koju se intenzivno zalaže. U imejlu je, pored ostalog, napisala:

Draga Vera,

Bliži se dan kada ćemo se opet videti na promociji Ljiljine knjige.

Ovde ti prilažem poster najave, da mi napišes tvoju titulu i vrati mi hitno da širim dalje.

Molim te, podseti me šta ćeš ti govoriti o knjizi, da se malo uigramo.

(...)

Da li ćemo onda posle promocije imati malo vremena za pričanje...?

Nakon pomenute promocije knjige *Velika reka*, profesorke Savić, Mišić i ja – provele smo zajedničko i vrlo ugodno popodne. Uz ručak, u obližnjem restoranu kod Akademije umetnosti, centralna tema razgovora bila je sledeća: ko njih dve nasleđuje u stručnom i kritičkom pisanju o umetničkoj igri, koga jednog dana ostavljaju iza sebe i kako se ostvaruje kontinuitet u toj oblasti. Govorile su o tome kako su nas mnoge kritičarke umetničke igre napustile i da je vreme za pripremu predaje „palice“. Pomoćno sam pratila razgovor o iskrenoj brizi i upitanosti ko će dalje i kako beležiti našu istoriju igre, ko će pisati stručne kritike o baletskim premijerama, ko će produžiti tamo gde će one jednog dana staviti tačku (mada u njihovom duhu bolje bi bilo reći – zapetu). Jer, sve je to jedna ista reka. Smatrala sam da prilično žure sa takvom vrstom rasprave i razmišljanja,

jer njihov aktivan doprinos kulturnoj istoriji Srbije i regionalna mora još da potraje, što se, na sreću, pokazalo tačnim. No, više nego snažan i začuđujući utisak bio je kako staloženo i racionalno razgovaraju o temi odlaska, o nekom udaljenom vremenu bez njih u ovoj dimenziji, kao i o brižnoj pripremi onih koji bi trebalo epigonski, dosledno i pošteno da hodaju istim stazama čuvanja plesnog nasleđa. Zar nije ljudskoj prirodi svojstvenije da se ponaša kao da smo besmrtni, razmišljala sam. One su, pak, uz ručak, bučno nastavile započetu diskusiju neobično vedrim tonom. Tog dana, svesno a neosetno, prenosile su lični filozofski stav: učenje o životu i smrti.

Svenka Savić je sa nama, takođe, podelila informacije o doktorskim Rodnim studijama koje je pokrenula na Univerzitetu u Novom Sadu. Saznala sam nešto više o tome šta pruža (nažalost sada već ukinut) interdisciplinarni program Rodnih studija. Ubrzo sam i postala doktorantkinja na njemu, a kasnije i neko ko u vlastitoj biografiji uvek ističe ime svoje mentorke – Svenke Savić. Sa neverovatnim entuzijazmom činila je da moj doktorski rad o koreodrami ugleda svetlost dana. Svakodnevno mi je na desetine imejlova stizalo od nje, sa raznim člancima, informacijama, uputstvima i naravno – bezbrojnim zadacima koje je stavljalas pred mene. Imala je već razrađen metod rada sa doktorantkinjama, te je mene (kao i sve ostale) samo ubacila u svoju retortu: u jednostavan formular za planiranje aktivnosti po danima i nedeljama u mesecu, u koji sama upisujem šta će raditi. Kako koju aktivnost obavim, precrtavam je, a na kraju se sve završava izveštajem. Obavezna je bila i *tabela postignuća*, koju je čak i nakon moje odbrane doktorske disertacije nastavila redovno da mi šalje pred svaku Novu godinu. U tabeli se upisuju sve obaveze koje imam u jednom semestru, odnosno šta su moji planovi i aktivnosti, šta obećavam da će uraditi i potom šta sam realizovala. Kasnije mi je rekla da joj takvo evidentiranje obaveza pomaže da se orijentiše među zadacima drugih profesorki na Rodnim studijama, a meni je to zadavalo pomalo muke – morala sam da budem maksimalno organizovana i da koncizno planiram dane, nedelje, mesece. Ipak, kada bi kojim slučajem profesorka okasnila da mi za neku Novu godinu pošalje njenu sistematičnu tabelu, kojom me „uobručava” i uvodi u red, odmah bih se u sebi zabrinula: *kakav je to znak, kakva će biti ta godina, itd.* Jednostavno, to je postala i neka vrsta moje male, lične amajlike, kojom mi se „garantuje” da će biti efikasna i kreativna tokom cele godine, što joj (do sada) nisam otkrila. Prvi plan koji sam dobila, odnosno tabelu poslala mi je uz sledeće objašnjenje:

Vera,

Ja sa svim doktorantkinjama imam ovaj formular za Plan rada do kraja 2015. godine.

U njega treba da upišeš u novembru šta smo se dogovorile da uradiš do sledećeg sastanka.

Briši ove podatke,

i u tabelu unesi svoje, tj. to što smo se dogovorile da uradiš, kratko i jasno,

i vrati mi, Sv

Ponekad nisam znala šta će pre – da čitam ili da pišem. Nakon svakog viđanja ili dogovora preko telefona, ona bi napravila kratak rezime našeg susreta i poslala imejlom – da traje. Kada mi je upućivala kritike to bi činila do detalja precizno, katkad strogo i oštro, ali sa toliko duha da sam, smejući se, okrepljena, zaboravljala na svu iscrpljenost i nastavljala da radim i preko vlastitih mogućnosti. Prenosila mi je energiju koja podstiče i ne dopušta predahe. Naučila me je, kroz naše zajedničko koreodramsko putovanje, kako treba da izgleda posvećen mentorski rad. Zahvaljujući njoj, uspešno sam okončala jednu veoma značajnu i nimalo jednostavnu životnu fazu. Nakon toga, uputila sam joj imejl koji, možda najtačnije, oslikava nepokolebljivost, odlučnost i retku energičnost ličnosti Svenke Savić:

Draga moja profesorka,

Nikada neću zaboraviti dan kada sam prvi put došla kod Vas na konzultacije. Način na koji ste otvorili vrata i celokupan Vaš stav tela govorili su mi: „Upadaj ovamo da rešimo taj tvoj veliki problem!” To je bio moj doživljaj i čitanje trenutka. I rešile smo!

Hvala Vam na tome! Na svemu! Beskrajno!

Voli Vas,

Vera

2. Biografski podaci baletske umetnice, hroničarke i kritičarke Svenke Savić

Svenka Savić je završila osmogodišnju Baletsku školu u Novom Sadu (1951–1959) u vreme kada se škola tek uspostavljala kao osmogodišnji obrazovni program. Potom je bila članica Baleta Srpskog narodnog pozorišta (1961–1968) u deceniji najvećeg uspona ovog ansambla, dok je vanredno studirala na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. U pozorištu je sticala igrачko i pozorišno iskustvo, da bi se docnije usavršavala za mentorski i pedagoški rad u Baletskoj školi im. Vaganove u Lenjingradu (Sankt Peterburg, 1967–1968). Sa završnom diplomom te škole, pokazala je znanje u radu sa klasom Ljiljane Mišić u Baletskoj školi u Novom Sadu (školske 1969/70. godine).

Počela je da piše o baletu još u studentskim danima, a nakon prestanka aktivnog bavljenja igrom, intenzivnije piše, uglavnom kritike pojedinačnih baletskih predstava, potom i pregledne tekstove različitih žanrova (što se sve nalazi objedinjeno u knjizi *Pogled u nazad* za period 1963–2006 (Mitro, Krčmar, Čanak, ur. 2006). Za svoj dugogodišnji rad i izuzetne doprinose dobila je najveće priznanje Srpskog narodnog pozorišta Zlatnu plaketu „Jovan Đorđević“ (2010), a od Udruženja baletskih umetnika Srbije Nagradu za životno delo (2017). Knjiga *Pogled u nazad: Svenka Savić o igri i baletu* predstavlja svojevrsnu ukupnu antologiju stručnih, teorijskih i kritičkih tekstova završno sa 2006. godinom.

O tome Zoran Jovanović govori sledeće:

„Ova knjiga, zapravo, predstavlja svojevrsni kulturni dnevnik zbiranja, jer se Svenka u njoj ne bavi samo baletom, ona dotiče probleme umetnosti uopšte. Našla je za shodno da proprati, na primer, i stvaralaštvo jednog umetničkog fotografa koji se bavi pozorištem – dakle, sagledava umetnost sa različitih strana. Meni se čini kao da je njena specifičnost u tome što je počela kao umetnica, kao balerina, od malih nogu se muzički obrazovala, ali se u jednom prelomnom momentu isčaurila i prešla u drugu oblast, možda i za nju samu neočekivanu – krenula je u oblast nauke o jeziku. Ova knjiga je izraz tog dvojstva: umetnica piše o umetničkim doživljajima koje zna i sa scene i iza scene i ispred scene, ali te događaje opisuje sa naučnom ambicijom.“

Rečju, dvojstvo umetnost/nauka – postaju i ostaju njena odlika.

Dok je spajala dva odvojena puta, u ličnoj karijeri pokazuje kako to može da izgleda u procesu institucionalnog prožimanja umetnosti i nauke – interdisciplinarno. Njena je interdisciplinarnost deo sopstvenog iskustva, a potom i naučenog znanja iz knjiga ili drugih medija. O tome kaže sledeće:

„Ono što sam izgradila kao svoj pogled na svet – teatarski čin se može objasniti ukupnošću različitih umetničkih izraza od kojih je igra samo jedan – prenela sam na istraživanje jezika kao ljudskog fenomena koji ima strukturu, ali je ona samo jedan deo ukupnosti jezika“ (Mitro, Krčmar, Čanak, ur. 2006: 143).

Kako beleži Zoran Jovanović: „Svenka je izrasla u zaista neobičnu, jedinstvenu ličnost. Mislim da Novi Sad i vojvođanska sredina ima sreću da imaju takvu umetnicu i naučnika takvog profila.”¹

Svenka Savić počinje da piše o baletu najpre u štampanim medijima,

¹ Izgovoreno u Beogradu, u Gradskoj biblioteci, 6. aprila 2007. na promociji knjige *Pogled u nazad: Svenka Savić o igri i baletu* (Mitro, Krčmar, Čanak, ur. 2006: 565).

potom za pojedine časopise i zbornike, a kasnije slede knjige posvećene onome što se dešavalo u Novom Sadu: *Balet* (1995), za koju je dobila nagradu „Laza Kostić“ (1994); *55 godina Baletske škole u Novom Sadu* (2004), kao i dve monografije: jedna posvećena prvakinja Baleta Srpskog narodnog pozorišta, *Erika Marjaš* (2017) i druga, baletskom bračnom paru *Žarko Milenković i Mirjana Matić: prilog istoriji baleta Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu* (2018), obe kao prilog istoriji Baleta Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu, a povodom obeležavanja 70 godina od osnivanja Baleta, kao poklon instituciji u kojoj je igrala.

Cilj ovog poglavlja je predstavljanje tekstova Svenke Savić o baletu i njihovo uokviravanje u interdisciplinarno polje, specifično za njen rad i ukupan doprinos, kako bih pokazala tri osnovne vrednosti njenog pisanja: vrednost hroničarke, inovatorke i aktivistkinje u promeni postojećeg stanja u baletskoj umetnosti kod nas.

Na raspolaganju su mi sledeći njeni tekstovi: pet (5) objavljenih monografija i preko dve stotine (200) objavljenih tekstova (videti podatke u priloženoj *Bibliografiji radova* Nataše Belić): teorijske prirode (22), a zatim o jeziku i baletu (4), kritikama premijera (64), gostovanja i drugih događaja u Baletu Srpskog narodnog pozorišta najviše (29), zatim su tu pregledni tekstovi o ličnostima (7) i ono što je najčešće radila, intervju sa osobama iz baletske umetnosti (14) i In memoriam (13). Posebno su važni tekstovi o Baletskoj školi u Novom Sadu (30), a zatim prikazi objavljenih knjiga (11). Ovome treba dodati i (raz)govore u medijima o raznim pitanjima iz baleta i različitim povodima.

3. Ukratko o monografskom pisanju

Svenka Savić je redovno pratila rad i razvoj Baletske škole u Novom Sadu (bila je i predsednica Upravnog tela u nekoliko mandata), a decenijama unazad svaki godišnji školski koncert beležila je i ocenjivala njena kritičarska reč u listu *Dnevnik*. Otuda je očekivano da piše knjige o toj školi. Najpre *Četrdeset godina Baletske škole u Novom Sadu* (1989), a potom specifičnu monografsku studiju *55 godina Baletske škole u Novom Sadu* (2004).

Kompletну monografiju oblikuje pružanjem mogućnosti učenicima/učenicama (koje potom postaju poznate umetnice) da svedoče o ličnom interesovanju za balet, o razlozima koji su ih doveli u umetničku školu i zadržali u toj profesiji, o uskladivanju privatnog i javnog života, o vizijama napretka i idejama za promenu. Ove životne priče su svojevrsna istorijska

građa za dalja razmatranja o fizionomiji Škole u odnosu na profesionalni baletski ansambl. I ovde je cilj jasan: osvetliti rad jedne umetničke obrazovne institucije kroz doprinose ženskog zalaganja u umetnosti i društvu. Broj žena koje su zadužile novosadsku Baletsku školu, odnosno pokrajinsku baletsku umetnost – ostaje nesrazmerno veći naspram broja muških plesnih umetnika. Monografijom *55 godina Baletske škole u Novom Sadu* kao autorka neguje kulturu kolektivnog sećanja i rekonstruiše identitet novosadske plesne zajednice.

Već kroz pomenute dve monografije o Baletskoj školi Savić jasno pokazuje svoju osnovnu naučnu orientaciju u pisanju o umetnosti, a to su osnove feminističkog naučnog pristupa i u umetničkoj igri. Otuda je koristila metod životne priče, iz kojih neposredno doznaje važne i značajne podatke, kojima sučeljava lično naspram profesionalnog.

Modifikovan metod životne priče primenjuje i u monografiji o prvakinja Baleta Srpskog narodnog pozorišta Eriki Marijaš. Šta znači knjiga *Erika u baletskoj literaturi* kod nas danas? Na prvom mestu, i sa tim delom priključuje se knjigama o ravnopravnosti žena, koje je kao autorka pisala poslednje dve decenije, a ovde je ponudila i model kako treba oblikovati empirijske podatke za umetničku biografiju iz rodne perspektive. Pokazuje nov način oblikovanja podataka ukomponovanih u oblik višeglasja: kao sećanje autorke na jednu izuzetnu ličnost naše umetničke scene, u jednoj profesiji koju je i sama Savić lično izgradjivala. Nastaje kao svedočanstvo na osnovu podataka zabeleženih u dnevnoj štampi toga vremena i kao sećanje poštovalaca i saradnica i saradnika Erike Marjaš danas. Međusobno kombinovanje višeglasja i vremenskih perspektiva daju ovoj knjizi posebnu vrednost danas u domaćoj baletskoj literaturi.

Domaća produkcija knjiga je veoma skromna, uglavnom raritetna, kada je reč o baletu i umetničkoj igri i onima koji ih izgrađuju. Zato su knjige Svenke Savić važan doprinos baletskoj literaturi jer nude i istraživački metod i način korišćenja empirijskih podataka, a naročito nude osobenu paradigmu višeglasnog teksta, u kome iznosi svoje i daje prostor za mišljenja drugih. Tako portret poznate umetnice Erike Marjaš autorka slika i boji kroz intervjuje, mišljenja o umetnici i mišljenja same umetnice. To dokumentuje svedočenjima primabalerine o tome, tj. o njenom delovanju na poziciji direktorce Baleta, kada je uspešno odvojila Balet u zasebnu direkciju.

Umetnica Erika Marjaš oslikana je i kao čelna osoba puna inovacija, ali i hrabrosti da te osmišljene novine sproveđe. Kao direktorka Baleta Srpskog narodnog pozorišta otvorila je vrata koreodrami Nade Kokotović i novim savremenim tendencijama u igri – Forumu za novi ples. Tako je

stvoren prostor za istraživanje savremenog pokreta i novih umetničkih tendencija. Kao direktorka Baleta, inicirala je objavljivanje monografije o drugima koji su zadužili baletsku umetnost Novog Sada. Dakako, knjiga *Erika* stupa u mali krug baletskih monografija koje su štampane kod nas, nudeći inoviran model pisanja o plesnim umetnicima/cama i novu analizu empirijskih podataka za umetničke biografije.

U knjizi *Žarko Milenković i Mirjana Matić: prilog istoriji baleta Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu* autorka ispisiuje živu istoriju, koja se ogleda u životu i radu bračnog i umetničkog para, koji je višestruko doprineo Baletu Srpskog narodnog pozorišta i koji je zajedno sa samom autorkom delovao u tom ansamblu. Ispisuje portrete umetnice i umetnika, porodično i profesionalno povezanih (jedinstvenih kod nas), zbog važnosti da se sačuvaju od zaborava sva imena koja su deo pozorišne tradicije u Novom Sadu. Dakako, i ovoga puta utiskuje osnovnu idejnu dimenziju rodne ravnopravnosti, u okviru koje je pitanje pojedinačnog doprinosa nekog (bračnog) para istovremeno i teorijsko pitanje autorstva u umetničkom profesionalnom životu.

Monografija se čita kao uzbudljiva i prisna priča o kolegama, sa potpisom bivše koleginice i balerine istog baletskog ansambla. U pomenutoj knjizi, Savić ističe rusku baletsku tradiciju koja je utkana u temelj novosadskog Baleta i dalje je sledi prateći domaće stvaraoce/stvarateljke. Savić akribično objedinjuje baletske kritike Žarka Milenkovića, odnosno sačinjava osobenu hrestomatiju njegovih kritika, na srpskom i mađarskom jeziku. Kritičarski rad baletskog umetnika i kritičara Žarka Milenkovića oblikuje u zbirku kao trajno svedočanstvo o Baletu našeg Pozorišta. One su prvi put objedinjene na jednom mestu i služe kao empirijski materijal za diskusiju o domaćoj baletskoj kritici u Srbiji.

Nakon monografija, svakako je važno istaći tri teksta o doprinosu pojedinih ličnosti baletskoj umetnosti: Lidije Pilipenko, beogradske primabalerine i značajne jugoslovenske koreografinje, zatim Ike Otrina, igrača, pedagoga i koreografa koji je značajan deo svoje umetničke karijere ostvario u Baletu Srpskog narodnog pozorišta i Dimitrija Parlića, koreografa beogradskog Baleta. Pomenuta tri teksta razlikuju se po načinu oblikovanja, ali sva tri su primer pisanja o baletskim umetnicima kroz pouzdane empirijske podatke.

4. (Ne)mesto za baletsku kritiku

Od vremena kada je Svenka Savić počela da piše pa do danas – ni u jednim dnevnim novinama ili nedeljnim listovima nije postojalo, a i dalje ne postoji stalno mesto koje je odvojeno i namenjeno plesnoj, baletskoj kritici. Svaka kritičarka probija se ličnom upornošću, potpuno samostalno do malog novinskog prostora na kome će imati priliku da saopšti impresije ili da ponudi neka bolja kritičarska rešenja akterima/akterkama predstave. Entuzijazam je bio i ostao jedini mogući pravac kretanja na tom polju. Kako uočava Svenka Savić, ne postoji ni radno mesto baletskih kritičara/kritičarki, već se piše iz ljubavi. Razlog zašto o tome ovde govorimo jeste i činjenica da novine za koje je uglavnom pisala (novosadski *Dnevnik*) nema digitalizovanu arhivu pa se primerci novina teško mogu naći.

Druga činjenica, koju navodi autorka, bila je ta što po povratku sa baletske specijalizacije iz Lenjingrada – nije imala šansu da stečeno znanje prenosi baletskom ansamblu u kojem je radila. O tome svedoči u knjizi *Balet* na sledeći način:

„I drugi stipendisti nakon specijalizacije osećaju isti problem: nemogućnost da svoje stečeno znanje prenesu zbog okolnosti u kojima umetnost i nauka funkcionišu u našoj sredini. Zato su neki igrači nakon specijalizacije u Lenjingradu otišli iz Baleta Srpskog narodnog pozorišta ili u svet ili u veći baletski kolektiv. Ja sam otišla u nauku da iz nje pratim ono što se dešava u ansamblu i beležim za istoriju. Odluka da napustim balet i za mene je samu bila neočekivana, a donela sam je teška srca” (Savić 1995: 9).

Svenka Savić je pisala tekstove različitih žanrova: kritike baletskih predstava, o baletskoj školi, pregledne tekstove, intervjuje sa baletskim umetnicama i umetnicima, prikaze knjiga, pogovore knjigama o baletu i igri, enciklopedijske odrednice, itd. Kako kaže bibliografskinja Nataša Belić: „Bibliografiju radova profesorke Svenke Savić nemoguće je smestiti u bibliografsku stručnu sintagmu – *kompletna bibliografija*.“ Broj njenih radova čini nam se, s razlogom, nepreglednim.

U poslednjoj deceniji Svenka Savić uglavnom piše pregledne tekstove, nekada to čini zajedno sa saradnicama (Vera Obradović, Jovana Marčeta i dr.) čime pokazuje da dolaze one koje preuzimaju odgovornost za pisanje o baletu, kao što je već pomenuto na početku ovog teksta. Na primer, prikazi knjiga ostaju njeno trajno interesovanje, ne samo zato što je njeno osnovno profesionalno usmerenje kritička reč kroz tekst i diskurs, nego i zato što je uverena da je važno (pro)ceniti produkciju baletskih knjiga domaćih autorki u široj javnosti i tako motivisati druge da čitaju tekstove

o baletu i igri (o prevedenim knjigama stranih autorki uglavnom ne piše, čija produkcija i nije velika u Srbiji).

Ono što je nevidljivo, ali je znano, jeste da je Svenka Savić mnoge motivisala da pišu o baletu i igri, da ostane pokolenju za sećanje ono što smo radile danas. Tako čitamo u brošuri o (privatnoj) Baletskoj školi Mirjane Ruškuc u Novom Sadu posvetu: *Zahvaljujem Svenki Savić...*

5. Opredeljenost za reči koje „plešu”

U svom sveukupnom dosadašnjem radu Svenka Savić ukazuje na tri osnovna elementa koji čine život svake pozorišne, odnosno baletske predstave, a to su: 1) oni koji deluju na sceni, 2) publika i 3) oni koji pišu o umetničkoj igri. Tokom profesionalnog života, pripadala je i pripada svakoj od navedenih uloga baletskog, plesnog pozorišta: oni koji pišu o dešavanjima na sceni posreduju u specifičnom dijalogu između publike i pozorišnih stvarateljki/stvaralaca. A napuštajući aktivno bavljenje scenom, Svenka Savić odabira dijalog sa publikom preko medijskog prostora u dnevним novinama, preko kritike, na kojoj zauzima mesto glasnogovornice i gde se posvećuje temama i rečima koje „plešu” umesto nje. Realizuje kombinatornu moć igre u jeziku i jezika u igri.

O svom osobrenom pristupu Savić govori u nedavnom intervjuu za *Stepart* (dat povodom pisanja o Svetskom danu igre):

„Ono što se u našoj sredini nedovoljno vrednuje jeste međusobna povezanost različitih aspekata umetnosti i nauke, tog interdisciplinarnog prostora koji je uvek otvoren pojedincima za kreativna promišljanja koji drugi nisu otvarali. U mom slučaju je povezivanje klasičnog baleta i nauke o jeziku gotovo prirodno, jer u oba domena možemo govoriti o postojanju jasne strukture i pravila po kojima balet/jezik funkcionišu“ (*Stepart* br. 56, jun 2018).

Savić kao kritičarka aktivno prati sva umetnička dešavanja i piše baletske kritike, hronike, prikaze predstava. Potpisuje i pogovore knjigama o umetničkoj igri, kao i tekstove koji predstavljaju prikaze novih publikacija iz te oblasti. U tako osobrenom izboru okreće se ka onome što se, zasigurno, može nazvati postojanim tragom i trajnijim edukativnim delovanjem na potonje generacije baletskih umetnika/ca, kao i na publiku. Rečju, okrenuti se ka budućnosti, sa preciznim pamćenjem, dokumentovanjem, beleženjem i svešću šta je činilo našu plesnu prošlost – imperativ je njениh aktivnosti. Za nju je takođe važno da se jednovremeno vodi računa o potrebama publike, ali isto tako i o celokupnom društvenom trenutku u

kome se deluje. Zato u njenim tekstovima o igri sagledavamo i „prelamanje društvenih, pre svega političkih i ekonomskih, prilika u zemlji” (Savić 2004: 268). U tom kontekstu u knjizi *Balet S.* Savić kaže:

„Tako da mislim da prisustvujemo jednom trenutku kada moramo računati da imamo novu publiku koja traži nove stvari, zatim imamo to što mi sami želimo kao svoju tradiciju da negujemo i imamo ekonomsku situaciju koja nas tera da razmišljamo o tome šta se može igrati, a da pri tom s toliko malo para može da se ostvari” (Savić 1995: 136).

Takođe, ukazuje na ozbiljan nedostatak *kontinuirane profilirane politike igre* (Savić 1995: 137), kao i na to da se balet ne može i ne sme shvatiti samo kroz onih sat i po, dva ili tri koliko su upaljeni reflektori, dok publika sedi u sali. Nakon toga, tek produženo aktivno delovanje svrstava nas među istinske posvećenice i posvećenike Terpsihorinog hrama.

Kritika (baletska, pozorišna i svaka druga) ne treba da bude samo osvrt na ono što je pozitivno ili pak da isključivo ističe što je negativno. Ne treba ni da pledira na rekonstrukciju predstave. Kritika bi, iznad svega, trebalo da bude kreativna, podsticajna i da predstavlja svojevrsno delo samo po sebi, u kome se izoštreno ogleda nečiji scenski rad. Samo neko ko je kadar da načini vlastito delo može da razume tuđe, samo takva osoba poznaje napore i iskušenja kroz koje prolazi neko ko stvara. Dakle, kroz dugogodišnji kritičarski rad, a kao ličnost koja je bila aktivna u praktičnom pozorišnom životu, Svenka Savić je pokazala kako pisana, visoko stručna kritika treba da bude dobronamerana, dakako uz jasno ili suptilno ukazivanje na mane kreiranog, ali i da se osvetle i istaknu vrednosti i ponude sugestije za boljitet i dalji razvoj. Smisao kritike jeste svedočanstvo, ali trebalo bi, pored toga, da ona deluje razvojno na baletsku umetnost uopšte i na sve one koji se njome bave. Svi su jednakodoprinosni naspram stvorenog umetničkog dela koje postaje *bije po sebi* i svojevrsni entitet, a odgovornost prema pisanju i izrečenom, tj. odgovornost prema smislenom tragu koji se ostavlja jeste nešto što njeni studenti i studentkinje prvo nauče. Takođe, u baletsku kritiku Svenka Savić prva u nas uvodi feministički aspekt posmatranja stvari. O tome, u intervjuu za časopis *Stepart* svedoči na sledeći način:

„Ono što mene izdvaja od drugih kritičarki kod nas nije samo to što se mogu osloniti na naučni metod u pristupu igri, nego me izdvaja i namera da pokažem u kojoj meri su žene u umetničkoj igri diskriminisane. Tu je sada paradoks ove namere, jer je ustaljeno uverenje da su žene, a ne muškarci, važne u klasičnom baletu, (one stoje napred, a oni iza njih). Međutim, ako analizirate njihove uloge u belim baletima, ali i u praizvedbama, vidite da je u pitanju patrijarhalni odnos prema ženi onih koji balete

prave ili za njih pišu libreta (ona plače, pati, nemoćna je, zato joj pomažu vile ili princ svojim poljupcem)" (*Stepart* br. 56, jun 2018).

6. Dijalog i višak znanja treba da budu u osnovama svega

Na ovom mestu sledi deo razgovora sa Svenkom Savić o pisanju baletske kritike i njenom odnosu prema njoj.

Počeli ste relativno rano da pišete o baletu. Da li je to bila potreba ili..?

Da, ali ne lična potreba. Kada sam počinjala nisam imala nikakav plan i za taj vid javnosti, jer smo u javnosti kad izađemo na scenu (bilo da smo u prvom ili u poslednjem redu ansambla). Javnost pisanja podrazumeva lično autorstvo (da su tekstovi potpisani, punim imenom i prezimenom, o čemu uglavnom odlučuje urednik). Nakon toliko godina, analizirala sam moje kritike i tekstove objavljene u *Dnevniku*, i jedna studentkinja je konstatovala da je značajan broj potpisana samo sa inicijalom za ime i puno prezime (S. Savić), što je daleko od vidljivosti u javnosti, budući da je prezime uobičajeno (poput Jovanović ili Petrović). Ukratko, nisam imala nikakvu ličnu potrebu za javnošću, a i da sam je imala, uz razne patrijarhalne pritiske u medijskoj sferi, možda bi ih teško i ostvarivala. Pre je bila potreba da o baletu u gradu neko piše.

Život kritičarke i život balerine Srpskog narodnog pozorišta su, najzgled, dve suprotne pozicije koje deli svetlosna rampa. Koliko je kritička misao bila prisutna od početka u Vama kao mladoj balerini ili se ta vrsta dara naknadno otkrivala? Šta je bilo presudno za pisani reč kao trajno opredeljenje?

Naknadno se dogodilo. Nikad nisam mislila da će biti kritičarka, mada sam stalno sakupljala znanje o igri, na razne načine, tokom mladosti. Ja sam, u osnovi, jedna štreberka kad je prikupljanje znanja u pitanju. Sećam se još uvek jedne scene: završili smo peti razred osnovne, moj brat je tada već bio u srednjoj školi, i nastavnica nam je dala na poslednjem času neki zadatak da uradimo preko leta. Ja sam odmah sela i uradila. Brat mi se smeje: – Koja štreberka!

Sećam se da sam još u srednjoj školi redovno išla u Američku čitaonicu (bila je tu na glavnoj ulici, pored hotela Vojvodina) da

pregledam knjige. Nisam dobro znala profesionalnu terminologiju na engleskom. Čitala sam redovno *Dance magazine*. Bibliotekarka Nataša je uvek imala i neku baletsku knjigu da me obraduje. Zato bih pre rekla da je osobina sakupljanja znanja jednom proradila u obliku kritičarke, a taj trenutak je bio poziv urednika Kulturne rubrike u novosadskom *Dnevniku*, Mila Kujundžića, koji je i inače mnoge mlađe novinarke i novinare podsticao da pišu, eto i mene... A sa moje strane je poziv prihvaćen, jer je činjenica da tada studiram jezik na Katedri za srpski jezik i da bi pisanje trebalo da mi 'ide od ruke', mada ništa o tome nisam znala, pogotovo kada je u pitanju žanr kritika. Počela sam najpre u studentskom listu *Indeks*, 1963. godine sa nekoliko tekstova o Baletskoj školi i o nekoliko događaja u Drami Srpskog narodnog pozorišta. Kada je Jožef Šulhof prestao da piše, nastavila sam saradnju u *Dnevniku*, nakon prestanka aktivnog igranja 1968, uvek uz podsetnik urednika: „Molim Vas ne više od dve šlajfne i jedne fotografije”. Urednik daje naslov, segmentira tekst, izbacuje šta ne želi i oblikuje ga (nažalost nemam sačuvane moje verzije tih tekstova koje sam pisala na mašini, pa odnosila u *Dnevnik*, pa ih je onda...), Objavljen tekst nikada nije samo stav autorke kritike, nego i novina, tačnije urednika. Kako u vreme kada sam ja pisala, dakle kada su sve dnevne novine bile u vlasništvu države, tako i sada kada su one (većinom) privatno vlasništvo. Jednom sam organizovala sastanak kritičarki (1998) u SNP-u u Novom Sadu, ali s ciljem da se dogovorimo o pisanju s fokusom na jezik – na ujednačavanje baletske terminologije (delimično i s fokusom na rodno osetljiv jezik). Mislim da je to bilo jedino naše okupljanje u Srbiji. Potrebno je da se češće sastajemo i da razgovaramo.... Jer su kritike jedino što ostaje kao pisani trag o dogodenom na sceni (danas imamo i video-zapis koji ima, pored objektivnog prikaza igranog, i svojih slabosti).

Da li su tekstovi o predstavama zapravo male predstave, sažimanje doživljaja i osećanja iste?

Tekst kritike neke baletske predstave je samo privid objektivnosti, budući da ona zavisi od mnogo faktora, a jedan je svakako znanje o baletu, zatim kontekst u kojem se kritika daje i namera osobe koja kritiku piše. Na primer, prve kritike baletskih predstava novosadskog Baleta (.....) u 1950. godini dokazivale su da ne postoji potrebna doza znanja o baletu kao pozorišnoj umetnosti, ali je muzički kritičar *Dnevnika* (Jožef Šulhov) blagonaklon prema početku baletskog

repertoara u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu. Tri decenije kasnije, Branka Rakić je bila ‘oštra’ u iznošenju svojih stava, prema istom tom ansamblu, s namerom da pomeri stvari unutar same umetnosti. Mada ona nije verovala da kritičarka može da utiče na predstavu. U odnosu na nju, Milica Zajcev je ‘blaga’, nikada neće njena namera biti da nekoga uvredi ili da brzo promeni nešto. Milica Jovanović je u kritikama objavljenim u *Politici ekspres* ili kasnije u *Politici*, uvek imala argument znanja o stvari o kojoj piše, namera joj je bila da ubedi čitaoce da se njeno poimanje zasniva na znanju. Govorimo o kritičarkama u baletskoj umetnosti, jer su one i u Beogradu i u Novom Sadu (a i u drugim gradovima) odgovorne za stanje u baletskoj kritici. Branka Rakić je u jednoj kritici napisala da kritičarka ne utiče na promenu u baletu, što je provokativno mišljenje o kojem može diskutovati čitav jedan simpozijum. Pri tom imamo u vidu da je relativno malo baletskih predstava u jednoj sezoni u jednom ansamblu, dve ili tri samo, danas je i malo gostovanja drugih kod nas, a sve su to faktori koji utiču na razvoj kritike. Na primer, danas vidimo da kritike uglavnom nema u dnevnim novinama: još ponekad u *Politici*, nekada u *Danasu*, samo sporadično i u *Dnevniku*. Zatim, prva generacija kritičarki je na izmaku, ali se druga još nije afirmisala, upravo zato što dnevne novine takve ne neguju.

6.1. Objektivnost kritike

Umeće dobre kritike, između ostalog, jeste u tome da se tekstrom prenosi i jasno reprodukuje percepcija baletskih ili savremenih igračkih predstava, da se doživljeno znalački preobrazi u izrečeno – ali sa napomenom da se to čini uz dobru dozu objektivnosti. Drugo značajno umeće je sadržano u doprinosu boljoj komunikaciji između samog umetničkog dela i recipijenata. Treće, za koje se Svenka Savić dugotrajno i kao prva u Srbiji zalaže, jeste: standardizacija i rodna osjetljivost jezika umetničke igre, jer oni koji pišu kritike moraju poznavati terminologiju kojom se služe baletska umetnost i profesija, ali i formu rodno osjetljivog jezika kojom će to da izraze (na primer, neke kritičarke sve vreme koriste forme muškog roda za zanimanja u baletskoj profesiji kada ih ostvaruju žene). Strukturu kritike delom određuje sam medij u kome se napisano prezentuje, kao i celokupni kontekst. Svenka Savić je spremna i da se koriguje kao kritičarka. Ona uviđa da je nekad u tekstovima bilo nanetihi nepravdi izvođačima, da se pominju samo koreografi, kompozitori, ali ne i oni koji nose role i igru

ansambla (Savić 2018: 58).

Kako se teži maksimalnoj objektivnosti kad prenosimo lični osećaj odgledanog?

Kako se teži objektivnosti? Ja, na primer, pratim proces od početka do premijere u novosadskom baletu. Znam mnoge teškoće kroz koje prolazi ceo tim do premijere, i to je jedan od kriterija posle u kritici – ako tim nije imao dovoljno mogućnosti da se ostvari (na primer, nema novca za nove kostime, pa igrači igraju u kostimima iz stare predstave, ili se prvakinja razbolela, pa premijeru igra prva alternacija sa kojom nije bilo vremena da se svi detalji dorade, ili je napravljeno došao novi partner prvakinji za premijeru, jer se onaj sa kojim je igračica pripremala ulogu, razboleo). Toga uvek ima. Onda pokušavam da opravdam neki uspeh koji je umanjen bio na sceni. Interesantno je poreediti kritike jedne iste predstave raznih kritičarki objavljene u raznim listovima: *Dnevniku*, *Politici* i *Danasu*, odnosno *Ekspres politici*. Drugi kriterij je inovativnost: šta je to što je u predstavi novo, i po mogućnosti i dobro. Treći kriterij je ostvarivanje kontinuiteta sa prethodnim....

Kad govorimo o objektivnosti, koji je sam po sebi jedan pojmovni konstrukt koji pripada jednom pravcu u pisanju kritika, onda je jedan od parametara i da li se podjednako govorи o izvođačima koliko i o libretu, kompozitoru, koreografu, kostimografu (i drugima koji su iza zavesе)...

Sećam se da je Erika Marjaš (Savić 2018: 72) u razgovoru pomenula da su kritike o njoj uvek iste, što se tiče njenih ostvarenja postojala je kritičarska stereotipnost u proceni njenog doprinosa, tačnije da nije zadovoljna onim što je ocena njene glumačke, igračke ili druge sposobnosti. Žarko Milenković u svojim kritikama obraća pažnju i na detalje za koje na prvi pogled ne bismo rekli da pripadaju baletskoj predstavi nego bontonu i nekoj drugoj pozorišnoj sferi (na primer, da li je glavna zavesa prljava i treba je okrpiti, da li balerine gledaju iza kulisa dok teče igra na sceni, da li se horisti skidaju dok izlaze sa scene, a aplauz traje, da li je svetlo dovoljno dobro i sl. (Savić 2018: 148). On obraća pažnju i na dobra (i loša) ostvarenja onih koji su iza zavesе, jer je on, s jedne strane, jako dobro poznavao svaki segment funkcionisanja pozorišne kuće, a sa druge za njega je baletska pred-

stava ukupnost onoga što je objedinjuje. Dakle, ne samo odigrano, nego i program, plakat, najave, pa i prljave zavese.

Šta bi bio savet mladima u kritici kada je težnja ka objektivnosti u pitanju?

Kritika je poseban tekstualni žanr koji se može naučiti, kao i svaki drugi. Postoji osnovni plan kritike: naslov, podnaslov, o libretu, kompoziciji, koreografiji, izvođačicama, drugim delatnicima u predstavi (dirigent, svetlo...) određenim redosledom izlaganja. Tu osnovnu šemu nije teško naučiti. Zatim objasniti da pisanje kritike nije kritikovanje, nego pokušaj da se predstava vidi u... Nekada početnici u ovom poslu nepravedno zameraju neke stvari ili... Naći odgovarajući jezički izraz je posao koji se stiče iskustvom pisanja.

Ne znam da li se to predaje na nekom od predmeta na raznim fakultetima, ja sam za potrebe seminara o kritici pisala osnovni scenario koje komponente treba da ima kritika, a onda ona zavisi u kojem mediju će biti objavljena. U novinama dobijemo malo prostora, u časopisima malo više, samo usmeno na TV ili radiju. Tada su rečenice drugačije, kratke kao u razgovornom jeziku. Dakle, savet je naučiti zanat, što nije teško, i onda se prilagoditi mediju u kojem će kritika biti objavljena. Višak znanja je uvek podrazumevan. Pre bih govorila o težnji da se savlada poimanje konteksta u kojem neku kritiku dajemo. Imam ovde na umu da je proces pisanja svake kritike specifičan. Na primer, ako je u pitanju gostovanje u baletu *Žizela*, predstava o kojoj sam više puta pisala, onda se fokusiram na izvođače koji su gosti. Ako je u pitanju obnova, na primer *Labudovo jezero* koje je više puta obnavljana kao premijera, onda se držim istorijske dimenzije da pokažem šta je to u sledu od prvog izvođenja do danas. Nekada me predstava zbuni. Na primer, poslednja premijera u Baletu Srpskog narodnog pozorišta – *Pinokio*. Onda pustim da prođe vreme... pa onda.... Zato bih dala pre nekoliko smernica kako se ponašati u nekoj datoј situaciji. U svakom slučaju podrazumevam obaveznim upotrebui rodnou osetljivog jezika, što inače izostaje u objavljenim programima za baletske predstave.

Da li kritičar može da utiče na razvoj koreografije kao umetničke oblasti ili ta privilegija pripada isključivo koreografima?

Zavisi ko piše kritiku. Ako je piše neko ko u koreografisanju ima isku-

stva, onda treba uzeti ozbiljno tu vrstu.

Mogu dati primer iz druge naučne discipline. U psihologiji je poznato da su dva istraživača stalno polemisala u javnosti, i onda je u jednom trenutku jedan prestao da odgovara na provokacije onog drugog. Tada je isti taj prestao i da...stvara.

Ako sve ovo prebacimo na moje polje rada na afirmaciji rodno osetljivog jezika u službenoj upotrebi danas u Srbiji, onda mogu reći da su konstantna negiranja filologa onoga što radim bila korisna, jer sam zajedno sa saradnicama stalno pomerala našu argumentaciju za, i evo sada sam objavila *Vodič* za tu vrstu jezičke prakse za rad u lokalnim zajednicama u Srbiji.

6.2. Lingivistika i semantika igre u kritikama o baletu

Važno je istaći i ponoviti: Svenka Savić je već od prvog objavljenog teksta povezala baletsku umetnost sa naukom o jeziku i prenosila kriterijume iz jednog polja u drugo. Sjedinjene dve raznorodne oblasti, lingvistika i baletska kritika, prepliću se kroz njen životni i radni vek. Interesovanje za takav pravac vlastitog delovanja, dakako potaknuto opštim izostajanjem teorijske misli o plesu koja bi bila usmerena ka osobenosti plesnog jezika, objašnjava sledećim rečima:

„Ono što sam već izgradila kao svoj pogled na svet – teatarski čin se može objasniti ukupnošću različitih umetničkih izraza od kojih je igra samo jedan – prenela sam na istraživanje jezika kao ljudskog fenomena koji ima strukturu, ali je ona samo jedan deo ukupnosti jezika. Otuda strukturalna lingvistika, naučni metod iz kojega sam obrazovno izrasla, ne objašnjava svu jezičku ukupnost. To saznanje vodi ka sintezi znanja o jeziku i igri u radovima iz toga perioda.” Dalje navodi: „U jednom od prvih objavljenih članaka to i činim, poredeći klasičan balet kao sistem pokreta s jezikom kao sistemom znakova namenjenim komunikaciji u nekom društву. Pokušala sam da semiotiku igre u klasičnom baletu dovedem u vezu sa semiotikom jezika, uz primenu strukturalističkog metoda u kojem sam bila obrazovana na studijama” (Savić 1995: 8–10).

Tako, na primer, objašnjavajući neoklasičan balet Žorža Balanšina (George Balanchine 1904–1983) i njegov sistem nadovezivanja pokreta u koreografiji, ona piše:

„Poznato je da u igri postoje glavni i vezivni koraci, kao što u jeziku postoje glavne i vezivne reči. Umetnost konkatenacije (ulančavanja) ovih dvaju fenomena kod Balanšina je takva da vezivne korake diže na nivo glav-

nih, a glavne 'degradira' u vezivne" (Mitro, Krčmar, Čanak, ur. 2006: 17).

Kao što je već izrečeno, igra je za nju jedan oblik osobenog, svevremenog, opšteg i razumljivog jezika, što introspektivno sagledava na sledeći način:

„Sagradiла sam sopstveni put psiholingvistike u lingvistici i onaj kritičarski u baletu. Uz mnogo muke i strpljivog građenja, ali tako osoben, moј. (...) Prošlo je mnogo vremena i pre nekoliko godina učestvovala sam u jednom velikom evropskom projektu iz tipologije jezika. U upitniku za evidenciju svih naučnika bilo je jedno od pitanja da li imam neki hobi izvan lingvistike. Budući da je odgovor na pitanje bio obavezan, navela sam sve o sebi i baletu. (Kolege evropski lingvisti su me posebno poštivali zbog toga). Polako su se stvarala dva puta, pisanje o jeziku i pisanje o igri. Danas, kada pogledam ta dva puta, čini mi se da su bila neophodna, da je jedan gradio drugi" (Savić 1995: 11-12).

Svenka Savić uočava neograničenu mogućnost kombinovanja pokreta u igri, kao što postoji mnoštvo kombinacija i u jeziku. Piše:

„Postoji tesna uzajamna veza između strukture jezika, s jedne, i klasičnog baleta, s druge strane. U jeziku postoji finitni broj glasova koji služi za stvaranje infinitnog broja reči, rečenica. I u klasičnom baletu postoji fiksiran broj pokreta od kojih se može praviti beskonačan broj uvek novih i neponovljivih kombinacija, povezanih u koreografije. Proces stvaranja novih pokreta u klasičnom baletu može se shvatiti kao stvaranje nove reči u jezičkom sistemu" (Mitro, Krčmar, Čanak, ur. 2006: 112).

Isto tako, mogućnost individualnog izražavanja evidentna je na oba polja. Otuda „postavlja” pogled na ples kao na ekspresivan (svima) razumljiv govor tela, odnosno posmatra ga kao svojevrsni *govor duše*. Kao osvedočena kosmopolitkinja, Savić ističe baletsku umetnost *internacionalno markiranom*, jer balet poseduje osobeni, a za sve jednak instrument izražavanja, u kome su udruženi gest i telo, pa nacionalno postaje podređeno internacionalnom (Savić 1995: 6). Kao što Rolan Bart smatra da možemo da poistovetimo odnos prema pisanju sa odnosom prema telu i da je „pisanje produžetak tela” i da „podučavanje pisanju znači postići da se u njega nekako uloži celo telo, u složenosti njegovih koordinacija” (Bart 2010: 68) tako možemo reći da je za Savić učenje razumevanja i usvajanja baletske igre zapravo učenje kompletno novog *jezika* i novog *pisma* tela. Iako su lingvistika i balet prema njenom pisanju vrlo strogo formulisani sistemi, oni pružaju neslućene mogućnosti. U tom kontekstu, Savić je prva koja analizira baletsku igru kroz jezik, prva koja se kod nas bavi semiotikom baletskih pokreta. A sve je počelo jednostavno – tako što se nakon baletske škole, na nagovor sestre, upisala na Filozofski fakultet u Novom

Sadu sa motivom da joj se „nešto nađe ako slomi nogu” (Savić 1995: 6). Dakako, oduvek je osećala povezanost i isprepletenu dva različita domena, a to vidimo iz sledećih reči:

„U mislima sam često igrala dok sam tražila model za neki naučni rad. U životu sam u prostoru i vremenu osećala igru kao deo svakodnevice ili svakodnevicu kao igru” (Savić 1995: 12).

U razgovoru na temu semantike i razumevanja značenja pokreta, u svom pristupu razdvaja klasičnu od savremene igre i ukazuje na neophodnost iskustva gledalaca. Takođe, poznato je njeno promišljanje o pedagogiji moderne igre, na kojoj počiva svaka dobra osnova u umetnosti.

Kako bi semantika igre mogla da se učini svakome razumljivom i jasnom?

Teško pitanje! Zato što nije jedna semantika. Značenje se formira u interakciji gledalaca i izvođača, značenje kreiraju gledaoci na osnovu sopstvenog iskustva sa igrom i na osnovu sopstvenog znanja o svetu. Jako je komplikovana interpretacija značenja u umetičkoj i u savremenoj igri, zato je potrebno nekoliko različitih znanja. Na primer, ako pogledaš jedan balet Petipa i neko ti objasni osnovne stvari, ti ćeš u sledećih nekoliko moći da uočiš osnovnu šemu kako je Petipa pravio balete. Ali to znanje nije lako primeniti na savremenu igru koja je potpuno otvorena, što se šeme tiče...

Da li umetnička igra traži predznanje gledaoca ili uživanje i razumevanje može da se ostvari i bez toga?

Zavisi koji nivo umetničke igre hoćemo da razumeju i uživaju gledaoci. Mislim da je slično kao i sa drugim umetnostima, na primer u slikarstvu. Umetnička igra je uglavnom uz neku muziku (mada ima i nemih baleta) i zadovoljstvo može doći i samo od slušanja muzike i gledanja pokreta koje izvode igrači na tu muziku. Potrebno je predznanje, rekla bih veliko (pred)znanje, jer je simbolika (znakovnost) u igri drugačija od simbolike u govoru, kojim smo ovladali od male na. Mislim da još uvek nije dovoljno pedagoški prilagođeno učenje o znakovnosti u baletu u postojećim baletskim školama i za decu koja uče balet, naročito za onu koja se pripremaju da im to bude profesija.

Šta mislite da li igru u prostornom smislu primamo samo vizuelno kao gledateljke i gledaoci ili nas ona obuzima sa svih strana, poput glasa i muzike? Ako je tako kako to objašnjavate?

Slično možete pitati i nekoga za neku umetničku sliku ili fotografiju. Znanje i predznanje su most da se dođe do sopstvene interpretacije značenja. Ali, kao što neko može da zakomplikuje tekst pa ne možemo odmah da shvatimo značenje, nego ga više puta čitamo da ga razumemo, tako i koreografi mogu biti 'uobraženi', pa svako ne može bez muke da pročita njihovu nameru i njihovo značenje.

Da li igra i govor, kao žive stvari, jednakom brzinom apsorbuju duh vremena? U čemu su razlike?

Mislim da ne. Pogledajmo repertoar baletskog ansambla u Beogradu i u Novom Sadu. Na repertoaru su klasični baleti (Labudovo, Ščelkunčik, Žizela...) iz ne znam kojeg vremena. A za koji bismo mogle reći da je odraz savremenog trenutka? U tome i jeste problem da kod nas još uvek ne umemo da umetničku igru uklopimo u sadašnjost tako da se gledaoci, naročito oni mladi, mogu lako kretati u istorijskom vremenu. Uopšte, vreme je osobena tema u igri o kojoj treba razgovarati i učiti. Kako u pokretu igračica prepoznati istorijske faze razvoja vremena igre (na primer klasičnog baleta). Uh, to je jedna kabasta tema: pokret – istorijsko vreme – sadašnjost.

Da li je Balanšinova ideja da je balet umetnost žene i da muškarac u baletu ne može bez žene tačna i danas?

Bila je važna u vreme kada je on stvarao balet u Sjedinjenim Američkim Državama, jer je trebalo formirati trupu. Danas više ne! Balanšin je u jednom vremenu ukazao na mogućnost igračkog tela žene u prostoru, kao instrumenta koreografa. Dakle, on je slavio sebe kroz njeno tela u prostoru. Danas različita tela ostvaruju na sceni igru: mlada, stara, mršava, punačka i sl., jer se telo poima kao konstrukcija i otuda neki koreograf ima pristup telu sa željom da dekonstruiše tu konstrukciju, dok drugi pokušavaju da primene i ustaneove granice tela, treći da je slave kao lepotu...

Balanšin je stvarao armiju igrača koja će prenosi njegov stil i koreografsku misao širom sveta, ne samo u Sjedinjenim Američkim Državama. Vi ste to radili u nauci? On je stvarao novi tip igračice, a Vi novi tip naučnice. Da li ste uvek uspevali u toj nameri?

Balanšin je stvarao armiju igrača na isti način na koji je Čomski stvarao svoje saradnike, iz belog sveta pristigle na MIT, u Sjedinjenim Američkim Državama, a onda ih, obrazovane u njegovoj generativ-

noj gramatici, slao u svet, u druge centre, da tamo istu teoriju šire. Tako smo dobili globalizaciju teorijskog okvira generativne gramatičke. On je radio što i Balanšin. Tako su i jedan i drugi postali slavni u svetu van Sjedinjenih Američkih Država. Taj način širenja moći, isto je u nauci kao i u umetnosti, dolazio je iz tog centra sveta. Danas, kada je neoklasičan balet Balanšina samo jedan od mnogih pristupa, ali ne jedini, gledano iz perspektive istorije umetničke igre, vidimo u čemu je bila i njegova manjkavost. Zato je danas mnogo muškaraca uključeno u raznim baletima, i to ne samo bele rase.

Mislim da su to dve različite stvari. Balanšin je odabirao najtalentovanije igračice da ga proslave. Ja sam u nauci odabirala one koje imaju manju društvenu moć da u tom pozivu uspeju i radila sa njima ne samo na ulasku u nauku, nego i na prevazilaženju društvenih prepreka. Na primer, radim dugo već sa našim romskim studentkinjama na Univerzitetu u Novom Sadu da postanu elitni deo romske zajednice kod nas. Do sada, mislim da sam na tom tragu dosta učinila kada je otklanjanje diskriminacije u pitanju.

6.3. Diskriminacije u jezičkoj i plesnoj praksi

Slika žene u patrijarhalnoj kulturi je slika koju tokom cele akademske i kritičarske karijere koriguje, kako u jeziku tako i u umetničkoj igri. Savić smatra da je i sama religija zasluzna za žensku podređenost iz jednog jedinog razloga: biblijske tekstove su tumačili muškarci koji su posedovali moć: autoriteti u crkvama i vladari. Kao što u pozadini nauke o jeziku Savić vidi i ističe politiku, tako i u baletu vidi (često prisutno) puko preslikavanje patrijarhalnog modela žene, koji stereotipno opstaje upisan u svim društvenim praksama. Odnosno, nesporno je da baletske predstave odražavaju socijalne, političke, opšte prilike. Uporednu komponencijalnu analizu vrši na sadržajima baletskih predstava u Srpskom narodnom pozorištu u periodu od 47 godina (1947–1994), poredeći žene iz narodne tradicije sa ženama koje su predstavljene u baletskim predstavama. Pita se šta su namere libretiste praizvedbi, dakle novih baleta, zašto ženama pripisuju negativan predznak, kako i zbog čega izostaje psihološka nijansiranost ženskih likova koje preuzimaju „muške” vladarske pozicije. Umetnost bi, prema njenom shvatanju, trebalo da doprinese ravnopravnosti polova, da konstantno razvija bolje i humanije društvo i zato kritički ukazuje na to kako se kontinuirano kreiraju stereotipi, odnosno kako prevladavaju ženski likovi s negativnim osobinama u domaćim baletima. To saznanje vidi

u činjenici da se, na kraju, žene žrtvuju u začaranom krugu opštег dobra koje je osmislio muškarac. Na ženama je da izgrade znanje o sebi, da znanjem razviju platformu različitih mogućnosti izmene uvrežene, pogrešne i odomaćene slike koja pretrajava u svim sferama, pa tako i u sferi simboličkog plesnog prikaza u pozorišnim predstavama.

Bavite se raznim oblicima diskriminacije u jeziku, pa onda pre svega u odnosu na žene, ali i decu i starije osobe. Ima li to bavljenje uticaja i na ono što vidite u umetničkoj igri?

Da, ima. Što se duže i više bavim time, sve šire postavjam te granice. Nedavno sam pisala o plakatu za Balet Srpskog narodnog pozorišta od 1950. kada su bile prve predstave do danas. I na tim prvim plakatima piše obaveštenje: deci ispod 8 godina nije dozvoljen pristup. Dete se poimalo kao narušavajući element uživanja odraslih u umetničkoj igri. Otuda je bilo i očekivati da na repertoaru nisu bili baleti za decu. Smatralo se da ona ne razumeju umetničku igru. Tek početkom 70-ih godina Žarko Mileković postavlja prvi balet za decu *Vila Lutaka* i uz tu postavku je imao i 'predgovor', naime izlazio je pred zavesu i objašnjavao deci šta će videti u predstavi. Uz odgovarajući edukativni program, on je uveo dečji balet u oficijelni program jedne institucije i od tada je u planovima bilo da se svake sezone izvede jedan balet za decu. Danas govorimo o dečjim pravima i vidimo da je pravo dece na obrazovanje i sticanje raznih znanja, bez obzira na pol, uzrast osnovno pravo. Sa širenjem znanja o važnosti dečjih prava širi se i naše viđenje diskriminacije u samoj praksi.

Da li onda postoje oblici diskriminacije i prema starijim osobama u libretima, ali i na sceni?

Postoje naravno, zavisi gde diskriminaciju tražimo: u libretu, u izvođenju, u kritici predstave (na primer, diskriminacija je i namerno nepominjanje nekoga u kritici). Na primer, ako pogledamo libreta raznih baleta, vidimo da su starije osobe prikazane ili u lošem obliku (kao što je zla vila Karobos u *Uspavanoj lepotici*) ili su to dobre, ali nemoćne bake i deke (kao što je u *Ščelkunčiku...*). Dakle, preslikavanje onoga što je već prisutno u širem društvenom patrijarhalnom poimanju stereotipa o starijim osobama.

Kao što je i u crtanim filmovima namenjenim deci, na primer. Ali, najčešće su diskriminatorni tekstovi u programima, na primer, predstavljanje onih koji su 'drugi' u odnosu na našu kulturu. Tako će u baletu *Rajmonda Arapi* (Saraceni) imati obeležja nasilja ili u dru-

gim baletima (Zvonar Bogorodične crkve, tj. *Esmeralda*) Ciganka врача, zavodi i sl.

Ono što nas buni jesu oblici diskriminacije žena u praizvedbama baleta, kada je moguće pružiti nov pristup ne samo ženi i njenom društvenom položaju nego i pojedinim drugim grupama. Na primer, rani brakovi u Simonidi...

Tako će u *Amerikancu u Parizu* one biti prostitutke...

Ukratko, ako analiziramo umetničku igru na osnovu libreta vidimo da nam je inventar primera obiman.

Samo nas teši činjenica iz prakse da se programi štampaju u malom broju primeraka i da ih publika baš ne čita pomno...

Situaciju u savremenoj igri ne pratim sistematski, pa ne mogu reći da li je nešto drugačije kod koreografa i sadržaja ovog drugog pravca.

7. Zaključna razmatranja

Svenka Savić je u jednom intervjuu odgovorila sasvim jednostavno na pitanje:

Ko ste vi?

„Ja sam moje lično ime! Imam lično ime koje niko nema (i zato sa njim imam stalno problema). Imam profesionalnu titulu (*emeritus*), za koju mnogi ne znaju značenje (u autobusu me najčešće imenuju s *baba*); radim u polju kojim niko drugi ne ide – ujedinjujem igru kao jezik s jezikom kao igrom – široko mi polje! Istovremeno sam kao i sve druge: imam dve čerke, imam troje unučadi (koji smatraju da je baka nepoderiva roba). Prijateljstvo je presudno u mom životu i zato gradim mnoge mreže. Ne podnosim neiskrenost, nepoverenje, naročito ako je u pitanju neki viši cilj, neka ideja za koju se borimo, tu sam nemilosrdna. Humor je presudan za svaku akciju.” (*Stepart* br. 56, 2018)

Polazeći od ličnog shvatanja sebe, donosim nekoliko zaključaka u prilog potvrди tog shvatanja.

Svenka Savić je unela u pisanje o umetničkoj igri kod nas dostignuća iz interdisciplinarnih polja fokusiranih na nauku o jeziku (analize diskursa, psiholingvistike, semiotike), dve strane jednog istog kreativnog procesa objedinjenog dugim vremenom tokom kojeg radi. Način povezivanja baleta i jezika je specifičan u njenim tekstovima, ne samo u domaćoj umetničkoj i naučnoj sceni (retki su primjeri povezivanja jezika i igre uopšte, mada su oba u osnovi jednog istog urođenog simboličnog sistema žena i muškaraca).

U polje igre ulazi slučajno. U tekstu *Igra kao disanje duše* opisuje početak ulaska u svet igre sledećim rečima: „stala sam pored štapa da nastavnica Margita Debeljak vidi moje fizičke sposobnosti. Snažno me je uštinula i naredila: Uvuci sedište! Procenila je da sam punačka, mrmljala je nešto u vezi s mojom opremom za balet, jedino sam razumela da će me primiti” (Savić 1995: 5).

Od tog dana trčaće iz baletske škole u onu pravu kako kaže, i ta rastegnutost između prvog i drugog pravog izbora, prvog i drugog poziva kontinuirano opstaje kao jedini i nedeljiv, baš kao što sama piše: „tempo življenja na nekoliko koloseka činio se i tada i sada normalnim, traje do danas” (Savić 1995: 6).

U Baletsku školu u Novom Sadu stupa polovinom prošlog veka (1950), a već nakon 13 godina počinje da piše i teorijski promišlja igru pomoću jezika. Baletska kritika, prema njenim rečima, u život joj ulazi slučajno, bez namere da postane kritičarka ili teoretičarka igre (jer kada je diplomirala u Baletskoj školi važno joj je da igra, da bude u ansamblu Baleta, pa i bez plate i nagrade).

Nekoliko puta je do sada naglašavala da joj nije bila namera da se bavi pisanjem o baletu nego da su okolnosti bile takve: prazan prostor za takvu aktivnost u vreme kada je u Novom Sadu ansambl Baleta Srpskog narodnog pozorišta sve više stasavao u prepoznatljiv među jugoslovenskim baletskim centrima (pored Beograda, Sarajeva, Zagreba, Skoplja, Ljubljane, Maribora). Tako slobodan plesni prostor ona popunjava rečima i to tako što pokrete tela nastale iz reči, vraća u reči u razne žanrove teksta (kritike, intrvjuje, in memorijume i dr.).

Do danas, Svenka Savić umetničku igru posmatra interdisciplinarno iz fokusa naučnice i umetnice. Njeno polje delovanja je od početka i interkulturno (ili međukulturno) u kojem je primarna rodna perspektiva zasnovana na feminističkim dostignućima u domenu: metoda istraživanja, odabira tema i načina na koji oformljuje rezultate istraživanja.

Teme koje istražuje obuhvataju širok inventar, jer za nju je baletska umetnost višekomponencijalna i sveprisutna: baletske predstave, posebno libreta i ženski likovi u praizvedbama, zatim dostignuća pojedinih značajnih ličnosti koje su zadužile balet u Srbiji (Dimitrije Parlić, Iko Otrin, Lidiya Pilipenko, Erika Marjaš, Žarko Milenković, Mirjana Matić Milenković), posebno ličnosti koje donose novine u igru i ples (koreodrama Nade Kokotović), potom baleti za decu, baletski plakati, Baletska škola (u Novom Sadu i Subotici), ali i jezička pitanja u baletu (korišćenje baletske terminologije i rodno osetljivog jezika, posebno u baletskim kritikama, daje i odgovara na pitanje kako nastaju novi pokreti u baletu).

Kao autorka pet monografija afirmiše metod višeglasja isticanjem dijaloga – glasa one o kojoj piše i istražuje, usaglašene sa glasom autorke, ili onih koji su tu u društvu oko njih. Iz tog višeglasja čujemo glas umetnika/ca, ali i glasove drugih, pored snažnog autorskog glasa.

Mada Svenka Savić piše tekstove raznih žanrova za koje želi da budu uvrštene u naučne, nekada su oni na prelazu u literarne tekstove (kao što je tekst posvećen njenom upravniku Milošu Hadžiću), ili tekst objavljen povodom Međunarodnog dana igre (2018):

Igra je danas dominantni oblik komunikacije, nadilazi jezičke, nacionalne i političke granice...

Igra je kao svetlost, neophodna svima za uspešan rast i za proizvodnju novog...

Igra je čist vazduh koji nam toliko nedostaje na planeti.

Zato igrom možemo sačuvati planetu od natrunki đubreta, jerigrati svetlost je igrati život.

Naše telo je instrument igre, a ono je i instrument za očuvanje prirode, jer je telo igača istovremeno i telo planete. To smo mi!

Ako je naše telo, telo igača, ne samo deo prirode nego i priroda sama, onda ne dozvolimo da telo trpi nasilje, da trpi modrice pa ni priroda da postaje modričava.

Kada sačuvamo igru i telo sačuvali smo prirodu i planetu.

Igrajući stvaramo novi svet koji opet predajemo na čuvanje.

(O)čuvati igru znači čuvati telo, čuvati prirodu, čuvati budućnost – na to smo svi pozvani. Igrajmo svi!

No, postoji još nešto. Duhovitost je njena lična karakteristika koju želim da podvučem na samom kraju ovog teksta. Jer, često su naši razgovori počinjali, a i dalje počinju prvo smehom, pa tek onda uobičajenom njenom rečenicom:

– Da vidimo šta nam je činiti!

Otuda, sasvim prirodno na ovom mestu, nameće mi se još jedno kratko podsećanje.

Povodom zajedničke planirane promocije pre pet godina, a upravo na rođendan Svenke Savić, primila sam od nje imejl duhovite sadržine:

Lilja² je sve obezbedila, a mene nose kolima kao palmu.

Pozdrav,

Sv

16. jun 2015.

.....
² Reč je o prof. Ljiljani Mišić.

Smatram neuobičajenim za formu Zbornika, ali sasvim prikladnim za ovaj tekst, da bude zaokružen rođendanskom željom:

Neka ta visoka i čuperasta palma – koju ste zasadili u našem baletskom i igrackom svetu – zauvek grana, lista i cveta! To nam je činiti, draga profesorka!

Literatura

- Барт, Ролан. 2010. *Задовољство у тексту & Варијације о писму*. Београд: Службени ГЛАСНИК.
- Belić, Nataša 2020. *Bibliografija radova dr Svenke Savić, profesorke emerite (1963–2020)*. V. u ovoj publikaciji.
- Jovanović, Zoran 2007. Izgovoreno u Beogradu u Gradskoj biblioteci 6. aprila 2007. na promociji knjige *Pogled u nazad: Svenka Savić o igri i baletu*. Mitro, Krčmar, Čanak (ur.) 2006.
- Mitro, Veronika, Krčmar, Vesna, Čanak, Marijana (ur.) 2006. *Pogled u nazad: Svenka Savić o igri i baletu*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Савић, Свенка 1995. *Балет*. Нови Сад: Српско народно позориште.
- Savić, Svenka 2004. *55 godina Baletske škole u Novom Sadu*. Novi Sad: Futura publikacije.
- Savić, Svenka 2018. *Erika Marjaš*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Savić, Svenka. 2018. Baleti za decu u Srpskom narodnom pozorištu (1972–2017). *Accelerando* [Elektronski izvor]. God. 3, br. 3.
- Савић, Свенка 2018. Љиљана Мишић: Уметничка игра у Новом Саду од 1919. до 1950. године, I део (2009) – II део (2011), Позоришни музеј Војводине, Нови Сад. *Зборник Матиџе српске за сценске уметности и музiku* (Нови Сад) 58 (2018): 173–176.
- Savić, Svenka 2018. Intervju: Kontinuitet sećanja je presudan za opstanak umetničke igre. *Stepart* 56 (2018): 1–3.
- Savić, Svenka 2019. *Žarko Milenković i Mirjana Matić: prilog istoriji baleta Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu*. Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”.
- Савић, Свенка 2019. Маријана Прпа Финк: *Сценски покрет и његово дејство на гледаоца*, Нови Сад, Универзитет у Новом Саду, Академија уметности, 2017. *Зборник Матиџе српске за сценске уметности и музiku* (Нови Сад) 61 (2019): 259–261.

Електронски извори

- <https://www.danas.rs/nedelja/od-teoretskih-sagledavanja-do-memoarske-proze/>
- <https://www.danas.rs/drustvo/savic-univerzitet-rigidan-prema-rodno-osetljenju/>

vom-jeziku/
<https://www.danas.rs/kultura/svenki-savic-nagrada-za-zivotno-del>
<https://www.danas.rs/drustvo/rodna-ravnopravnost/diskriminacija-strukturno-utisnuta-u-tekstove-enciklopedija/>
<https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/patriotizam-na-latinici/>
<https://www.danas.rs/drustvo/rodna-ravnopravnost/svenka-savic-biblijski-pre-vodi-izvor-zenske-podredjenosti/>
<http://www.zenskavlada.org.rs/show.do?id=64>
<https://www.autonomija.info/svenka-savic-igre-se-odigravaju-negde-izvan-nas.html>
<https://polja.rs/1968/113114-2/attachment/selection19-37/>
<https://accelerandobjmd.weebly.com/issue3/ballet-for-children-at-the-serbian-national-theatre>
<http://generojournal.org/downloads/genero-17-2013-pp-209-225.pdf>
<http://www0.ff.uns.ac.rs/vesti/aktuelno/2017/Svenka%20Savic%20nagrada.htm>
<http://www.hrvatskarijec.rs/vijest/A1464/Umjetnost-koja-spaja/>
<https://www.blic.rs/kultura/vesti/srecan-dan-igre/0flw80x>
<https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2334-8666/2019/2334-86661907173M.pdf>
<http://www.pozorje.org.rs/stari-sajt/scena/scena411.pdf>
<http://www.audioifotoarhiv.com/gosti%20sajta/SvenkaSavic.html>

Dodaci

Tabele su oformljene prema podacima iz knjige *Pogled u nazad: Svenka Savić o igri i baletu*, koju su priredile urednice Veronika Mitro, Vesna Krčmar i Marijana Čanak, 2006. godine, uz dopunu dobijenu pretragom interneta.

KRITIKE PREMIJERA

NASLOV DELA	OBJAVLJENO
Škola u senci	<i>Index IV</i> , br. 65 (2. mart 1963): 10.
Sterijino pozorje	<i>Index IV</i> , br. 69 (22. april 1963): 9.
Karl Orf: Mudra devojka	<i>Index IV</i> , br. 69 (27. april 1963): 8.
Vesti iz Lenjingrada, <i>Gorjanka</i> , O. Vinogradov, Le-njingrad (1968)	<i>Dance magazine</i> , June 1968; preštampano u knjizi <i>Pogled u nazad: Svenka Savić o igri i baletu</i>
Ponovo Žizela – Žizela, B. Tonin	<i>Dnevnik</i> , 10. januar 1971.
Šarenilo igre i muzike – <i>Uspavana lepotica</i> , B. Tonin	<i>Dnevnik</i> , 11. april 1971.
Uspavana lepotica	<i>Pozorište</i> , 30. april 1971.
Koreografski koncert: dela četri kompozitora u režiji i koreografiji Borisa Tonina	<i>Dnevnik</i> , 26. decembar 1971.

Šeherezada	<i>Pozorište</i> , 16. mart 1972.
Šeherezada i Licitarsko srce na sceni novosadskog pozorišta	<i>Dnevnik</i> , 3. jun 1972.
Izrazito lepa grupna igra	<i>Dnevnik</i> , 3. jun 1972.
Oživele lutke	<i>Dnevnik</i> , 3. decembar 1972.
Otelo	<i>Dnevnik</i> , 21. januar 1973.
Nedorečena koreografija	<i>Odjek</i> , god. 26, br. 14, 1973: 11.
Veliki uspeh Lizet	<i>Dnevnik</i> , 24. april 1973.
Uz predstavu dva baleta – <i>Gospodice sa krovova i Carmen</i>	<i>Dnevnik</i> , 1. novembar 1973.
Samo interesantan pokušaj	<i>Dnevnik</i> , 1. novembar 1973.
Rajmonda – odlična predstava	<i>Dnevnik</i> , 14. mart 1974.
Nijansirana koreografija – Abraksas	<i>Odjek</i> , januar 1974.
Dopadljiva predstava Petar Pan	<i>Dnevnik</i> , 24. decembar 1974.
Ljubavna priča s tužnim krajem	<i>Dnevnik</i> , 26. januar 1976.
Poletno, sveže, uzbudljivo	<i>Dnevnik</i> , 11. maj 1976.
Da li se varaju mala deca?	<i>Dnevnik</i> , 29. decembar 1976.
Više žena nego ratnik	<i>Dnevnik</i> , 13. mart 1977.
Silvija – nimfa boginje Dijane	<i>Dnevnik</i> , 14. maj 1978.
Dopadljiva predstava Pipi Duga Čarapa	<i>Dnevnik</i> , 23. oktobar 1978: 12.
Četiri baleta: <i>Romeo i Julija</i> , <i>Bolero</i> , <i>Rapsodija u plavom</i> i <i>Amerikanac u Parizu</i>	<i>Dnevnik</i> , 27. novembar 1978: 7.
Folklor na vrhovima prstiju	<i>Dnevnik</i> , 1. april 1981.
Osvajač igračkog prostora	<i>Dnevnik</i> , 18. april 1981.
Ljubav, strast i zločin	<i>Dnevnik</i> , 25. april 1981.
Tri lika primabalerine	<i>Dnevnik</i> , 12. decembar 1981.
Opet Žizela	<i>Dnevnik</i> , 26. mart 1982.
Predstava igrača	<i>Dnevnik</i> , novembar 1982.
Dvojstvo ansambla	<i>Dnevnik</i> , 8. novembar 1983.
Dve premijere <i>Kopelije</i>	<i>Dnevnik</i> , 18. januar 1984.
Don Kihot drugi put	<i>Dnevnik</i> , 25. novembar 1984.
Povratak Radićeve <i>Balade</i>	<i>Dnevnik</i> , 22. decembar 1985.
Bajka svakog detinjstva	<i>Dnevnik</i> , 24. decembar 1985: 13.
Večiti mladoženja	<i>Dnevnik</i> , 16. decembar 1986.
Kosmopolitska družina	<i>Dnevnik</i> , 13. novembar 1990.
Veče u belom	<i>Dnevnik</i> , 13. novembar 1990.
Po treći put	<i>Dnevnik</i> , 5. mart 1991; preštampano u <i>Pozorište</i> , br. 7, 20. april 1991: 29.
Kosmopolitski duh grupe i čistota pokreta igre	<i>Pozorište</i> , god. LVIII, 1990/91, 10. jun 1991.
Dopadljiva predstava: <i>Stvaranje sveta</i>	<i>Dnevnik</i> , 25. april 1991; preštampano u <i>Pozorište</i> , 28. maj 1991.
Uspavana lepotica	<i>Pozorište</i> , 30. april 1991: 7.
Prerano pred publikom	<i>Dnevnik</i> , 17. mart 1992; preštampano u <i>Pozorište</i> , mart/april 1992: 4–5.
U znaku sinteze	<i>Dnevnik</i> , 11. jun 1992; preštampano u <i>Pozorište</i> , br. 9/10, 1992.

Delimično ostvareno	<i>Dnevnik</i> , 29. januar 1993.
Fantazije Čajkovskog	<i>Dnevnik</i> , 29. decembar 1995; preštampano u <i>Pozorište</i> , septembar – decembar 1995: 18 i deo u <i>Orchestra</i> , br. 3, zima 1996: 39.
Poema o ljubavi	<i>Dnevnik</i> , 16. april 1996; preštampano u <i>Pozorište</i> , april 1996: 15.
Najlepše pevaju zablude	<i>Dnevnik</i> , 30. jul 1996.
Konjić Grbonjić	<i>Dnevnik</i> , 6. oktobar 1996; preštampano u <i>Pozorište</i> , novembar 1996: 6.
Izbiračica: trostvo stvaralačkih darova	<i>Dnevnik</i> , 17. april 1997: 14; preštampano u <i>Pozorište</i> , april–jun 1997: 7–8.
Zašto su važne praizvedbe?	<i>Pozorište</i> , god. LXIV, br. 8/9/10, april–jun 1997: 3.
Ruski umetnici među nama	<i>Dnevnik</i> , 28. februar 1998: 15.
Igri na slavu	<i>Dnevnik</i> , 7. maj 1998.
Duboka tišina i buranjske pesme	<i>Dnevnik</i> , 3. decembar 1998.
Tehnika i duša	<i>Dnevnik</i> , 2. decembar 1999.
Celina umetničkog doživljaja	<i>Dnevnik</i> , 19. februar 2001: 8; preštampano pod naslovom <i>Telo kao znak...</i> , <i>Pozorište</i> , januar–jun 2001: 3. i kao <i>Pahita i Telo</i> pročitano na Radiju 021 u emisiji <i>Kultura u podzemlju</i> .
Bajkovita slikovnica: <i>Maks i Moris</i>	<i>Dnevnik</i> , 8. oktobar 2002: 15; preštampano u <i>Pozorište</i> , god. LXX, septembar 2002 – februar 2003.
Priča o nesrećnom princu: <i>Majerling</i>	<i>Dnevnik</i> , 10. april 2003: 15; preštampano u <i>Pozorište</i> , god. LXX, mart–maj 2003: 17.
Forum za novi ples	<i>Pozorište</i> , septembar 2004: 22.
Pipi Duga Čarapa	<i>Pozorište</i> , mart–april 2005: 13.
Jezik zidova	<i>Pozorište</i> , maj 2006: 43.

Dnevnik (Novi Sad), *Index* (Novi Sad), *Pozorište* (Novi Sad), *Dance magazine* (New York), *Odjek* (Sarajevo), *Orchestra* (Beograd).

KRITIKE SEZONA I TAKMIČENJA

Svemogući žiri	<i>Ekspres</i> , 4. avgust 1968.
Prvo jugoslovensko baletsko takmičenje	<i>Polja</i> , br. 287, 1982: 48.
Veliki datumi baleta	<i>Dnevnik</i> , 26. decembar 1982.
Kairski baletski umetnici u Novom Sadu	<i>Pozorište</i> , 15. april 1975.
Profesionalno ista predstava	<i>Dnevnik</i> , april 1975.
Zasluženo poštovanje	<i>Dnevnik</i> , april 1975.
Ljubav, strast i zločin	<i>Dnevnik</i> , 25. april 1981.
Igra s ljubavlju	<i>Dnevnik</i> , 15. novembar 1982.
Veliki datumi baleta (Šta su poruke Prvog jugoslovenskog baletskog takmičenja igrača i koreografa)	<i>Dnevnik</i> , 26. decembar 1982.

Kako igrati Žizelu	<i>Dnevnik</i> , 24. novembar 1982.
Prekretnica za balet	<i>Dnevnik</i> , 18. avgust 1983.
O umetnosti na vrhovima prstiju	<i>Pozorište</i> , sezona, 26. juni 1984: 5.
Drugi veliki ispit	<i>Dnevnik</i> , 12. jul 1984.
Balet u Novom Sadu	<i>Pozorište</i> , vanredni broj, 13. decembar 1984: 7.
Balet u sezoni 1984/85.	<i>Pozorište</i> , jun 1985, broj 10, sezona 1984/85: 7.
Gala-koncert za rastanak	<i>Dnevnik</i> , 1987.
III Jugoslovensko baletsko takmičenje	<i>Pozorište</i> , broj 6/7, sezona 1986/87: 25–26.
Povodom četrdeset godina postojanja baleta SNP	<i>Pozorište</i> , br. 123, 18. i 19. mart 1990.
Ništa novo	<i>Dnevnik</i> , 6. decembar 1990.
Naši koreografi	<i>Pozorište</i> , 23. mart 1991: 6–7.
Gala-koncert baletskih umetnika	<i>Pozorište</i> , 10. jun 1991: 11.
Kosmopolitski duh grupe i čistota pokreta igre	<i>Pozorište</i> , god. LVIII, sezona 1990/91, 10. jun 1991: 18.
Razgovor o baletskoj sezoni	<i>Pozorište</i> , god. LIX, sezona 1991/92, br. 9/10, maj–jun 1992: 26.
Srpsko narodno pozorište juče danas sutra	<i>Pozorište</i> , god. LIX, sezona 1991/92, br. 9/10, maj–jun 1992: 65–66.
Kontinuitet diskontinuiteta 45 godina Baleta SNP	<i>Pozorište</i> , broj 6/7, mart–april 1995; <i>Orchestra</i> , br. 1, proleće 1995: 27.
Balet SNP, sezona 1995/96.	<i>Almanah</i> , 1995–1996: 29–30.
Balet SNP, sezona 1996/97.	<i>Almanah</i> , 1996–1997: 25–27.
Balet SNP, sezona 1997/98.	<i>Almanah</i> , 1997–1998: 15–17.
Igri na slavu	<i>Dnevnik</i> , 7. maj 1998: 15.
Balet SNP, sezona 1998/99.	<i>Almanah</i> , 1998–1999: 13–4
Balet SNP, sezona 1999/2000.	<i>Almanah</i> , 1999–2000: 14–15.

Almanah (Novi Sad), *Dnevnik* (Novi Sad), *Ekspres* (Beograd), *Pozorište* (Novi Sad), *Polja* (Novi Sad),

KRITIKE GOSTOVANJA

Aurora iz Budimpešte: <i>Uspavana lepotica</i> , M. Petipa	<i>Dnevnik</i> , 25. februar 1971.
Svestrana trupa, B. Bartok: Sonata za dva klavira i udaraljke; P. DESAU: <i>Kvatrodrama</i> , K. Debisi: <i>More</i> ; I. Stravinski: <i>Igra karata</i> , T. Šiling	<i>Dnevnik</i> , 20. maj 1969.
Šarmantna princeza <i>Uspavana lepotica</i> , M. Petipa	<i>Dnevnik</i> , novembar 1971.
Realizam jasne igre Ženski crveni odred, <i>Sedokosa devojka</i> , Žuta reka, kolektivno delo	<i>Dnevnik</i> , 21. novembar 1971.
Dobra parterna vežba Žizela, L. I. Lavrovski	<i>Dnevnik</i> , 12. mart 1972.
Bljesak tehnike Žizela, L. I. Lavrovski	<i>Dnevnik</i> , 23. januar 1974.
Kairski baletski umetnici u Novom Sadu: Žizela, <i>Don Kihot</i> , Ščelkunčik, <i>Lorkana</i>	<i>Pozorište</i> , 15. april 1975.
Profesionalno ista predstava Žizela, L. I. Lavrovski	<i>Dnevnik</i> , april 1975.
Zasluzeno poštovanje Klasične varijacije: <i>Don Kihot</i> , Ščelkunčik, S. Kuznjecov, <i>Lorkijana</i> , M. Mnastakanian	<i>Dnevnik</i> , april 1975.

<i>Ljubav, strast i zločin Katarina Ismailova</i> , D. Parlić	<i>Dnevnik</i> , 25. april 1981.
<i>Igra s ljubavlju, Ljubav za ljubav, Labudovo jezero</i> , V. Bokadoro, Žizela, L. I. Lavrovski	<i>Dnevnik</i> , 15. novembar 1982.
<i>Kako igrati Žizelu</i> , L. I. Lavrovski	<i>Dnevnik</i> , 24. novembar 1982.
<i>Ništa novo Labudovo jezero</i> , V. Kovtunov, <i>Gala baletski koncert</i>	<i>Dnevnik</i> , 6. decembar 1990.
<i>Zvezde velikog teatra u Moskvi</i>	<i>Pozorište</i> , god. LXIII, sezona 1996/96, br. 6/7.
<i>Trijumf ljubavi Žizela</i> , L. I. Lavrovski, M. Jovanović	<i>Dnevnik</i> , 29. oktobar 1996: 11.
<i>Prvi gosti Žizela</i> , L. I. Lavrovski	<i>Dnevnik</i> , 6. decembar 1996.
<i>Žizela četvrti put</i> , L. I. Lavrovski	<i>Pozorište</i> , decembar 1996 – mart 1997: 30.
<i>Ohridska legenda</i> , V. Kostić	<i>Pozorište</i> , januar – jun 2001.
<i>Labudovo jezero</i>	<i>Radio 021</i> , 15. januar 2002.
<i>Straža</i>	<i>Dnevnik</i> , 11. april 2002.
Ruski umetnici među nama	<i>Dnevnik</i> , 28. februar 1998; preštampano u <i>Pozorište</i> , god. LXV, br. 4–5, januar–april 1998: 21.
<i>Duboka tišina i buranjske pesme</i>	<i>Dnevnik</i> , 3. decembar 1998: 14.
<i>Ohridska legenda</i>	<i>Pozorište</i> , januar–jun 2001: 36; <i>Radio 021</i> , <i>Kultura u podzemlju</i> .
<i>Tri Žizele, Žizela</i> , L. I. Lavrovski	<i>Dnevnik</i> , 6. april 2002; preštampano u <i>Pozorište</i> aprila–juna 2002: 8.
<i>Straža</i> , J. Nađ	<i>Dnevnik</i> , 11. april 2002.
Gostovanje zemunskog Madlenianuma: Nižinski kao igra sama, <i>Nižinski – Zlatna ptica</i> , K. Simić	<i>Dnevnik</i> , 16. april 2002: 14.
<i>Putovanje kroz igru Renesansa</i>	<i>Dnevnik</i> , 7. maj 2002.
<i>Doktor Džekil i mister Hajd</i> , V. Logunov	<i>Dnevnik</i> , 24. maj 2002: 15.
Forum za novi ples: predstava u Srpskom narodnom pozorištu (pričak baletske predstave <i>La Somnabula</i> koreografkinje i plesačice iz Bugarske Galine Borisove)	<i>Pozorište</i> , god. 71, br. 1/5 (septembar 2003 – januar 2004): 22.

Dnevnik (Novi Sad), *Pozorište* (Novi Sad), *Radio 021* (Novi Sad).

TEORIJSKI TEKSTOVI

O Džordžu Balanšinu	<i>Polja</i> , br. 94/95, jun–jul 1966.
Moderan balet	<i>Polja</i> , novembar 1966.
Položaj i funkcija baleta	<i>Dnevnik</i> , 11. januar 1967.
Nova Ohridska legenda: doprinos Dimitrija Parlića	<i>Polja</i> , br. 104, 1967.
Lenjingradski balet danas	<i>Polja</i> , br. 113/114, 1968.
Kako postaviti klasične balete	<i>Pozorište</i> , 27. februar 1971.
Zašto klasičan balet	<i>Odjek</i> , god. 26, br. 11, 1973.
Parodija klasičnog baleta, igrači u suknjicama	<i>Dnevnik</i> , 21. decembar 1980.
Koreografije u Srpskom narodnom pozorištu: skica za studiju	<i>Pozorište</i> , br. 3, 15. decembar 1986.
Slika žene u baletima prizvedbama na sceni Srpskog narodnog pozorišta (1947–1994)	SANU, Naučni skup 125 godina Narodnog pozorišta u Beogradu, 16–19. novembar 1994.

Sinteza elemenata u stvaralaštvu Dimitrija Parlića	UBUS i NP, Stručni skup povodom 80 godina rođenja i 10 godina od smrti Dimitrija Parlića, 29. april 1997.
Koreografije Lidije Pilipenko	Pozorište, april–jun 1997.
Pedagogija moderne igre kod nas: kako je dosegnuti?	Scena, br. 1/2, 1999: 46–84.
Putovanje kroz igru	Dnevnik, 7. maj 2002.
Iko Otrin u Baletu Srpskog narodnog pozorišta (1963–2005)	Objavljeno u knjizi na slovenačkom, <i>Iko Otrin – legenda mariborskog baleta</i> . Ljubljana: Debora, 2006.
Koreografi u Baletu Srpskog narodnog pozorišta: Iko Otrin (1963–2011)	Zbornik Matica srpske za scenske umetnosti, 45 (2011): 117–137.
Elektronski muzej umetničke igre u Srbiji: rodna perspektiva (u koautorstvu sa V. Obradović)	Digitalne medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene 6.
Koreodrama: rod, ples, ideologija (u koautorstvu sa V. Obradović)	Традиционално и савремено у уметности и образовању. [Уредници Драгана Цицовић Сарајлић, Вера Обрадовић, Петар Ђуза]. Косовска Митровица: Факултет уметности Универзитета у Приштини, 2018.
Ženski likovi u baletima Rudolfa Bručija: prazvedba Katarine Izmailove 77	Život i delo Rudolfa Bručija. Kompozitor u procepu između estetika i ideologija. Zbornik radova AUNS i Matica srpska (ur. Nemanja Softić), Novi Sad, 2018.
Baleti za decu u Srpskom narodnom pozorištu (1972–2017)	Accelerando [Elektronski izvor], God. 3, br. 3 (2018)
Baletski plakat Radula Boškovića u Srpskom narodnom pozorištu. Pokret i slika.	Nova misao: časopis za savremenu kulturu Vojvodine, br. 39.
Shvatanje Mage Magazinović o lepoti srpskog jezika i njegove upotrebe	Maga Magazinović: Filozofija igre i/ili više od igre. Beograd: Udruženje baletskih umetnika Srbije, 2019: 35–46.

Dnevnik (Novi Sad), *Nova misao* (Novi Sad), *Odjek* (Sarajevo), *Pozorište* (Novi Sad), *Polja* (Novi Sad), *Scena* (Novi Sad).

O JEZIKU U BALETU

Novi pokreti u klasičnom baletu	Pozorište, br. 6/7, 1968: 10.
Jezik pozorišnih kritika Elija Fincija	Jovan Hristić, Pozorišna predstava i jezik kritike, Sterijino pozorje, Novi Sad, 1983: 90–95.
Ortografija i terminologija u tekstovima o baletu	Jezik danas, br. 4, 1997: 10–13.
Kako napisati kritiku baletske predstave	Pogled u nazad: Svenka Savić o igri i baletu, Novi Sad, 2006.

Jezik danas (Novi Sad), *Pozorište* (Novi Sad).

PRIKAZI KNJIGA I PUBLIKACIJA

Sluh za mnoge proizvoljnosti	<i>Dnevnik</i> , 12. april 1981.
Jugoslovenska baletska scena (1950–1980) Branka Rakić, „Veselin Masleša”, Sarajevo, 1982: 219.	<i>Dnevnik</i> , 15. jul 1982.
Prikaz knjige Jelene Šantić – <i>Dušan Trninić</i>	Izgovoreno na promociji knjige u Baletskoj školi u Novom Sadu, 1998.
Prikaz časopisa <i>Orchestra</i>	Izgovoreno na promociji časopisa u Novom Sadu, 9. oktobar 1998.
Kultura pokreta: korak po korak, Ljiljana Mišić	Tekst štampan u knjizi Ljiljane Mišić, AUNS, 1999.
Milica Jovanović, <i>Dimitrije Parlić: profesionalna biografija (1946–1989)</i> . Beograd: UBUS, 1998.	Pogovor u knjizi Milice Jovanović <i>Koreograf Dimitrije Pralić</i> . Beograd: Udruženje baletskih umetnika Srbije, 2002: 221–228.
Jedna od mogućih sinteza. Prikaz knjige: Vesna Krčmar. <i>Balet: prvi pedeset godina</i> (1950 – 2003). Novi Sad: Srpsko narodno pozorište. Str. 216.	<i>Scena</i> , sv. 2/3, 2005: 122–124.
Potrošiti sebe: neka razmišljanja o načinu pisanja Jelene Šantić o baletu	<i>Jeleni, prijatelji</i> . [Urednice Smiljka Blažin, Irina Subotić ; fotografije Goranca Matić]. Beograd: Fond „Jelena Šantić“ i Grupa 484, 2010: 99–104.
Slava ljudskom telu. Prikaz knjige: Mirjana Zdravković, <i>Telo sanja</i> , Vršac, 2011.	<i>Dnevnik</i> , 22. april 2011.
Љиљана Мишић: Уметничка игра у Новом Саду од 1919. до 1950. године, I део (2009) – II део (2011), Позоришни музеј Војводине, Нови Сад.	Зборник <i>Матице српске за сценске уметности и музiku</i> 58 (2018): 177–180
Маријана Прпа Финк: <i>Сценски покрет и његово dejstvo na gledaoca</i>	Зборник <i>Матице српске за сценске уметности и музiku</i> 61 (2019): 259–261.

Dnevnik (Novi Sad), *Scena* (Novi Sad), *Zbornik Matice srpske za scenske umetnosti i muziku* (Novi Sad).

INTERVJUI

Pet baleta za pet godina – Razgovor sa Rudolfom Bručijem	<i>Dnevnik</i> , jun 1970.
Naša anketa: Jugoslovenski balet danas, intervju sa Milicom Jovanović, Dragutinom Gostuškim, Žarkom Milenkovićem, dr Henrihom Nojbauerom, Rudolfom Bručijem, Franjom Horvatom i Ikom Otrinom	<i>Pozorište</i> , januar–oktobar 1974.
Razgovor sa Dušanom Simićem: baletski trenutak	<i>Pozorište</i> , god. XLII/, br. 8, 15. april 1975.
Prvi put među nama, intervju sa Dimitrijem Parlićem	<i>Pozorište</i> , 21. mart 1977.
Vernost tradiciji: intervju sa Anom Kušnirovom	<i>Dnevnik</i> , 8. mart 1990.
Razgovor o baletskoj sezoni	<i>Pozorište</i> , god. 59, br. 9/10 (maj–jun1992): 26.
Balet se igra glavom, intervju sa Rastislavom Vargom	<i>Orchestra</i> , br. 4, proljeće 1996: 26.
Od mene do tebe: nekoliko zapažanja o Rastislavu Vargi	<i>Rastislav Varga: dvadeset godina umjetničkog rada</i> , SNP, Novi Sad, 1. mart 1996.

Lidija Pilipenko: Koreografski manifest	5. april 1997.
Libreto se može čitati kao isповест koreografa, razgovor sa Lidijom Pilipenko	<i>Pozorište</i> , april–jun 1997: 2–3.
Balet i Opera kao izvorna romska igra i pesma, intervju sa Zoranom Mulićem	<i>Pozorište</i> , god. LXIV, br. 8/9/10, april–jun 1997.
Profesija – fotograf baleta, intervju sa Branislavom Lučićem	<i>Pozorište</i> , apri–jun 1997: 57–58.
Žizela je večna. Intervju s Mihailom Lavrovskim, poznatim baletskim umetnikom iz Moskve	<i>Pozorište</i> , april – jun 1997: 49–50.
Muzika je način mišljenja, intervju sa Rudolfom Bručjem	<i>Pedeset godina opere Srpskog narodnog pozorišta</i> , SNP, 1997/98: 64–66.

Dnevnik (Novi Sad), *Orchestra* (Beograd), *Pozorište* (Novi Sad).

TEKSTOVI O LIČNOSTIMA U IGRI

Osvajač igračkog prostora: Sonja Kastl	<i>Dnevnik</i> , 18. april 1981.
Od Novog Sada do baletske scene u Moskvi: Erika Marjaš Brzić	<i>40 godina baleta</i> , Srpsko narodno pozorište, 1990.
Od desete do danas u Baletskoj školi: Ljubav i postojanost Vera Felle	<i>Pozorište</i> , br. 5/6/7, januar–mart 1993.
Tek što dosegnu puninu zrele ličnosti odlaze sa scene: Sofija Stojadinović	<i>Pozorište</i> , br. 8/9/10, 1993.
Isidora – moderna igra	<i>Košava</i> , br. 36, Vršac, 1998.
Koreografije Lidije Pilipenko. U: <i>Balet: prvih pedeset godina: (1950–2003)</i>	Pripremila Vesna Krčmar. Novi Sad: Srpsko narodno pozorište, 2004: 170–171.
Iko Otrin. Legenda mariborskega baleta: Iko Otrin	Ljubljana: Debora. Maribor: SNG, 2006: 132–139.

IN MEMORIAM

Tereza Čebksi (1946–1988)	<i>Almanah pozorišta Vojvodine</i> , februar 1989.
Margita Debeljak (1905–1989)	<i>Dnevnik</i> , 29. april 1989.
Ljiljana Mijač (1942 –1991)	<i>Pozorište</i> , jun 1991: 64.
Igra u srcu i telu – poslednji pozdrav Nurejevu	<i>Dnevnik</i> , 10. januar 1993.
Franja Hajek (Subotica 28. VI 1933 – Minhen 18. III 1995)	<i>Almanah</i> , 1994/95: 149; preštampano u <i>Pozorište</i> , maj–jun 1995: 88.
Ignat Ignjatović (1939–1996)	<i>Almanah</i> , br. 30, 1995/96: 138. Preštampano u <i>Pozorište</i> , 28. novembar 1996: 40.
Margita Maga Bratonožić (1928–1996)	<i>Pozorište</i> , 28. novembar 1996: 40.
Franjo Horvat (1920 –1997)	<i>Almanah</i> , br. 31, 1996/97: 139–140; preštampano u <i>Pozorište</i> , decembar 1996 – mart 1997: 54.
Petar Jerant (11.4.1930 – 30.7. 1998)	<i>Almanah</i> , br. 32, 1997–1998.

On je bio nezaboravan govornik – o Milošu Hadžiću	<i>Zbornik Srpskog narodnog pozorišta</i> , Novi Sad 1999.
Jelena Andrejev (12.8.1933 – 14.9.1998)	<i>Almanah</i> , br. 33, 1998/99, str. 105–106.
Jelena Šantić (1944–2000)	<i>Radio 021</i> , 20. mart 2000.
Branka Rakić (1970–2001)	<i>Pozorište</i> , januar 2001: 57.

BALETSKA ŠKOLA U NOVOM SADU

Škola u senci	<i>Index</i> , god. 6, br. 65 (2. mart 1963): 10.
Susret s mladima	<i>Dnevnik</i> , 18. maj 1968.
O potrebi reforme Srednje baletske škole u Novom Sadu	<i>Pozorište</i> , 34/1, 15. oktobar 1968: 35.
U čemu je tajna ruskih igrača baleta	<i>Pozorište</i> , 1969: 14.
Koreografski koncert	<i>Dnevnik</i> , 26. decembar 1971.
Godišnji koncert	<i>Dnevnik</i> , 3. april 1983.
Ima li previše igrača Baletske škole u našem gradu (u koautorstvu sa Sanjom Felle)	<i>Misao</i> , 1983.
Po klasičnom uzoru	<i>Dnevnik</i> , april 1985: 13.
Vreme traži više	<i>Dnevnik</i> , 1986.
Četrdeset godina Baletske škole u Novom Sadu: 1948/49–1988/89 / ur. Svenka Savić	Novi Sad: Baletska škola, 1989.
Velika porodica umetnika	<i>Dnevnik</i> , 23. april 1989.
Svečani koncert učenika Baletske škole	Radio Novi Sad, 1989.
Zadržati talente: Godišnji koncert učenika Baletske škole u Novom Sadu	<i>Dnevnik</i> , 23. april 1989.
Baletska škola u Novom Sadu: prošlost – sadašnjost – budućnost // Četrdeset godina Baletske škole u Novom Sadu: 1948/49–1988/89 / ur. Svenka Savić	Novi Sad: Baletska škola, 1989: 7–30.
Na kraju puta ponovo učiti	<i>Dnevnik</i> , 7. jun 1990.
Negovanje kolektivne igre	<i>Dnevnik</i> , 26. april 1991.
Grupa za modernu džez igru // Glas Univerziteta (Novi Sad)	<i>Univerzitetski glasnik</i> , God. 3, br. 9, jun 1992: 5.
Studijske i igračke grupe u Novom Sadu	<i>Pozorište</i> , br. 9. 1993.
Od desete do danas u Baletskoj školi: ljubav i postojanost (Povodom odlaska u penziju direktorke Srednje baletske škole Vere Felle)	<i>Pozorište</i> , god. 60, br. 5/6/7 (januar/februar/mart 1993): 38.
Dani baleta u Subotici	<i>Pozorište</i> , maj 1994: 151.
Balet bez pozorišta	<i>Pozorište</i> , oktobar–novembar 1994.
Lepo i umetnički ozbiljno: povodom Godišnjeg koncerta učenika Baletske škole	<i>Pozorište</i> , god. 63, br. 1/5 (septembar–decembar 1995 – januar 1996): 41.
Baletska škola rasadnik igračke umetnosti	<i>Pozorište</i> , god. 63, br. 6/7 (februar–mart 1996): 38–39.
Pola veka igre	<i>Dnevnik</i> , 26. april 1998.
Posle pedeset godina	<i>Dnevnik</i> , 17. decembar 1999.
U najboljem izdanju: Godišnji koncert Baletske škole	<i>Dnevnik</i> , 15. decembar 2001.

Nedelja baleta u Novom Sadu	<i>Radio 021</i> , 3. april 2001.
<i>55 godina Baletske škole u Novom Sadu</i> / priredila Svenka Savić	Novi Sad: Futura publikacije, 2004.
Vreme traži više: Godišnji koncert učenika Baletske škole u Novom Sadu // <i>Pogled u nazad: Svenka Savić o igri i baletu</i> / priredile Veronika Mitro, Vesna Krčmar, Marijana Čanak.	Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje „Ženske studije i istraživanja”, 2006: 470–472.

Miloš Pankov

SVENKA SAVIĆ U MEDIJIMA¹

Retko naučnice pišu za medije kao javne ličnosti koje promovišu svoju profesiju. Posebno to retko čine u dužem vremenском periodu tokom kontinuiranog delovanja u određenoj naučnoj disciplini. Svenka Savić piše za medije i mediji pišu o njoj više decenija, jer je to deo njenog edukativnog pristupa iz uverenja da oni koji su u obrazovnom sistemu utiču na studente i studentkinje jednak različitim drugim aktivnostima, koliko i svojim predavanjima. U njenom slučaju iz interdisciplinarnog pristupa nauci o jeziku. Tekstovi, koje piše ili govori, direktno su povezani sa onim što predaje, uvek u interdisciplinarnoj perspektivi kojoj je odana u nauci o jeziku: lingvistici, posebno feminističkoj lingvistici, analizi diskursa, romologiji, feminističkoj teologiji. U radu analiziram medijsku prisutnost Svenke Savić od 1963. do 2020. godine na korpusu: 1) tekstova u štampanim medijima (146), 2) radijskih emisija (445), 3) televizijskog programa (32) i 4) filmova (15). Metod istraživanja je kombinacija analize diskursa medija i životne priče. Jedinica analize je tekst za štampane, odnosno emisija za elektronske medije. Rezultati pokazuju da je Svenka Savić prisutna u štampanim medijima: 1) u autorskim tekstovima i 2) u onim tekstovima koji su pisani o njoj, u periodu od skoro šest decenija. Autorske tekstove (ukupno 37) čine uglavnom: polemike, članci, kolumnе i prikazi knjiga. Uz tekstove je samo 26 fotografija, koje imaju funkciju ubedivačkog sredstva. O Svenki Savić u štampi najviše je intervjuja (34), izveštaja (28) i prikaza njenih knjiga i radova

¹ Zahvaljujem Svenki Savić na ukupnom materijalu iz lične dokumentacije koji mi je stavila na uvid i na dragocenim sugestijama na prethodnu verziju teksta, Jolan Stefanović na dokumentaciji sa RTV Vojvodine, Margareti Bašaragin za tehničku pripremu dela teksta.

(22), u vezi sa onim što su njena profesionalna dostignuća u domenu: nauke o jeziku, igre i plesu. Šira javnost upoznata je sa različitim nastavnim i vannastavnim aktivnostima (naučnoistraživački rad, naučne i stručne tribine, edukativni programi, različite inicijative, itd.), kao i sa stavovima u vezi sa pitanjima standardizacije jezika i ravnopravnosti žena u različitim oblastima javnog života. S obzirom na broj priloga medijski je bila prisutna više glasom nego tekstrom. Zaključujem da je pojavljivanje u medijima Svenke Savić uvek u funkciji afirmacije interdisciplinarnog pristupa jezičkoj materiji od kasnih 70-tih, kada je taj pristup bio sasvim nov u nauci o jeziku kod nas, do danas kada je jedan od šire prihvaćenih. Kvantitativni podaci pokazuju veliki broj priloga (ukupno 638) i mnogo značajnije prisustvo u medijima, u odnosu na uobičajenu prasku predstavljanja akademkinja. Autorski tekstovi informisali su i edukovali najširu javnost o aktuelnim društvenim temama tako da razvijaju kulturu dijaloga, argumentovane razmene mišljenja i uvažavanja različitosti. Ukupna medijska slika uticala je na to da građani i građanke budu bolje upoznati sa njenim doprinosom u nauci i obrazovanju, kao i na poboljšanje medijske vidljivosti žene u ovim sferama ljudske delatnosti. Mediji su za Svenku Savić edukativno sredstvo (pored informativnog) kako za naučnu tako i za šиру javnost.

Uvodna razmatranja

Nekoliko istraživanja u Srbiji i u regionu pokazuje da su naučnice i akademkinje gotovo nevidljive u široj javnosti, izvan naučne i stručne literaturе objavljene u zemlji i svetu. Na osnovu podataka iz juna 2015. godine, žene su bile glavne akterke u samo 7% tekstova dnevnih listova u Srbiji (Begović 2015). Obimnija analiza dnevnih listova Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine iz 2006. godine pokazala je da, kada se mediji pozivaju na stručno mišljenje osoba od autoriteta, samo se 10,08% primera odnosi na ženu, a u 89,2% na muškarce. Naučnice su predstavljene u samo 0,1%, a akademkinje u 1,7% od ukupnog broja novinskih tekstova (Isanović 2007).

Još ređe naučnice i akademkinje pišu za medije u kontinuitetu više decenija oslanjajući se na svoju profesiju. Izuzetak u tome su, na primer, lingvisti Ivan Klajn (za NIN) i Rada Stijović (za *Politiku*), a doskora i teatrolog Jovan Ćirilov (za *Blic*).

Odsustvo žena iz prostora javne vidljivosti jeste praksa povezana i sa drugim oblicima javnosti kao što su: nazivi ulica i trgova u pojedinim gradovima Srbije (Jakovljević-Šević 2020; Stojaković, Kresoja 2014), likovi na znamenjima poput novčanica ili poštanskih maraka (Bašaragin, Savić 2020), itd.

Svenka Savić je tokom svoje profesionalne karijere duge šest decenija u kontinuitetu prisutna u različitim medijima, bilo da je pisala za njih ili su mediji pisali o njoj. Ona je aktivistkinja ženskog pokreta koji deluje ne samo u Novom Sadu, kao lokalnoj sredini, a aktivizam ostvaruje kao deo svoje profesionalne misije (ima običaj da citira poznatu izjavu „Gde god nađeš prazno mesto tu drvo posadi“). O tome svedoče one koje su se sa njom susrele samo jednom, kao i njene dugogodišnje saradnice, o čemu piše prof. dr Snežana Marinković sa Visoke škole strukovnih studija za vaspitače i koordinatorka Ženskih studija u Užicu:

Svenku Savić sam upoznala na IV godini studija, kao profesorku na predmetu Metodika srpskog jezika na Filozofskom fakultetu, Odseku za pedagogiju, u Beogradu. U učioniku je ušla srdačno, neposredno i zadihano. Nosila je veliku torbu i dugu suknu. Ulepršala je kao balerina, što ona stvarno i jeste bila. Pozdravila nas je šarmantnim zvonkim smehom. Gledala nas je sve ravno u oči kada se predstavila. Izgledala je iskreno i lepo. Govorila je brzo, pametno i provokativno. Ono što je njen poseban dar jeste što ona priča i očima za koje smo, nakon prvog predavanja, vodili raspravu da li su zelene, plave ili ljubičaste.

Bila je drugačija od svih onih koje smo imali prilike da sretнемo pre i posle nje. Razlikovala se po sadržajima koje je prezentovala na svojim predavanjima, nisu bili čisto akademski, ispošćeni, već su bili životni, kao na primer: dečji govor, govor blizanaca, diskurs u udžbenicima, početno čitanje i pisanje... Sve je to prezentovala na jedan duhovit, a visoko profesionalan način, uz obavezno pitanje koje je počinjalo sa „Je l' da...“ Nije morala da nas proziva na svojim predavanjima. Mi smo se radovali da ovoj pametnoj Novosađanki autobus stigne na vreme. Godina je bila tako kratka, a dvočas tako tesan za sve ono čemu je oštrooka mogla da nas nauči. Svenka je na kraju godine otišla svojim autobusom za Novi Sad, a ja sam završila studije i otišla u suprotnom smeru, za Požegu. Kontakt sa njom sam zadržala samo preko papira, tj. njenih tekstova koji su mi koristili u toku izrade magistarske i doktorske teze. U međuvremenu, nakon 15 godina, srele smo se preko Ženskih studija. Ona je to radila u Novom Sadu, a ja sam tek počinjala u Užicu, gde je došla da pomogne iskustvom i

znanjem. Opet sam imala sreću da imam Svenku ispred i pored sebe. Jednom prilikom sam pozvala Svenku da održi seminar za tim profesora sa moga Učiteljskog fakulteta u Užicu koji će biti predavači na Ženskim studijama. Tema je bila iz seksističke upotrebe jezika. Profesor srpskog jezika je zastupao tezu da je u duhu srpskog jezika govoriti o titulama i zanimanjima žena u muškom rodu. Svenka je htela da mu razbije to uverenje. Uzela je u ruku spravu koja nema ime, a služi da rashefta papir (rasheftivač). Pitala je profesora da li je on to nekada imao u rukama. On reče da ga koristi. „Pa dobro, kako se to zove?“ – upita Svenka. „Ne znam, nema ime!“. Na to će Svenka: „Ahaa! Tu sam te čekala. Imaš ga u rukama, koristiš ga, rkaš, brkaš s tim, a nema ime! Tako je i sa ženama u stvarnosti, postoje u profesijama i na odgovornim pozicijama, ali im u jeziku ne date da budu vidljive! E, ne može to tako...“

Od Svenke može svašta da se nauči, čak i ako je gledate 'iz kornera'. Na primer: ako ispred sebe ima osobu koja joj postavlja neugodna pitanja Svenka će odgovoriti pitanjem: „A kako to mislite?“ Kad ispred sebe ima neki cilj onda je kao čičak, skinete je ona se opet zalepi, ako je ne dirate i ignorisete je, za nju se zalepi još mnoštvo takvih čičkova; ako je polijete vodom, ona pusti koren i učvrsti se.

Svenka u sebi objedinjuje mnogo toga kontradiktornog: sistatičnost, analitičnost i dubinu bavljenja određenim problemom, uz začin nečeg mangupskog kad tome uči druge. Ljutnju i bes kada dijagnostikuje nepravdu i tolerantnost kada istu nepravdu rešava sa onom stranom koja je nepravdu i počinila. Poštuje pravila, ali ih i menja ukoliko iza njih ne стоји čvrsta logika. Sa Svenkom je lepo, ali nije lako! Svenka mnogo daje, ali teško vama ako to što je vama dala ne dajete dalje. Korisno je ići u korak sa Svenkom, ali onda mnogo bole noge. Užice, 10. 5. 2005.

Cilj nam je da predstavimo ukupnu medijsku produkciju Svenke Savić u odnosu na različite prezentacije u masovnim medijima², jer nam pokazuju da je njen angažman u nekoliko različitih medijskih oblika bio značajno prisutan određenih godina i izvesno uticajan, negde i presudan, za pojedinke ili grupe kojima je njena poruka upućena. Mada postoji mnogo dokaza i izjava o pozitivnom delovanju onoga što je medijska slika koju

² Pod masovnim medijima podrazumevam medije koji emituju poruke mnoštvu (Đurić 2003): visokotiražne štampane serijske publikacije (dnevne i nedeljne novine), radijski i televizijski program, filmski i tekstualni materijal slobodnog pristupa dostupan posredstvom interneta.

promoviše Svenka Savić, do danas nije detaljnije istražena medijska prisutnost kao komponenta njenog profesionalnog angažovanja u javnosti, što je upravo tema ovog poglavlja, a za šta postoje i posebni razlozi. Nai-me, neki od štampanih medija za koja je pisala, više ne postoje, a nemaju digitalizovanu bazu, pa su podaci koje ovde iznosimo upravo iz namere da otrgnemo od zaborava te njene brojne aktivnosti. Zato ovde dajem kvantitativne podatke za period od 1963. do 2020. godine³.

Uzorak čine tekstovi objavljeni u štampanim i elektronskim medija na srpskom jeziku i na jezicima nacionalnih zajednica u tri državne formacije tokom navedenog perioda od nekoliko decenija: Jugoslaviji, Srbiji i Crnoj Gori i Republici Srbiji, i to:

Tekstovi koje sama piše:

- autorski u štampanim i elektronskim medijima (ukupno 37);
- autorski u radijskim emisijama koje uređuje i vodi (ukupno 445).

Tekstovi koje drugi o njoj pišu:

- novinski tekstovi štampanih medija raznih žanrova, u kojima je predstavljena (109);
- TV zapisi i video-zapisi (47).

Osnovni materijal predstavljamo histogramima (1–4). U Tabelama 1–7 dajem ukupne podatke o medijskoj prisutnosti Svenke Savić.

Fotografije. Uz neke štampane tekstove data je i fotografija. Pokazuje se da ih je ukupno samo 26. Kolumna „Ženska vlada” u *Blicu* osmišljena je da, pored kratkog autorskog teksta i potpisa, stoji i fotografija autorke. Uz intervju se objavljuje (najčešće barem jedna) fotografija, što za izjave nije slučaj, ali nije ni izuzetak.

Metod istraživanja zasniva se na kombinaciji analize diskursa medija i životne priče. U rezultatima kombinujem kvantitativne podatke sa (raz) govorom, tačnije glasom istraživačice koja informiše, pojašnjava i interpretira neke od istraživačkih podataka. Jedinica analize je tekst u štampanim medijima, odnosno emisija u elektronskim.

Rezultati analize

Jedna ste od retkih (ako ne i jedina) profesorka na Filozofskom fakul-

³ Izostaje ovde deo emitovanog materijala u elektronskim medijima (na primer sa TV Novosadska, ranije TV Panonija, koja ne pohranjuje dokumentaciju nakon određenog vremena, zatim materijal emitovan na Radio Novom Sadu i drugim lokalnim stanicama u Vojvodini). Takođe, ovde izostaju podaci o medijskoj prisutnosti u oblasti baleta u štampanim medijima, što je obrađeno u posebnom poglavlju Vere Obradović Ljubinković u ovoj knjizi.

tetu Univerziteta u Novom Sadu koja piše za medije u kontinuitetu od 40 godina. Šta vas motiviše da aktivno saradujete sa medijima?

Medijska promocija je važna za svaku profesiju, a pogotovo za nauku o jeziku koja u našoj sredini i nije dovoljno prisutna, a ima efekta ako to čini profesorka univerziteta svojim autoritetom.

Pisanje za medije o jeziku za mene je bila samo nova tema u okviru već moje medijske prisutnosti kada je reč o baletu. Za *Dnevnik* sam počela da pišem kritike premijera baletskih predstava mnogo ranije.

Počela sam da pišem o jezičkim pitanjima kada je osnovan Radio 021 kao alternativni lokalni medij u Novom Sadu u vreme kada je to bilo opasno i hrabro. U 1997. godini smo nas deset aktivistkinja osnovale Udruženje građana „Ženske studije i istraživanja”, gostovale su naše predavačice na ovom Radiju, među kojima sam i ja, kao koordinatorka Udruženja. Jovanka Zlatković, tada urednica, predložila je da počnemo saradnju otvaranjem emisije *Reč nedelje* u kojoj bih autorski pisala kratak tekst na aktuelnu reč koja je obeležila tu nedelju (na način kako je to tada već radio u *NIN*-u Ivan Klajn, ili u *Blicu* Jovan Ćirilov). Saradnja je potrajala nekoliko godina. *Reč nedelje* je zatim u audio-formi bila dostupna slušaocima na sajtu Radija još dosta dugo. Međutim, u međuvremenu je sajt promenjen i tih podataka više tamo nema, pa je važno da ovde naglasim da je *Reč* tada imala odjeka u javnosti, jer je taj Radio bio široko slušan, najslušajniji u to vreme.

Autorski tekstovi

Tokom dve decenije 21. veka, 1999–2020, Svenka Savić objavljuje ukupno 37 autorskih tekstova: na sajtu *Autonomija*⁴ 12, nedeljniku *Nezavisni*⁵ 1,

⁴ *Autonomija* – Nezavisno udruženje novinara Vojvodine (NDNV) od februara 2003. godine počinje da objavljuje različite informativne sadržaje u elektronskoj formi, posredstvom sajta, na srpskom jeziku. Njen uredićecki koncept osmišljen je tako da otvara prostor za teme kao što su: suočavanje sa prošlošću, ksenofobija, nacionalizam, položaj manjinskih i marginalizovanih grupa, odgovornost za ratne zločine i dr.

⁵ *Nezavisni* je nedeljni list koji od 1992. do 2002. godine izdaje Nezavisno društvo novinara Vojvodine u Novom Sadu, izrazito građanske, antinacionalističke i antiratne orijentacije.

jer ovaj list ne izlazi od 2002. godine, dnevnim listovima: *Blic*⁶ 14, *Danas*⁷ 5, *Dnevnik*⁸ 4 i *Politika*⁹ 1 (Tabela 1).

Autonomija. Na sajtu *Autonomija* objavila je 12 tekstova od 2012. do 2020., koji se žanrovska mogu klasifikovati kao novinski članci (Đurić 1996). Povod za oglašavanje je podsećanje na neki jubilej ili godišnjice u okviru tema kojima se Savić inače bavi: romologije, rodne ravnopravnosti, nauke o jeziku, feminističke teologije, slobode medija, potom da istakne društveni doprinos znamenitih ličnosti sa namerom da ih sačuva od zaborava i da sećanje afirmiše kao deo vrednosti u kulturi brige o svima. Izgradnja sistema vrednosti, naročito u kulturi brige u nauci, jeste zadatak svake osobe kojoj je obrazovanje deo posla. Objasnjava svoj stav više puta:

Pišem u medijima zato da bi i drugi mogli da se podsete na nešto što i sami znaju: naše sugrađane ili na događaje koji su nas sve zadužili, kao što su bili...

Romologija. U tekstu *Rodendan romologa Trifuna Dimića* (1. 3. 2019) Savić se, 18 godina nakon njegove smrti, pita na čemu bi nam danas Dimić bio zahvalan, a šta bi nam zamerio? Bio bi zahvalan jer čuvamo sećanja na njega i njegovo delo, ali bi nam zamerio što još uvek ne postoje dostojni naslednici koji bi nastavili njegov ukupan rad, pre svega prevodilački. Osmnaest godina nakon njegove smrti romologija se još uvek ne predaje na državnim univerzitetima u Srbiji.

Povodom Međunarodnog dana Roma napisala je i tekst *Polovina visokoobrazovanih Roma otišla iz Srbije* (8. 4. 2019), u kome Savić javnosti stavlja na uvid aktuelni problem visokoškolski obrazovanih Roma i Romkinja u Srbiji – nemaju zaposlenje i odlaze iz zemlje, kao i mnogi drugi mladi. Od ukupno 300 romskih studentkinja i studenata sa diplomama stečenim na različitim fakultetima u Srbiji, „polovina njih je otišla iz ze-

⁶ *Blic* je tabloidno-informativni dnevni list i jedan od najčitanijih u Srbiji, osnovan 1996. u Beogradu, a distribuira se u regionu.

⁷ *Danas* je informativni dnevni list, osnovan 1997. godine u Beogradu, a promoviše delovanje nevladinih organizacija, zaštitu ljudskih prava i prava manjina i evropske integracije.

⁸ *Dnevnik* je regionalni informativno-politički dnevni list, sa sedištem u Novom Sadu, do 2003. u vlasništvu Skupštine Autonomne Pokrajine Vojvodine, a potom većinski kapital preuzima medijska kompanija VAC koja se docnije povlači da bi danas većinski vlasnik bila „Novosadska televizija“.

⁹ *Politika* je najstariji informativni dnevni list Srbije, izlazi sa prekidima, od 1904. u Beogradu, sada u vlasništvu koncerna East media group.

mlje”. Svenka Savić je radila sa mnogima od njih (Savić i dr. 2016), zato argumentovano zaključuje da „smo tako stvorili kadrove za internacionalnu romsku akademsku elitu”. Naš rad je ostao nevidljiv u državi, a Romi u Srbiji i nadalje trpe stereotipe i predrasude drugih zbog neznanja o toj zajednici.

Nauka o jeziku. Savić se gotovo redovno oglašava u vezi sa već po-krenutim temama iz nauke o jeziku, ako ima drugačije mišljenje od izne-tog. U tekstu *Stručnjaci u ogranku SANU* (24. 12. 2013) konstatiše da su učesnici skupa pokazali „nepoznavanje” novije lingvističke literature, koncepta jezičkog planiranja i uvođenja rodno osetljivog jezika u javnu i službenu upotrebu, posebno medija, čiji su predstavnici u radu skupa učestvovali (odnosi se na prikaz stručnog skupa Društva novinara Vojvo-dine, održan pod nazivom *Upotreba srpskog jezika u medijima* u prostoru ogranka SANU u Novom Sadu).

Tekstom *Učiti i albanski jezik i kulturu u Novom Sadu* (21. 2. 2018) podseća, a povodom Dana maternjeg jezika, da je obrazovanje na mater-njem jeziku presudno za kontinuitet kulturne i istorijske tradicije ne samo većinskog jezika. Dve velike zajednice nemaju dovoljno jezičkih prava da-nas u Srbiji i Vojvodini: albanska i romska. Korak u pravcu ostvarivanja svojih prava i prevazilaženju interkulturnih barijera bilo bi izučavanje albanskog jezika i kulture na Univerzitetu u Novom Sadu, a u osnovnim školama u gradu i negovanje maternjeg albanskog jezika i kulture za decu iz albanske zajednice, kao i za drugu koja žele da uče taj jezik. Ovaj tekst je istovremeno kritika postojećeg stanja i predlog kako bi ono moglo da se prevaziđe u pravcu jezičke i druge tolerancije.

Retko Svenka Savić piše ili razgovara sa muškarcima iz javne sfere, iz uverenja da oni imaju dovoljno javnog prostora za promociju i da mogu izostati u feminističkim tekstovima. Ipak, Savić čuva od zaborava, tačnije brine o sećanju na one naučnike koji su značajno doprineli kulturi i jeziku kod nas. Sa tom namerom objavljuje tekst *Oni na čijim smo plećima sta-sali* (23. 1. 2018), povodom 20 godina od smrti akademika Jovana Ćuluma, redovnog člana SANU, u znak sećanja na njegovo delo iz oblasti filozofije jezika. Kao samonikli mislilac Ćulum je ostavio iza sebe samosvojnu analizu Vukovog prevoda *Novog zaveta*, u kojem se deo analize odnosi i na kosu žene. U feminističkoj literaturi njegov pristup ostao je bez odjeka, pa autorka prikuplja elemente za stav da su u njemu postojali podaci za „fe-minističku teologiju, samo ih tada još нико nije uobličio u posebnu naučnu interdisciplinu”.

Drugi primer se odnosi na profesionalni rad Branka Tošovića u tekstu

pod nazivom *Branko Tošović: Pitanje da li su nam jezici zajednički nije lingvističko, već političko* (26. 11. 2018) u kojem problematizuje nekoliko otvorenih pitanja u srpsstici danas, a povodom njegovog višegodišnjeg istraživanja književnog dela i jezika Branka Čopića, problematike zajedničkog jezika u regionu, upotrebe ciriličkog i latiničnog pisma, rodno osetljivog jezika.

Ono što je zajedničko za obe ličnosti jeste neizmerni doprinos nauci u strpljivom radu, a ona brine da se upravo to ne zaboravi.

Godišnjice. U domenu ravnopravnosti polova Savić brine o sećanju na žene koje su doprinele njihovom boljem statusu danas, tekstrom *Jelica Rajačić Čapaković: hrabra žena koja je stvarala i predala stećeno drugima* (18. 4. 2019), povodom obeležavanja njene smrti (1952–2008), kao najistaknutije feminističke političarke novijeg vremena u Srbiji. Autorka (pod)seća javnost na njen angažman kao prve pokrajinske sekretarke za rodnu ravnopravnost.

Savić u tekstu *Ne očekujte da rađamo, za naciju, za količinu* (8. 3. 2019) nabraja prava za koja su se žene izborile tokom 20. veka: pravo glasa, pravo na imovinu, pravo na rad, vidljivost u društvu koje grade zajedno sa muškarcima i pravo na planiranje porodice.

Trogodišnjica smrti Ide Sabo, do skora najstarije učesnice antifašističke borbe u Vojvodini, bila je povod za tekst *Samo Ida Sabo* (6. 7. 1915–24. 11. 2016) – (24. 11. 2019). Savić, u koautorstvu sa Uglešom Belićem ukratko prikazuje njenu biografiju sa naglaskom na najvažnije detalje angažovanja u Drugom svetskom ratu, jer taj deo ženske istorije kod sadašnje publike počinje da bledi.

U članku *Sto godina od ubistva Roze Luksemburg*, objavljenom 15. januara 2019, podseća na lik i delo danas nedovoljno kod nas afirmisane revolucionarke, naučnice, feministkinje, političarke sa fokusom na temama koje su danas aktuelne. U tekstu se citiraju reči Roze Luksemburg koje odražavaju još uvek aktuelne ideale o slobodi, jednakosti, demokratiji: „Sloboda samo za pristalice vlastodržaca, samo za članove jedne partije – ma kako brojni bili – nije sloboda. Sloboda je uvek sloboda drugaćijeg mišljenja“. Autorke ukazuju na veoma oskudnu literaturu o Rozi Luksemburg dostupnu na srpskom jeziku i najavljuju aktivnosti organizacije „Ženske studije i istraživanja“ kojima bi se očuvalo sećanje na jednu od najznamenitijih žena 20. veka.

U tekstu *Profesori, protesti, pitanja (PPP)* – (16. 6. 2019), nastalog tokom studentskih protesta 2019. godine, Savić poziva akademsku zajednicu i podseća na vreme kada su protivnici vlasti u Srbiji izloženi nasilju, a društvene, posebno medijske, slobode nestaju.

Smatrate li svoj aktivistički angažman delom profesionalne obaveze?

Mi obrazujemo i vaspitavamo studentkinje i studente kad smo za katedrom na predavanjima, ali i u svakoj drugoj situaciji, i svakim svojim ponašanjem. Nastavnici su dužni da budu uz svoje studente (u dobru i u zlu). Tako je uvek bilo, setimo se grupe nastavnika tokom studentskih protesta krajem 20. veka 1996/1997. u Novom Sadu. Tada nas je bila čitava grupa nastavnika uz studente koji su izražavali svoje stavove.

Ne mogu predavati predmet Kritička analiza diskursa ako ne ukažem primerom kako se to može činiti. Jedna od važnih komponenti nauke o jeziku jeste kritičko promišljanje jezika u upotrebi.

Zaključujemo da se u elektronskom izdanju *Autonomije* Savić uglavnom javlja temama kojima podseća, svedoči ili motiviše na aktivnost.

Danas

Ukupno je u dnevnim novinama *Danas* objavila pet tekstova, a odnose se takođe na srodne teme, rodnu ravnopravnost i upotrebu jezika, ali su tekstovi često polemičke prirode.

U *Odgovoru* na tekst *Direktorkin poziv na sabornost*, Živka Grozdačića (01. 7. 2016) Svenka Savić se solidariše sa mladom direktorkom Muzeja savremene umetnosti u Novom Sadu i pokazuje koliko je mizogin tekst njenog saradnika objavljen u istom mediju. Biti solidaran jeste jedno od prvih pravila feminističkog rada.

Nauka o jeziku. Tekstom *Patriotizam na latinici* (26. 11. 2018) profesorka se uključuje u polemiku o službenoj upotrebi jezika koju je u medijima vodio Ranko Bugarski sa različitim jezikoslovcima, protivnicima teorijskog pristupa o zajedničkom jeziku (Bugarski 2016). Svenka Savić podržava teorijski pristup Ranka Bugarskog i obrazlaže osnovne crte teorijskih pristupa u vezi sa problematikom standardizacije (zajedničkog) jezika i pisma. Posebno obrazlaže (treći) pristup koji u fokus stavlja namenu građanina ili građanke da svojim pismom dosegne željeni cilj upotrebe i vodi računa o kontekstu. Kao primer navodi upotrebu pisma uzrasne grupe mlađih. Premda je donet Zakon o jeziku i pismima u kojem je cirilični data prednost kao službenom pismu, na nove mere mlađi, kao nosioci promene u jeziku, odgovaraju tako što u službenoj upotrebi koriste cirilično pismo, a u javnoj upotrebi latinicu koja im je nadohvat ruke.

Tekst *Još o Brnabićki, kog roda je prezime?* (4. 9. 2019) uključuje se u polemiku koju u medijima započinju srbistkinje u vezi sa problematikom pisanja prezimena žena, predstavljenih u medijima (najpre u *Večernjim*

novostima, potom u *Politici*, pa u listu *Danas*).

Rodno osetljiv srpski jezik u službenoj upotrebi istražujete i branite gotovo više od tri decenije.

Temom rodno osetljiv jezik bi trebalo da se bavi čitav tim istraživačica i istraživača u kontinuitetu kao legitimnom temom u okviru standardizacije srpskog jezika, jer se inventar te problematike stalno širi u zavisnosti od drugih događaja u društvu, a pre svega sa demokratizacijom komunikacije u celini, verbalne i neverbalne, prema raznim grupama u društvu: mladi, stari, žene ... Tako je to u svetu! A ne da jedna osoba aktivistički skače u oči svaki put nanovo, i to iz alternativnog istraživačkog okruženja kakvo je Udruženje „Ženske studije i istraživanja“ u kojem istrajavam na ovoj temi od 1997. godine. Do sada sam formirala kadar za istraživanje koji objavljuje svoje tekstove. Nedavno smo objavile *Vodič za upotrebu rodno osetljivog jezika u javnoj upravi* (Savić, Stevanović 2019), namenjen lokalnim samoupravama, a *Priručnik za rodno osetljiv jezik* je pripremila grupa mlađih istraživačica u Beogradu koja veruje u ideju o odnosu jezika i društva kao međusobno dinamičnom odnosu, lako promenljivom i fleksibilnom. Sada nas već ima više, sada smo i borbenije u nastojanju da stvar promenimo odozdo, a ne nekim dekretom nekog ministarstva...

Možda bi trebalo da objasnim zašto se toliko puta na tu temu javljam u medijima. Zato što se u okviru redovne nastave na odsečima za srpski jezik u Srbiji nigde ne izučava ova tema. Ostaje onda da preko javnih glasila pošaljem mišljenje u javnost kako bi ga mogli čuti upravo oni, a to su nastavnici koji predaju maternji jezik u školama i na fakultetima. Istovremeno se onda i šira javnost pita o čemu se tu radi i počinje da priziva sopstvenu jezičku intuiciju da im pomogne oko konfrontiranja za i protiv.

Svenka Savić smatra da se konstrukcije gramatičara o jeziku moraju menjati shodno novonastalim kulturološkim i socijalnim uslovima u jezičkoj zajednici, jer za nju jezik prati promene u društvu, ali jezik i prethodi promenama. To je naročito naglasila u polemici nakon objavljivanja *Priručnika za upotrebu rodno osetljivog jezika* Hristine Cvetičanin Knežević i Jelene Latalović (2019), namenjenog pre svega poslanicima i administraciji Vlade Srbije. U recenziji Savić konstatuje da je *Priručnik* „[...] početni korak za konkretnu upotrebu u institucijama sistema. Osmišljen u inter-

disciplinarnom polju ljudskih prava i jezika on nudi dobru osnovu za prikupljanje novih iskustava u sproveđenju ove interdisciplinarne platforme” (Savić 2019: 131–134). Vidimo da Savić koristi gotovo svaku priliku da podseti, pouči, insistira na promeni jezika u pravcu manje diskriminacije prema određenim grupa, u ovom slučaju žena, ali i da izrazi solidarnost sa njima, pogotovu ako su na samom početku svoje profesionalne karijere.

Blic

Ukupno je 14 kolumni objavila u dnevnom listu *Blic*, u rubrici *Iz ugla ženske vlade* (2006–2017).¹⁰ Reč je o kraćim tekstovima u kojima saopštava svoja zapažanja u vezi sa nekim aktuelnim pitanjima vidljivosti žena u društvu. Među njima su i tri teksta istog naslova *Sretan Božić* (24. 12. 2006; 26. 12. 2010; 28. 12. 2017) u vezi sa položajem žene u hrišćanskoj veri, koje uz božićne poruke čitaocima, Savić piše u svojstvu komunistarke ženske vlade za religiju. I ovde, kao i u listu *Danas*, u tekstu *Zašto rodno osetljiv jezik* (3. 7. 2007) izlaže osnovni koncept ovog pristupa upotrebi jezika. Istiće da je potrebna celovita promena srpskog jezika tako da on odrazi društvenu stvarnost, a to je prisustvo žena u različitim profesijama i na različitim pozicijama društvene moći. Zato ponavlja više puta javno izrečeni predlog – da se profesije i titule žena dosledno pišu u ženskom rodu svuda gde je to moguće, jer je to u skladu sa osnovnim pravilima o kongruenciji subjekta i predikata u rečenici srpskog jezika.

U tekstu *Siromaštvo je ženskog roda* (28. 10. 2007) objašnjava da se danas o siromaštvu ne može govoriti samo globalno, već se moraju posmatrati određene društvene grupe koje su ugrožene. To su, između ostalog, žene, jer statistički podaci pokazuju da je ekomska moć u rukama muškaraca. Siromaštvo je stoga rodna kategorija.

Neosetljiva statistika (16. 8. 2009) tematizuje nepostojanje rodno osetljive statistike, zvaničnih podataka koji ne mogu da potvrde diskriminaciju određenih grupa, niti se na osnovu njih može sačiniti strategija za poboljšanje položaja žena, posebno najugroženijih kategorija, kao što su Romkinje i invalidkinje.

¹⁰ Ženska vlada je nevladina organizacija nastala 2007. godine. Zajednička aktivnost Evropskog pokreta u Srbiji, dnevног lista *Blic* i OEBS-a u realizaciji Projekta „Ženska Vlada“ dala je rezultat koji je vrlo pozitivno ocenjen od šire javnosti, o čemu je govorio i broj glasača, veliki broj komentara, međunarodnih i domaćih institucija kao i zainteresovanost medija da isprate događaje u vezi sa radom „Ženske Vlade“. Na svojim prvim sastancima „Ženska Vlada“ je definisala svoju misiju kao „promociju ženskih ekspertske potencijala u Srbiji“. Među prvим ciljevima „Ženske Vlade“ jesu: Razvoj Baze podataka za 1500 žena eksperata iz Srbije i Izrada i otvaranje veb-stranice „Ženske Vlade“. U tom smislu predlaže se i projekat Razvoj Baze podataka za 1500 žena eksperata iz Srbije.

Feminističko izdavaštvo (13. 9. 2009) skreće pažnju na nepostojanje izdavačke kuće u Srbiji koja bi se sistematski bavila produkcijom knjiga, novina, internet-prezentacija, fokusiranih na pitanje roda i pola, sa namerom da se dekonstruiše postojeći okvir u kojem je neravnopravnost osnovna poluga u funkcionisanju društva.

Datumi. „Osmi mart” je posvećen društvenom zaboravu, zapostavljanju praznika Međunarodnog dana žena u Srbiji. Mladima je danas ovaj praznik poznat i kao recidiv socijalističkog doba, jer nema dovoljno manifestacija kojima bi se podsetili na dan kada su se žene izborile za svoja osnovna prava.

Tekstom *Jezik i politika* (22. 8. 2010) Svenka Savić se zalaže za kreiranje strategije jezičkog razvoja u Srbiji za XXI vek. Postoji Zakon o službenoj upotrebi jezika i Pravopis srpskog jezika, ali ne i dokument kojim bi se planirao razvoj standardnog srpskog jezika za sledeću deceniju. Ne postoji, takođe, ni telo koje bi problematizovalo jezičku viziju u državi za sve zajednice, usmeravalo viziju razvoja svih jezika u državi, zajedno sa praksom politički korektnoggovora.

Akademска dijaspora podseća na darovite žene, poreklom iz Srbije, na prestižnim univerzitetima, institutima i drugim akademskim ustanovama u svetu. Ne postoji dovoljno egzaktnih podataka o broju tih žena, njihovim priznanjima, niti o njihovoj spremnosti za povratak ili saradnju, neophodnu u procesu pridruženja Evropskoj uniji.

Žene u sportu. U tekstu *Tekvondistkinja* osvrće se na nepovoljan položaj žena u sportu u Srbiji, jer su one manje plaćene, rade u lošijim uslovima od sportista i manje su medijski vidljive. Milica Mandić je parigma ovakve situacije: pripremala se samostalno u nedovoljno afirmisanoj disciplini, ali je i pored toga osvojila zlatnu olimpijsku medalju.

Graditeljice mira jeste kratak prikaz istoimene knjige Alena Krstića, objavljene u Sarajevu (2012). Knjiga govori o 15 žena u svetu koje su dobile priznanje Nobelove nagrade za mir, a takođe podseća da ne postoji dovoljno literature o ženama u Srbiji koje su se borile za mir, niti su mirovne studije afirmisane kao posebna akademска disciplina kod nas.

Dajemo jedan od objavljenih tekstova kao primer kako Svenka Savić piše za medije.

BAKLJA JE SAD U RUKAMA ŽENA U SRBIJI

Poznata je činjenica da imamo nagrade za ostvarenja u književnosti, slikarstvu, pozorišnoj ili filmskoj umetnosti i da su ih u proteklih pedeset i više godina dobijale i žene, doduše uvek u manjem broju od

muškaraca. Nemamo, međutim, nagradu u državi za jednu posebnu delatnost do koje nam je svima stalo – doprinos ravnopravnosti polova. (Sem u Pokrajini poslednjih nekoliko godina.)

Ali nagrada za ravnopravnost polova postoji već nekoliko godina, Danska ju je osmisnila, i dala ime – Baklja! Danska ambasadorka je pre dve nedelje uručila zvanično takvu nagradu našim ovogodišnjim dobitnicima: Gordani Čomić, Sonji Licht, Tanji Miščević, Marijani Pajvančić, B92, .. za izuzetan doprinos u javnom delovanju na promociji jednakosti i ravnopravnosti u celini i posebno žena. Za sve nas koje smo u toj oblasti, ovo je veliko priznanje.

Nagrada ima oblik baklje – da svetli i da se dalje prenosi (baklja je „palica čiji je vrh natopljen smolom i zapaljen”), te bukti i osvetljavanja put onima koji hodaju, ali i onima koji slede... Baklja je danas u našim rukama i pazimo da nam se ne ugasi, da se smola ne otopi i da palicu ne slome oni koji je nose. A onda, sledeće godine, baklju će preuzeti neki drugi dobitnici, neke druge žene u nekom drugom prostoru. Tako je baklja u isto vreme i simbol vatre i dinamičnog kretanja od jednih ka drugima do večnog plamena.

Nagrada ima veliki mobilizacioni potencijal, nosioci baklje mogu organizovati bakljadu – „svečanu večernju povorku u kojoj se nose zapaljene baklje” i tako simbolički obeležiti ideju ravnopravnosti i jednakosti. Možda bi bakljada za ravnopravnost polova bila bolji oblik mobilizacije od trenutnih protesta protiv iste takve ravnopravnosti – protest u kojem ljudi stradaju ili su pretučeni.

Čestitke nagrađenima! Baklja je u našim rukama i mi znamo šta sa njom valja činiti.

Dnevnik

I u ovom dnevnom listu objavljeni su tekstovi iz onih disciplina u nauci i umetnosti kojima se Svenka Savić interdisciplinarno bavi. Tekstovi objavljeni u *Dnevniku* uglavnom su prikazi knjiga, od toga su dve iz oblasti romologije (ukupno četiri). Sa ovim dnevnim listom istraživačica sarađuje od 1968. godine, uglavnom piše tekstove iz domena igre i baleta¹¹.

Romologija. Uvod u romološke studije prikaz je naučne monografije Dragoljuba Đorđevića *Na konju s laptopom u bisagama* (15. 10. 2010).

Drugi je prikaz zbirke *Sutra ću na put* (4. 6. 2010) u kojoj se nalaze gotovo sve pesme Trifuna Dimića. U tekstu se podseća na njegov doprinos

¹¹ Tekstove sa ovom tematikom videti u poglavljju Vere Obradović Ljubinković u ovoj knjizi.

sakupljanju i prevodu romske usmene baštine i ukazuje na to nedovoljno afirmisano poetsko stvaralaštvo.

Ono što se na kraju nameće kao zaključak u vezi sa autorskim tekstovima Svenke Savić u dnevnoj štampi jeste sledeće:

1. U naučnim krugovima pisanje u dnevnoj štampi ne smatra se naučnim delom, bez obzira na to koliko bila teorijski zasnovana argumentacija autora.

2. Namera je Savić da ono što jesu već objavljeni naučni podaci u različitim domaćim i stranim časopisima i knjigama treba da postane delatno u praksi kao osnovna informacija koja budi sumnju u postojeće stanje u jeziku ili kao želja da se lično učestvuje u promeni postojećeg stanja.

Autorske emisije na radiju

Reč nedelje na Radiju 021: 1998–2004¹²

Tokom šest godina Svenka Savić izgovara *Reč nedelje* slušaocima lokalnog Radija 021 u Novom Sadu, koju osmišljava i uređuje zajedno sa redakcijom (Jovanka Zlatković). Celokupan izbor 280 pojmove (videti u Dodatku, Prilog 1), sačinjen je na osnovu kriterijuma aktuelnosti, bilo da su u pitanju: nove reči koje tek ulaze u upotrebu (*akcijo*), reči koje polako postaju poznate kroz upotrebu (npr. *endžioizacija*), nove koje neće opстатi (*Srbogorac*), već 'uhodane' reči kao povod da se savremeni kontekst upotrebe usvojenih termina u srpskom jeziku nanovo problematizuje (*patrijarhat*).

Kako izgledaju kratki tekstovi¹³ u ovoj kolumni vidi se iz sledećeg primera:

AKCIO

Uglavnom me pitaju ljudi kako nastaju nove reči. Ponavljam jedan te isti odgovor: prave ih pojedinci, organizacije, zakonodavci, ponekad stručnjaci za jezik i grupe ljudi.

¹² Radio 021 započeo je sa programskim emitovanjem 1997. godine kao jedini novosadski elektronski medij koji nije pod kontrolom vladajuće stranke u Srbiji i postao jedna od najslušanijih radio-stanica u Novom Sadu. Od osnivanja Grad Novi Sad je bio manjinski vlasnik, da bi od 2005. vlasništvo u celosti preuzeли zaposleni.

¹³ U pitanju je tekst dužine do jedne autorske stranice pripremljen za čitanje u etru u trajanju do 3 minuta.

Evo jednog primera. U Novom Sadu je nedavno osvanulo obaveštenje za prodaju robe, najpre na pijacama, a onda u prodavnicama sa oznakom akcije, akciona prodaja. U jednoj prodavnici štampanim velikim slovima ovaj naziv privlači pažnju na prodaju čarapa fabrike Udarnik (iz Zrenjanina) – nudi čarape po, kako kaže prodavačica, ‘sniženim cenama’ ili ‘fabričkoj ceni’. Dobar običaj iz prethodnog, socijalističkog perioda, da se roba prodaje jeftinije iz različitih razloga, sada ostaje, ali je zamenjen jezički izraz kojim se to pokazuje. Fabrika Udarnik ima naziv iz prethodnog, socijalističkog vremena, kada je biti udarnik bilo društveno nagradjivano pohvalom ili nečim drugim.

Danas imati naziv fabrike čarapa Udarnik nije naročito poslovno obećavajuće, kao što bi bilo, na primer, Stil, ili Feshen, ili nešto slično. Ova fabrika po nižim cenama nudi robu i ako bi bio naziv ‘fabričko sniženje’, značilo bi da sa robom nešto nije u redu, a ‘rasprodaja’, takođe ne znači dobru reputaciju, jer se rasprodaju fabrike, kao i čarape, pa bi poruka bila ‘mi smo usli i proces privatizacije i nestajemo’.

Fabrika je (ne znamo tačno da li pojedinac u njoj, ili neki organ, odnosno grupa) odredila novi termin za rasprodaju – akciona prodaja, koji ništa ne znači kupcima. Znači cena iz koje čitaju da je roba jeftina.

Kako je odabran ovaz izraz? U Nemačkoj i Mađarskoj sam videla u izlozima naziv akcije, za povremenu prodaju robe po sniženim cennama. Možda je ovo početak jezičkog uniformisanja prema Evropi? Baš lep početak! Budući da u Zrenjaninu žive Mađari, pretpostavljam, da je pod uticajem naziva (u Mađarskoj) prenet i kod nas, a da za to u jeziku ne postoje uslovi. Akcija ništa ne znači, a akciona prodaja bi značilo da se sprema neka organizovana i brza intervencija (kao što je u izrazu akcioni filmovi). Možda znači za ljudе koji organizuju rasprodaju da na brz i efikasan način povrate novac uložen u proizvod.

U ovom slučaju stručnjake za jezik niko nije pitao za savet, fabrika je odlučila da joj naziv odgovara (možda da prikrije neke druge stvari koje se u fabrici događaju). Vidimo, po ko zna koji put, kako je jezička igra uslovljena nekim drugim pravilima u društvu koja neko drugi izvan jezika kreira.

Novi Sad, 4. 1. 2003.

Savić odabranu reč kontekstualizira u nekoliko krugova, u ovom slučaju u krugu jednog istog jezičkog izraza u odnosu na politički i društveni kontekst, da bi objasnila kako dolazi do promene u jeziku. Smešta reč u svakodnevnicu života (pijacu, ulicu, tj. izlog neke radnje) i zatim teorijski

uobličava, negde i uz dobru dozu humora.

Objašnjenje pojedinih reči Savić delimično zasniva na enciklopedijskim definicijama, kako bi povezala ono što je već prihvaćeno kao značenje, zabeleženo u vanvremenskim knjigama, kakve su enciklopedije. Uvek nastoji da reč društveno kontekstuiru (Temermman 2000: 42–44), kako bi skrenula pažnja na njeno značenje u datom trenutku i okruženju. *Reč* je najčešće povod za kratak komentar društvenih zbivanja, koja su istovremeno predmet interesovanja publike. Ono što je osobina svih tekstova jeste rodna perspektiva u onim rečima i frazama u kojima je to bilo moguće dovesti u vezu.

Radio 021 i Vi. Šta je za vas značila ta saradnja u to „revolucionarno“ vreme s kraja 20. i početka 21. veka u Novom Sadu, vreme smene dvaju režima, rastakanja zajedničke države i mnogo toga?

Meni je bilo dragoo da sam i na taj način učestvovala u promenama, pored drugih stvari koje sam radila ili inicirala istovremeno. Bilo je to vreme puno nade i vere da će novo doći. Posebno mi je bilo dragoo što je tada na Radio 021 bila okupljena mlada studentska ekipa u delu koji je nazvan Multiradio (Marina Ileš, Marija Aleksandrović, Smiljana Milinkov, Dejan Pralica, da nabrojim samo neka imena). A onda se ispostavilo da je Radio 021 privatizovan, mene niko nije obavestio! Ja sam taj volonterski posao radila iz elana i zadovoljstva, a ne za neke privatnike koji onda od toga imaju koristi, pre svega materijalne. A to su bili upravo moji najbliži saradnici za tu emisiju. Onda sam prepustila tu aktivnost drugima.

Radio Marija

U sledećem periodu Svenka Savić osmišljava i vodi (jedanput nedeljno) *Međuverski dijalog*, na novoosnovanom elektronskom mediju Radio Marija (od 3. 3. 2004. do 15. 5. 2007). Ukupni podaci o sadržaju emisija u toku jedne, 2004. godine, dati su u Tabeli 2.¹⁴ Slušaoci su u ovom periodu imali prilike da čuju 130 originalnih emisija (u trajanju od 30 minuta) i 35 repriziranih (ukupno 165). Cilj emisije bio je da pokaže različite načine na koje se u svakodnevnom životu ostvaruje međuversko približavanje i razumevanje.

Gosti i gošće u studiju pred slušaocima svedoče prakse različitih verskih zajednica iz različitih delova zemlje, uz teorijske osnove ekumenskih

¹⁴ *Radio Marija* je međunarodni radio osnovan pod pokroviteljstvom rimokatoličke crkve 1987. u Milanu. Emitovanje programa u Srbiji počinje 2003. godine u Novom Sadu.

i mirovnih ideja, kroz istorijsku perspektivu i u sadašnjem trenutku, kako bi se dokumentovao inventar različitih uglova gledanja na pitanje dijaloga među vernicima i velikodostojnicima različitih zajednica.

Emisija stoga ima edukativnu i informativnu ulogu.

Video-zapisi o Svenki Savić

Jedna od važnih akcija Savić, kao koordinatorke ŽSI, bila je beleženje akcija i rezultata u formi video-materijala (ukupno 15, videti u Tabeli 6), za dostignuća u oblastima koje se mogu okarakterisati kao inovativne ili alternativne načinu obraćanja akademskoj zajednici na Univerzitetu u Novom Sadu. Na taj način je podsticala i promovisala svoju inicijativu da Ženske studije i istraživanja, čija je koordinatorka, zajedno sa Univerzitetom u Novom Sadu ostvare saradnju u organizovanju Škole romologije, kao obliku stručnog usavršavanja na UNS.

Saradnja sa Univerzitetom u Novom Sadu je potrajala kada je u pitanju realizacija Škole romologije. Kako objašnjavate taj (ne)uspeh u saradnji u finalizaciji osnovne ideje da program preraste u akademski?

Za taj oblik rada finansijska sredstva smo dobijali u ŽSI od Fonda za otvoreno društvo, Rekonstrukcije Ženski fond ili iz sredstava same nevladine organizacije ŽSI, uz obećanje donatorima da ćemo izgraditi akademsku elitu koja će preuzeti obavezu za sopstvenu zajednicu, pa i za nastavu romologije na Filozofskom fakultetu UNS. Celu akciju sam vodila s ciljem da se u kurikulum na Filozofskom fakultetu uvede kurs (izborni ili obavezni). Za to sam imala veliku motivaciju i veliku podršku samih studentkinja i studenata. U početku smo dobine podršku Fakulteta (dok je Odsekom za medijske studije koordinirala Vera Vasić) i među izborne predmete je stavljen i Uvod u romologiju (pisala sam Plan i program). Mada on i danas postoji u ponudi, ovaj izborni kurs se ne nudi studentima već godinama iz mnogih (po meni nevažnih) razloga. Moje je uverenje da se radi o jasnoj diskriminaciji jedne populacije studenata kod nas. U tom smjeru se slažem sa Rajkom Đurićem da je rasizam prema Romima postao norma kod nas (mada je u međuvremenu na Filozofskom fakultetu formiran Institut za kineski jezik i kulturu i neke druge evropske jezike, a romski jezik jeste jedan od evropskih, ali izostaje). Uradila sam ogroman posao da se mlade Romkinje upišu na fakultete, pratila sam njihov studentski rast i veselila se sa njima kada su završile (Savić 2018). Zatim sam ih

okupila u mentorskom radu i njih učila šta znači biti mentorka, do danas sa njima sarađujem na različite načine.

Naša saradnja u Ženskim studijama prestala je u suorganizovanju Škole romologije na UNS 2016, kada nije bilo više moguće naći finansijsku podršku za nesmetan rad predavačica. Nisam im više potrebna, sada diplomirane Romkinje mogu sa mnogo autoriteta da govore o pojedinim pitanjima romske zajednice kod nas danas.

Hoćete da kažete da zalaganja nisu ostvarena i do danas Škola romologije ne postoji na UNS?

Nije bio uzalud taj dugotrajni, istovremeno i dugoročni rad na afirmaciji važnosti istraživanja romske zajednice kao one za koju se na Univerzitetu obrazuju visokoškolski kadrovi (videti detaljnije u: Savić 2016; Savić, Mitro 2006, Savić, Grbić 2008). Do danas su preko 300 romskih studentkinja i studenata ostvarili visokoškolske diplome master ili magistarski ili doktorski stepen. Neki su uključeni u strukturama institucija, ali nedovoljno, ali je većina našla smisao rada u inostranstvu, kao i većina drugih visokoškolski obrazovanih kadrova iz Srbije. Zato je važan dokument jedan video-zapis u kojem je glas Romkinja koje su do bile visokoškolske diplome na nekom od fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, a, da podsetim, jedan od Ženskih rokovnika (iz 2017) posvećen je upravo tim obrazovanim Romkinjama. Inicijativa je bilo na više načina i u više različitim medija, kako bi se promenio stereotip o Romkinjama kao onima kojima obrazovanje nije važno. Ali je činjenica da ovaj naš veliki posao i doprinos nije dovoljno iskorišćen u državi, jer je većina njih otišla u inostranstvo.

Intervjui u štampanim medijima

Medijsku reprezentaciju analiziram na osnovu sadržaja naslova i delova teksta u kojima se pominje Svenka Savić ili se citiraju njene izjave u štampanim medijima Srbije i Crne Gore od 1976. do 2015. godine. Ukupno je 109 tekstova koji odgovaraju ovom kriterijumu.

Među njima su i 34 intervjua (Tabela 3), žanra koji ostavlja najviše slobode sagovorniku tj. sagovornici da iskaže svoje mišljenje u vezi sa odabranom temom za koju novinar/ka procenjuje da može interesovati publiku. Nešto je više intervjua (18) u nedeljnicima u odnosu na dnevne novine (16), a izuzev pojedinih stručnih časopisa (*Prosvetni pregled*), većina se odnosi na masovne medije i namenjena je široj čitalačkoj publici. U

medijima sa teritorije Vojvodine objavljeno ih je 13, od toga pet u glasilima nacionalnih zajednica (tri su na mađarskom jeziku, jedan na slovačkom i jedan na hrvatskom jeziku), 16 u medijima sa sedištem u užoj Srbiji, a preostalih četiri u dnevnim i nedeljnim novinama Crne Gore. To znači da je njen doprinos bio zapažen u čitavoj regiji i izvan državnih granica, ne samo u lokalnoj sredini.

Teme intervjua prate određene etape u akademskoj karijeri Svenke Savić i usmerene su na najaktuelnije oblasti istraživačkog rada u određenom razdoblju. Prva dva iz 1976. i 1977. godine obuhvataju tekstove koji se odnose na tematiku doktorske teze, istraživanje razvoja govora dece. Nakon izbora u zvanje redovne profesorke (1996), njen interesovanje se usmerava na psiholingvistička i druga istraživanja jezika u Jugoslaviji i analizu diskursa, predmet koji Savić uvodi i počinje da predaje na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu (Savić 1993).

Ali nauka o jeziku je samo jedno polje njenog delovanja. Na baletsku kritiku profesorka skreće pažnju knjigom *Balet* (Savić 1995) za koju je dobila nagradu „Laza Kostić“ na Sajmu knjiga (1996), što je i povod oglašavanju u javnosti, uporedno sa proučavanjem razgovornog jezika i diskursa (*I balerina i lingvista, Bazar*, januar 1997; *Mi oblikujemo svet, Nezavisni*, 11. 5. 2000).

Od 2001, kao što se može videti iz tekstova *Jezička diskriminacija* (*Monitor*, 12–23. 3. 2001) i *Televizija je muškog roda* (*TV Magazin* 22–28. 10. 2001), a nakon osnivanja Udruženja „Ženske studije i istraživanja“ (1997) intenzivnije se piše o temi roda i jezika, ulogama i vrednovanju žena i njihovih doprinosa u Srbiji danas, načinu na koji se žene prikazuju u medijima i kako se o njima piše. Nekoliko je tekstova (2003–2005) u vezi sa problematikom feminističke teologije i religije. U njima se Savić zalaže za jednak prava žena i muškaraca u okviru trenutne verske prakse hrišćanskih crkava na ovim prostorima. Lingvističke teme, upotreba jezika, analiza diskursa i jezička politika ostaju aktuelne teme tokom čitavog perioda.

U Tabeli 4 prikazani su podaci koji se odnose na ostale tekstove u vezi sa Svenkom Savić u masovnim medijima (1961–2010), razvrstani na osnovu: datuma objavljanja, naziva medija i sadržaja naslova, zajedno sa informacijom o autorstvu, fotografiji i njenim izjavama unutar teksta.

Analiza pokazuje da je Svenka Savić tema 75 tekstova (od toga 72 na srpskom jeziku), a u odnosu na žanr, među njima je najviše novinskih izveštaja (28), prikaza knjiga i naučnih radova (22). Izveštaji se odnose, pre svega, na doprinos: stručnim i naučnim skupovima (8), tribinama (7), programima edukacije (3) i drugim oblicima javnog angažmana. Oni svedoče o napretku u akademskoj karijeri (izborima u zvanja, dodeli nagrada),

prenose stav profesorke u vezi sa različitim naučnim pitanjima od javnog interesa, poput upotrebe jezika, psiholingvističkih istraživanja, rodne ravнопravnosti i dr. Najveći broj potkrepljen je rečima profesorke, u obliku citata ili parafraze. Manje zastupljeni žanrovi u kojima se profesorka Savić pominje jesu: vesti (8), reportaže (6) i tematski članci (4), prošireni izveštaji (1), baletska kritika (1), polemika (1), kratka biografija (1).

Sadržaj i tema naslova hronološki prikazuju medijski publicitet koji je pratio objavlјivanje novih knjiga profesorke, od psiholingvistike i baleta s početka karijere, do analize diskursa, životnih priča žena, rodnih studija, feminističke teologije i romologije.

Druga oblast javnog delovanja zapažena u medijima jesu edukativni programi: osnivanje i vođenje Ženskih studija u Novom Sadu, Škole romologije, istraživanje rodno osjetljivog jezika u medijima. Dok se u tekstovima novinskih kritika i prikaza ogleda pozitivan medijski stav u odnosu na rezultate njenog naučnog i istraživačkog rada, kroz izveštaje, reportaže i polemike, u skladu sa načelima medijskog pluralizma koji se nakon 2000. godine razvija, često se sučeljavaju mišljenja profesorke i drugih aktera iz sveta nauke, politike, kulture.

Rezultate sumiram nekolikim konstatacijama o Svenki Savić u štampanim, govorenim, elektronskim medijima da pokažem da je imala viziju medijskog predstavljanja upravo zato što njene inovacije u nauci nisu ulazile u glavni tok novina u pojedinim planovima i programima.

1. Prisutna je u štampanim medijima: 1) autorskim tekstovima i 2) onima koji o njoj pišu u periodu od skoro 6 decenija.

2. Autorski tekstovi (ukupno 37) različitih su žanrova: polemike, članci, kolumnе, prikazi knjiga.

3. Oni koji odlučuju o prisustvu fotografija uz tekst nisu bili blagonakloni: uz tekstove je samo 26 fotografija u funkciji ubedilačkog sredstva (Pankov 2019: 142–176) koje doprinose boljem memorisanju sadržaja teksta uz koji se nalaze. Podatak o relativno skromnom broju fotografija samo potvrđuje već poznate rezultate istraživanja po kojima je uz tekstove žena, stampano manje fotografija od fotografija muškaraca u istom žanrovskom tipu (Isanović 2007: 76).

4. Autorskim tekstovima izgovorenim *na radiju* Savić ostvaruje vezu sa slušaocima preko glasa, ali ne i vizuelnog znaka. Ukupno ih je emitovano 445, što znači da je bila više medijski prisutna glasom nego tekstrom.

5. Prisutna je i slikom i govorom u emisijama TV Vojvodine (32 evidentirana priloga, videti u Tabeli 5), najčešće izjavama ili razgovorom u studiju (nažalost, podaci su samo fragmentarni i orijentacioni, pa bi bu-

duća istraživanja trebalo da popune ovu prazninu u inventaru podataka o prisutnosti u tom mediju na raznim TV stanicama u Srbiji).

6. Angažovanje Savić u različitim interdisciplinama je od 2009. do 2020. godine zabeleženo na 15 filmova koji bacaju dodatno svetlo na njen rad u podizanju naučnog kadra u okviru onih disciplina koje izostaju u postojećim kurikulumima na svim nivoima studija. Ova zalaganja su ostvarena kao vannastavne aktivnosti u okviru Ženskih studija, Škole romologije, nešto kasnije, u saradnji sa Univerzitetom u Novom Sadu. Ovde se afirmaše mentorski rad sa studentkinjama, a pre svega sa onima iz nacionalnih zajednica koji imaju manju moć u društvu, kao što su Romkinje ili studentkinje sa invaliditetom. Podaci svedoče o kontinuiranom staranju mentorke da javnosti saopšti dostignuća Romkinja na Univerzitetu u Novom Sadu i tako, preko ovog tipa medija, zalaže se za dalju institucionalizaciju Romlogije, koju, nažalost, ni na jednom od postojećih fakulteta u državi ne proučavaju pod ovim nazivom. Savić je imala viziju izgradnje mlade romske elite (Savić 2016; Pankov 2018: 139–144) i tom je cilju bila odana decenijama, imajući u vidu važnost medijske prezentacije za uspeh inicijative. Sa tom namerom, medijski su promovisani tekstovi i knjige iz romlogije različitih žanrova, priređene u koautorstvu sa mlađim saradnicama. U mnogim svojim inicijativama Savić je ispred vremena u kojem inovacije plasira, pokreće i brani u medijima.

7. O Svenki Savić, u štampi, najviše je intervjeta (34), izveštaja (28) i prikaza njenih knjiga i radova (22), uvek u vezi sa onim što su njen profesionalna dostignuća u domenu: nauke o jeziku, igre i plesu. Šira javnost je upoznata sa različitim nastavnim i vannastavnim aktivnostima (naučnoistraživački rad, naučne i stručne tribine, edukativni programi, različite inicijative, itd.), kao i sa stavom u vezi sa pitanjima standardizacije jezika i ravnopravnosti žena u različitim oblastima javnog života.

8. Na osnovu analize teksta naslova utvrdio sam da je medijski stav afirmativan kada je reč o objavljenim knjigama i rezultatima njenog naučnoistraživačkog rada.

Rezultatima naučnoistraživačkog rada (Savić 2004) pokazala je neke od modela stereotipnog predstavljanja žene u medijima i predlog za promenu postojećeg stanja kroz različite medijske kanale – obrazlagala svoje rezultate i uticala na promenu takve prakse.

Zaključna razmatranja

Tok profesionalne karijere Svenke Savić može se pratiti kroz medijsku prezentaciju, bilo da ona sama o tome saopštava bilo da to čine drugi o njenim rezultatima. Po toj osobini ona je naučnica modernog profila, možda preteča današnjim portalima i drugim elektronskim oblicima predstavljanja u javnosti (koje ona danas, zanimljivo, ne koristi). Uloga medija je bila presudna za njenu popularnost u javnosti do danas.

1. Javljanje je uvek u funkciji afirmacije *interdisciplinarnog pristupa* jezičkoj materiji od kasnih 70-ih, kada je taj pristup bio sasvim nov u nauci o jeziku kod nas, do danas kada je jedan od šire prihvaćenih.

2. Za ovakav pristup jeziku odabira teme iz različitih naučnih oblasti, kako bi pokazala da je on delotvoran, i tako: informiše, poučava, kritikuje, ubeduje.

3. Kvantitativni podaci koji su ovde dati pokazuju veliki broj priloga (ukupno 638), pa stoga i mnogo značajnije prisustvo Svenke Savić u odnosu na uobičajenu praksi medijske reprezentacije akademkinja.

4. Predstavljena je češće u popularnijim, elektronskim medijima (radijskim i televizijskim emisijama) nego u štampi, čime je uspevala da usmeri poruke ka većem broju zainteresovanih.

5. Reprezentacija u štampanim medijima najpotpunije je ostvarena u tekstovima intervjuja, koji su pratili čitav tok njene akademske karijere.

6. Autorski tekstovi informisali su i edukovali najširu javnost u vezi sa aktuelnim društvenim temama tako da razvijaju kulturu dijaloga, argumentovane razmene mišljenja i uvažavanja različitosti. Uz ove tekstove najčešće je bila prisutna i fotografija kao ubedivačko sredstvo.

7. Ukupna medijska slika uticala je na to da građani i građanke budu bolje upoznati sa njenim doprinosom u nauci i obrazovanju, kao i na doprinos poboljšanju medijske vidljivosti žene u ovim sferama ljudske delatnosti.

8. Mediji su za Svenku Savić edukativno sredstvo, pored informativnog, kako za naučnu tako i za širu javnost.

Literatura

Bašaragin, Margareta, Savić, Svenka 2020. Gender and Ideology: Women on Postage Stamps in Serbia: 2006–2018. *Teme* (u štampi).

Begović, Bojana 2015. Upotreba rodno osjetljivog jezika i prikaz žena u štampanim medijima u Srbiji. *CM Komunikacija i mediji* 10 (35): 59–79.

- Bugarski, Ranko 2018. *Govorite li zajednički?* Beograd: Biblioteka XX vek.
- Cvetičanin Knežević, Hristina, Lalatović, Jelena 2019. *Priručnik za upotrebu rodno osetljivog jezika*. Beograd: Ženske studije.
- Đurić, Dragan 1996. *Novinarska enciklopedija*. Beograd: BMG.
- Đurić, Dragan 2003. *Novinarski leksikon*. Beograd: YU Marketing press.
- Isanović, Adla 2007. Medijski diskurs kao muški domen: predstavljanje roda u dnevnim novinama u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji. U: Moranjak-Bamburać, N., Jušić, T. i Isanović, Adla (ured.) 2007. *Stereotipizacija: reprezentacija žena u štampnim medijima u jugoistočnoj Evropi*. Sarajevo: Medijacentar. Str. 49–85.
- Jakovljević-Šević, Tijana 2020. What is the gender of a city? Odonyms and spatial genderization: An example of the City of Novi Sad. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 68(1): 113–129.
- Kristić, Alen 2012. *Graditeljice mira*. Sarajevo: TIPO.
- Pankov, Miloš 2019. *Diskurs ratnog izveštavanja*. Novi Sad: Fondacija akademika Bogumila Hrabaka za publikovanje doktorskih disertacija, VANU.
- Pankov, Miloš 2018. Kada će devci biti ravnopravni sa devicama? *Interkulturnalnost*. Novi Sad: Zavod za kulturu Vojvodine 15: 139–144.
- Savić, Svenka 1993. *Diskurs analiza*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Savić, Svenka 1995. *Balet*. Novi Sad: Srpsko narodno pozorište.
- Savić, Svenka 2016. *Kako je muški rod od devica: visokoobrazovana ženska romska elita u Vojvodini*. Novi Sad: Udruženje „Ženske studije i istraživanja“ i Futura publikacije.
- Savić, Svenka 2019. Jezik kao naša prateća senka. U: Cvetičanin Knežević, Hristina; Lalatović, Jelena. *Priručnik za upotrebu rodno osetljivog jezika*. Beograd: Ženske studije. Str. 131–134.
- Savić, Svenka, Stevanović, Marjana 2019. *Vodič za upotrebu rodno osetljivog jezika u javnoj upravi u Srbiji*. Beograd: Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija OEBS-a u Srbiji.
- Stojaković, Gordana, Kresoja, Snežana 2014. *Ženska imena Novog Sada: vodič za ljubitelje alternativnih tura*. Novi Sad: Turistička organizacija Novog Sada.
- Temmerman, Rita 2000. *Towards New Ways of Terminology Description: The sociocognitive approach*. Amsterdam: John Benjamins.

Prilog 1: Spisak obrađenih reči za radio-emisiju *Reč nedelje*¹⁵

1998: intervenisati, defetizam, zakon, verifikatori, psovka, represija, manjina, privilegija, gospodin, deklaracija.

1999: Božić, maternji jezik, falsifikat, racija, Rambuje, izaslanik, patrijarhat, Dan žena, podrška, potpis, most, zid, reka, pakt, plaćenik, raseljena lica, prezime, radio, obnova, igra, skraćenice, miting, uzvici, demonstracije, studenti, pismo, fundamentalizam, građanin, Milica, mrak, energija, hleb, Balkan, milenijum, gospodar.

¹⁵ V. prilog Nataše Belić *Bibliografija radova dr Svenke Savić, profesorke emerite (1963–2020)*, u ovoj knjizi.

2000: Nova godina, transparentan, poslanica, titlovanje, promocija/prezentacija, homoseksualac, opozicija, konferencija, sakaćenje genitalija, kongres, virtualna stvarnost, predajnik, čedomorstvo, solidarnost, Uskrs, Đurđevdan, agresija, Romi, globalizacija, ljubav, nasilje, zakletva, otpor, budućnost, šverc, zračenje, srpski, kampanja, bilbord, slogan, viza, sponzoruša, bela knjiga, sloga, normalizacija, jubilej, revanžizam, konsultacije, neverbalna komunikacija, kvota, autoritet, obećati, komunistar, autonomija, konflikt, veronauka, zloupotreba.

2001: stečaj, seks, domoroci, tranzicija, pristojne žene, sex trafking, inicijativa, duhovnost, legalno, mobilni, ekstremizam, demokratski nacionalizam, pištolj, tender, tuča, zornjak, anarhizam, vožnja, pičvajz, tablo, gelipter, ombudsman, asanacija terena, konslutacija, parada, mafija, ejdžizam, šmeker, separatizam, pranje novca, žene u crnom, terorizam, episkop/biskup, Rusinka, podanik, antisemitizam, euro/evro, otpad/đubre, anglicizmi, jezik invalidnosti, izbeglice.

2002: Romkinja, lustracija, evaluacija, omnibus, čirilica, tribunal, pedigre, Osmi mart, popis, sporazum, restrukturiranje, humor, bilingvizam, harmonija, hostesa, SMS poruke, ekstradicija, identitet, šetnja gradom, zapad, lobiranje, petnica, Musliman, mondijalizacija, islam, Mileva, izolacija, murija, abortus, festival, odmor, kandidat, dijalog, stihija, Labus, fisionomija, dama, fotografija, apstinencija, univerzitet, terorizam, Srpskinja, sedativi, reforma, domaćica, trafking, fudbal, govor ulice, kuvar, ženske studije, lezbejke, endžioizacija, holivudizam.

2003: akcija, totalitarizam, Pahomije, letak, tajkuni, zajednica, Srbogorac, lingvicizam, mandatar, debata, tolerancija, kurikulum, kriza, diskontinuitet, privatnost, patriotizam, nazivi privatnih radnji, nadimci, mak, akreditacija, park, kodeks, balet, štrajk, fašizam, neokonzervativizam, ikona, rajsferšlus, guverner, afera, hirotonija, udžbenik, gerontologija, ekshibicionizam, šamar, izvinjavanje, brak, vandalizam, golub, falsifikat, skup, azil, amater, okej, Lane.

2004: praznici, Novi Sad, dil, kanibal, konsekvenscija, avion, Hilandar, knjiga, džamija, sport, groblje, koalicija, Isus, obrazovanje, bista, Usta, standard, rodilište, političar/ka, zdravica, oslovljavanje, ekstraprofit, himna, ekshumacija, bahatost, zec, notar, aktivnost, Evropski dan jezika, džob klubovi, Dubrovnik, mašinovođa, politički korektan govor, Romkinja.

Prilog 2: Tabele i histogrami

Tabela 1: Autorski tekstovi Svenke Savić u štampanim i elektronskim medijima

Datum	Naslov	Napomena	Medij	Tema
7. 4. 2020.	Telo nam svedoči o zaraženoj svakodnevnići		Danas	društvene slobode
24. 11. 2019.	Samo Ida Sabo (6. 7. 1915 – 24. 11. 2016)	Svenka Savić Uglješa Belić	Autonomija	biografije žena
3. 10. 2019.	U pozadini nauke o jeziku je uvek politika		Danas	rodno osetljiv jezik
4. 9. 2019.	Još o Brnabić ili Brnabićki/Kog je roda prezime ?		Danas	rodno osetljiv jezik, Ana Brnabić
16. 6. 2019.	Svenka Savić: Protesti, profesori, pitanja (PPP)		Autonomija	studentski protesti, sloboda medija
29. 4. 2019.	Svenka Savić: Igre se odigravaju negde izvan nas		Autonomija	balet
18. 4. 2019.	Jelica Rajačić Čapaković – Hrabra žena koja je stvarala i predala stečeno drugima	Svenka Savić Miloš Pankov Ana Bu	Autonomija	Jelica Rajačić Čapaković, žene u politici, rodna ravnopravnost
8. 4. 2019.	Svenka Savić: Polovina visokobrazovanih Roma otišla iz Srbije		Autonomija	romologija, obrazovanje
8. 3. 2019.	Svenka Savić: Ne očekujte da rađamo, za naciju, za količinu...		Autonomija	rodna ravnopravnost, ženska prava
1. 3. 2019.	Svenka Savić: rođendan romologa Trifuna Dimića		Autonomija	romologija, Trifun Dimić
15. 1. 2019.	Sto godina od ubistva Roze Luksemburg u Berlinu	Svenka Savić Margareta Bašaragin	Autonomija	Roza Luksemburg
26. 11. 2018.	Patriotizam na latinici		Danas	srpski jezik, upotreba pisma
26. 11. 2018.	Pitanje da li su nam jezici zajednički nije lingvističko nego političko	Intervju sa Brankom Tošovićem	Autonomija	sociolingvistika, Branko Ćopić
21. 2. 2018.	Svenka Savić: Učiti i albanski jezik i kulturu u Novom Sadu		Autonomija	interkulturnost, jezička politika
23. 1. 2018.	Svenka Savić: Oni na čijim smo plećima stasali		Autonomija	Jovan Ćulum, feministička teologija
28. 12. 2017.	Sretan Božić		Blic	feministička teologija

1. 7. 2016.	Rod, mizoginija i Vitalij iz Veli-kog Središta	<i>Povodom teksta „Direk-torkin poziv na sabor-nost“ Danas, 16. jun</i>	Danas	Sanja Kojić Mla-de-nov, rodna ravnopravnost
24. 12. 2013.	Svenka Savić: „Srtučnjaci“ u ogranku SANU		<i>Autonomija</i>	jezik medija, rodno osetljiv jezik
14. 7. 2013.	Akademска dijaspora		<i>Blic</i>	znamenite žene
19. 8. 2012.	Tekvondistkinja		<i>Blic</i>	žene u sportu
29. 7. 2012.	Graditeljice mira		<i>Blic</i>	mirovne studije, znamenite žene
*?2012.	Sećanje na Anicu Čepe		<i>Dnevnik</i>	
26. 12. 2010.	Sretan Božić		<i>Blic</i>	feministička teo-logija
15. 10. 2010.	Uvod u romološke studije		<i>Dnevnik</i>	romologija, prikaz knjige
22. 8. 2010.	Jezik i politika		<i>Blic</i>	jezička politika
29. 7. 2010.	O ženama slavnih bez predrasuda (Klara Šuman)		<i>Politika</i>	znamenite žene, Klara Šuman
4. 6. 2010.	Putovanja Trifuna Dimića		<i>Dnevnik</i>	romologija, prikaz knjige
3. 1. 2010.	Nova godina		<i>Blic</i>	
13. 9. 2009.	Feminističko izdavaštvo		<i>Blic</i>	feminizam, izda-vištvo
16. 8. 2009.	Neosetljiva statistika		<i>Blic</i>	feminizam, statistika
8. 3. 2009.	Osmi mart		<i>Blic</i>	ženska prava
27. 7. 2008.	Baklja je sada u rukama žena u Srbiji		<i>Blic</i>	znamenite žene, nagrade
28. 10. 2007.	Siromaštvo je više ženskog roda		<i>Blic</i>	rodna ravnopravnost, siromaštvo
3. 7. 2007.	Zašto rodno osetljiv srpski jezik?		<i>Blic</i>	rodno osetljiv jezik
24. 12. 2006.	Sretan Božić		<i>Blic</i>	feministička teo-logija
19. 11. 1999.	Plava čarapa	Prikaz knjige N. Ćetković	<i>Nezavisni</i>	
17. 3. 1999.	Ženski pokret u Beogradu		<i>Dnevnik</i>	prikaz knjige, feminizam

Tabela 2: Podaci o emisiji Svenka Savić *Međuverski dijalog*, Radio Marija za 2004. godinu (R = reprizirani sadržaji)

Datum	Tema	Gost
2. 3. 2004.	Obrazlaganje koncepcije emisije, neki osnovni pojmovi povodom Ekumenske molitve	
9. 3. 2004.	Projekti EHO koji doprinose zajedništvu među hrišćanima u Vojvodini	Julia Gantaur Šal, Ankica Dragin
16. 3. 2004.	Dijalog judaizma i hrišćanstva	Tomislav Žigmanov
30. 3. 2004.	Nastojanje crkava za dijalog danas	Marko Oršolić (Sarajevo)
6. 4. 2004.	Elementi za zajedništvo u Vojvodini 19–20. veka	Svenka Savić
13. 4. 2004.	Lično iskustvo u susretima sa vernicima u drugim verskim zajednicama (u Metodističkoj crkvi u Kisaču)	Svenka Savić
20. 4. 2004.	Kako nastaje verska zajednica	Ljiljana M. Vlašić, Ranko Kožul
27. 4. 2004.	Položaj žene u islamu	Zilka Šiljak
11. 5. 2004.	Theologija oslobođanja	Svenka Savić
18. 5. 2004.	Uloga verskih medija u ostvarivanju međureligijskog dijalog I	Dubravka Valić Nedeljković
25. 5. 2004.	Uloga verskih medija u ostvarivanju međureligijskog dijalog II	Dubravka Valić Nedeljković
1. 6. 2004.	Kako obrazovati verničku zajednicu za međureligijski dijalog	Bogdan Malešević i Ante Lanc
8. 6. 2004.	Kako je počeo rad u Radio Marija	Tadej Vojnović, Tatjana Cvetković
22. 6. 2004.	Ostvarivanje zajedništva među religijama u Kotoru	Vito Smoljan (Kotor)
29. 6. 2004.	Nove knjige: Prikaz knjige Romana Miza <i>Istočne crkve</i>	Svenka Savić
6. 7. 2004.	Kako mirovne studije doprinose međureligijskom dijalogu. Primer mirovnih studija u Zagrebu	Željko Bibić
13. 7. 2004.	Projekti EHO usmereni na zajedništvo religija u Vojvodini	Ana Bu
16. 3. 2004.	R	
4. 5. 2004.	R	
3. 8. 2004.	Šta čini Reformatska crkva u pravcu boljeg razumevanja verskih zajednica u gradu i Pokrajini	Karolj Beres
22. 6. 2004.	R	
29. 6. 2004.	R	
6. 7. 2004.	R	
13. 7. 2004.	R	
3. 8. 2004.	R	
14. 9. 2004.	Dijalog ka dobrom razumevanju među religijama	Tomislav Žigmanov

21. 9. 2004.	Iskustvo međureligijskog suživota u gradu	Roman Miz
28. 9. 2004.	Kako sociologija religije može učiti za verski dijalog	Zorica Kuburić
4. 5. 2004.	R	
12. 10. 2004.	Praksa ostvarivanja mogućnosti međureligijskog dijaloga	Stipe Bošnjak
3. 8. 2004.	R	
21. 9. 2004.	R	
9. 11. 2004.	Retrospektiva svih emisija	Svenka Savić
16. 11. 2004.	Prikaz časopisa <i>Religija i tolerancija</i>	Svenka Savić
23. 11. 2004.	O religijskoj toleranciji, primer islama	Zilka Šiljak
30. 11. 2004.	Iskustvo međureligijskog dijaloga u protestantskim crkvama: Hrišćanska baptistička crkva u Novom Sadu	Žarko Đorđević
7. 12. 2004.	Izveštaj sa ekumenskog skupa u Bečeju	materijal Radio Novi Sad – Dubravka Valić Nedeljković
21. 12. 2004.	<i>Brat Franjo Julijana Grina</i> (Promocija knjige na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu povodom obeležavanja Međunarodnog dana ljudskih prava)	Tadej Vojnović, Svenka Savić

Tabela 3: Intervjui sa Svenkom Savić u štampanim medijima

Datum i novine	Naslov	Nadnaslov	Autor/ka	Foto	Tema
14. 3. 1976. <i>Dnevnik</i>	Govor dece pomaže nauci		–	++	govor dece
26. 6. 1977. <i>Nedeljne novosti</i>	Čija si ti devojčica?		M. S. Pavković	++	govor dece
16. 3. 1986. <i>Dnevnik</i>	Jezik naš na-sušni		Milena Putnik	++	lingvistica u Jugoslaviji, psiholingvistica
15–22. 9. 1992. <i>Prosvetni pregled</i>	Otkrivanje istraživanja	dr Svenka Savić, redovni profesor psiholinguistike na Filozofском fakultetu Univerziteta u Novom Sadu	Damjan Moračić	++	lingvistica u Jugoslaviji i svetu, psiholingvistica
18. 2. 1996. <i>Dnevnik</i>	Internacionalni duh baleta	Intervju: Svenka Savić	–	++	balet
Januar 1997. <i>Bazar</i>	I balerina i lingvista		Suzana Polić Radovanović	++	balet, lingvistica, analiza diskursa, psiholingvistica

Juni 1997. <i>Subotičke novine</i>	Promišljati iz ženskog ugla	Ženske studije u Subotici	Sl. M.	++	ženske studije, feminism
29. 1. 1998. <i>Vzlet</i>	Ženské prává- l'udské prava	Projekt, ktorý fasci- noval	Viktorija Kovačková	++	feminizam
11. 5. 2000. <i>Nezavisni</i>	Mi oblikujemo svet		Žaklina Duvnjak	++	lingvistika razgovorni jezik, (psovke)
9. 11. 2000. <i>Családi kör</i>	Női szemmel		Friedrich Anna	++ SS i GS	
18. 1. 2001. <i>Bulevar</i>	Jezik nikad nije sam	Svenka Savić, profesorka Filozofskog fakulteta u Novom Sadu i feministkinja	Dragana Popov	++	razgovorni jezik, politika, privatni život
12–23. 3. 2001. <i>Monitor (CG)</i>	Jezička diskri- minacija	Intervju: Svenka Savić, psiholingvistkinja	Predrag Nikolić	++	jezička politika (Srbija), jezik i rod
5. 10. 2001. <i>Nezavisni</i>	I Bog stvorí ženu	Svenka Savić: koordinatorka Ženskih studija i istraživanja: „Mileva Marić Ajnštajn“	Žaklina Duvnjak	++	rodne studije, društveni položaj žena u Srbiji
22–28. 10. 2001. <i>TV magazin, Dnevnikov TV dodatak</i>	Televizija je muškog roda	Gost kritičar Svenka Savić, profesorka na novosadskom Filozofskom fakultetu	Jasna Budimirović	++	žena u medijima
29. 10. 2001. <i>Glas javnosti</i>	Novi jezički manevri	Ruženje rečima: dr Svenka Savić, profesorka lingvistike	Z. R.	+	upotreba jezika i pisma
8. 2. 2002. <i>Onogošt (CG)</i>	Pomoću jezika možemo menjati svet	Svenka Savić, profesorka psiholingvistike na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu i koordinatorka Ženskih studija	Melanija Bulatović	++	jezik i rod
5–6. 10. 2002. <i>Gradska list</i>	Stvaralaštvom protiv podređenoosti	Neformalno sa dr Svenkom Savić	Teodora Ž. Janković	++	politički diskurs, feminism, jezička politika
29. 11. 2002. <i>Bulevar</i>	Celokupna nauka je rodno zavisna	Svenka Savić, koordinatorka Ženskih studija	Duško Medić	++	rodne studije, feminism

15. 1. 2003. <i>Magyar Szó</i>	Újraértékelni a nők szerepét		Pásztor Sándor	++	
4. 2. 2003. <i>Dan (CG)</i>	Ima i muških sponzoruša	Svenka Savić, psiholin- gvistkinja o upotrebi naziva zanimanja ženskih osoba	M. D. Popović	++	rodno osetljiva upotreba jezika
12. 5. 2003. <i>Status</i>	Feminizam i vera se ne isključuju	Svenka Savić, femini- stička teološkinja		++	feministička teologija, SPC
4. 9. 2004. <i>Magyar Szó</i>	Patriarchális tarsadalmi burokban	A Hét interjúa	Molnár Eleonóra	++	
13. 9. 2004. <i>Ekonomist</i>	Jezičke mani- pulacije	Svenka Savić	Živan Lazić	++	razgovorni jezik, jezičke manipu- lacije, psovke, jezička politika
Novembar 2004. <i>Indeks</i>	Priča jedne feministkinje	Svenka Savić	Vitomirka Trebovac	++	feminizam, ženska prava
19. 5. 2005. <i>Dan (CG)</i>	„Vjerovesnica”, a ne grešnica	Svenka Savić, psaho- lingvista sa novosad- skog univerziteta na ženskim studijama u Kotoru	M. D. P.	++	feministička teologija
22. 5. 2006. <i>Vijesti</i>	Provodadžike više nijesu u modi	Profesorka Svenka Savić o fenomenologiji ličnih oglasa u štampi	S. N.	++	diskurs medija
2–3. 7. 2005. <i>Građanski list</i>	Maja Gojković nije gradona- čelnik	Zbog čega je jezik naših medija neprav- edan prema ženi za GL priča profesorka Svenka Savić	D. Mitić	++	jezik i rod, jezička politika
15–21. 7. 2007. <i>TV magazin</i> , <i>Dnevnikov TV dodatak</i>	Do kvaliteta pozitivnim sadržajima	Daljinac u rukama Svenka Savić	Vesna Vukojev	++	televizijski program, žena u medijima
Jul–avgust 2008. <i>Link</i>	Moć jezika		Živan Lazić	++	upotreba jezika, jezik i politika, jezik i mediji

22. 2. 2010. <i>Dnevnik</i>	Nepismeni novinari proizvode još nepismenije čitaoce		Igor Miha- ljević	++	jezička politika
5. 12. 2010. <i>Hrvatska riječ</i>	Nema znanosti bez razmjene	Svenka Savić, profesorka emerita Sveučilišta u Novom Sadu	Jasminka Dulić	++	analiza diskursa sociolingvistika, upotreba jezika, bilingvizam, životne priče žena, psiholingvistika
22. 12. 2013. <i>Dnevnik</i>	Više od afirma- cije ženskog pitanja	Deset godina Centra za rodne studije na Univerzitetu u Novom Sadu	Denis Kolundžija	++	rodne studije
28. 5. 2014. <i>Danas</i>	Zašto da učenici recituju Šekspira dok rade na strugu	Lingvistkinja Svenka Savić, profesorka emerita Filozofskog fakulteta u Novom Sadu	Marjana Stevanović	++	upotreba jezika, funkcionalna pismenost, srpski jezik
7. 3. 2015. <i>Blic žena</i>	Ne oficir nego oficirka	Dnevnik jedne feministkinje	S. S.	++	akademska karijera, rodna ravnopravnost

Tabela 4 : Tekstovi o Svenki Savić u masovnim medijima
1961–2010. godine

Datum	Naslov	Medij	Žanr	Autor/ka	Izj	Foto
maj 1961.	Prvo samostalno baletsko veče u Zrenjaninu	<i>Novine Zrenjanin</i>	baletska kritika	Đ. Kostić		
1967.	Stipendija za Lenjingrad	<i>Dnevnik</i>	izveštaj	GDA	++	++
9–18. 4. 1976.	Bibliografija	<i>TV Novosti</i>	prikaz knjige			
20. 2. 1988.	Pojedinci umesto timova	<i>Dnevnik</i>	izveštaj – naučni skup	M. Popov		
3. 3. 1992.	Vesti, vesti	<i>Glas Univer- ziteta</i>	vest			
3. 5. 1992.	Jezik je živo biće	<i>Dnevnik</i>	prikaz istraži- vanja		++	

12. 7. 1993.	Rezultat iscrpnog istraživanja	<i>Dnevnik</i>	prikaz knjige	dr Jasna Levinger		
12. 9. 1993.	Biblija u središtu	<i>Dnevnik</i>	izveštaj – naučni skup	N. Popov		
1993. br. 11.	Moć i podsticaj teorijske lingvistike	<i>Novine beogradske čitališta</i>	prikaz knjige	P.J.		
17. 2. 1994.	Moć teorijske lingvistike	<i>Borba</i>	prikaz knjige	Jovan Pajčić		
14. 4. 1994.	Tekst i analiza	<i>Pobjeda</i>	prikaz knjige	Miloš Kovačević		
27. 7. 1994.	Pričak: <i>Diskurs analiza</i> Svenke Savić	Radio Beograd	prikaz knjige	Slobodan Stević		
14. 4. 1995.	Enciklopedija usamljenih	<i>NIN</i>	tematski članak	Lazar Kaur		
25. 4. 1995.	Izbavljivanje iz samoće	<i>Dnevnik</i>	tematski članak	S. Čamber		
21. 12. 1995.	Ženske studije br. 1.	<i>Naša borba</i>	prikaz časopisa	I.S.		
3. 2. 1996.	Disanje duše	<i>Politika</i>	prikaz knjige	V. Mićunović		
6. 2. 1996.	Knjiga o baletu	<i>Dnevnik</i>	prikaz knjige	R. Knežević		
18. 2. 1996.	Internacionalni duh baleta	<i>Dnevnik</i>	prikaz knjige	Nina Popov		++
28. 2. 1996.	Istraživačko i aktuelno	<i>Dnevnik</i>	prikaz knjige	Vesna Krčmar		
23. 3. 1996.	Ljubav prema baletu	<i>Politika</i>	prikaz knjige	G. Krajačić		
29. 3. 1996.	Međunarodni karakter	<i>Dnevnik</i>	reportaža	Đ. Pisarev, F. Petrinović		
29. 6. 1996.	Umetnost pokreta	<i>Naša borba</i>	prikaz knjige	Dubravka Đurić		
9. 8. 1997.	Žene su pametnije	<i>NS</i>	reportaža	Andrea Uzelac		
16. 1. 1998.	Doping znanjem	<i>Kikindske novine</i>	izveštaj-stručni skup	J. B.		
15. 3. 1998.	Jedan projekat za mnoge živote	<i>Penzionerske novine</i>	prošireni izveštaj	M. S.		++
15. 10. 1999.	Protiv diskriminacije	<i>Kibic fenster</i>	izveštaj	Ranka Ivanovski	++	++

31. 3. 1998.	O tekstu čitulja	<i>Dnevnik</i>	vest-najava	J. B.		
15. 2. 2001.	Polovi	<i>Nezavisna svetlost</i>	izveštaj-tribina			
8. 4. 2001.	Uloga žene u crkvi	<i>Politika</i>	prikaz knjige	C.		
22. 10. 2001.	Čeoni sudar sa životom	<i>Dnevnik</i>	prikaz knjige	Milan Živanović		
30. 8. 2001.	U svetu muškaraca	<i>Dnevnik</i>	prikaz knjige	R. Lotina		++
7. 3. 2002.	Ženska snaga na svetlosti dana	<i>Dnevnik</i>	izveštaj-tribina	B. Hrčić	++	
17. 3. 2002.	Biografija starih Romkinja u Vojvodini	<i>Danas</i>	prikaz knjige	I. Matijević		
11. 5. 2002.	Superžena je deo muške zavere	<i>Politika</i>	tematski članak	Aleksandar Apostolovski	++	++
7–8. 9. 2002.	Biografijama protiv nacionalizma	<i>Danas</i>	prikaz knjige	Lepa Mlađenović		
6. 3. 2003.	Nagrada Svenki Savić	<i>Građanski list</i>	izveštaj	Zora Mijatović	++	
2003. br. 6/7.	Novi Sad – nagrađena	<i>Žene na delu</i>	vest			
21. 3. 2003.	Stereotipi različitosti	<i>Kikindske novine</i>	vest-najava			
28. 3. 2003.	Stereotipi različitosti	<i>Kikindske novine</i>	izveštaj-tribina	E. K.	++	++
12–13. 4. 2003.	Samo Vojvođanke umarširale u institucije	<i>Građanski list</i>	reportaža	Zora Mijatović	++	++
28. 6. 2003.	Otkrivena bista Milevi Marić Ajnštajn	<i>Dnevnik</i>	izveštaj	G. Umičević		
11. 9. 2003.	Znamenite Vojvođanke – naše savremenice	<i>Nova Vojvodina</i>	biografija			++
9. 10. 2003.	Osniva se Fond za žensko preduzetništvo	<i>Građanski list</i>	izveštaj-tribina	I. Momčilović	++	++
20. 2. 2004.	Sećanje na početak igre	<i>Kikindske novine</i>	izveštaj – promocija knjige	G. R.		++

13. 4. 2004.	Udžbenici moraju biti prilagoђeni obrazovnim potreбama manjina	<i>Građanski list</i>	reportaža	E. Marjanov	++	++
19. 5. 2004.	Ženski pokret u defanzivi	<i>Dnevnik</i>	izveštaj	R. P.	++	
19. 5. 2004.	Razgovor o <i>Rečniku invalidnosti</i>	<i>Dnevnik</i>	vest-najava	LJ. P.		
10. 5. 2004.	Izuzetna monografija	<i>Dnevnik</i>	prikaz knjige	Kosta Savić		++
28. 5. 2004.	Umjetnost koja traje	<i>Hrvatska riječ</i>	izveštaj – promocija knjige	Ž. Cvijanov		++
1. 7. 2004.	Sećanje na poznate sugrađanke	<i>Dnevnik</i>	izveštaj – ulična akcija	R. P. S.	++	
30–31. 10. 2004.	Građani bez granica u Novom Sadu	<i>Danas</i>	izveštaj – tribina	M. Jovanović		
2004. br. 4.	Pola veka škole na prstima	<i>Scena</i>	prikaz knjige	Sofija Košničar		
2–3. 7. 2005.	Saznavanje istine	<i>Građanski list</i>	izveštaj – naučni skup	D. D.		
5. 8. 2005.	Druga Škola romologije	<i>Dnevnik</i>	izveštaj-naučni skup	V. Čekić	++	
22. 2. 2006.	Žene su ministarke, premijerke, poslanice	<i>Dan</i>	izveštaj – stručni skup	H. M.		
14. 9. 2006.	Nemoguće žensko	<i>Politika</i>	polemika	Bogdan Terzić		
29. 6. 2007.	Nacionalizam nikad nije pozitivan	<i>Dnevnik</i>	izveštaj – tribina	M. M.	++	++
5. 7. 2007.	Diskriminacija u jeziku	<i>Kikindske novine</i>	izveštaj-stručni skup	G. P. F.		++
2. 4. 2007.	Prevazilaženje stereotipa	<i>Dnevnik</i>	izveštaj – promocija, stručni skup	J.	++	++
22–23. 12. 2007.	Šta je žena bez brkova	<i>Građanski list</i>	reportaža	Zora Mijatović	++	++
15. 1. 2007.	Tri rektorke Univerziteta u Novom Sadu	<i>Dnevnik</i>	izveštaj – tribina	V. Č.	+	

10. 12. 2008.	Položaj žena u akademiji nauka	<i>Dnevnik</i>	vest-najava	Lj. N.		
17. 8. 2008.	Put do romske intelektualne elite u Vojvodini	<i>Građanski list</i>	izveštaj	Zora Mijatović	++	++
5–7. 1. 2008.	Za februarsku nagradu deset kandidata	<i>Građanski list</i>	vest	D. Ig.		
15. 12. 2009.	Lista najmoćnijih žena	<i>Blic</i>	članak			++
22. 2. 2009.	Nema Katedre za romski jezik	<i>Borba</i>	vest		++	
2. 10. 2009.	Od aginice do kosmonautkinje	<i>P Pres</i>	izveštaj	Edvard Jukić	++	++
15. 3. 2010.	Počasna titula za šest profesora	<i>Dnevnik</i>	izveštaj	V. Čekić		
15. 3. 2010.	Jedinstven akademski program u regionu	<i>Dnevnik</i>	izveštaj – stručni skup	S. Tarnurdžić	++	
12. 4. 2010.	Milica Stojadinović prva žena ratni izvešttač	<i>Blic</i>	reportaža	Milan Laketić	++	++
28. 6. 2010.	Počasna zvanja za vrhunske rezultate	<i>Dnevnik</i>	izveštaj	V. Č.		++
17–18. 7. 2010.	Razlike prihv i drugih	<i>Danas</i>	prikaz knjige	Silvia Dražić		

Tabela 5: Svenka Savić u programima TV Vojvodine
(R – emisija na romskom jeziku)

Vreme emitovanja	Naslov i redosled emisije	Opis i tema (jezik)	Dužina trajanja
17. 11. 1989.	Moć i nemoć komuniciranja	12. kongres Saveza slavističkih društava Jugoslavije	96 min.
24. 2. 2002.	Mesečnica 22.		45 min.
1. 3. 2002.	Duhovka – kulturni magazin	emisija iz kulture, kolaž priloga	30 min.
27. 3. 2003.	Mesečnica 28.	razgovor u studiju sa Sonjom Liht, Dašom Duhaček, ...	41 min.
10. 1. 2003.	TV baština – Evo čoveka, komunikacija	Balet Srpskog narodnog pozorišta	38 min.

	Odrastanje – od reči do rečenice	govor dece	28 min.
1. 3. 2008.	Kad bi rode znale 3.	deca u vrtiću, govor blizanaca	24 min.
	Mesečnica 25.		43 min.
27. 4. 2008.	Trio – Mileva Marić Ajnštajn	prilog ispred kuće i u ulici Mileve Marić Ajnštajn	8 min.
23. 2. 2009.	Dokument	materijal iz emisije Novi stari Novi Sad	54 min.
20. 11. 2009.	Očigledno nije mi sve-jedno	emisija studenata žurnalistike – obrazovanje za Rome	22 min.
4. 8. 2009.	Magazin TV – Rumunke Novi Sad	Priče o ženama iz Vojvodine – razgovor o knjizi	10 min.
11. 3. 2012.	Teleklub – Veče posvećeno ženama Seara Femeilor	emisija posvećena ženama koje su se ostvarile u svojoj profesiji	88 min.
6. 9. 2012.	Folder kultura – makaze i filmske trake	lapsusi u televizijskim medijima	27 min.
25. 2. 2014.	Dobro veče Vojvodino (R)	Romska redakcija – obeležavanje Dana maternjeg jezika	1h 33 min.
15. 10. 2014.	Fenomen imena	razgovor o onomastići	28 min.
28. 4. 2014.	Dobro veče Vojvodino (R)	Romski studenti – dodela diploma	1h 40 min.
12. 5. 2015.	Dobro veče Vojvodino (R)	Obrazovanje Roma – doktorandi i profesori UNS	1h 33 min.
4. 8. 2015.	Dobro veče Vojvodino (R)	Siromaštvo, stanovanje Roma	1h 30 min.
12. 2. 2016.	Kultuaraka aresipe (R)	visokoobrazovane Romkinje: Marija Aleksadrović i Slavica Denić	31 min.
23. 2. 2016.	Dobro veče Vojvodino (R)	dualno obrazovanje, studenti Romi	1h 37 min.
11. 10. 2016.	Dobro veče Vojvodino (R)	obrazovanje i diskriminacija u zapošljavanju Roma	1h 41 min.
13. 11. 2016.	Kultuaraka aresipe (R)	skup o romskom jeziku u SANU	29 min.
15. 11. 2016.	Dobro veče Vojvodino	skup o romskom jeziku u SANU	1h 31 min.
23. 11. 2016.	Romologija	promocija knjige Svenke Savić <i>Romkinje</i>	29 min.
5. 2. 2017.	Them Rromano (R)	Koreodrama	1h 5 min.
17. 10. 2017.	Dobro veče Vojvodino (R)	rani brakovi u romskoj zajednici	1h 35 min.
26. 2. 2018.	Arterija	promocija knjige <i>Crvena Roza</i>	12 min.
10. 3. 2018.	70 godina Baletske škole u Novom Sadu	70 godina Baletske škole u Novom Sadu	23 min.

17. 10. 2018.	Arterija	promocija knjige Svenke Savić o Eriki Marjaš	10 min.
27. 1. 2019.	Mustre	kolaž	1h 33 min.
20. 3. 2019.	Arterija	žene na poštanskim markama	14 min.
16. 3. 2020.	Paleta (R)	Sajam knjiga i romska narodna kuhinja	23 min.

Tabela 6: Ukupni podaci o video-zapisima Svenke Savić: 2009–2020.¹⁶

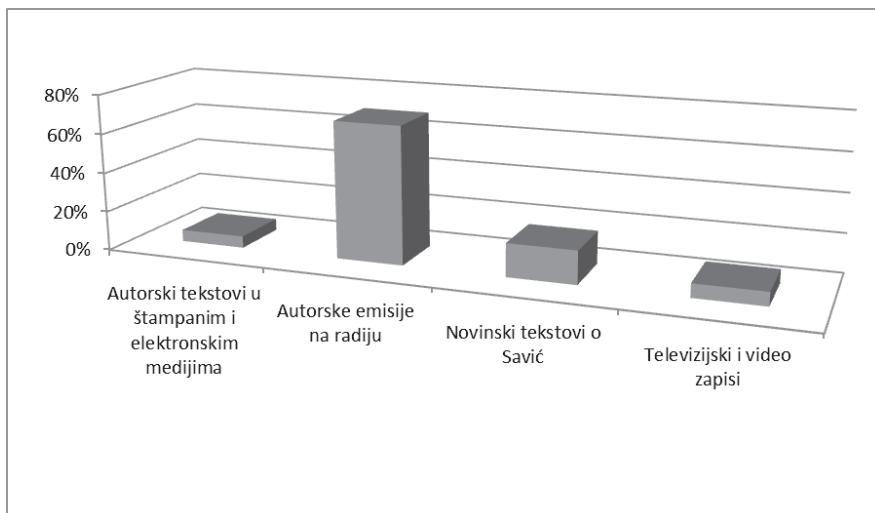
	Naslov	Autork/ka	Finansijska podrška	Sadržaj	Datum
11.	5. škola romologije	Dragica Marković, Dragutin Bećar	Fond za otvorenog društvo	Romologija	januar 2009.
22	Rod i jezik	Smilja Grujić Batinić, Dragutin Bećar		rodno osjetljiv jezik	jul 2009.
33.	Škola romologije	Dragica Marković, Dragutin Bećar	Fond za otvorenog društvo	Romologija	januar 2009.
44.	The School of Romology	Dragica Marković, Dragutin Bećar	Fond za otvorenog društvo	Romologija	januar 2009.
55.	Svenka Savić, deo 1.	Dragica Marković, Dragutin Bećar	ŽSI	ženske studije, celokupna akademска karijera	mart 2010.
66.	Svenka Savić, deo 2.	Dragica Marković, Dragutin Bećar	ŽSI	ženske studije	mart 2010.
77.	Svenka Savić, deo 2.	Dragica Marković, Dragutin Bećar	ŽSI	ženske studije	mart 2010.
88.	6. škola romologije	Dragica Marković, Dragutin Bećar	Fond za otvorenog društvo	Romologija	mart 2010.
99.	7. škola romologije	Dragutin Bećar	Fond za otvorenog društvo	Romologija	februar 2011.
110.	8. škola romologije	Dragutin Dragan Bećar, Una Bećar	Fond za otvorenog društvo	Romologija	mart 2012.
111.	Jednake mogućnosti za sve: mentorski program	Dragutin Bećar (ideja) Svenka Savić,	NUSH i Živeti uspravno, RŽF	prava osoba sa invaliditetom	jun 2013.
112.	Budućnost Rodnih studija	Dragutin Dragan Bećar, (ideja) Svenka Savić	UNS CRS	rodne studije	jun 2014.

¹⁶ Detaljniji podaci zajedno sa informacijama na kojim internet-adresama su video-zapis dostupni videti u prilogu Nataše Belić *Bibliografija radova dr Svenke Savić, profesorke emerite* (1963–2020), u ovoj knjizi.

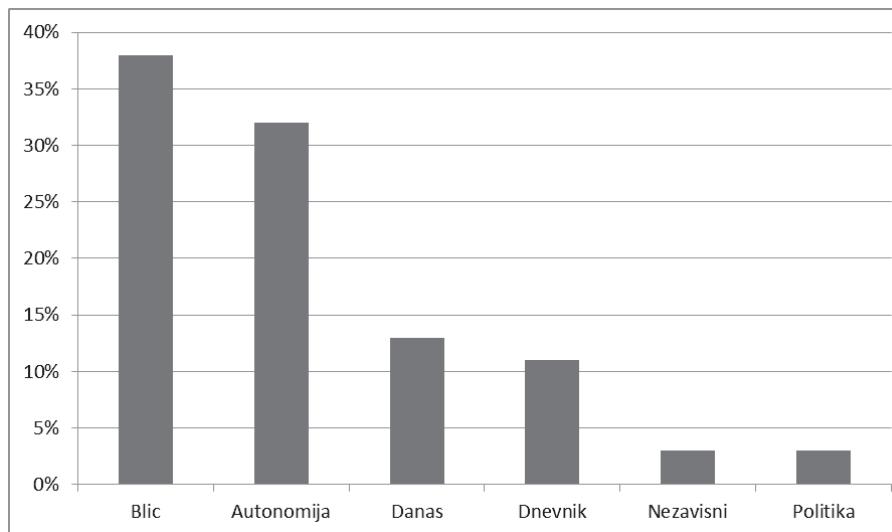
113.	Povodom 75 godina života i 50 godina rada: Romske studentkinje profesorki Svenki Savić u čast	Dragutin Bećar	RŽF, ŽSI	Romologija mentorski rad, povodom 75 godina S. S.	jun 2015.
114.	Mentorka studentkinjama i studentima doktorskih studija od srca	Dragutin Bećar i Jadranka Beoković Bećar, (ideja) S. Savić	ŽSI	Govori 10 diplomiranih doktoranada sa CRS	2016.
115.	Svenka	Fahrudin Kladničanin	Žene u crnom; Akademска иницијатива forum 10	Celokupna akademska karijera: posvećeno profesoški povodom njenog 80-og rođendana i 60 godina naučnog rada	jun 2020.

Skraćenice: RŽF = Rekonstrukcija Ženski fond, Beograd; ŽSI = Ženske studije i istraživanja, Novi Sad

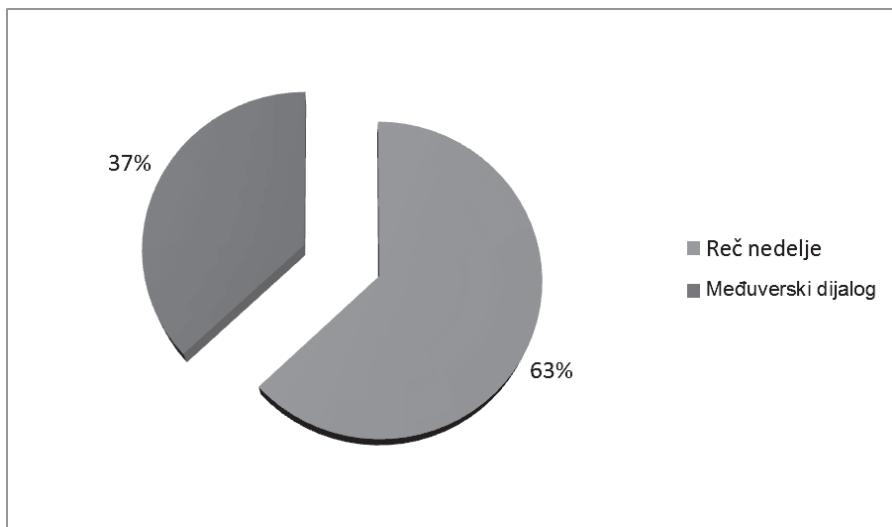
Histogram 1: Procentualna zastupljenost medijskog sadržaja o Svenki Savić prema vrsti medija

Histogram 2: Procentualna zastupljenost autorskih tekstova Svenke Savić u štampanim i elektronskim medijima

Histogram 3: Autorske emisije Svenka Savić na radiju

Histogram 4: Procentualna zastupljenost novinskih tekstova o Svenki Savić prema vrsti

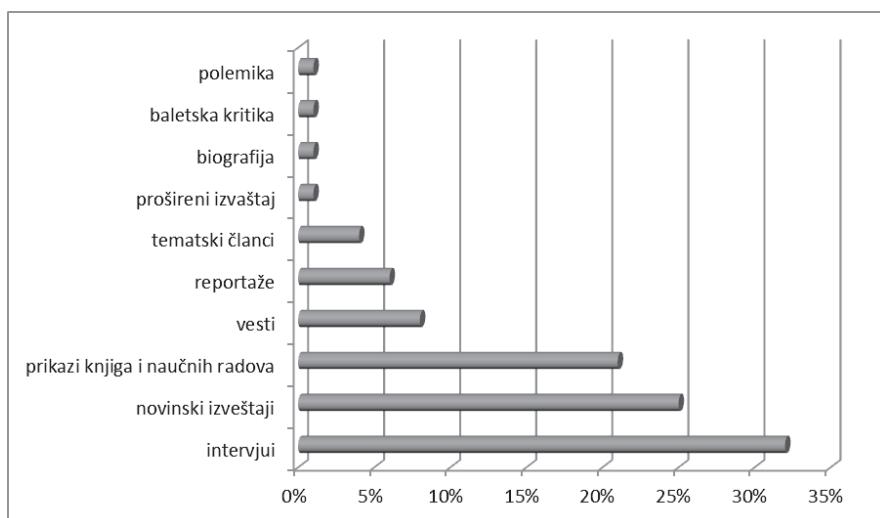

Tabela 7: Ukupni podaci o prisustvu Svenke Savić u medijima: 1961–2020 (objedinjeni podaci o tekstovima koje piše Svenka Savić i tekstovima koji su o njoj pisali drugi)

Vrsta medija/medijskog sadržaja	Broj
1. Autorski tekstovi u štampanim i elektronskim medijima	37
<i>Blic</i>	14
<i>Autonomija</i>	12
<i>Danas</i>	5
<i>Dnevnik</i>	4
<i>Politika</i>	1
<i>Nezavisni</i>	1
2. Autorske radijske emisije	445
Reč nedelje (Radio 021)	280
Međuverski dijalog (Radio Marija)	165
3. Novinski tekstovi o S. S.	106
Intervju	34
Izveštaj	28
Prikaz knjige ili naučnog rada	22
Vesti	8
Reportaža	6

Članak	4
Prošireni izveštaj	1
Biografija	1
Baletska kritika	1
Polemika	1
4. TV i video-zapisi	47
RTV	32
Video-zapisi	15

Svenka Savić (rođ. Vasiljev): Lična i profesionalna biografija – hronološki sled događaja

- 1940.** Rodena 16. juna u Gospodincima (opština Žabalj, Bačka, Vojvodina, Kraljevina Jugoslavija) od oca Lazara Vasiljeva, poznatijeg kao Rada (1902–1971), opštinskog službenika, i majke Katice, rođ. Krkljuš (1908–1992), poštanske službenice, oboje zaposleni u Gospodincima; stariji brat Stanoje (1936–2018) i sestra Marina (1939–2007).
- 1947.** Polazi u I razred osnovne škole u Gospodincima.
- 1951.** Septembra meseca porodica se seli u Novi Sad (u ulicu Jug Bogdana 29 na Podbari). U Novom Sadu nastavlja V razred Osnovne škole „Jovan Popović“ (današnja zgrada Gimnazije „Isidora Sekulić“), razredni starešina Radule Radonjić. Iste godine upisuje Baletsku školu u klasi Margite Debeljak.
- 1952.** Upisuje VI razred osnovne škole i II razred Baletske škole. Roditelji se razvode, majka odlazi u Temerim, ostaje sa sestrom i ocem u Novom Sadu.
- 1956.** Juna meseca završava obe osnovne škole i te jeseni se upisuje u Gimnaziju „Jovan Jovanović Zmaj“ (razredni starešina Ivan Venker).
- 1956–1959.** Povremeno statira u predstavama Baleta Srpskog narodnog pozorišta (SNP) sa drugim učenicama Baletske škole.
- 1959.** Aprila meseca postaje članica Komunističke partije Jugoslavije; juna meseca završava gimnaziju i srednju baletsku školu; od septembra volontira u Srpskom narodnom pozorištu; oktobra meseca postaje studentkinja Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu (FFUNS), na Grupi za južnoslovenske jezike.
- 1960.** Juni mesec provodi na radnoj akciji Auto-puta Bratstvo-jedinstvo, deonica kod Smokvice u Makedoniji; septembra meseca potpisuje ugovor o stalnom zaposlenju u Baletu Srpskog narod-

nog pozorišta. Sa ocem i sestrom se seli na Satelit (u ulicu Đordja Krstića 35), gde otac dobija stanarsko pravo. Nastavlja studije u statusu vanredne studentkinje.

- 1961-1962.** Igra u svim predstavama na repertoaru Baleta Srpskog narodnog pozorišta. U Zrenjaninu vodi kurs baleta za decu; redovno polaže ispite na studijama.
- 1963.** Počinje da piše baletsku kritiku, najpre za studentski list *Index*.
- 1964.** Januara meseca diplomira na Grupi za južnoslovenske jezike FFUNS odbranom diplomskog rada *Analiza dveju pesama Momčila Nastasijević* pod mentorstvom profesorke Milke Ivić. Upisuje se na magistarske studije iste studijske grupe na FFUNS.
- 1965-1966.** Aktivno igra u Baletu Srpskog narodnog pozorišta.
- 1967.** Krajem oktobra meseca udaje se za Stojana Savića (stanuju u garnsonjeri u Dušana Vasiljeva 6).
- 1967-1968.** Školsku godinu provodi na studijama metodiike baleta u Lenjingradu (SSSR) u Baletskoj školi „A. Ja. Vaganovoj“ („А. Я. Вагановой“).
- 1968.** Prekida stalni angažman u ansamblu Baleta; zasniva radni odnos u novoosnovanom Institutu za lingvistiku (Novi Sad), gde radi na projektima kojima rukovode profesori Milka Ivić i Aleksandar Mladenović.
- 1969.** 4. juna na FFUNS odbranila magistarski rad *Sintaksičke konstrukcije s pridevima u srpskočrvenatskom jeziku* pod mentorstvom profesorke Milke Ivić. U Baletskoj školi izvodi na diplomski ispit klasu Ljiljane Mišić (odsutne zbog usavršavanja u Lenjingradu). 2. avgusta rodila čerku Saru.
- 1970.** U Institutu za lingvistiku prekida se rad na projektima na kojima je radila; počinje da sakuplja empirijski materijal posmatranjem tri para blizanaca.
- 1971.** Aprila meseca u Institutu za lingvistiku počinje da radi na novom projektu *Sintaksička ispitivanja u dečjem govoru*, kojim rukovodi dr Melanija Mikeš. 28. oktobra umire otac.
- 1971-1972.** Predaje Scenske kretnje u Dramskom studiju Srpskog narodnog pozorišta.
- 1972.** Prvi javni nastup na Kongresu za primenjenu lingvistiku (Kopenhagen), zajedno sa Melanijom Mikeš. Radi na beleženju govora jedinčadi i blizanaca i prijavljuje doktorsku disertaciju sa naslovom *Razvoj govora kod blizanaca i neblizanaca* na Odeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Postaje članica Internacionalnog društva za izučavanje dečjeg govora.

- 1973.** Juna meseca organizuje Međunarodnu konferenciju *Modeli u sintaksi dečjeg govora* (sa Mirjanom Jocić).
- 1974.** Objavljuje knjigu *Modeli u sintaksi dečjeg govora* (sa Mirjanom Jocić). Postaje članica Evropskog društva lingvista. Na projektu *Sintakšička ispitivanja u dečjem govoru* gostuje Gordon Vels (Gordon Wells) iz Engleske, sa kojim otpočinju kodiranje dečjeg jezika.
- 1975.** Povodom Međunarodne godine žene, u saradnji sa Mirjanom Jocić, organizuje ciklus predavanja profesorki iz Jugoslavije. Objavljuje radove iz dečjeg govora.
- 1975–1978.** U Izvršnom je odboru Internacionallnog društva za izučavanje dečjeg govora.
- 1976.** Objavljuje knjigu *Razvojna psiholingvistika (Odabran i komentarisana literatura za period od 1970–1975)*.
- 1976–1978.** U redakciji je časopisa *International Review od Slavic Linguistics* (Edmonton, Alberta, Kanada).
- 1977.** 29. juna odbranila doktorsku disertaciju *Razvoj govora kod blizanca i neblizanaca* na Odeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu pred komisijom: dr Nikola Rot, redovni profesor, dr Ranko Bugarski, vanredni profesor, dr Ivan Ivić, vanredni profesor. Septembra meseca preuzima rukovođenje projektom *Sintakšička ispitivanja u dečjem govoru* na kojem nastavlja da sarađuje s Mirjanom Jocić, a kasnije i Verom Vasić. Decembra meseca, nakon gašenja Instituta za lingvistiku, prelazi sa saradnicama u Institut za južnoslovenske jezike na FFUNS.
- 1978.** Objavljuje doktorsku disertaciju pod naslovom *Kako blizanci uče da govore*.
- 1979.** Maja meseca se razvodi. Pozajmljenim novcem za učešće podiže kredit za stan. Priprema objavlјivanje disertacije na engleskom jeziku. Krajem avgusta, sa čerkom Sarom, putuje u Berkli (Sjedinjene Američke Države).
- 1979–1980.** Zahvaljujući Fulbrajtovoj stipendiji celu školsku godinu provodi na postdoktorskim studijama na Odseku za psihologiju Univerziteta u Kaliforniji, na Berkliju, kod Dana Slobina na kursu *Crosslinguistic Aspects of Child Language Acquisition*. Postaje članica Lingvističkog društva Amerike. Tokom avgusta i septembra pohađa Letnju lingvističku školu Lingvističkog društva Amerike u Albekeriju, Novi Meksiko.
- 1980.** Objavljuje englesko izdanje doktorske disertacije pod naslovom *How Twins Learn to Talk: A Study of the Speech Development of Twins from 1 to 3* sa predgovorom britanskog lingviste Dejvida

Kristala. 31. oktobra rađa čerku Maju.

- 1980-1985.** Rukovodi projektom *Psiholingvistička istraživanja i usvajanje srpskohrvatskog jezika* u Institutu za južnoslovenske jezike FFUNS.
- 1982.** Postaje članica Internacionalnog društva za primenjenu psiholingvistiku.
- 1983-1987.** Predsedava Društvom za srpskohrvatski jezik i književnost Vojvodine.
- 1983-1991.** Članica Izvršnog odbora Interuniverzitetskog centra za postdiplomske studije (IUC) u Dubrovniku.
- 1983-1996.** U redakciji časopisa *Prilozi proučavanju jezika* (Novi Sad).
- 1984.** Izabrana u zvanje vanredne profesorke za predmet Metodika srpskog jezika na Odseku za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu i angažovana s trećinom radnog vremena. Avgusta meseca boravi na prestižnom Maks-Plank institutu za psiholingvistiku u Nijmegenu, u Holandiji.
- 1984-1991.** U IUC za postdiplomske studije u Dubrovniku organizuje interdisciplinarne kurseve sa domaćim i inostranim predavačima.
- 1985.** Objavljuje knjigu *Narativi kod dece*. Boravi u Letnjoj školi psiholingvistike u Briselu, u Belgiji.
- 1985-1988.** Postaje članica Izvršnog odbora i jedna od četiri zamennika predsednika Internacionalnog društva za primenjenu psiholingvistiku. Članica Međunarodnog društva za pragmatiku, Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije. Predsedava Savezom slavističkih društava Jugoslavije.
- 1986-1991.** Rukovodi projektom *Psiholingvistička istraživanja* u Institutu za južnoslovenske jezike FFUNS. Saradnik je na jugoslovenskom projektu *Razvoj i obrazovanje nacionalnog identiteta i maternjeg jezika dece jugoslovenskih građana u Zapadnoj Evropi* (RONIM projekat), Institut za sociologiju u Ljubljani.
- 1987.** Počinje da drži časove iz Uvoda u lingvistiku na osnovnim studijama za studente ruskog jezika i književnosti i uvodi predmet Psiholingvistika na magistarskim studijama u Institutu za južnoslovenske jezike FFUNS. U Društvu za srpskohrvatski jezik i književnost Vojvodine organizuje projekat *Upotreba pisama u privatnim vidovima komunikacije među decom osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta u SR Srbiji*. Učestvuje na međunarodnom kongresu primenjene lingvistike *The Second International Congress of Applied Psycholinguistics* u Kaselu. U svojstvu predsedavajuće prima Oktobarsku nagradu grada Novog Sada, koja je te godine

- dodeljena Društvu za srpskohrvatski jezik i književnost Vojvodine. Starija čerka Sara odlazi na studije veterine u Beograd.
- 1988.** Septembra meseca organizuje XII kongres Saveza slavističkih društava Jugoslavije. Na kongresu vodi diskusionu tribinu *Interkulturalizam kao oblik obrazovanja dece migranata van domovine*.
- 1988–1989.** Tokom školske godine mesec dana provodi na Univerzitetu u Bafalu (Sjedinjene Američke Države) i sa Džoun Bajbi koncipira predlog jugoslovensko-američkog projekta *Kako diskurs i tipologija odražavaju kogniciju: vreme, aspekt i modalnost u srpskohrvatskom jeziku*.
- 1989.** Objavljuje zbornik radova *Interkulturalizam kao oblik obrazovanja dece migranata van domovine*, koji je priredila, sa autorskim uvodnim tekstom. U saradnji s Vesnom Polovinom objavljuje knjigu *Razgovorni srpskohrvatski jezik*. U grupi je žena koje su osnovale Žensku stranku (ŽEST) i podružnicu te stranke u Novom Sadu.
- 1989–1990.** Koncipira program za nastavni predmet Analiza diskursa, koji je potom uveden kao obavezni predmet na četvrtoj godini osnovnih studija studijskog programa Srpski jezik i književnost.
- 1990.** Izabrana u zvanje redovne profesorke za predmet Psiholingvistika na FFUNS.
- 1992.** Umire majka u 84-toj godini. Upoznaje franjevačkog sveštenika i bibličara sa kojim započinje višegodišnju saradnju. Počinje saradnju sa Centrom za ženske studije u Beogradu: drži predavanja o rodu i jeziku.
- 1992–1997.** Predsednica Školskog odbora Baletske škole u Novom Sadu.
- 1993.** Objavljuje udžbenik *Diskurs analiza*. Osniva Debatne klubove za srednjoškolce u gradovima u Vojvodini (Novi Sad, Subotica, Sombor, Kikidna, Vršac), uz finansijsku podršku Fonda za otvoreno društvo.
- 1994.** Osniva ženske nevladine građanske organizacije (NGO) u gradovima u Vojvodini (Subotica, Kikinda, Sombor, Vršac). Starija čerka Sara završava studije veterine u Beogradu i vraća se u Novi Sad.
- 1994–2004.** Organizuje i moderatorski vodi tribinu *Psiholingvistički kolokvijum* na FFUNS.
- 1995.** Objavljuje knjigu *Balet* za koju dobija nagradu „Laza Kostić“ Međunarodnog salona knjiga u Novom Sadu. Juna meseca organizuje Savetovanje *Osnovni principi prevodenja religijske terminologije*. Mlada čerka Maja završava osnovnu školu i upisuje se u

Gimnaziju u Sremskim Karlovcima.

- 1995–1990.** Saraduje na projektu o tipologiji jezika koji vodi Ostin Dal i odlazi na redovne sastanke koji se održavaju u različitim evropskim gradovima.
- 1996.** Starija čerka Sara se zapošjava i udaje.
- 1996–1998.** Osniva Letnju školu srpskog jezika, istorije i kulture na UNS i prva je koordinatorka Škole. Pohađa dvogodišnje studije Evropskog ženskog koledža u Cirihu (Švajcarska), diplomski rad: *Osnivanje Ženskih studija u Novom Sadu*.
- 1997.** Osniva udruženje Ženske studije i istraživanja „Mileva Marić Ajnštajn“, 2011. preregistrovano sa nazivom Udruženje „Ženske studije i istraživanja“ (ŽSI): nestranačko samostalno udruženje građana koje proučava, istražuje, unapređuje i poboljšava društveni položaj žena, uz finansijsku podršku Fonda za otvoreno društvo.
- 1998.** Objavljuje knjige *Diskurs telefonskih razgovora*, *Diskurs viceva* i *Psovke!!!* (sa Veronikom Mitro). Novembra meseca organizuje međunarodnu konferenciju *Feministička teologija: od teorije u praksu*.
- 1999.** Objavljuje knjigu *Feministička teologija*. Mlađa čerka Maja završava Gimnaziju u Sremskim Karlovcima i upisuje se na studije glume na Akademiji umetnosti u Novom Sadu.
- 2000.** Objavljuje brošuru *Vera Šosberger*.
- 2001.** Objavljuje knjigu *Romkinje: biografije starih Romkinja u Vojvodini* (sa romskim studentkinjama: Marijom Aleksandrović, Stankom Dimitrov i Jelenom Jovanović); priređuje knjigu *Vojvođanke: 1917–1931 : životne priče*.
- 2002.** Objavljuje, na engleskom jeziku, knjigu *Romani women: oral histories of Romani women in Vojvodina*.
- 2002–2011.** Članica Saveta za ravnopravnost polova AP Vojvodine.
- 2003.** Februara meseca predsedava Organizacionim odborom Međunarodne konferencije o ženskim i rodnim studijama u regionu. Oktobra meseca osniva Centar za rodne studije pri Asocijaciji centara za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije i istraživanja (ACIMSI) UNS. Drži kurseve Rod i jezik, Uvod u rodne studije i Feministička teologija. Jedna je od autora priloga u knjizi *Vivisept: dokumenti o izložbi „Krv i med“ Rona Haviva u Novom Sadu*. Dobitnica Priznanja za razvoj rodne ravnopravnosti Izvršnog veća AP Vojvodine.
- 2003–2008.** Koordinira rad i predsedava u Centru za rodne studije ACIMSI UNS.

- 2004.** Priredila zbornik *Jezički izazovi Vojvodine Evropi* (sa Danicom Stefanović i Danicom Todorov). Objavila knjigu *55 godina Baletske škole u Novom Sadu*. Objavila, na romskom jeziku, knjigu *Rromnja: trajo purane Rromnjango ande Vojvodina*. Objavila knjigu *Žena sakrivena jezikom medija: kodeks neseksističke upotrebe jezika*. 1. juna rodio se unuk Alek. Čerka Maja diplomirala glumu na Akademiji umetnosti u Novom Sadu.
- 2004-2016.** Osniva i vodi Školu romologije na UNS. Drži kurs Uvod u romologiju. Članica Odbora SANU za proučavanje života i običaja Roma.
- 2006.** Objavila knjige: *Škola romologije ; Vajdasági magyar nők élettörénetei* (sa Veronikom Mitro), uredila knjigu *Women's identities in Vojvodina: 1920–1930*.
- 2007.** Priredila knjige: *Romkinje 2 i Životne priče žena u Vojvodini: Hrvatice, Bunjevke, Šokice: (1919–1955)*. Organizuje Međunarodnu konferenciju *Evropska unija i jezička ravnopravnost: kodeks rodno osetljivog jezika* u organizaciji Centra za rodne studije ACIMSI, Pokrajinskog sekretarijata za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova i Fondacije „Friedrich Ebert“ iz Beograda. Umire sestra Marina.
- 2008.** Marta meseca organizuje Međunarodnu konferenciju *Rodna perspektiva u međureligijskom dijalogu u XXI veku*, uz finansijsku podršku World Council of Churches: Ecumenical Women's Solidarity Fund, Communicants, Holandija. Priredila knjige: „*A što će ti ja jadna pričat--*“: životne priče žena (s Veronikom Mitro, Sarom Savić, Marijanom Čanak), *Akademskim obrazovanjem do romske elite* (s Milanom Grbić) i *Jelica Rajačić Čapaković*. Odlazi u penziju. Nastavlja da predaje u Centru za rodne studije ACIMSI UNS.
- 2009.** Priredila knjige: *Rod i jezik, Rodna perspektiva u međureligijskom dijalogu u XXI veku* (s Rebekom Jadrankom Anić), *Životne priče žena s invaliditetom u Vojvodini* (s Milicom Bracić i Milicom Mihom Ružićić-Novković).
- 2010.** Izabrana u zvanje *profesorke emerite* na UNS. Dobitnica zlatne medalje „Jovan Đorđević“ Srpskog narodnog pozorišta za ukupan doprinos baletu i baletskoj kritici. Priredila knjigu *Kultura, drugi, žene* (sa Jasenkom Kodrnja i Svetlanom Slapšak). Koleginice i kolege priredili Zbornik u čast Svenki Savić *Diskurs i diskursi*. Održala predavanje *Rod i jezik* u Zadužbini Ilike Kolarca u Beogradu. Čerka Sara doktorirala veterinu na Poljoprivrednom fakultetu u Novom Sadu.

- 2011.** Postaje članica Saveta časopisa za podsticanje i afirmaciju interkulturalne komunikacije *Interkulturalnost*. Objavljuje knjige: *Iz riznice multijezičke Vojvodine: istraživanja ličnih imena, nadimaka i prezimena u nacionalnim zajednicima Vojvodine* (sa Danijelom Stanojević), *Misterije rodne ravnopravnosti... i još ponešto* (sa Jelenom Milinović) i *Rumunke: životne priče žena u Vojvodini: (1921–1974)* (sa Laurom Spariosu).
- 2012.** Dobitnica Medalje za kulturu za ukupno stvaralaštvo Zavoda za kulturu Vojvodine. Postaje članica Izdavačkog saveta časopisa za istraživanje fenomena politike *Politikon*, Vojvođanska politikološka asocijacija (Novi Sad). Objavljuje knjigu *Iz riznice multijezičke Vojvodine: oslovljavanje i pozdravljanje u savremenim jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini* (sa Danijelom Stanojević).
- 2012–2016.** U drugom mandatu koordinira rad i predsedava u Centru za rodne studije ACIMSI UNS.
- 2013.** Objavljuje knjigu *Iskustva mentorskog programa sa učenicama: višestrukopodzastupljene grupe* (sa Oliverom Marinkov).
- 2014.** Objavljuje knjige: *ACIMSI Centar za rodne studije UNS: deset godina posle: izveštaj o radu u školskoj 2013–2014*, *Deset godina Godišnjeg priznanja u oblasti ravnopravnosti polova (2003–2013): životne priče nagrađenih* (sa Vesnom Šijački i Katarinom Krajnović) i *Iz riznice multijezičke Vojvodine: jezik-kultura-društvo: sistem rodbinskih odnosa u jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini* (sa Danijelom Radović).
- 2015.** Januara meseca rođena unuka Tesa. Objavljuje knjigu *Profesorke Univerziteta u Novom Sadu: životne priče*.
- 2016.** 6. januara umire brat Stanoje. Septembra meseca rođen unuk Vladimiro. Objavljuje knjigu *Kako je muški rod od devica?: visokoobrazovana romska ženska elita u Vojvodini*.
- 2017.** Objavljuje knjigu *Doprinos izgradnji mira sveštenica iz protestantskih crkava u Vojvodini*. Dobitnica priznanja za životno delo Udruženja baletskih umetnika Srbije.
- 2018.** Objavljuje knjigu *Erika Marjaš*.
- 2019.** Objavljuje knjige: *Vodič za upotrebu rodno osetljivog jezika u javnoj upravi u Srbiji* (sa Marjanom Stevanović); *Žarko Milenković i Mirjana Matić: prilog istoriji baleta Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu*. Novembra meseca u stan se vraća čerka Maja sa decom.
- 2020.** 16. juna obeležava 80. rođendan video-zapisom *Svenka, Žene u crnom*, Beograd. 30. jula završava knjigu *Centar za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu*.

Članstvo u strukovnim udruženjima i organizacioni rad

Pored rada na istraživačkim projektima na Institutu za lingvistiku u Novom Sadu, kasnije u Institutu za južnoslovenske jezike / na Odseku za srpski jezik i lingvistiku Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, kao i rada na zajedničkim jugoslovenskim / regionalnim projektima i projektima sa međunarodnom učesnicima, i nastavnog rada sa studentima svih nivoa studija, profesorka Svenka Savić je znatan deo vremena i energije tokom karijere uložila u organizacioni rad strukovnih udruženja i redovnih ili povremenih stručnih i kolegijalnih sastanaka kao važan segment logističke podrške istraživačkoj i nastavnoj delatnosti. U karijeri dugoj više od pola veka bila je članica različitih međunarodnih i domicijelnih društava i njihovih organa: međunarodnog Evropskog društva lingvista (od 1974, u Izvršnom odboru od 1985. do 1987), Lingvističkog društva Amerike (1979/80), Internacionalnog društva za izučavanje dečjeg govoru (od 1972, a u Izvršnom odboru od 1975. do 1978), Internacionalnog društva za primjenju psiholingvistiku (od 1982, a u Izvršnom odboru i jedna od četiri zamenika predsednika od 1985. do 1988), Izvršnog odbora Interuniverzitetskog centra za postdiplomske studije (IUC) u Dubrovniku (od 1984. do 1991), Međunarodnog društva za pragmatiku (od 1985), Saveza društava za primjenju lingvistiku Jugoslavije, Saveza slavističkih društava Jugoslavije (kojim je predsedavala od 1985. do 1988), Društva za srpskohrvatski jezik i književnost Vojvodine (u Predsedništvu od 1983. do 1987), Udruženja univerzitetskih nastavnika i drugih naučnih radnika Vojvodine. Uz to, osnovala je i u dva navrata (2003–2008. i 2012–2016) koordinirala rad i predsedavala u Centru za rodne studije pri Asocijaciji centara za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije i istraživanja (ACIMSI) Univerziteta u Novom Sadu. Godine 1995. osnovala je Letnju školu srpskog jezika, istorije i kulture na Univerzitetu u Novom Sadu i bila prva koordinatorka Škole, a 2003. na istom univerzitetu osnovala je Školu romologije i koordinirala rad škole do 2016. godine. Članica je i Odbora SANU za proučavanje života i običaja Roma. Članica je Udruženja baletskih umetnika Srbije (UBUS) i dobitnica nagrade ovoga Udruženja za životno delo 2017, a obavljala je i dužnost predsednice Školskog odbora Baletske škole u Novom Sadu (od 1992. do 1997). Stalna je saradnica Zavoda za kulturu Vojvodine. Bila je u redakcijama časopisa *International Review of Slavic Linguistics* (Edmonton, Alberta, Kanada, 1976–1978) i *Prilozi proučavanju jezika* (Institut za južnoslovenske jezike, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, od 1983. do 1996). Članica je Saveta časopisa

za podsticanje i afirmaciju interkulturalne komunikacije *Interkulturalnost* od 2011. i Izdavačkog saveta časopisa za istraživanje fenomena politike *Politikon*, u izdanju Vojvođanske politikološke asocijacije (Novi Sad) od 2012. godine.

СОЦИЈАЛИСТИЧКА ФЕДЕРАТИВНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА
СОЦИЈАЛИСТИЧКА РЕПУБЛИКА СРБИЈА

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ДИПЛОМА

О ДОКТОРАТУ ПСИХОЛОШКИХ НАУКА

РЕКТОР УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ И ДЕКАН ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА, СВОИМ ПОТПИСИМА И ПЕЧАТОМ УНИВЕРЗИТЕТА ПОТВРЂУЈУ ДА је СВЕНКА САВИЋ, РОЂЕНА 16. ЈУНА 1946. ГОДИНЕ У ГОСПОДИНСЦИМА, ПОШТО је 1964. ГОДИНЕ СТЕКЛА ВИСОКУ ШКОЛСКУ СПРЕМУ НА ФИЛОЗОФСКОМ ФАКУЛТЕТУ УНИВЕРЗИТЕТА У НОВОМ САДУ, ОДБРАНИЛА ДОКТОРСКУ ДИСЕРТАЦИЈУ НА ДАН 29. ЈУНА 1977. ГОДИНЕ НА ФИЛОЗОФСКОМ ФАКУЛТЕТУ ПОД НАСЛОВОМ „РАЗВОЈ ГОВОРА КОД БЛИЗАНАЦА И НЕБЛИЗАНАЦА“ И ТИМЕ ИСПУНИЛА УСЛОВЕ ЗА СТИЦАЊЕ НАУЧНОГ СТЕПЕНА

ДОКТОРА ПСИХОЛОШКИХ НАУКА

НА ОСНОВУ ТОГА ИЗДАЈЕ ЈОЈ СЕ ОВА ДИПЛОМА КОЈОМ СТИЧЕ ТИТУЛУ ДОКТОРА ПСИХОЛОШКИХ НАУКА, КАО И ПРАВА КОЈА ЈОЈ ПО ЗАКОНУ ПРИПАДАЈУ.

У БЕОГРАДУ, 2 НОВЕМБРА 1977. ГОД. ЕБР 39971.

ДЕКАН
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
др Бранко Гаведа

РЕКТОР
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ
др Мирошна Ђенчић

Нови Сад, 16. 4. 1996.

Председник жирија:

Петар Милошевић
Професор Петар Милошевић

Удружење Балетских Уметника Србије

ДОДЕЉУЈЕ

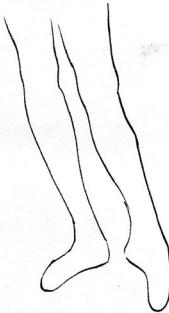

ПРИЗНАЊЕ

изјављује

ЖИВОТНО ДЕЛО

Свешти Савић

Београд,
лето истине 2017.

ЗАПРЕДСЕДНИШТВО

Лола Вуј

**Svenka
Savić**

How Twins Learn to Talk

A Study of the Speech Development of Twins from 1 to 3

Academic Press

A Subsidiary of Harcourt Brace Jovanovich, Publishers
London New York Toronto Sydney San Francisco

Nataša Belić

BIBLIOGRAFIJA RADOVA dr SVENKE SAVIĆ, profesorke emerite (1963–2020)

Uvodne napomene

Bibliografiju radova profesorke Svenke Savić nemoguće je smestiti u bibliografsku stručnu sintagmu – *kompletna bibliografija*. Naivno sam, radeći prvi put bibliografiju naše profesorke uvod započela upravo ovom sintagmom. Danas, deset godina kasnije bibliografija koja je pred vama, sigurna sam, nije kompletna, ni potpuna, jer profesorka Savić i dalje neu-morno istražuje, piše, čita, promišlja, angažuje i sebe i druge raznolikim zadacima, podstiče na rad i istraživanja, svoju energiju (životnu i radnu) neštedimice troši (ali i obnavlja), darujući je, takođe neštedimice, brojnim saradnicima.

Podjednako je bilo teško sve oblasti istraživanja kojima se profesorka bavila i bavi složiti/razložiti u određene celine.

Bogata bibliografska građa je raspoređena prema vrsti, a hronološki raspored će pokazati raznolikost i bogatstvo naučnog, stručnog i popularnog rada profesorke Svenke Savić.

Bibliografija obuhvata radeve iz lingvistike, psiholingvistike, analize diskursa, rodnih studija – feminističke lingvistike, feminističke teologije, romologije, baleta, priloge na internet-portalima, video- i radio-zapise objavljene na srpskom i drugim jezicima. Sakupljena bibliografska građa obuhvata period od 1963. do polovine 2020. godine.

Građa je podeljena u jedanaest celina: 1. Posebna izdanja; 2. Prilozi u serijskim publikacijama, monografijama i zbornicima radova; 3. Intervjui; 4. Prevodi; 5. Recepција dela Svenke Savić; 6. Video-zapis; 7. Radio-zapis; 8. Odrednice u enciklopedijama i leksikonima; 9. Doktorske disertacije (mentorski rad); 10. Prilozi na portalima; 11. Uloge Svenke Savić u pred-

stavama Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu.

U izradi bibliografskih jedinica primjenjeni su Međunarodni bibliografski standardi za opis monografskih publikacija (ISBD-M) i analitičku obradu priloga iz periodike, zbornika i posebnih izdanja (ISBD-CP) koji se u bibliografskoj praksi primenjuju i u našoj zemlji. Raspored jedinica u navedenim celinama je hronološki, a u okviru iste godine primjenjen je abecedni redosled naslova.

Prilikom sastavljanja ove bibliografije korišćeni su sledeći izvori: Elektronska baza COBIB.SR; Lisni katalog i elektronska baza podataka Seminarske biblioteke Odseka za srpski jezik i lingvistiku Biblioteke Filozofskog fakulteta u Novom Sadu; Građa prof. dr Svenke Savić.

Većina jedinica opisana je *de visu*. Za manji broj bibliografskih jedinica podaci su preuzeti iz navedenih baza podataka sa svešću da su u nju uneti i obrađeni *de visu*. Kao što sam na početku istakla, Bibliografija nije potpuna i nije konačna, jer prof. dr Svenka Savić živi i stvara.

I POSEBNA IZDANJA

1974.

1. *Modeli u sintaksi decjeg govora* : referati, saopštenja i diskusije sa Konferencije održane juna 1973. u Novom Sadu / knjigu priredile Mirjana Jocić i Svenka Savić. – Novi Sad : Institut za lingvistiku, 1974. – 184 str. ; 21 cm. – (Serija Usvajanje jezika).

Sadržaj: 1. Umesto predgovora (3); 2. O nekim modelima sticanja jezika, uvodni referat, Svenka Savić (5); 3. Berklijski projekat o razvoju jezika u raznim jezičkim sredinama, Dan I. Slobin (41); 4. Aktivnost deteta kao kontekst za proučavanje detetovog govornog razvoja, Grejs Šugar (65); 5. O švedskom projektu: Dečji govor, Ragnhild Zoderberg (89); 6. Razvoj sistema nominalne deklinacije u govoru dvogodišnjeg deteta koje usvaja mađarski kao maternji jezik, Žolt Lendel (111); 7. Primena i vrednovanje teorijskih postavki u istraživanjima novosadske grupe, Melanija Mikeš (127); 8. Sintaksička ispitivanja u dečjem govoru, Mirjana Jocić (139); 9. Summary (148); 10. Bibliografija (157); 11. Indeks termina (175).

1976.

2. *Razvojna psiholingvistika* : (odabrana i komentarisana literatura za period od 1970–1975) / Svenka Savić. – Novi Sad : Institut za lingvistiku, 1976. – XV, 179 str. ; 21 cm. – (Serija Usvajanje jezika).

Sadržaj: 1. Predgovor, Ivan Ivić (VII); 2. Uvod (1); 3. Bibliografije o

usvajanju jezika (5); 4. Radovi stranih autora u periodu od 1970. do 1975. (13); 5. Radovi domaćih autora od 1920. do 1975. (123); 6. Literatura: 1. Literatura o bibliografijama (140); 2. Literatura stranih autora (143); 3. Literatura domaćih autora (166); 4. Spisak časopisa (171); 7. Indeks termina (173).

1978.

3. *Kako blizanci uče da govore* : doktorska disertacija / Svenka Savić. – Novi Sad: Filozofski fakultet, 1978. – 280 str. ; 24 cm.

Sadržaj: Uvod (V); 1.0. Govorni razvoj blizanaca prema rezultatima ranijih istraživanja (1); 2.0. Problem razvoja govora u blizanačkoj situaciji (20); 3.0. Postupak ispitivanja i obrada podataka (34); 3.1. Metod sakupljanja podataka (34); 3.2. Ispitanici (37); 3.3. Prikupljeni materijal (40); 3.4. Jedinica posmatranja: razgovor, razmena, iskaz (42); 3.5. Metod obrade podataka (45); 4.0. Rezultati i diskusija (46); 4.1. Blizanački par i odrasli u blizanačkoj situaciji (46); 4.1.1. Neupravljen govor (50); 4.1.2. Upravljen govor (57); 4.1.2.2. Dijadni govor (67); 4.1.2.3. Trijadni govor (82); 4.1.3. Posredno upravljen govor (94); 4.1.4. Zaključak (102); 4.2. Neki problemi pragmatike govora u blizanačkoj situaciji (113); 4.2.1. Ponavljanje (115); 4.2.2. Ispravljanje (127); 4.2.3. Dopunjavanje (147); 4.2.4. Objasnjavanje (155); 4.2.6. Zaključak (169); 4.3. Pojedinac u blizanačkoj sredini (179); 4.4. Blizanački par u blizanačkoj situaciji: autonomni govor (205); 5.0. Opšti zaključak (233); 6.0. Literatura (247).

1980.

4. *How Twins Learn to Talk* (predgovor David Crystal, prevod Vladislava Felbabov). – London : Academic Press, 1980. – 195. str. ; 24 cm.

Contents: Foreword (v); Preface (vii); Acknowledgements (xi); List of Symbols (xv); Note of Examples (xvi); 1. Acquisition of speech by twins: a review of published studies (1); 2. Problems of speech development in twins (13); 3. Data collecting and processing (22); 3.1. Data collecting method (22); 3.2. Subjects (24); 3.3. Amount of material collected (26); 3.4. Unit of observation: discourse, turn, utterance (26); 3.5. Data processing method (31); 4. The twins situation (32); Part One: Adults and the twin pair (32); 4.1.1. Non-directed speech (32); 4.1.2. Directed speech (40); 4.1.3. Semi-directed speech (66); 4.1.4. Conclusion (73); Part Two: Some features of discourse (76); 4.2.1. Repetition (77); 4.2.2. Correction (87); 4.2.3. Completion (102); 4.2.4. Explication (109); 4.2.5. Procedure complexes (121); 4.2.6. Conclusion (123); Part Three: The individual twin child (124); 4.3.1. The functions of "I" (124); 4.3.2. Rules for first-person use (125); 4.3.3. Acquisition of first-person forms (125); 4.3.4. Doublet forms (132); 4.3.5. Factors influencing acquisition (137); 4.3.6. Conclusion (139); Part Four: Autonomous speech (140); 4.4.1. The problem (140); 4.4.2. The lexis and semantics of autonomous speech in twins (141); 4.4.3. The grammar of autonomous speech in twins (157); 4.4.4. The functions of autonomous speech (158); 4.4.5. Conclusion (159); 5. Conclusion (174); References (182); Subject Index (191).

1985.

5. *Narativi kod dece* / Svenka Savić. – Novi Sad : Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, 1985. – 144 str. ; 21 cm. – (Serija Usvajanje jezika).

Sadržaj: O Seriji Usvajanje jezika (7); 1. Uvod (9); 2. Model za opisivanje pripovedanja (19); 3. Empirijski materijal (30); 4. Prvo uvođenje aktera u priču (41); 5. Ponovno uvođenje aktera u priču (69); 6. Temporalna organizacija priča (81); 7. Izražavanje uzroka u pričama (119); 8. Zaključak (129); 9. Literatura (137); 10. Indeks autora (144).

1989.

6. *Četrdeset godina Baletske škole u Novom Sadu: 1948/49–1988/89* / ured. Svenka Savić. – Novi Sad : Baletska škola, 1989. – 34 str. + [7] listova s tablama ; 22 cm.

Sadržaj : Četiri decenije borbe za afirmaciju škole (5); Svenka Savić, Baletska škola u Novom Sadu: prošlost – sadašnjost – budućnost (7); Direktori Baletske škole u stalnom radnom odnosu (19); Spisak nastavnika igračkih i stručnih predmeta u školi (1948/49 – 1988/89) (20); Spisak diplomiranih učenika Baletske škole u Novom Sadu (1950/51 – 1988/89) (22); Istaknuti baletski umetnici (24); Forty years of the Ballet school in Novi Sad (31).

7. *Interkulturnizam kao oblik obrazovanja dece migranata van domovine* : zbornik radova / priredila Svenka Savić. – Novi Sad : Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, 1989. – 115 str. : graf. prikazi ; 21 cm.

Sadržaj: Reč priređivača (5); S. Savić (Novi Sad), Dokle smo došli? (8); Ante Fulgosi, Ljerka Fulgosi, Zvonimir Knežević, Andelka Metzing i Predrag Zarevski, Usporedba rezultata na testu znanja djece jugoslavenskih građana na području Münchena i njihovih vršnjaka u domovini (43); Pavica Mrazović, Neke karakteristike govornog i pisanih nemackog i srpskohrvatskog jezika dece migranata u SR Nemačkoj (70); Olga Murdževa-Škarić, Australijski Makedonci (78); Andrina Pavlinić-Wolf, „Obrazovanje i kulturni razvitak migranata“ projekat br. 7 Savjeta za kulturnu suradnju Evropskog vijeća – kao sinteza interkulturnalističke teorije i prakse (93); Dragutin Rosandić, Neki postupci u empirijskom istraživanju dvojezičnosti djece jugoslovenskih migranata (100).

8. *Razgovorni srpskohrvatski jezik* / Svenka Savić i Vesna Polovina. – Novi Sad : Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, 1989. – [9], 220 str. ; 20 cm.

1993.

9. *Diskurs analiza* / Svenka Savić. – Novi Sad : Filozofski fakultet : S. Savić,

1993. – 187 str. ; 24 cm.

Sadržaj: Transkripcija prezimena stranih autora (5); Znaci za transkripciju (7); Predgovor (9); 1. Opšti deo (11); 1.1 Lingvistika i njene discipline (13); 1.2 Interdisciplinarno istraživanje jezika (16); 1.3 Pomeranje lingvistike prema kognitivnim naukama (19); 2. Diskurs analiza (23); 2.1 Diskurs i tekst: slično ili različito (29); Iz istorije istraživanja diskurs analize (33); 3. Metodološka pitanja: nekoliko osnovnih pojmoveva (39); 3.1. Definicije komunikacije (41); 3.2 Delovi komunikacije (41); 3.3. Delovi neverbalne komunikacije (44); 3.4 Klasifikacija pisanog i govorenog diskursa (47); 3.5. Izvorni govornici (50); 3.6 Osobine transkripcije diskursa (53); 3.6.1 Diskursni postupci u transkripciji (61); 4. Teorije u diskurs analizi (75); 4.1 Austinovo shvatanje jezika (77); 4.2 Razgovorne implikature Gricea (79); 4.3 Teorija govornih činova Searla (81); 4.3.1 Govorni čin komplimentiranja (84); 4.3.2 Govorni čin izvinjavanja (89); 4.4 Kognitivna teorija Chafea (92); 4.4.1 Fokus (99); 4.4.2 Digresija (104); 4.5 Teorija govornih žanrova Mihajla Bahtina (107); 4.5.1 Analiza diskursa homilija (109); 4.6 Konverzaciona teorija Schegloff (119); 4.6.1 Konverzacijia preko telefona (122); 4.6.2 Konverzacijia između kupca i prodavca (127); 4.7 Lingvistička teorija obeleženosti: Fleischman (135); 4.7.1 Diskurs analiza vremena u srpskohrvatskom jeziku (138); 5. Spisak termina (151); 6. Literatura (161); Discourse analysis (Summary) (181); Index (185).

1995.

10. *Balet* / Svenka Savić ; pripremile Veronika Mitro i Vesna Krčmar. – Novi Sad : Srpsko narodno pozorište, 1995. – 213 str. : fotograf. ; 21 cm.

Sadržaj: I Igra kao disanje duše (4); II Članci (13); O Džordžu Balanšinu (14); Moderan balet (18); Položaj i funkcija baleta (21); Nova Ohridska legenda (23); Novi pokreti u klasičnom baletu (25); Lenjingradski balet danas (27); U čemu je tajna ruskih igrača baleta? (29); Kako postaviti klasične balete (33); Uspavana lepotica (34); Šeherezada (36); Zašto klasičan balet (38); Parodija klasičnog baleta, igrači u suknjicama (41); Koreografije u Srpskom narodnom pozorištu (43); Slika žene u baletima prizvedbama na sceni Srpskog narodnog pozorišta (46); Baleti prizvedbe u SNP-u u Novom Sadu (47); III Kritike premijera (52); Ponovo Žizela (53); Šarenilo igre i muzike (54); Koreografski koncert (55); Izrazito lepa grupna igra „Šeherezada“ i „Licitarsko srce“ na sceni novosadskog pozorišta (57); Oživele lutke (58); Otelo (60); Nedorečena koreografija (61); Veliki uspeh Lizet (63); Samo interesantan pokušaj (64); „Rajmonda“ – odlična predstava (65); Nijansirana koreografija (66); Dopadljiva predstava (68); Ljubavna priča s tužnim krajem (69); Poletno, sveže, uzbudljivo (70); Više žena nego ratnik (74); Silvija – nimfa boginje Dijane (75); Folklor na vrhovima prstiju (77); Ljubav, strast, zločin (78); Tri lika primabalerine (79); Opet Žizela (81); Dvojstvo ansambla (82); Dve premijere „Kopelije“ (84); Povratak Radićeve „Balade“ (86); Večiti mladoženja (87); Kosmopolitska družina (88); Po treći put (89); Dopadljiva predstava (90); Prerano pred publikom (92); U znaku sinteze (93); Delimično ostvareno (94); III2 Kritike grupnih i individualnih gostovanja u SNP (97); Svestrana trupa, predstava baletskog ansambla komične opere iz Berlina (98); Šarmantna princeza (99);

Realizam jasne igre, gostovanje kineskog baleta (100); Aurora iz Budimpešte (101); Dobra parterna vežba (102); Bljesak tehnike (102); Kairski baletski umetnici u Novom Sadu (103); Profesionalno ista predstava (105); Zaslужeno poštovanje (107); Igra s ljubavlju (107); Kako igrati Žizelu (108); Ništa novo (109); **III3** Kritike sezona i takmičenja (111); Svetoguci žiri, Prvo međunarodno baletsko takmičenje u Varni (112); Prvo jugoslovensko baletsko takmičenje (113); Veliki datumi baleta (116); Prekretnica za balet, pred novu sezonu baleta SNP-a (118); O umetnosti na vrhovima prstiju (119); Drugi veliki ispit (120); Balet u Novom Sadu (122); Balet u sezoni 1984/85. (124); Jugoslovensko baletsko takmičenje (125); Povodom četrdeset godina postojanja baleta SNP (128); Naši koreografi (131); Gala-koncert baletskih umetnika (133); Kosmopolitski duh grupe i čistota pokreta igre (134); Razgovor o baletskoj sezoni (136); Srpsko narodno pozorište juče, danas, sutra (137); **III4** Kritike publikacija (139); Sluh za mnoge proizvodnosti (140); Jugoslovenska baletska scena (142); **III5** Kritike drugih igračkih izraza (145); Studijske i igračke grupe u Novom Sadu (146); Balet bez pozorišta (150); **IV Ličnosti** (153); Osvajač igračkog prostora (154); Od desete do danas u Baletskoj školi: ljubav i postojanost (156); Tek što dosegnu puninu zrele ličnosti, odlaze sa scene ... povodom odlaska u penziju balerine Sofije Stojadinović (158); Tereza Čebksi (1946–1988) (159); Margita Debeljak (1905–1989) – In memoriam (160); Ljiljana Mijač (1942–1991) – In memoriam (161); **V Intervjui** (163); Naša anketa, Jugoslovenski balet danas, intervju sa Milicom Jovanović (164); Jugoslovenski balet danas, intervju sa Dragutinom Gostuškim (167); Jugoslovenski balet danas, intervju sa Žarkom Milenkovićem (168); Jugoslovenski balet danas, intervju sa Henrihom Nojbauerom (170); Jugoslovenski balet danas, intervju sa kompozitorom Rudolfom Bručijem (173); Jugoslovenski balet danas, intervju sa Franjom Horvatom (175); Jugoslovenski balet danas, intervju sa Ikom Otrinom (178); Razgovor sa Dušanom Simićem, Baletski trenutak (181); Prvi put među nama – intervju sa Dimitrijem Parlaćem (182); Vernost tradiciji, intervju sa Anom Kušnirovom (185); **VI Summary** (188); **VII Literatura o baletu** (191); **VIII O autorki** (198); **IX Indeks imena** (202); Sadržaj (209).

1996.

11. *Osnovni principi prevodenja religijske terminologije* : (zbornik radova sa Savetovanja održanog 19. juna 1995. godine) / [urednik Mirjana Krajinov]. – Novi Sad : Pokrajinski sekretarijat za ostvarivanje prava nacionalnih manjina, upravu i propise, 1996. – 2, 175 str; 21 cm.

Sadržaj: Uvodne napomene (1); I Plenarna predavanja: Prof. dr Dimitrije Kalezić: Pravoslavna dogma i njena terminologija (5); Prof. dr Svenka Savić: Religijski diskurs (17); Prof. dr Jasmina Grković-Mejdžor: Najstarija slovenska pismenost i adaptacija biblijskih imena u istočnoj i zapadnoj terminologiji (29); Radomir Rakić: Problemi prevodenja religijske terminologije (37); Diskusije: Prof. dr Mato Pižurica: Novi pravopis i verska terminologija (45); Mr Dubravka Valić-Nedeljković: Prilog diskusiji o pisanju velikog slova (47); Dragoljub Zbiljić: Vaskrs ili Uskrs (51); II Diskutovani empirijski materijali (na srpskom i mađarskom jeziku): Srpska pravoslavna crkva: Atributi svetih (55); Činovi i

odlikovanja (56); Oslovljavanje (58); Crkvena terminologija (59); Rimokatoličko-pravoslavni registar termina i imena (71); Biblijska imena (77); (Na srpskom i slovačkom) Srpska pravoslavna crkva: Atributi svetih (85); Činovi i odlikovanja (86); Oslovljavanje (88); Crkvena terminologija (89); Rimokatoličko-pravoslavni registar termina i imena (101); Biblijska imena (107); (Na srpskom i rumunskom) Srpska pravoslavna crkva: Atributi svetih (115); Činovi i odlikovanja (116); Oslovljavanje (118); Crkvena terminologija (119); Rimokatoličko-pravoslavni registar termina i imena (131); Biblijska imena (137); (Na srpskom i rusinskom jeziku) Srpska pravoslavna crkva: Atributi svetih (145); Činovi i odlikovanja (146); Oslovljavanje (148); Crkvena terminologija (149); Rimokatoličko-pravoslavni registar termina i imena (161); Biblijska imena (167); Spisak prisutnih (173).

1998.

12. *Diskurs telefonskih razgovora* / Svenka Savić i Veronika Mitro. – Novi Sad: Futura publikacije, 1998. – 102 str. ; 24 cm. – (Serija Razgovorni srpski jezik ; knj. 1).

Sadržaj: Diskurs telefonskih razgovora (5); Transkripcija telefonskih razgovora (14); Privatni telefonski razgovori poznatih osoba (15); Privatni telefonski razgovori nepoznatih osoba (21); Institucionalni telefonski razgovori: U knjižari (46); U Hitnoj pomoći (47); U privatnom preduzeću (58); Poruke koje su ostavile poznate osobe na primaču (97); Poruke koje su ostavile nepoznate osobe na primaču (100).

13. *Diskurs viceva* / Svenka Savić i Veronika Mitro. – Novi Sad : Futura publikacije, 1998. – 128 str. ; 18 cm. – (Serija Razgovorni srpski jezik ; knj. 2).

Sadržaj: Diskursne osobine viceva (5); Korpus viceva (25); Vicevi koje pričaju odrasli (28); Vicevi koje pričaju deca (73); Žarko Trebešanin, Vrste i funkcije vica: danas i ovde (100); Literatura (126).

14. *Psovke!!!* / Svenka Savić, Veronika Mitro. – Novi Sad : Futura publikacije, 1998. – 159 str. : ilustr. ; 17 cm. – (Serija Razgovorni srpski jezik ; knj. 3).

Sadržaj: 1. Diskursne osobine psovke u srpskom jeziku (5); 2. Psovke i o psovkama u medijima (39); 3. Psovke u vicevima (63); 4. Turbo-folk, psovke i po koji izraz (67); 5. Psovke u grafitima (71); 6. Psovke u kompjuterom posredovanoj komunikaciji (75); 7. Psovke u prevodima filmova na televiziji (77); 8. Psovke u različitim razgovornim situacijama (80); 9. Psovke u kući (88); 10. Psovke u telefonskim razgovorima uz nemiravanja (99); 11. Psovke studenata/kinja i profesora/ki (110); 12. Psovke odraslih govornika (120); 13. Psovke učenika srednje škole (122); 14. Psovke iz drugih izvora (124); 15. Rečnik psovki i pogrdnih izraza (135).

1999.

15. *Feministička teologija* : zbornik referata sa Međunarodne konferencije

„Feministička teologija: od teorije u praksu”, Novi Sad, 6–7. 11. 1998. / priredila Svenka Savić ; [prevodi na nemački Reinhardt Eckert, sa nemačkog Lidija Dmitrijev, na engleski Ruth Lehotsky, Vladislava Felbabov, sa slovačkog Ana Palik-Kunčak, sa mađarskog Ana Bu, sa francuskog Milica Kozić]. – Novi Sad : Futura publikacije, 1999. – 245 str. : ilustr.; 23 cm.

Sadržaj: Uvod (3); **I deo** Interdisciplinarni okvir Feminističke teologije: Marina Blagojević, Feminizam na kraju veka: lekcije o različitosti (9); Ana Bu, Ekumenizam i žene u crkvi (18); Ana Maria Grünfelder, Feministička teologija: kritički osvrt na metode i glavna pitanja (22); Zorica Kuburić, Žena i crkve (39); Elisabeta Rajzer, Uvod u feminističku teologiju (54); Svenka Savić, Interpretacija biblijskog teksta iz perspektive feminističke teologije: „Daj mi piti!” Razgovor Isusa sa ženom iz Samarije (62);

II deo Žene u hrišćanskim crkvama:

Branislava Poznanović, Žena u pravoslavnoj veri (91); Ljiljana Tica, Žena u novinama „Pravoslavlje”: analiza sadržaja (98); Ekumenizam (113); Rimokatolička vera (119); Katalin Hegediš-Kovačević, Žene u rimokatoličkoj crkvi: Hildegard von Bingen (1098–1179) (121); Ksenija Magda, Žene u službi u protestantskim i slobodnim protestantskim crkvama (128); Ana Palik-Kunčak, Žena u evangeličko-metodističkoj crkvi (134); Sa Anom Palik-Kunčak: intervju (136); Ana Palik-Kunčak, Žene u prvim hrišćanskim zajednicama: Prisila (139); Svenka Savić, Zajedništvo u Kisaču (142); Ana Palik-Kunčak, propoved (144); Reti Katalin, Uloga žena u reformatskoj crkvi (148); Ana Pečkaj-Kovač, Mesto žene u baptističkoj crkvi: intervju (151);

III deo Žene u nehršćanskim verama:

Edita Janković, Položaj žene kod starih Jevreja i jevrejska verska tradicija danas (159); Mira Poljaković, Ženska jevrejska organizacija u Jugoslaviji (168); Muna Jusufspahić, Žena u islamu: intervju (177);

IV deo Žene u ostalim verama:

Ursula Kine, Hiduizam (185); Haruko Okano, Budizam (188); Sang-Hee, Lee-Sinke, Konfučijanstvo (191); Pogovor: Elementi za jednu feminističku teologiju u Jugoslaviji (194); Spisak termina (204); Literatura (207);

V deo Podaci o učesnicama

Biografije učesnica (215); Biographies of participants (218); Biographien der teilnehmerinnen (222); Sažeci (226); Summaries (232); Zusammenfassungen (238).

2000.

16. *Vera Šosberger / Svenka Savić.* – Novi Sad : Futura publikacije, 2000. – 28 str., [19] str. s tablama : ilustr.; 21 cm.

Sadržaj: In Memoriam Vera Schosberger (May 16th, 1927 – January 9th, 1972) (2); Veri Šosberger u spomen (3).

2001.

17. *Romkinje : biografije starih Romkinja u Vojvodini / Svenka Savić i Marija*

Aleksandrović, Stanka Dimitrov, Jelena Jovanović. – Novi Sad : Futura publikacije, 2001. – 230 str. : ilustr. ; 24 cm.

Sadržaj: Uvod (5); Biografije na srpskom jeziku: Ljubica (11); Radinka (22); Cica (36); Gina (43); Kristina (55); Vida (63); Verica (74); Marija (82); Ruža (96); Nada (108); Drenka (116); Živka (119); Zlata (128); Divna (132); Vidosava (142); Radmila (150); Jelena (156); Dragica (164); Đurđevka (175); Biografije na engleskom jeziku: Ljubica (188); Cica (199); Zlata (207); Đurđevka (215); Biografije učesnica na projektu „Mlade Romkinje za starije Romkinje“ (227).

18. *Vojvođanke: 1917–1931: životne priče* / priredila Svenka Savić; [saradnice] Melania Damjan, Đerđi Erdeš, Snežana Keco, Slavica Mamuzić, Dajana Mandžo, Gabrijela Miškić, Sara Savić-Jevđenić, Zorana Šijački, Gordana Štrbac, Maja Vasić ; [fotografije Branimir Lučić, Stevan Lazukić]. – Novi Sad : Futura publikacije, 2001. – 418 str. : ilustr. ; 24 cm. – (Edicija Životne priče žena ; knj. 2).

Sadržaj: Vojvođanke (Svenka Savić) (7); Biografije: Evica (31); Vesela (42); Julijana (53); Olja (63); Ana (82); Magda (96); Katica (125); Lidija (135); Pavica (151); Greta (187); Živka (200); Milica (215); Elza (229); Margit (253); Andelka (264); Danka (272); Mirjam (285); Bogdanka (299); Mira (313); Biografije u prevodu sa srpskog: Anna (333); Pavica (354); Elza (389); Biografije saradnica (415).

2002.

19. *Romani women : oral histories of Romani women in Vojvodina* / Svenka Savić and Marija Aleksandrović, Stanka Dimitrov, Jelena Jovanović ; translation coordinator and editor Aleksandra Izgarjan ; translators Aleksandra Izgarjan, Diana Stankić-Prodanović, Anka Vidačić, Edita Jankov, Tatjana Perić. – Novi Sad : Futura publikacije, 2002. – 221 str.: ilustr. ; 24 cm. – (Serie Oral histories ; 5).

Sadržaj: Svenka Savić, Oral histories of Romani women (5); Aleksandra Izgarjan, Problems in translating "Romani women" (II); Biographies: Ljubica (17); Radinka (28); Cica (44); Gina (53); Kristina (67); Vida (76); Verica (88); Marija (97); Ruža (111); Nada (129); Drenka (138); Živka (142); Zlata (151); Divna (156); Vidosava (167); Radmila (177); Jelena (183); Dragica (1930); Đurđevka (206); Biographies of the participants in project "Young Romani women for elderly Romani women" (223).

2003.

20. *Vivisect : dokumenti o izložbi „Krv i med“ Rona Haviva u Novom Sadu* = documents on Ron Haviv's exhibition "Blood and honey" in Novi Sad / [priredila Marija Gajicki ; autori tekstova Svenka Savić, Vesna Nikolić-Ristanović, Majkl Goldfarb, Marija Gajicki ; autor ratnih fotografija

Ron Haviv; autor fotografija sa izložbe u Novom Sadu Smiljka Vukelić ; prevod na engleski jezik Nataša Mioković, Jelena Milojković]. – Novi Sad: Vojvodanka, regionalna ženska inicijativa : Yutopag, 2003. – 1 omot (2 knj., 1 DVD-ROM): ilustr. ; 20 x 22 cm.

Sadržaj: Marija Gajicki: Dokumenti o izložbi „Krv i med” Rona Haviva u Novom Sadu (3); Marija Gajicki, Studija slučaja (9); Svenka Savić, Ron Haviv: Krv i med na fotografijama i u rečima (25); Vesna Nikolić-Ristanović, Društveno-istorijski kontekst, viktimizacija i dosadašnji proces istine i pomirenja u Srbiji (49); Majkl Goldfarb, Krv i med se vraća u Srbiju (69); Marija Gajicki, Dokumenti o ratu (71); Hronologija događaja (77); Originalni potpisi fotografija (87); Indeks (95).

2004.

21. *Jezički izazovi Vojvodine Evropi : zbornik* / [priredivači Danica Stefanović, Danica Todorov, Svenka Savić]. – Novi Sad : Pedagoški zavod Vojvodine, 2004. – 94 str., [2] str. s tablama (fotogr.) ; 23 cm.

Sadržaj: Šta je Evropski dan jezika? (7); Plenarna predavanja (9); dr Ranko Bugarski, Evropa i jezici (11); dr Jovan Komšić, Jezik i nacionalni identitet (17); dr Svenka Savić, Standardizacija romskog jezika: (ne)mogućnost obrazovanja romske dece na maternjem jeziku kod nas (34); Milica Bracić, Gestovni govor (43); Milica-Mima Ružičić, Jezikom protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom (48), Danica Todorov, Jezička ljudska prava – uloga ombudsmana (51); Danica Stefanović, Stanje i (ne)mogućnosti učenja maternjeg jezika u osnovnim i srednjim školama u Vojvodini (55); Diskusije (59); dr Dubravka Valić, Jezik mržnje u predizbornim kampanjama u Srbiji prezentovanim u elektronskim medijima (61); Arpad Vicko, Dan evropskih jezika, 2004 (65); dr Melanija Mikeš, Projekat – Razvijanje i negovanje maternjeg i nematernjeg jezika i interkulturalnosti kod dece u Vojvodini (69); Zaključci i preporuke sa konferencije (73); Prilozi (81); Program preformansa „Za jezik više“ (83); European day of languages (84); Sažeci na engleskom jeziku (88); Biografije autora (93); Fotografije (95).

22. *55 godina Baletske škole u Novom Sadu* / priredila Svenka Savić ; [fotografije Gavrilo Grujić, Ana Lazukić, Branislav Lučić, Jovan Polzović, Miomir Polzović]. – Novi Sad : Futura publikacije, 2004. – 295 str. : ilustr.; 29 cm.

Sadržaj: Direktori; Fotografije nastavničkog kolektiva; Novi Sad pre otvaranja Baletske škole (Ljiljana Mišić) (17); Debeljak, Margareta (1905–1989), Sarajevo (19); Popović Čutuković Milena (1911), Osijek (Ljiljana Mišić) (24); Biografije diplomiranih učenica i učenika (1948–2003): hronološki redosled (29); **Prva dekada: tridesete:** Jerant Petar (31); Jelkić Vlada (32); Petrov, Nikola (33); Matić Milenković Mirjana (35); Trbović Struve Rajka (41); Simendić Fele Vera (43); Nedelko Helmut (53); Titelac Branka (59); Hadžić Mišić Ljiljana (60); Novkov Živojin (70); Tapavica Grujić Miroslava (75); **Druga dekada: četrdesete:** Ilijć Živanac Smilja (83); Vasiljev Savić, Svenka (90); Barankovski Bernšnajder Aleksandra (95); Filipović Seferović Verica (96); Marijaš Brzić Erika (100); Kolak Nada (107); Dinjaški Ksenija (112); Polzović Miranda (118); Uzelac Nikola (119);

Dević Ruškuc Mirjana (122); Poljak Čebki Tereza (122); Filipendin Uzelac Radmila (131); Kajtez Magliore Bosiljka (131); Đurašević Novkov Dobrila (123); Stojadinović Sofija (132); Utješanović Imanić Savka (137); Malivuk Olga (125); Ljubojev Grnja Ilinka (140); **Treća dekada: pedesete:** Ilić Subić Snežana (143); Uzelac Amalija (143); Žilić, Miloš (146); Maksić Njegovan Biljana (149); Ilić Olivera (157); Kuruncı Bela (160); Preradov Mirjana (181); Antić Nevena (163); Hristidis Apostol (164); Miler Hristidis Leonora (165); Savić Ivković Savka (171); Keča Rosker Ljiljana (173); Rod Pulko Milica (173); Seneš Danailov Jelica (1974); Teglaši Hiršenhauser Rozalia (174); Varga Rastislav (175); Dimovska Marina (181); Dutina Sremec Julijana (185); Jerinkić Dragan (187); **Četvrta dekada: šezdesete:** Đajić Jokanović Vesna (191); Tot Veličković Gizela (193); Đurđević Dimić Gordana (195); Ketig Aleksandra (195); Teglaši Velimirović Gabrijela (199); Panić Zlatko (204); Todorić Vučurević Sanja (207); Vlalukin Dragan (208); Felle Vučurević Sanja (212); Jojkić Kovačić Jasna (217); Marić Petar (221); Marković Pušić Biljana (222); Urošević de Silva Ljiljana (222); Šećerov Vesna (223); Kovačević Crnjanski Olivera (225); Nestorović Radmila (231); Petković Svetlana (231); Randelović Toni (231); Antonijević Aleksandar (233); **Peta dekada: sedamdesete:** Neškov Aleksandar (237); Grnja Maja (242); Lazić Milan (245); Selaković Dragan (245); Jandrić Milenković Sanelia (246); Lazić Ranko (246); Drobac Mirjana (246); Gikovski Snežana (249); Rus Milan (249); Simčim Tanja (250); Bugarski Ljiljana (250); Ćurčija Marijana (251); Kovačević Milana (251); Kulešević Andreja (252); Lečić Ana (253); Mesaroš Irena (254); Selaković Ljubica (255); Kozarev Verica (256); Kocić Salak Nadežda (256); **Šesta dekada: osamdesete:** Marković Jelena (259); Radojević Jelena (259); Lepuša Dunja (259); Stepanov Ista (261); Dimovska Frosina (261); Pogovor (265); Dodaci (271); Baletska škola Rajčević (292).

23. *Rromnja : trajo purane Rromnjango ande Vojvodina / Svenka Savić thaj Marija Aleksandrović, Stanka Dimitrov, Jelena Jovanović ; [nakhada pe romani čhib Jelena Jovanović]. – Novi Sad : Futura publikacije, 2004. – 213 str. : fotograf. ; 24 cm.*

Sadržaj: Teljaripe (5); Trajo purane Rromnjango pe rromani čhib: Ljubica (1921) (11); Radinka (1923) (23; Cica (1924) (40); Gina (1925) (49); Kristina (1926) (63); Vida (1927) (72); Verica (1929) (85); Marija (1929) (94); Ruža (1930) (109); Nada (1932) (126); Drenka (1935) (135); Živka (1934) (139); Zlata (1935) (150); Divna (1935) (155); Vidosava (1936) (167); Radmila (1939) (177); Jelena (1940) (184); Dragica (1941) (194); Đurđevka (1946) (200).

24. *Žena sakrivena jezikom medija : kodeks neseksističke upotrebe jezika / Svenka Savić. – [Novi Sad]: Futura publikacije, [2004]. – 48 str. ; 23 cm.*

Sadržaj: Uvod: situacija (3); Istraživanje (9); Literatura (39); Beleška o autorki (42); Dodatak – Egon Fekete (45).

2006.

25. *Škola romologije / priredile Svenka Savić i Veronika Mitro. – Novi Sad : Futura publikacije: Ženske studije i istraživanja, 2006. – 186 str. : ilustr. ; 23 cm.*

Sadržaj : **I Intro:** Predgovor (Svenka Savić i Veronika Mitro) (7); Šta prethodi Školi romologije na Univerzitetu u Novom Sadu? (Jadranka Stojanović) (8); Zašto je potrebna standardizacija romskog jezika: put do stvaranja nacionalne elite (Svenka Savić) (10); Azbuka ili abeceda (11); Gurbetski i arlijski dijalekat (12); Budućnost romskog jezika: U susret politici lingvističkog pluralizma (Yaron Matras) (14); Zaključci i preporuke (14); Jezička prava kao ljudska prava (15); Izazov planiranja jezika (16); Teškoće u planiranju romskog jezika (17); Regionalna kodifikacija romskog jezika: Kratak pregled (17); Značenje reči "pluralizam" (23); Uticaj na razvoj resursa (27); Implikacije na izradu programa (29); Uloga eksperata i podrška spolja (32); Perspektive (33); Romski jezik: uvodni pregled (Dieter W. Halwachs) (34); 1. Poreklo i pripadnost (34); 2. Klasifikacija i podvrste (37); 3. Struktura romskog jezika (39); 4. Romска sociolingvistika (54); Bibliografija (66);

II Škola romologije 1. na Univerzitetu u Novom Sadu – Od inicijative do prvih predavanja; Inicijativa za pokretanje Škole romologije na Univerzitetu u Novom Sadu (70); Predlog, Škola romologije: jezik, književnost, istorija i kultura Roma (72); Opis projekta (74); Plan i program u zimskom semestru školske 2004-2005. godine (81); Predavači/ce (82); Lista upisanih studenata/kinja (84); Prisustovanje upisanih studenata/kinja na pojedinim modulima (87); Prisustovanje osoba koje nisu upisane u Školu romologije na pojedinim modulima (89); Biografije diplomiranih studenata/kinja Škole romologije 1 (90); Ostvaren program rada (96); Izveštaji o radu istraživačkih grupa (98); Jedan primer istraživačkog zadatka iz usmene književnosti (101); Pitanja na završnom testu (111); Evaluacija Škole romologije 1 (113); Programski izveštaj (116);

III Škola romologije 2 na Univerzitetu u Novom Sadu: Provera i iskustva i nova saznanja

Konkurs za upis u školu romologije 2 (123); Plan i program u zimskom semestru školske 2005–2006. godine (124); Nastavni program (126); Spisak upisanih studenata/kinja na pojedimnim modulima (138); Prisustovanje osoba koje nisu upisane u Školu romologije na pojedinim modulima (139); Biografije diplomiranih studenata/kinja Škole romologije 2 (142); Lista predavača/čica i organizatora/ki (145); Biografije predavača/čica (146); Lista podeljene literature (148); Završni test (150); Evaluacija Škole romologije 2 (151); Izveštaj Univerziteta (154); Iskustvo jednog obrazovnog programa za Rome u Mađarskoj (160);

IV Deset pitanja o budućnosti Škole romologije na Univerzitetu u Novom Sadu (166);

V Literatura o Romima (172).

26. *Vajdasági magyar nők élettörténetei* / szerkesztők Svenka Savić és Veronika Mitro ; munkatársak Csonka Áron, Csoór Ágnes, Csoór Anna, Dávid Csilla, Ankica Dragin, Ember Vlajić Valéria, Erdős Kovečan Györgyi, Komáromi Mária, Papp Gabriella, Stanyó Tóth Gizella, Szabó Judit. – Újvidék : Futura Publikációk: Női Stúdiumok és Kutatások, 2006. – 268 p. : ill.; 23 cm.

Sadržaj: Bevezető: Gordana Stojaković, Tények, melyek a 19. század közepétől a 20. század közepéig meghatározták az újvidéki, a vajdasági magyar nők emancipációjáért vívott küzdelmét (9); Svenka Savić, Multikulturalizmus

és a nők: magyarok (18); Veronika Mitro, A kisebbségi nők életpályái (23); Életpályái: Angéla (1920), Ada (31); Erzsébet (1920), Tóra (Szlovákia) (43); Júlia (1926), Zombor (53); Margit (1927), Újvidék (62); Mária (1933), Ada (76); Vera (1935), Belgrád (91); Anna (1937), Újvidék (101); Júlia (1939), Újvidék (119); Rózsa (1939), Újvidék (138); Vali (1939), Újvidék (162); Gabriella (1943), Palánka (172); Irma (1944), Topolya (191); Anna (1946), Pancsova (200); Mária (1947), Újvidék (215); Lídia (1960), Zenta (225); Pogor, Gordana Stojaković, Neke činjenice koje se odnose na Mađarice u borbi za emancamaciju žena u Novom Sadu i Vojvodini od sredine 19. veka do sredine 20. veka (241); Svenka Savić, Multikulturalizam i žene: Mađarice (249); Veronika Mitro, Životne priče žena iz manjinskih grupa (254); A szerkesztők és a munkatársak rövid életrajzai / Biografiski podaci urednica i saradnika (259); A Női Stúdiomok és Kutatásokról / O Ženskim studijama i istraživanjima (267); A Női Stúdiomok és Kutatások kiadványai / Izdanja Ženskih studija i istraživanja (269).

27. *Women's identities in Vojvodina : 1920–1930* / ed. [and interviews done by] Svenka Savić ; [photos Ana Lazukić]. – Novi Sad : Futura publikacije, 2006. – 128 str. : ilustr. ; 24 cm. - (Serie Oral histories; 11).

Contents: Foreword (5); Ana (1921) (7); Magda (1922) (23); Pavica (1923) (51); Elza (1926) (82); Vera (1927) (105); Mirjam (1929) (115).

2007.

28. *Romkinje 2* / priredila Svenka Savić ; saradnice Ivana Ćurčin, Stanka Dimitrov, Danica Jovanović, Danijela Jovanović, Jelena T. Jovanović, Jelena M. Jovanović, Slađana Jovanović, Ranka Knežević, Veronika Mitro, Danica Novaković, Zajda Osmanović, Žarko Savić, Marina Simeunović ; [fotografije Aleksandra Erdeljan]. – Novi Sad : Futura publikacije : Ženske studije i straživanja „Mileva Marić Ajnštajn”, 2007. – 214 str. : fotografije ; 24 cm. – (Edicija Životne priče žena).

Sadržaj: Svenka Savić, Predgovor (5); Ljiljana Pešikan Ljuštanović, Prikaz Romkinje (I) (25); Milesa (1920) (29); Z. (1924) (36); Olga (1927) (41); Olga (1929) (49); Marija Kleut, Prikaz Romkinje (I) (53); Nurka (1933) (56); Vera (1935) (62); Ruža (1936) (66); Ljuba (1936) (72); N. (1937) (75); Živka (1938) (82); Marina Arsenović-Pavlović, Prikaz Romkinje (I) (93); Smilja (1940) (97); Vaska (1941) (105); Tatjana Perić, Prikaz Romkinje (I) (115); Zlata (1954) (118); Kajka (1958) (133); Dragica (1958) (140); Gordana Bekčić, Prikaz Romkinje (I) (153); Zalata (1964) (156); Bajramšah (1966) (166); Ružica (1968) (176); Milan Živanović, Prikaz Romkinje (I) (185); Marija (1972) (187); Nataša (1977) (198).

29. *Životne priče žena u Vojvodini: Hrvatice, Bunjevke, Šokice : (1919–1955)* / priredila Svenka Savić sa saradnicama Milica Bratić, Bojana Gušić, Suzana Lukovnjak, Slavica Mamuzić, Bojana Medić Vučić, Danica Novaković, Alenka Oreščanin, Sara Savić-Jevđenić, Nina Stanimirov-Veriš, Tamara Stojković, Ivana Strugar-Varga, Marija Vojvodić, Ljiljana Živković-Tarka.

- Novi Sad : Futura publikacije : Ženske studije i istraživanja, 2007. – 235 str. : fotograf. ; 24 cm. – (Edicija Životne priče žena).

Sadržaj: Biografije: 1. Marija, 1919, Petrovaradin (7); 2. Vesela, 1919, Radanovci (14); 3. Katica, 1922, Golubinci (25); 4. Mare, 1923, Horgoš (34); 5. Slavica, 1928, Petrovaradin (47); 6. Ana, 1928, Vrdnik (62); 7. Jelisaveta, 1929, Bikovo (80); 8. Anica, 1931, Odrnovac (97); 9. Marija, 1931, Bački Monoštior (107); 10. Ivanica, Blato (na Korčuli) (118); 11. Milka, 1934, Siverić (131); 12. Ana, 1937, Gibarac (142); Cilika, 1937, Subotica (155); 14. Marija, 1939, Subotica (174); 15. Jerka, 1942, Petrovaradin (184); 16. Jozefa, 1952, Tavankut (195); 17. Ana, 1955, Šušnjari (211); O projektu Životne priče žena u Vojvodini (223); Biografije saradnica (232); Spisak izdanja Ženskih studija i istraživanja i Futura publikacija.

2008.

30. *“A što ću ti ja jedna pričat---” : životne priče žena / priredile Svenka Savić, Veronika Mitro, Sara Savić, Marijana Čanak.* – Novi Sad : Futura publikacije : Ženske studije i istraživanja, 2008. – 590 str. : ilustr. ; 24 cm. – (Edicija Životne priče žena : (1915–1980)).

Sadržaj: **I Predgovor, Kako smo radile** (Svenka Savić) (5); **Sećanja žena:** elementi literarnosti i pokušaj žanrovskog određenja (Marijana Čanak) (12); **II Životne priče; Dekada 1910–1919:** Mara (1915), Čurug (36); Marica (1919), Kać (51); Anica (1919), Kamenica (63); Stanislava (1919), Ljubljana (70); Slobodanka (1919), Prokuplje (79); **Dekada 1920–1929:** Zaga (1920), Doljani (86); Draga (1920), Gračac (93); Milica (1921), Široka Kula (102); Draga (1922), Štubik (111); Melanija (1924), Novi Sad (122); Maruška (1926), Danilovgrad (136); Milosava (1928), Tupane (156); Novka (1928), Bodožišta (165); Danica (1929), Pernoj (171); **Dekada 1930–1939:** Milena (1930), Dobrača (182); Živka (1930), Ljubovija (189); Milica (1931), Rore (194); Rada (1931), Očestovo (206); Beba (1933), Zaječar (212); Dana (1934), Seča Reka (230); Zorica (1934), Užice (236); Milica (1935 (254); Nejra (1935), Bugojno (261); Milena (1936), Gacko (266); Vera (1938), Zagreb (272); **Dekada 1940–1949:** Leila (1940), Trvanik (284); Ljubica (1941), Odžak (298); Nada (1941), Sarajevo (307); Fuada (1942), Sarajevo (329); Sonja (1942), Žirci (356); Jasenka (1946), Zagreb (377); Mira (1946), Subotica (394); Olga (1946), Novi Sad (407); Ana (1947), Bački Petrovac (424); Slobodanka (1947), Beograd (433); Olga (19489, Štrpc (443); Ana (1949), Sombor (447); **Dekada 1950–1959:** Milica (1951), Novi Sad (458); Stoja (1951), Krepčin na Uni (467); Klara (1953), Subotica (481); Zlata (1953), Kragujevac (494); Marija (1954), Odžaci (507); Zorica (1954), Zemun (516); Olgica (1956), Zrenjanin (538); Aranka (1957), Mali Idoš (545); **Dekada 1970–1979:** Refika (1970), Niš (556); **Dekada 1980–1989:** Marta (1980), Novi Sad (566); **III Biografije:** 1. Biografije priređivačica (572); 2. Biografije saradnica na projektu (574); **IV Izdanja Ženskih studija i Futura publikacije.**

31. *Akademskim obrazovanjem do romske elite / priredile Svenka Savić i Milana Grbić; [saradnici Aleksandrović Marija, Balinović Aleksandar, Beljić Milan, Jovanović Aleksandar, Jovanovanović [tj. Jovanović] Đorđe,*

Jovanović M. Jelena, Jovanović T. Jelena, Jovanović Tanja, Mihajlović Romeo, Nikolić Jelica, Nikolić Ružica ; fotografije Branislav Lučić i Vitomir Dimić]. – Novi Sad : Univerzitet : Ženske studije i istraživanja : Futura publikacije, 2008. – 144 str. : ilustr. ; 24 cm.

Sadržaj: 1. Pregovor (Svenka Savić) (5); Dodaci: Udruženje romskih studenata (8); Unija romskih studenata (10); Ženske studije i istraživanja (12); 2. Iskustva mentorskog rada (Svenka Savić) (16); Dodaci: Biografije članova tima na projektu (32); Uputstvo mentorima za rad sa studentima (37); Uputstvo za vođenje zapisnika na sednicama (38); Uputstvo za pisanje: 1. diplomskog rada (40); 2. sažetka (42); prikaza knjiga (44); 3. Romski studenti i studentkinje upisani na Univerzitetu u Novom Sadu (Milana Grbić) (49); Dodaci: Uputnik za studente (74); Spisak upisanih studenata i studentkinja na univerzitet i više škole u 2007–2008. (79); 4. O prisustvu tima u akademskoj zajednici u medijima (Romeo Mihajlović i Svenka Savić) (85); Dodaci: Obaveštenja o aktivnosti (93); Intervjui sa uspešnim Romima i Romkinjama (99); Pres-kliping (108); O zapošljavanju diplomiranih romskih studenata (Milan Beljić i Svenka Savić) (113); Dodatak: Spisak posećenih institucija i organizacija (116); 6. Akademske studije Romologije: pitanja kurikuluma (Svenka Savić) (121); Dodaci: Plan studija Romoloških studija na Filozofskom fakultetu u Pragu (125); Plan studija Uvod u romologiju na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu (126); 7. Evaluacija rada na projektu (Svenka Savić i Milana Grbić) (129); Dodatak: Odgovori nastavnika na postavljena pitanja (136); 8. Literatura (141).

32. *Jelica Rajačić Čapaković* / priredila Svenka Savić. – Novi Sad : Ženske studije i istraživanja: Zavod za ravnopravnost polova : Futura publikacije, 2008. – 90 str.: ilustr; 24 cm. – (Edicija Životne priče žena).

Sadržaj: Svenka Savić, Predgovor (7); Životna priča Jelice Rajačić-Čapaković (11); Drugi o Jelici (43); Podaci o prisutnosti u medijima (59); Važniji datumi u životu Jelice Rajačić-Čapaković (79); Bibliografija radova Jelice Rajačić-Čapaković (83).

2009.

33. *Rod i jezik* / priredile Svenka Savić ... [et al.]. – Novi Sad : Ženske studije i istraživanja : Futura publikacije, 2009. – 189 str. : ilustr. ; 24 cm.

Sadržaj: Prvi deo: Predgovor (5); Rod i jezik, Svenka Savić (7); Drugi deo: Registar imenovanja žena, Gordana Štasni i Veronika Mitro (35); Treći deo: Interpretacija podataka iz Registra: jedan od mogućih pristupa odredinici *vračara* i srodnim rečima, Marijana Čanak (133); Četvrti deo: Dodaci (165); Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (166); Vodič za upotrebu rodno neutralnog jezika UNESCO 1999. (172); Selektivna bibliografija: jezik i pol (183); Biografije saradnica (188).

34. *Rodna perspektiva u međureligijskom dijalogu u XXI veku* / priredile Svenka Savić i Rebeka Jadranka Anić. – Novi Sad : Futura publikacije :

Ženske studije i istraživanja, 2009. – 294 str. : ilustr. ; 26 cm.

Sadržaj: Deo I – Opšta pitanja rodne perspektive u međureligijskom dijalogu: Zilka Spahić-Šiljak, Merjem/Marija – polazište islamsko-kršćanskog dijaloga (13); Milan Vukomanović, Žene apostoli u ranom hrišćanstvu: pravoverni i gnostički izvori (25); Nebojša Tumara, Evine kćeri, raskalašni Jevreji i njihova požudna tela: mizoginija i antijevrejska retorika u ranoj sirijskoj crkvi (32); Jelena Kalderon, Žene rabini (42); Danijela Grujić, Položaj žene u jevrejskoj zajednici kao susret tradicije i moderniteta (70); Zorica Kuburić, Žena u pravoslavlju (81); Lenka Blehova-Čelebić, Život žena u srednjovekovnom samostanu u Kotoru: ora et labora (96); Anna Maria Gruenfelder, Crkva i katolici Nezavisne Države Hrvatske (NDH) pram SHOI (110); Rebeka Jadranka Anić, Emancipacija i ravnopravnost u hrvatskom kontekstu (135); Jasmina Dulić, Vrednosne orientacije i dimenzije religioznosti: analiza odnosa na studentskom uzorku (156); Ana Palik-Kunčak, Kratak istorijski pregled sestrinskog rada (172); Deo II – Međureligijski dijalog – mesto upoznavanja žena raznih verskih tradicija: Edita Jankov, Ester – šta nam kaže danas? (179); Svetlana Tomin, Kraljica Jelena Anžujska – vladarka i ktitorka (186).

35. *Životne priče žena s invaliditetom u Vojvodini* / priredile Milica Bracić, Milica Mima Ružićić-Novković, Svenka Savić ; [fotografije Aleksandra Erdeljan]. – Novi Sad : Centar Živeti uspravno : Zavod za ravnopravnost polova : Udruženje građana Ženske studije i istraživanja : Futura publikacije, 2009. – 220 str. : fotograf. ; 24 cm.

Sadržaj: Milica Bracić, Milica Mima Ružićić-Novković, Svenka Savić: Predgovor (5); Životne priče: Rođene između 1910–1920. Mara (1915), Čurug (37); Rođene između 1930–1940. Ana (1947), Bački Petrovac (55); Neza (1948), Bosanska Kamenica (64); Rođene između 1950–1960. Brigita (1950), Apatin (87); Eva (1952), Subotica (101); Kristina (1954), Novo Miloševo (116); Ružica (1955), Martinci (133); Rođene između 1960–1970. Tanja (1967), Sremska Mitrovica (157); Rođene između 1970–1980. Marija (1972), Novi Sad (183); Milica (1978), Novi Sad (197); Biografije priređivačica (216).

2010.

36. *Kultura, drugi, žene* / urednice Jasenka Kodrnja, Svenka Savić, Svetlana Slapšak. – Zagreb : Institut za društvena istraživanja : Hrvatsko filozofsko društvo : Plejada, 2010.

Sadržaj: Umjesto predgovora (79); Instead of the Preface (9); I. Lino Veljak: Čovjek kao metafizička utvara (Man as a Metaphysical Apparition) (13); II. Jelisaveta Blagojević: Kulture koje dolaze – drugi i kultura (Incoming Cultures – Others and Culture) (25); III. Svetlana Slapšak: Harem kao prostor roda u balkanskim kulturama : primjeri Jelene Dimitrijević i Elisavet Moutzan Martinengou (Harem as Gender Space in Balkan Cultures: Examples of Jelena Dimitrijević and Elisavet Moutzan-Martinengou) (39); IV. Nikola Skledar: Pojedinac, kultura, identitet (Individual, Culture, Identity) (57); V. Gordana

Bosanac: Metafizika drugoga u horizontu rodno/spolne nejednakosti (The Metaphysics of Other in the light of gender/sexual inequality) (73); VI. Jasenka Kodrnja: Kultura kao afirmacija i negacija, Ne-kultura, Ne-kulturi (Culture as Affirmation and Negation, No-Culture, No-to-Culture) (105); VII. Mladen Labus: Filozofske primjedbe multikulturalizmu (Philosophical Remarks to Multiculturalism) (129); VIII. Daša Duhaček: Hannah Arendt, odgovornost i feminism (Hannah Arendt, Responsibility and Feminism) (161); IX. Obrazovane Romkinje – prijedlog za model interkulturnog razumijevanja i slušanja (Educated Roma Women: A Recommendation for a Model of Intercultural Understanding and Listening) (187); X. Mirjana Adamović: Antifeminizam i kultura (Anifeminism and Culture) (203); XI. Ana Maskalan: Kiberkultura i kiberfeminizam (Cyberculture and Cyber-feminism) (233); XII. Marjana Harcet: Kada dolaze na red ljudska, posebno ženska prava? (When will Human, Particularly Women's Rights Come First?) (255); XIII. Sanja Kajinić: Queer-kultura u Hrvatskoj: Queer Zagreb Festival (Queer Culture in Croatia: Queer Zagreb Festival) (273); Bilješke o autoricama i autorima (Abouth the Authors) (291).

2011.

37. *Iz riznice multijezičke Vojvodine : istraživanja ličnih imena, nadimaka i prezimena u nacionalnim zajednicima Vojvodine.* – Novi Sad : Pedagoški zavod Vojvodine, 2011. – 137 str. ; 23 cm. – (Zbornik / Pedagoški zavod Vojvodine ; 7) (u koautorstvu sa Danijelom Stanojević).
- Sadržaj: Predgovor (priredivačice: Stanojević Danijela i Svenka Savić) (7); **Aleksandrović Marija, Savić Svenka, Stanojević Danijela:** Lična imena i prezimena romskih učenika srednje škole u Vojvodini: 2007–2008. školska godina (10); **Bašić Palković Nevenka, Savanov Mirjana:** Pregled istraživačkih podataka o bunjevačkim ličnim imenima, prezimenima i nadimcima (23); **Miković Milovan:** Sustav osobnih imena i prezimena, osobnih i obiteljskih nadimaka Hrvata u Vojvodini i Madžarskoj (46); **Rajši Ilona:** Davanje imena kod vojvođanskih Mađara (59); **Spariosu Laura:** Lična imena Rumuna u centralnom Banatu (75); **Tir Zuzana:** Lična imena i prezimena Slovaka u Vojvodini (89); **Fejsa Mihajlo:** Imena, prezimena i nadimci u rusinskoj nacionalnoj zajednici (104); **Hajduk Leona:** Antroponimi muškaraca i žena i patronimi Rusina Šida sa njihovim nadimcima (125).
38. *Misterije rodne ravnopravnosti... i još ponešto.* – Banja Luka : Helsinski parlament građana, 2011. – 74 str. ; 21 x 21 cm (u koautorstvu sa Jelenom Milinović).

Sadržaj: Predgovor (5); **Pol i rod – zar to nije isto!?** Gender i rod ... a to je isto!? (8); Pol/Rod (8); Analitičko porijeklo roda/feministički stavovi o pojmu roda (9); Rodne studije (10); Rodna jednakost/Rodna ravnopravnost (11); Rodna analiza/budžetiranje/procjena uticaja (11); Rodna statistika (13); **Uloga, ali ne filmska:** Rodne uloge (16); Rodni stereotipi (17); Rod. Feminizam. Brak (19); Rod i oblačenje: Djevojčice nose plavo, a dječaci roza?!?! (21); **Diskriminacija (prepoznajte njene oblike):** Diskriminacija/Uznemiravanje (24); Mobing (25);

Interseksionalnost (26); Rodno zasnovano nasilje (27); Trgovina ljudskim bićima (28); Čemu ta pozitivna diskriminacija, i kako diskriminacija uopšte može biti pozitivna?! (29); **Institucionalizovanje gendera:** Gender mainstreaming (32); Institucionalni mehanizam za rodnu ravnopravnost standardi (33); Standardi o rodnoj ravnopravnosti (34); Zakon o rodnoj ravnopravnosti (35); **Riječ, dvije o feminizmu:** AH, taj strašni feminizam (38); Istorija feminizma (39); 8. mart - Dan cvijeća??? (42); Feministička teologija (45); **Zašto da koristim rodno osjetljivi jezik?** Feministička lingvistika (48); Preporuke za normiranje formi ženskog roda za zanimanja i titule žena (53); **Žene i moć:** Feministička politika: protiv prisile, ograničenja i nasilja (56); Žene u razvoju/Rod i razvoj (57); Feminizacija migracije (57); Feminizacija siromaštva (58); Ekonomija brige (59); Ekonomija darivanja (61); **Pomoći u orijentaciji:** Queer/Queer teorija (64); Seksualna orijentacija (65); Identitet (65); Rodno izražavanje (67); Literatura (69).

39. *Rumunke: životne priče žena u Vojvodini : (1921–1974).* – Novi Sad : Futura publikacije : Ženske studije i istraživanja, 2011. – 180 str. : fotograf. ; 24 cm. – (Edicija Životne priče žena) (u koautorstvu sa Laurom Spariosu).

Sadržaj: Predgovor (5); **1920–1929:** Floarea (1921) (42); Lija (1930) (47); Livija (1933) (61); Silvija (1933) (76); Marioara (1938) (82); **1940–1949:** Ileana (1942) (89); Ana (1944) (101); Feličija (1945) (106); **1950–1959:** Sofija (1950) (114); Teodora (1953) (119); Jonjaua (1953) (133); Lia (1955) (146); Fiorela (1957) (152); **1970–1979:** Daniela (1971) (162).

2012.

40. *Iz riznice multijezičke Vojvodine: oslovljavanje i pozdravljanje u savremenim jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini.* – Novi Sad : Pedagoški zavod Vojvodine, 2012. – 211 str. ; 23 cm. – (Zbornik / Pedagoški zavod Vojvodine ; 8) (u koautorstvu sa Danijelom Stanojević).

Sadržaj: Predgovor: Danijela Stanojević (5); Aleksandrović Marija, Svenka Savić i Danijela Stanojević: Pozdravljanje i oslovljavanje u romskom jeziku (10); Andrić Edit: Pozdravljanje i oslovljavanje u mađarskom jeziku (33); Markov-Španović Mila: Pozdravljanje i oslovljavanje vojvodanskih Hrvata – refleksija identiteta (50); Savanov Marija, Nevenka Bašić Palković, Oslovljavanje i pozdravljanje kod Bunjevaca (84); Savić Svenka, Danijela Stanojević: Oslovljavanje i pozdravljanje u srpskom jeziku: pregled istraživanja (1979–2011) (99); Spariosu Laura, Ivana Janjić: Kratak prikaz oslovljavanja, pozdravljanja i obraćanja u savremenom rumunskom jeziku (153); Fejsa Mihajlo: Oslovljavanje u rusinskom jeziku: oslovljavanje u dvojezičnoj osnovnoj školi u Kucuri (168); Šarko-Golubović Natalija: Oslovljavanje i pozdravljanje u savremenom jeziku ukrajinske nacionalne zajednice u Vojvodini (188).

2013.

41. *Iskustva mentorskog programa sa učenicama: višestruko podzastupljene*

grupe. – Novi Sad : Zavod za kulturu Vojvodine, 2013. – 79 str. : tabele ; 20 cm (saradnica Olivera Marinkov).

Sadržaj: S. Savić i O. Marinkov: Predgovor (5); Sažetak (9); 1.0. Uvod (11); 2.0. Cilj mentorskog programa (17); 3.0. Metodološki okvir za mentorski rad sa učenicama (19); 4.0. Rezultati mentorskog rada (30); Materijalni dokazi o postojanju mentorskog programa (52); Literatura (59); Prilozi (61); Recenzije (73).

2014.

42. *ACIMSI Centar za rodne studije UNS: deset godina posle: izveštaj o radu u školskoj 2013–2014.* – Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Asocijacija centara za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije i istraživanja : ACIMSI, Centar za rodne studije, 2014. – 45 str. ; 21 cm
Sadržaj: [Uvod] (5); Master program: 2013–2014. (6); Doktorski program (11); Zaključni komentar (24); Dodaci (27).
43. *Deset godina Godišnjeg priznanja u oblasti ravnopravnosti polova (2003–2013): životne priče nagrađenih.* – Novi Sad : Zavod za ravnopravnost polova : Udruženje građana „Ženske studije i istraživanja”, 2014. – 239 str. : ilustr. ; 23 cm. – (Edicija Životne priče) (u koautorstvu sa Vesnom Šijački, Katarinom Krajnović). Sadržaj: Uvod, Vesna Šijački (7); Životne priče nagrađenih: Svenka Savić (11); Marijana Pajvančić (30); Svetlana Kalačan Aspelund (48); Fuada Stanković (61); Milica Ružičić Novković (70); Ana Bu (91); Silvija Kranjc (106); Radoslava Aralica (112); Gordana Čomić (117); Gordana Stojaković (127); Marija Gajicki (140); Slobodanka Markov (153); Erna Kiš Čisar (169); Ružica Rudić Vranjić (181); Kalina Rajović (191); Slobodan Josimović (199); Branka Lazić (207); Marina Blagojević Hjuson (220); Pogovor, Svenka Savić, Vesna Šijački, Katarina Krajnović (233); Ukupni dokumentacioni podaci (240).
44. *Iz riznice multijezičke Vojvodine : jezik-kultura-društvo : sistem rodbinskih odnosa u jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini.* – Novi Sad : Pedagoški zavod Vojvodine, 2014. – 267 str. : tabele ; 23 cm (u koautorstvu sa Danijelom Radović). Sadržaj: Svenka Savić, Predgovor (7); Svenka Savić i Daniela Radović, Upotreba i značenje termina za označavanje rodbinskih odnosa učenika VIII razreda osnovne škole : srpski jezik (13); Laura Späriosu, Cunoașterea și întrebuițarea termenilor de rudenie la elevii de clasa a viii-a în școlile generale din Voivodina (25); Fejsa Mihajlo, Употреба и значене терминох за родзински одношена школярох viii класох основней школи у Войводини: руски јазик (44); Aleksandrović Marija, Alava pale njamurja ande rromani čib katar e sikamne viii klaso fundoske školake

ande Vojvodina: rromani čhib (62); Anna Makišová, Zuzana Týrová, Význam a používanie termínov na označovanie príbuzenských vzťahov v slovenčine u žiakov ôsmeho ročníka základnej školy vo Vojvodine (71); Andrić Edit, A magyar rokonsági terminológia ismerete és használata az általános iskola viii. osztályos tanulói körében vajdaságban (80); Tüskei Vilma, A magyar rokonságnév-kutatás (104); Dodatak 1: Sažeci radova na srpskom jeziku (129); Dodatak 2: Upitnici (143); Dodatak 3: Empirijski materijali (159).

2015.

45. *Profesorke Univerziteta u Novom Sadu : životne priče.* – Novi Sad : Ženske studije i istraživanja : Futura publikacije, [2015]. – 524 str. : ilustr.; 22 cm. Univerzitetu u Novom Sadu za jubilej (1960–2015).

Sadržaj: Profesorke Univerziteta u Novom Sadu: životne priče (7); Pavica (1923) (21); Melanija (1924) (63); Andelka (1927) (79); Bogdanka (1930) (88); Lija (1930) (105); Vesna (1935) (121); Branka (1937) (129); Svenka (1940) (141); Nevenka (1940) (154); Irina (1941) (174); Dunja (1943) (191); Maja (1943) (206); Fuada (1942) (219); Katalin (1943) (229); Marijana (1946) (242); Radmila (1946) (262); Olga (1946) (278); Slobodanka (1945) (298); Slobodanka (1948) (316); Mirjana (1951) (334); Dubravka (1952) (341); Neda (1952) (362); Jovanka (1953) (370); Jonjaua (1953) (390); Vesna (1957) (404); Milica (1958) (419); Ana (1959) (433); Emilija (1959) (458); Dušica (1966) (474); Tatjana (1969) (492); Rodne studije: metod životne priče (504); Literatura (512); Tabelarni dokumentarni podaci (518).

2016.

46. *Kako je muški rod od devica? : visokoobrazovana romska ženska elita u Vojvodini.* – Novi Sad : Futura publikacije : Ženske studije i istraživanja, 2016. – 450 str. : ilustr. ; 23 cm.

Sadržaj: Predgovor (7); **I deo Istraživački radovi Svenke Savić sa saradnicama o visokoobrazovanim Romkinjama.** 1. Da li nam podaci o Romkinjama pomažu da razbijemo predrasude? – pregled dosadašnjih istraživanja (11); 2. Rodni identiteti i obrazovanje visokoobrazovanih Romkinja (22); 3. Obrazovanje, rod, etnički i verski identitet romske mlade intelektualne elite u Vojvodini: krsna slava kod Roma (32); 4. Obrazovane Romkinje: prijedlog za model interkulturnog razumijevanja i slušanja (56); 5. Visokoobrazovane Romkinje u gradanskim inicijativama u Vojvodini (66); 6. Ženske romske nevladine organizacije u Vojvodini: 2000–2014 (78); 7. Obrazovanje studentkinja za rodnu ravnopravnost u Srbiji (88); **II deo Mentorski rad sa romskim studentkinjama (1997–1998).** Slušanje i razumevanje kroz interakciju (109); **II deo Životne priče visokoobrazovanih studentkinja Univerziteta u Novom Sadu.** Fika (1970–2012), Niš (165); Biogram (171); Stanka (1978), Kovilj (172); Biogram (186); Marija (1972), Novi Sad (187); Biogram (203); Usnija (1972), Stapar (205); Biogram (211); Jelena (1980), Zemun (212); Biogram (222); **IV deo Životne**

priče starijih Romkinja u Vojvodini. Ljubica (1921–2013), Gardinovci (226), Radinka (1923), Stari Banovci (237); Cica (1924), Žabalj (251); Gina (1925), Žabalj (259); Kristina (1926), Stara Pazova (271); Vida (1927), Stara Pazova (279); Verica (1929), Kovilj (290); Marija 70 (1929), Stara Pazova (298); Ruža 68 (1930), Stara Pazova (310); Nada 66 (1932), Žabalj (324); Drenka 65 (1935–2011), Kovilj (332); Živka 65 (1934), Stari Banovci (335); Zlata 65 (1935), Stara Pazova (344); Divna 64 (1935), Žabalj (348); Vidosava 63 (1936), Stara Pazova (358); Radmila 61 (1939), Stara Pazova (367); Jelena 60 (1940), Žabalj (373); Dragica 59 (1941), Stara Pazova (381); Đurdica 55 (1946), Vojka (393); **V Bibliografija publikacija o Romima u Biblioteci Matice srpske (2000–2010)** (Vanja Miličić) (408); Literatura (442); Jedan primer feminističkog aktivizma (Silvia Dražić, Relja Dražić) (447).

2017.

47. *Doprinos izgradnji mira sveštenica iz protestantskih crkava u Vojvodini* / Svenka Savić. – Novi Sad : Udruženje Ženske studije i istraživanja : Futura publikacije, 2017. – 128 str. : fotograf. ; 23 cm + 1 presav. list sa mapama i portretima 34 x 50 cm.

Sadržaj: Predgovor (7); Sažetak (11); **Ideo.** 1.0. Uvodna razmatranja (12); 2.0 Cilj rada (13); 3.0 Metod istraživanja (14); 3.1. Osnovne karakteristike tri protestantske crkve (15); 4.0 Rezultati empirijskog istraživanja (27); 5. Diskusija prikupljenih podataka (32); 6.0 Zaključna razmatranja (37); 7.0 Preporuke za budući rad (39); 8.0 Literatura (40); Pregledne tabele podataka o sveštenicama (43–45); **IIdeo.** Biogrami sveštenica (47); Razgovori sa sveštenicama (65); Spisak izdanja (125).

2018.

48. *Erika Marjaš* / Svenka Savić ; [fotografije Gavrilo Grujić ... et al.]. – Novi Sad : Futura publikacije : Udruženje Ženske studije i istraživanja, 2018. – 196 str. : fotograf. ; 22 cm.

Sadržaj: Predgovor (9); **Detinjstvo** (1941–1961). Školovanje (18); Počeci umetničke igre (18); Počeci sportske aktivnosti: jahanje (20); Počeci filmske karijere (21); Počeci manekenske karijere (23); **Profesionalna igračka karijera** (1961–1981). Igračka karijera – od početnice do prve balerine i direktorce SNP (27); **Medijski odjeci profesionalnog rada**. Kritike premijera i gostovanja u dnevnoj štampi (53); Intervjui umetnice u dnevnoj štampi (75); Intervjui i prisutnost u elektronskim medijima (92); O fotografijama Erike Marjaš (95); **Direktorka baletskog ansambla**. Osamostaljenje Baleta (124); Podrška inovativnim procesima: Forum za novi ples (124); Standardizacija jezika umetničke igre (125); Objavljivanje monografija igraca (129); Udruženje baletskih umetnika Vojvodine (129); **Drugi o umetnicici**. Belić, Dušan, upravnik SNP (1983–1987) (135); Bokadoro, Vera, koreografskinja Baljšog teatra u Moskvi (136); Divjaković, Stevan, kompozitor i upravnik SNP (1995–2000) (136); Milenković, Žarko, igrač, koreograf i šef Baleta (137); Mišić, Ljiljana, profesorka

na Akademiji umetnosti UNS (139); Iko Otrin, koreograf, reditelj, solista baleta, pedagog, predavač, pisac, profesor muzike (139); Vladimir Pokorni, prvak Baleta Narodnog pozorišta, Beograd (140); Rastislav Varga, prvi igrač Baleta SNP (141); Zoran Mulić, kompozitor, profesor na Akademiji umetnosti UNS (142); Dobrila Novakov, solistkinja Baleta SNP (143); Bora Mladenović, prvak Baleta Narodnog pozorišta u Beogradu (144); Ljubica Šugić, RJ Balet SNP (145); **Nagrade i priznanja** (147); Oktobarska nagrada grada Novog Sada 1970; Povelja SNP 1972: Povodom 25-godišnjice obnovljene Opere; Orden zasluge za narod sa srebrnom zvezdom 1986; Povelja sa plaketom Jovan Đorđević, SNP 1986; Priznanje UBUS-a za životno delo 2006; Predlog UBUV-a za nacionalnu penziju; Podrška Udruženja kompozitora Vojvodine za nacionalnu penziju 2006; **Tekstovi trajnog nasledja: odrednice u enciklopedijama** (155); **Završni osvrt** (163); **Prilozi**. Telegrami povodom jubileja 20 godina umetničkog rada (168); Biogram umetnice (170); Erika Marjaš u baletima na televiziji i filmu (174); Tekstovi i Eriki Marjaš u medijima (181); Literatura (192).

2019.

49. *Vodič za upotrebu rodno osetljivog jezika u javnoj upravi u Srbiji.* – Beograd : Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju , Misija OEBS-a u Srbiji, 2019. – 91 str. : ilustr ; 21 cm (u koautorstvu sa Mirjanom Stevanović).
- Sadržaj: Predgovor (5); 1. Uvod (7); 2. O jeziku (8); 2.1. Teorijski okvir za standardni jezik (8); 2.2. Definicija standardnog jezika (9); 2.3. Ko koristi standardni jezik? (9); 2.4. Službena i javna upotreba standardnog jezika (10); 2.5. Ko brine o sprovođenju normiranog jezika? (10); 2.6. Kako rodno osetljiv jezik (ROJ) postaje normiran u službenoj i javnoj sferi i obavezan deo obrazovane elite (13); 2.7. Pol i rod (19); 2.8. Rodno osetljiv jezik u institucionalnoj praksi (21); 2.9. Terminološka razjašnjenja (23); 3. Predlog pravila za upotrebu imenica za zanimanja i titule žena (24); Elektronska komunikacija (45); Moguće dileme u primeni predloženih pravila (48); Nova zanimanja i titule (50); 4. Preporuke za primenu u neposrednoj praksi (53); 4.1. Ko može primenjivati dogovorenje jezičke forme u neposrednoj praksi (53); Anketa (55); Nazivi titula i zanimanja u ministarstvu u Srbiji (55); Predlozi za primenu rodno osetljivog jezika (61); Pozdravljanje u razgovoru (61); Neverbalno ponašanje osoba u službenoj i javnoj upotrebi (61); Prezimena (udatih) žena (63); Izbegavati identifikaciju žena prema bračnom odnosu (64); Izbegavati identifikaciju žena prema starosti (64); Oslovljavanje neudate žene (65); Ostale komponente identiteta (65); Šta nam "loše zvuči"? (66); Diskusija (67); Zaključna razmatranja (69); 5. Spisak zanimanja, zvanja i titula (70); Rečnik (81); Literatura (84); Biografije autorki (89).
50. *Žarko Milenković i Mirjana Matić: prilog istoriji baleta Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu / Svenka Savić.* – Novi Sad : Futura publikacije : Udruženje Ženske studije i istraživanja, 2019. – 212 str. : fotograf. ; 23 cm.
- Sadržaj: Predgovor (7); **Žarko Milenković** (9); Detinjstvo (11); Školovanje (11); Od folklora do umetničke igre (12); Profesionalna karijera (15); Baletski igrač

(16); Baletski koreograf (20); Odnos prema libretu „starog” baleta Rajmonda (21); Baleti za decu: Vila lutaka (27–28); Crvenkapa (30); Koreograf u baletima, operi, opereti, mjuziklu, drami (38); Asistent koreografa i repetitor (39); Inspicijent u Operi i Baletu (48); Šef Baleta (57); Koreograf u KUD „Svetozar Marković” i KUD „Maksim Gorki” (64); Pedagoški rad u Baletskoj školi u Novom Sadu (66); Osnivač i prvi predsednik Udruženja baletskih umetnika Vojvodine (UBUV) (70); **Medijska prisutnost Žarka Milenkovića** (73); Pregledni tekstovi o Žarku Milenkoviću (75); Intervju (76); Osobine kritika baletskih predstava Žarka Milenkovića objavljene u domaćim štampanim medijima (1981–1996) (77); **Svedočenja saradnika i prijatelja** (83); **Mira Matić** (87); Fenomen bračnog para u umetničkom stvaralaštву (102); Moja Mirjana (Iris Kuzman) (104); Detinjstvo i školovanje Mirjane Matić (105); Profesionalna karijera Mirjane Matić (114); Duetna igra i Godišnji koncerti: predagoški rad u Baletskoj školi (116); **Nagrade i priznanja Žarka Milenkovića i Mirjane Matić** (119); **Tekstovi trajne vrednosti: odrednice u enciklopedijama** (120); Zaključna razmatranja (123); Prilozi (127); Foto-album (128–145); Kritike Žarka Milenkovića u medijima (146); Tabela 1: Uloga Žarka Milenkovića u Baletu SNP-a (193); Tabela 2: Koreografije Žarka Milenkovića u baletu, operi, opereti, drami (194); Tabela 3: Uloge Mirjane Matić u Baletu SNP-a (195); Tabela 4: Mira Matić: godišnji koncerti Baletske škole (197); Spisak šefova baleta u SNP-u (1950–2019) (198); Spisak upravnika u SNP-u (1950–2019) (199); **Biogram Žarko Milenković** (200); **Biogram Mirjana Matić** (203); Literatura (207).

II PRILOZI U SERIJSKIM PUBLIKACIJAMA, MONOGRAFIJAMA I ZBORNICIMA RADOVA

1963.

51. Karl Orf: Mudra devojka // *Index* (Novi Sad). – ISSN 0353-717X. – God. 6, br. 69 (22. april 1963), str. 8.
52. Sterijino pozorje // *Index* (Novi Sad). – ISSN 0353-717X. – God. 6, br. 69 (22. april 1963), str. 9.
53. Škola u senci // *Index* (Novi Sad). – ISSN 0353-717X. – God. 6, br. 65 (2. mart 1963), str. 10.

1965.

54. Struktura dveju pesama Momčila Nastasijevića // *Prilozi proučavanju jezika* (Novi Sad). – ISSN 0555-1137. – Br. 1, str. 101–112 (objavljeno pod Svenka Vasiljev – diplomski rad).

1966.

55. Moderan balet // *Polja* (Novi Sad). – ISSN 0032-3578. – God. 12, br. 99 (novembar 1966), str. 9.

Skraćena verzija istog teksta objavljena je u programu za predstave Demon zlata i Krčag, sezona 1965/1966.

56. O Džordžu Balanšinu // *Polja* (Novi Sad). – ISSN 0032-3578. – God. 12, br. 94/95 (jun – jul 1966), str. 10.

1967.

57. *Lingvistika i poetika* Romana Jakobsona // *Polja* (Novi Sad). – ISSN 0032-3578. – God. 13, br. 105/106 (maj – jun 1967), str. 13.
Prikaz.
58. Nova *Ohridska legenda* // *Polja* (Novi Sad). – ISSN 0032-3578. – God. 13, br. 104 (aprila), str. 11.
59. Položaj i funkcija baleta // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 11. januar 1967, str. 11.

1968.

60. Lenjingradski balet danas // *Polja* (Novi Sad). – ISSN 0032-3578. – God. 14, br. 113/114 (januar – februar 1968), str. 35.
61. O potrebi reforme Srednje baletske škole u Novom Sadu // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 36, br. 2 (15. novembar 1968), str. 9.
62. Susret s mladima // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 18. maj 1968.
63. Svemogući žiri // *Ekspres*. – ISSN 0032-3381. – 4. avgust 1968.
64. Vesti iz Lenjingrada // *Dance Magazine* (New York). – ISSN 0011-6009. – June 1968.

1969.

65. Novi pokreti u klasičnom baletu // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 36, br. 6/7 (15. april 1969) , str. 10.*
*Tekstovi vezani za balet preštampani su u knjizi *Pogled u nazad: Svenka Savić o igri i baletu*.
66. Svestrana trupa // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 20. maj 1969.

1970.

67. Pet baleta za pet godina // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 17. jun 1970.
68. Sintaksičke konstrukcije s pridevima u srpskohrvatskom književnom

jeziku // *Prilozi proučavanju jezika* (Novi Sad). – ISSN 0555-1137. – Br. 5, str. [81]–110 (magistarski rad).

1971.

69. Aurora iz Budimpešte // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 25. februar 1971.
70. Kako postaviti klasične balete // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 38, br. 6 (27. februar 1971), str. 6.
71. Koreografski koncert // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 26. decembar 1971.
72. Ponovo Žizela // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 10. januar 1971.
73. Realizam jasne igre // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 21. novembar 1971.
74. Šarenilo igre i muzike // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 11. april 1971.
75. Šarmantna princeza. Nemačka igračica Anita Kristina u „Uspavanoj lepotici“ P. I. Čajkovskog // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – Novembar 1971.
76. Uspavana lepotica // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 38, br. 8 (30. april 1971) , str. 7.
77. Vera Lukić, *Dečji govor* (Institut za pedagogiju, Beograd) // *Pedagoška stvarnost* (Novi Sad). – ISSN 0553-4569. – God. 17, br. 8, str. 469–472.
Prikaz.

1972.

78. Dobra parterna vežba // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 12. mart 1972.
79. Izrazito lepa grupna igra // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 3. jun 1972.
80. Oživele lutke // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 3. decembar 1972.
81. Principi jezičkih univerzalija i jedan vid govornog razvijta na ranom uzrastu // *Psihologija* (Beograd). – ISSN 0048-5705. – God. 5, br. 1/2, str. [68]–72 (u koautorstvu sa Smiljkom Vasić).
82. Razvoj nominalne sintagme sa odredbom u dečjem govoru // *Južnoslovenski filolog* (Beograd). – ISSN 0350-185X. – God. 29, br. 1/2, str. 305–325 (u koautorstvu sa Melanijom Mikeš).

83. Savremena problematika opšte i primenjene lingvistike // *Savremeno obrazovanje*: bilten za unapređenje opštег obrazovanja AP Vojvodine (Beograd). – God. 8, br. 3/4, str. 137–147.
84. Smiljka Vasić – Razvitak artikulacije kod dece od 3 do 9 godina (Naučna knjiga, Beograd) // *Pedagoška stvarnost* (Novi Sad). – ISSN 0553-4569. – God. 18, br. 1, str. 62–65.
Prikaz.
85. Šeherezada // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 39, br. 7 (16. mart 1972), str. 8.
86. Šeherezada i Licitarsko srce na sceni novosadskog pozorišta // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 3. jun 1972.
87. Usvajanje prvog lica jednine u dečjem govoru // *Psihologija* (Beograd). – ISSN 0048-5705. – God. 5, br. 1/2, str. [59]–67.

1973.

88. Jedan vid imitacije i kreacije u dečjem govoru na ranom uzrastu // *Predškolsko dete* (Zagreb). – ISSN 0350-1957. – God. 3 (13), br. 1/2, str. [47]–59.
89. Nedorečena koreografija // *Odrek* (Sarajevo). – ISSN 0029-8387. – God. 26, br. 14, str. 11.
90. Neka teorijska i praktična pitanja učenja čitanja na ranom uzrastu // *Predškolsko dete* (Zagreb). – ISSN 0350-1957. – God. 3 (13), br. 4, str. 318–328 (u koautorstvu sa Mirjanom Jocić).
91. Neke karakteristike dijaloga blizanaca // *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja* (Beograd). – ISSN 0579-6431. – Br. 6, str. 113–123 (u koautorstvu sa Mirjanom Jocić).
92. Otelo // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 21. januar 1973.
93. Praktična primena istraživanja u oblasti dečjeg govora // *Savetovanje o društvenim i stručnim aspektima zaštite dece do 3 godine u dečjim ustanovama*: zbornik radova. – Beograd, 1973. – Str. 158–161.
94. Ranko Bugarski, *Jezik i lingvistika* (Beograd, Nolit) // *Polja* (Novi Sad). – ISSN 0032-3578. – God. 19, br. 169 (mart 1973), str. 23.
Prikaz.
95. Samo interesantan pokušaj // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 1. novembar 1973.
96. Uz predstavu dva baleta – Gospodice sa krovova i Karmen // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 1. novembar 1973.
97. Veliki uspeh Lize // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 24. april 1973.

98. Zašto klasičan balet? // *Odjek* (Sarajevo). – ISSN 0029-8387. – God. 26, br. 11, str. 23.

1974.

99. Bljesak tehnike // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 23. januar 1974.
100. Dopadljiva predstava Petar Pan // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 24. decembar 1974.
101. Institut za lingvistiku, Novi Sad, Yugoslavia: a) Child language syntax from one to three. b) The acquisition of reading in early childhood // *Journal of Child Language* (Cambridge). – ISSN 0305-0009. – Vol. 2, no. 2, p. 195–198 (u koautorstvu sa Mirjanom Jocić).
102. Jedan vid imitacije i kreacije u dečjem govoru na ranom uzrastu // *Pedagogija* (Beograd). – ISSN 0031-3807. – God. 12, br. 3.
103. Naša anketa, Jugoslovenski balet danas, intervju sa Dragutinom Gostuškim // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – Februar 1974, str. 10.
104. Naša anketa, Jugoslovenski balet danas, intervju sa dr Henrihom Nojbauerom // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – Mart 1974, str. 5.
105. Naša anketa, Jugoslovenski balet danas, intervju sa Ikom Otrinom // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 42, br. 2 (30. oktobar 1974), str. 14.
106. Naša anketa, Jugoslovenski balet danas, intervju sa kompozitorom Rudolfom Bručijem // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 42, br. 8 (17. april 1974), str. 12.
107. Naša anketa, Jugoslovenski balet danas, intervju sa Milicom Jovanović // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 42 (januar 1974), str. 4.
108. Naša anketa, Jugoslovenski balet danas, intervju sa Žarkom Milenkovićem // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 42, br. 6 (28. mart 1974), str. 6.
109. Nijansirana koreografija // *Odjek* (Sarajevo). – ISSN 0029-8387. – God. 27, br. 1 (januar 1974).
110. Noun phrase expansion in child language // *Journal of Child language* (Cambridge). – ISSN 0305-0009. – Vol. 1, no. 1, p. 107–110 (u koautorstvu sa Melanijom Mikeš).
111. O nekim modelima sticanja jezika // *Modeli u sintaksi dečjeg govora* / knjigu priredile Mirjana Jocić i Svenka Savić. – Novi Sad : Institut za lingvistiku, 1974. – Str. 9–39.

112. Odin iz vidov podržanja i tvorčestva v jazyke detej rannego vozrasta // *Pedagogika* (Beograd). – T. 3, str. 163–176.
113. One Form of Imitation and Creation in Child Speech among Young Children // *Pedagogy* (Beograd). – No. 3, p. 148–160.
114. „Rajmonda – odlična predstava // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 14. mart 1974.
115. Sintaksička istraživanja u dečjem govoru // *Modeli u sintaksi dečjeg govora / knjigu priredile Mirjana Jocić i Svenka Savić*. – Novi Sad : Institut za lingvistiku, 1974. – Str. 139–147.

1975.

116. Aspect of Adult Child Communication: The problem of Question Acquisition // *Journal of Child Language* (Cambridge). – ISSN 0305-0009. – Vol. 2, no. 2, p. 555–564.
117. Jan Baudoin de Courtenay (1974). Spostrzeżenia nad językiem dziecka (wybór i opracowanie Maria Chmura-Klektowa) // *Journal of Child language* (Cambridge). – ISSN 0305-0009. – Vol. 2, no. 2, p. 326–329.
118. Jezik dece prema jeziku literature za decu // *Detinjstvo* (Novi Sad). – ISSN 0350-5286. – God. 1, br. 3 (zima 1975), str. 239–243.
119. Kairski baletski umetnici u Novom Sadu // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 42, br. 8 (15. april 1975), str. 9.
120. Profesionalno ista predstava // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – April 1975.
121. Psiholingvistica i razvoj govora: usvajanje enklitičkog sistema u srpskohrvatskom jeziku // *Književnost i jezik* (Beograd). – ISSN 0454-0689. – God. 22, br. 2, str. 245–266.
122. Razgovor sa Dušanom Simićem: baletski trenutak // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 43, br. 8 (15. april 1975), str. 7.
123. Some features of dialogue between twins // *Linguistics* (New York). – ISSN 0024-3949. – Vol. 12, no. 153, p. 33–54 (u koautorstvu sa Mirjanom Jocić).
124. Zasluženo poštovanje // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – April 1975.

1976.

125. Da li se varaju mala deca? // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 29. decembar 1976.
126. Development of Relative Clauses in Child Language // *Proceedings of the Fourth International Congress of Applied Linguistics / edited by Gerhard Nickel*. – Stuttgart: Hochschulverlag, 1976. – P. 204.

Abstract.

127. Funkcija pitanja koja odrasli upućuju deci // *Jezik u društvenoj sredini : zbornik radova sa konferencije „Jezik i društvo“* / uredili Ranko Bugarski, Vladimir Ivir, Melanija Mikeš. – Novi Sad : Društvo za primenjenu lingvistiku Jugoslavije, 1976. – Str. 113–120.
128. Ljubavna priča s tužnim krajem // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 26. januar 1976.
129. Poletno, sveže, uzbudljivo // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 11. maj 1976, str. 8.
130. The Functioning of Twin Language in Adult-Child Communication: Preliminary Observations on Serbo-Croatian Material // *Akten des 1. Salzburger Kolloquiums über Kindersprache* (Salzburg vom 6. bis 8. Dezember 1974). – Tübingen : Verlag Gunter Narr, 1976. – S. 303–314.

1977.

131. Prvi put među nama [intervju sa Dimitrijem Parlaćem] // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – 21. mart 1977.
132. Quelques fonctions des questions posées par les adultes aux jeunes enfants // *La genèse de la parole : symposium de l'Association de psychologie scientifique de langue française* (16e session, 1975) / par J. P. Bronckart ... [et al.], avec la participation de J. Beaudichon ... [et al.]. – C. [231]–240.
133. The First Yugoslav Conference on Psyholinguistics (Zagreb, 19-20 November 1976) // *International Journal of Psycholinguistics* (The Hague). – Vol. 4-2 [8], p. 93–95.
134. Više žena nego ratnik // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 13. mart 1977.

1978.

135. A. B. Zaporozhetz and M. I. Lisina (eds.), Razvitie obscenija u doskoljnikov: harakteristika osnovnyh form obscenija so vzroslymi u detej ot rozdenija dp 7 let // *Journal of Child Language* (Cambridge). – ISSN 0305-0009. – Vol. 6, no. 1, p. 28–30.
Prikaz.
136. Aquisition of Speech by Twins: Critical Review of Published Opinions // *International Journal of Slavic Linguistics* (Los Angeles). – ISSN 0538-8228. – Vol. 3, no. 3, p. 333–354.
137. Četiri baleta: Romeo i Julija, Bolero, Rapsodija u plavom i Amerikanac u Parizu // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 27. novembar 1978, str. 7.

138. Do Grammatical and Communicative Competence Develop in Parallel Fashion during the Process of Language Acquisition by Children // *Proceedings of the 12th International Congress of Linguistics* / editors Wolfgang U. Dressler, Wolfgang Meid. – Vienna : Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck. – P. 716–720.
139. Dopadljiva predstava Pipi Duga Čarapa // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 23. oktobar 1978, str. 12.
140. Govor u prenosu fudbalske utakmice preko radija i televizije: uporedna analiza // *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije* (Beograd). – ISSN 0350-8757. – Br. 2, str. 143–154.
141. Mother-Child Verbal Interaction: The Functioning of Completions in the Twin Situation // *Journal of Child Language* (Cambridge). – ISSN 0305-0009. – Vol. 6, no. 1, p. 153–158.
142. Psycholinguistics meetings in Europe (Summer – Winter 1977) // *International Journal of Psycholinguistics* (The Hague). – Vol. 5-1 [9], p. 83–85.
143. Silvija – nimfa boginje Dijane // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 14. maj 1978.
144. Strategies Children Use to Answer Questions Posed by Adults (Serbocroatian – speaking Children from 1 to 3) // *The Development of Communication* / edited by Natalie Waterson and Chaterine Snow. – Chichester : John Wiley & Sons, 1978. – P. 217–225.

1980.

145. Weeks, T. E. (1979), Born to Talk // *Applied Linguistics*. – ISSN 0142-6001. – Vol. 1, no. 2.
Prikaz.

1981.

146. Folklor na vrhovima prstiju // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 1. april 1981.
147. Ljubav, strast i zločin // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 25. april 1981.
148. Osvajač igračkog prostora // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 18. april 1981.
149. Parodija klasičnog baleta – igrači u suknjicama // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 21. decembar 1980.
Članak je nastao za vreme studijskog boravka na Berkliju (SAD).

150. Sluh za mnoge proizvoljnosti (uz *Rečnik baleta* Ferdinanda Rejna) // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 12. april 1981.
151. Tri lika primabalerine (povodom izvođenja Labudovog jezera Petra Iliča Čajkovskog) // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 12. decembar 1981.
152. Usvajanje drugog jezika u prirodnjoj sredini: neke osobine indirektnog input govora // *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije* (Beograd). – ISSN 0350-8757. – Br. 4/5, str. 151–154.

1982.

153. Igra s ljubavlju (Gostovanje sovjetskih umetnika M. Leonove i N. Fjodorova u Baletu SNP) // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 15. novembar 1982.
154. Jugoslovenska baletska scena (1950–1980), Branke Rakić (prikaz) // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 15. jul 1982.
155. Kako igrati Žizelu? // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 24. novembar 1982.
156. Matić, R. (1982), Metode i oblici rada na razvoju govora dece od rođenja do polaska u školu // *Predškolsko dete* (Zagreb). – ISSN 0350-1957. – Br. 3.
157. Neki aspekti oslovljavanja u govoru dece predškolskog uzrasta // *Prilozi proučavanju jezika* (Novi Sad). – ISSN 0555-1137. – Br. 18, str. [5]–26 (u koautorstvu sa Ivonom Žibreg).
158. Opet Žizela // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 26. mart 1982.
159. Universal and particular in lexical innovation by preschool children // *Abstract of papers to be read at the meeeting ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ* (Societas Linguistica Europaea (SLE) 15th annual meeting in Athens, 8–11 september 1982). – Athens : The local organizing committee, 1982.
160. Usvajanje i razumevanje termina za označavanje rodbinskih odnosa // *Prilozi proučavanju jezika* (Novi Sad). – ISSN 0555-1137. – Br. 18, str. 27–32 (u koautorstvu sa Anom Marjanović).
161. Veliki datumi baleta (Šta su poruke Prvog jugoslovenskog baletskog takmičenja igrača i koreografa) // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 26. decembar 1982.

1983.

162. Dvojstvo ansambla (Silfide i Bal kadeta na početku nove sezone) // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 8. novembar 1983.

163. Godišnji koncert // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 3. april 1983.
164. Jezik pozorišnih kritika Elija Fincija // *Pozorišna predstava i jezik kritike* / 5. međunarodni simpozijum pozorišnih kritičara i teatrologa, 29. i 30. maj 1982. ; [organizator] Sterijino pozorje i Međunarodna asocijacija pozorišnih kritičara ; ur. Jovan Hristić. – Novi Sad : Sterijino pozorje, 1983. – Str. 90–95.
165. Mogućnost i nemogućnost interdisciplinarnog rada // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 42, 2. jun 1983.
166. Prekretnica za balet // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 18. avgust 1983.
167. Problemi pragmatičke sinonimije u diskursu // *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* (Beograd). – ISSN 0351-9066. – Br. 12, 1, str. 31–35.
168. Prvo jugoslovensko baletsko takmičenje // *Polja* (Novi Sad). – ISSN 0032-3578. – God. 29, br. 287 (januar 1983), str. 48.
169. Terminološki problemi u jugoslovenskoj psiholingvistici // *Zbornik radova / II simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja* Novi Sad, 10. i 11. decembar 1982. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 1983. – Str. 139–144.

1984.

170. Balet u Novom Sadu // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – 13. decembar 1984, str. 7.
171. Don Kihot drugi put // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 25. novembar 1984.
172. Drugi veliki ispit // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 12. jul 1984.
173. Dve premijere „Kopelije” // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 18. januar 1984.
174. Dve premijere „Kopelije” // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 51, br. 3/4 (februar 1984), str. 2.
175. Leksičke novotvorine kod predškolske dece // *Suvremena lingvistika* (Zagreb). – ISSN 0586-0296. – Br. 26/27, str. 53–60.
176. Mogućnosti i nemogućnost interdisciplinarnog rada na našem Univerzitetu // *Mesto i uloga nauke u našem društvu : zbornik radova*. – Novi Sad : Udruženje univerzitetskih nastavnika i drugih naučnih radnika SAP Vojvodine, 1984. – Str. 61–63.
177. Narativna sposobnost kod jednojezične i dvojezične dece // *Dvojezičnost: individualne in družebne razsežnosti* / ur. A. Nećak-Luk i I. Štrukelj. – Ljubljana : Društvo za primenjenu lingvistiku SR Slovenije, 1984. – Str. 281–287 (u koautorstvu sa Milanom Cvetkovićem).
178. O umetnosti na vrhovima prstiju, Baletski repertoar u sezoni 1983/84

- // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 51, br. 9/10 (26. jun 1984), str. 5.
179. Pragmatički aspekti nomina agentis // *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* (Beograd). – ISSN 0351-9066. – Br. 13, 1, str. 247–258.
180. Principi razumevanja značenja novih reči u srpskohrvatskom jeziku kod odraslih i dece starijeg osnovnoškolskog uzrasta // *Književnost i jezik* (Beograd). – ISSN 0454-0689. – God. 31, br. 1, str. 39–51.
181. Principi stvaranja neologizama u srpskohrvatskom jeziku // *Leksikologija i leksikografija: zbornik radova*. – Novi Sad : Matica srpska, 1984. – Str. [161]–170.

1985.

182. Bajka svakog detinjstva (Pepeljuga Ž. Vukadinovića u režiji M. Ujevića) // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 24. decembar 1985, str. 13.
183. Balet u sezoni 1984/85 // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – Br. 10 (jun 1985), str. 7.
184. Dvojezičnost i razvoj // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 44, br. 290 (18. jul 1985), str. 13. (Kultura – umetnost – nauka)
185. Iz pragmatike glagolskih oblika u srpskohrvatskom jeziku: upotreba prezenta i perfekta u pripovedanju // *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* (Beograd). – ISSN 0351-9066. – Br. 14/2, str. 87–95.
186. Po klasičnom uzoru: Godišnji koncert baletske škole u Novom Sadu // *Pogled u nazad: Svenka Savić o igri i baletu* / priredile Veronika Mitro, Vesna Krčmar, Marijana Čanak. – Novi Sad : Futura publikacije : Ženske studije i istraživanja, 2006. – Str. 469.
187. Povratak Radićeve *Balade* // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 22. decembar 1985, str. 13.
188. Pragmatic aspects of the genre of occupational terms in Serbo-Croatian // *Arbejdspapirer* (Aarhus) (Aarhus Universitet. Slavisk institut). – ISSN 0105-4112. – Nr. 1, p. 3–18.
189. Psycholinguistics in Yugoslavia // *AILA Commission on Psychlinguistics Newsletter* (Kassel). – Vol. 5. no. 2, p. 13–16.
190. Summer School in Psycholinguistics (Brussels, July 14 – August 3, 1985) // *AILA Commission on Psychlinguistics Newsletter* (Kassel). – Vol. 5, no. 3, p. 2–3.

1986.

191. Kako blizanci govore // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 45, 8. oktobar 1986, str. 4 (Dečji dnevnik).

192. Koreografije u Srpskom narodnom pozorištu: skica za studiju // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 54, br. 4 (15. decembar 1986), str. 6.
193. Predgovor // *Od druge do pete* / Kornej Čukovski. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1986. – Str. 5–23.
194. Psiholingvistika kod nas // *Filologija* (Zagreb). – ISSN 0449-363X. – Br. 14, str. 295–304.
195. Terminološki problemi u jugoslovenskoj psiholingvistici // *Zbornik radova* / III simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja Novi Sad, 6. i 7. decembar 1985. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 1986. – Str. 139–144.
196. [Treće] III jugoslovensko baletsko takmičenje // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – Br. 6/7 (sezona 1986/87), str. 25–26.
197. Večiti mladoženja // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 16. decembar 1986.
198. Vreme traži više: godišnji koncert učenika Baltske škole u Novom Sadu // *Pogled u nazad: Svenka Savić o igri i baletu* / priredile Veronika Mitro, Vesna Krčmar, Marijana Čanak. – Novi Sad : Futura publikacije : Ženske studije i istraživanja, 2006. – Str. 470–472.

1987.

199. [Četrnaesti] XIV međunarodni kongres lingvista u Berlinu // *Živi jezici* (Beograd). – ISSN 0514-7743. – God. 29, sv. 1/4, str. 117–119.
200. Gala koncert za rastanak // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – Februar 1987.
201. Intercultural Linguistic Activities with Yugoslav Children Living Abroad: Inadequacy of the Domestic Research // *Intercultural Education = Education interculturelle* / [editor, editrice Olga Murdževa-Škarić. – [S. l.] : OMER, Yugoslav National = Comite National Yugoslavia ; Skopje : Faculty of Philosophy = Faculte de Philosophie, 1987. – P. 169–171.
202. Kada učiti strani jezik? // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 46, 15. april 1987, str. 2 (Dečji dnevnik).
203. Kako blizanci dobijaju imena // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 46, 1. april 1987, str. 3 (Dečji dnevnik).
204. Pisma u upotrebi // *Književnost i jezik* (Beograd). – ISSN 0454-0689. – God. 34, br. 3/4, str. [183]–201 (u koautorstvu sa Ivanom Antonić).

1989.

205. Baletska škola u Novom Sadu: prošlost – sadašnjost – budućnost // *Cetrtdeset godina Baletske škole u Novom Sadu: 1948/49–1988/89* / ured.

- Svenka Savić. – Novi Sad : Baletska škola, 1989. – Str. 7–30.
206. Četrdeset godina Baletske škole u Novom Sadu // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 56, br. 10 (jun 1989), str. 48–52.
207. Dokle smo došli? // *Interkulturalizam kao oblik obrazovanja dece migranata* / ur. Svenka Savić. – Novi Sad : Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, 1989. – Str. 8–42.
208. Elementi romske kulture u obrazovanju dece Roma // *Jezik i kultura Roma* / ur. Milan Šipka. – Sarajevo : Institut za proučavanje nacionalnih odnosa, 1989. – Str. 315–321 (u koautorstvu sa Oliverom Todorović).
209. Language and Sex: Evidence from Serbo-Croatian // *European Journal for Semiotic Studies* (Wien). – ISSN 1015-0102. – Vol. 1 (3), p. [535]–555.
210. Margita Debeljak (1905–1989): in memoriam // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 29. april 1989.
211. Psiholingvistička pitanja jezika dece migranata // *Interkulturalizam u teoriji i praksi* / ur. Inka Štrukelj. – Ljubljana : Institut za sociologijo, 1989. – Str. 35–60.
212. Psycholinguistics: Recent Studies // *Yugoslav General Linguistics* / ur. Milorad Radovanović. – Amsterdam : John Benjamins Publ. Co., 1989. – P. 321–344.
213. Tereza Čebski (1946–1988): in memoriam // *Almanah pozorišta Vojvodine* (Novi Sad). – ISSN 0572-4872. – Br. 23 (1988/89).
214. Vaspitno-obrazovni rad sa decom II i III generacije migranata // *Interkulturalizam u teoriji i praksi* / ur. Inka Štrukelj. – Ljubljana : Institut za sociologijo, 1989. – Str. 88–109.
215. Velika porodica umetnika // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 23. april 1989.
216. Zadržati talente, Godišnji koncert učenika baletske škole u Novom Sadu // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 23. april 1989.

1990.

217. Kognitivna lingvistika // *Zbornik radova* / IV simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja Novi Sad, 8. i 9. decembar 1989. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 1990. – Str. 399–403.
218. Kosmopolitska družina // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 13. novembar 1990.
219. Na kraju puta ponovo učiti // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 7. jun 1990.
220. Naknadni komentar // *Književna kritika* (Beograd). – ISSN 0350-4123. – God. 21, br. 2, str. 99–100.

221. Ništa novo // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 6. decembar 1990.
222. Obrazovanje dece Roma na SHJ u SR Srbiji // *Romologija* (Novi Sad). – ISSN 1452-7693. – Br. 1, str. 31–38.
223. Povodom četrdeset godina postojanja Baleta SNP // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – Br. 123, 18. i 19. mart 1990.
224. Umetnički portret Erike Marjaš Brzić // *Četrdeset godina Baleta Srpskog narodnog pozorišta* / [pripremili Vesna Krčmar, Dušanka Radmanović, Smiljana Lagator, Dobrila Novkov. – Novi Sad : Srpsko narodno pozorište, 1990. – Str. 23–29.
225. Uvek na početku // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 13. mart 1990.
226. Uvek na početku // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 57, br. 18/19 (mart 1990).
227. Veče u belom // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 13. novembar 1990.
228. Vernost tradiciji // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 8. mart 1990.

1991.

229. Dopadljiva predstava // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 25. april 1991.
230. Dopadljiva predstava // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – 28. maj 1991.
231. Gala-koncert baletskih umetnika // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 58, br. 10 (10. jun 1991), str. 11.
232. Kosmopolitski duh grupe i čistota pokreta igre // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 58, br. 10 (10. jun 1991), str. 17–18.
233. Ljiljana Mijač (1942–1991): in memoriam // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 58, br. 10 (10. jun 1991), str. 64.
234. Naši koreografi // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – 23. mart 1991, str. 6–7.
235. Negovanje kolektivne igre // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 26. april 1991, str. 14.
236. Po treći put // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 5. mart 1991.
237. Po treći put // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 58, br. 7 (20. april 1991), str. 29.
238. Uspavana lepotica // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – 30. april 1991, str. 7.

1992.

239. Grupa za modernu džez igru // *Glas Univerziteta* (Novi Sad). – ISSN 1451-7108. – God. 3, br. 9, str. 5.
240. „Nek’ božja riječ dođe u naš život”: diskursne osobine propovedi // *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (Novi Sad). – ISSN 0352-5724. – God. 35, sv. 2, str. [133]–159 (u koautorstvu sa Tadejom Vojnovićem).
241. Narrative Ability by Bilingual Children: Yugoslav Migrant Children in Germany // *Spesiallærerhøgskolnes Informasjonsblad* (Oslo). – No. 3, p. 55–57.
242. Osobine viceva koje pričaju deca: doprinos istraživanju dečjeg folklora // *Folklor u Vojvodini* (Novi Sad). – ISSN 0353-4111. – Br. 6, str. 46–55.
243. P. Ilić Čajkovski : Labudovo jezero // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 51, br. 16302 (17. mart 1992), str. 15.
244. Pragmatični aspekti vremena u naraciji u srpskohrvatskom standardnom jeziku // *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* (Novi Sad). – ISSN 0374-0730. – Knj. 20, str. 149–155.
245. Prerano pred publikom // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 51, br. 16302 (17. mart 1992).
246. Prerano pred publikom // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 59, 7/8 (mart – april) 1992, str. 4–5.
247. U znaku sinteze // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 11. jun 1992.
248. U znaku sinteze // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 59, br. 9/10 (maj – jun 1992).

1993.

249. Delimično ostvareno // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 52, br. 16613 (29. januar 1993).
250. Dr Tadej Vojnović, ofm. „Velika biblijska konkordancija” // *Južnoslovenski filolog* (Beograd). – ISSN 0350-185X. – Br. 49, str. [239]–247.
Prikaz.
251. Igra u srcu i telu // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 10. januar 1993.
252. New Trends in Educational Policy in the Republic of Serbia, 1990 to Present // *Language Education for International Communication* / eds. Dennis E. Ager, G. Muskens, S. Wright. – Clevedon ; Philadelphia : Multilingual Matters, 1993. – P. 193–202 (u koautorstvu sa Zlatom Jukić).
253. Od desete do danas u baletskoj školi: ljubav i postojanost (Povodom

- odlaska u penziju direktorke Srednje baletske škole Vere Felle) // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 60, br. 5-6-7 (januar/februar/mart 1993), str. 38.
254. Petar Ilić Čajkovski: Jolanta // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 52, br. 16613 (29. januar 1993), str. 15.
255. Petar Ilić Čajkovski: Serenda // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 52, br. 16613 (29. januar 1993), str. 14.
256. Program tipologije jezika // *Glas Univerziteta* (Novi Sad). – ISSN 1451-7108. – God. 4, br. 12, str. 5.
257. Studijske igračke grupe u Novom Sadu // *Pogled u nazad: Svenka Savić o igri i baletu /* priredile Veronika Mitro, Vesna Krčmar, Marijana Čanak. – Novi Sad : Futura publikacije : Ženske studije i istraživanja, 2006. – Str. 494–498.
258. Tek što dosegnu puninu zrele ličnosti, odlaze sa scene... // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 60, br. 8-9-10 (april/maj/jun 1993).
259. Velika biblijska konkordancija kao izvor za proučavanje predanja // *Folklor u Vojvodini* (Novi Sad). – ISSN 0353-4111. – Br. 7, str. 58–69.

1994.

260. A szeretet és a jóindulat könyve (prikaz knjige Jezici, Ranko Bugarski, 1993, Matica srpska, Novi Sad) // *Hid* (Novi Sad). – ISSN 0350-9079. – Évf. 58, sz. 9, old. 625–626.
261. Balet bez pozorišta // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 62, br. 1/2 (oktobar – novembar 1994), str. 33.
262. Dani baleta u Subotici // *Pogled u nazad: Svenka Savić o igri i baletu /* priredile Veronika Mitro, Vesna Krčmar, Marijana Čanak. – Novi Sad : Futura publikacije: Ženske studije i istraživanja, 2006. – Str. 499–501.
263. Pragmatički aspekti vremena u naraciji u srpskohrvatskom standardnom jeziku // *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (Novi Sad). – ISSN 0352-5724. – God. 37, str. 543–550.
264. Rezension: Vojnović, Tadej: Große Bibelkonkordanz, Bd. I-II, Zagreb // *Zeitschrift für Balkanologie* (Wiesbaden). – ISSN 0044-2356. – Jg. 30, h. 2, s. 238–244.
265. Standard and nonstandard in institutional dialogues in Serbo-Croatian language // *Sprachlicher Standard und Substandard in Sudosteuropa und Osteuropa* (Beiträge zur Symposion von 12.-16. Oktober 1992, in Berlin) / ur. N. Reiter & U. Hinrichs. – Wiesbaden : Harrassowitz Verlag. – P. [289]–303.
266. Usvajanje i upotreba brojeva: jezičke, kognitivne i kulturne osnove // *Folklor u Vojvodini* (Novi Sad). – ISSN 0353-4111. – Br. 8, str. 103–109.

1995.

267. Another Example of (Non)Visibility of Women in a Textbook // *Linguistics with a human face*: Festschrift für Norman Denison zum 70. Geburtstag / herausgegeben von Karl Sornig ... [et al.]. – Graz : Institut für Sprachwissenschaft der Universität Graz, 1995. – S. 359–364.
268. Dekada žene (1985–1995) na našem Univerzitetu // *Glas Univerziteta* (Novi Sad). – ISSN 1451-7108. – God. 5, br. 30, str. 7.
269. Discourse features of Curses // *Zeitschrift fur Balkanologie* (Wiesbaden). – ISSN 0044-2356. – Jg. 31, h. 1, s. 128–149.
270. Diskursne osobine kratkog perfekta // *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (Novi Sad). – ISSN 0352-5724. – God. 38, sv. 1, str. 99–112.
271. Diskursne osobine privatnih pisama Mileve Ajnštajn (Marić) i Alberta Ajnštajna // *Flogiston* (Beograd). – ISSN 0354-6640. – God. 1, br. 1, str. [63]–78.
272. Fantazije Čajkovskog // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 54, 29. decembar 1995, str. 12.
273. Fantazije Čajkovskog // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 62, septembar – decembar 1995, str. 18.
274. Franja Hajek (1933–1995): in memoriam // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 62, maj – jun 1995, str. 88.
275. From Multilingual to Monolingual Vojvodina: The Case of the Gypsies // *Grazer Linguistische Studien* (Graz). – ISSN 1015-0498. – Vol. 43, s. 95–103.
276. Istraživanje savremenog gradskog kompleksa: diskursne osobine psovki // *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* (Beograd). – ISSN 0351-9066. – Br. 23, 2, str. 161–176.
277. Jezik i pol: istraživanja u svetu // *Ženske studije* (Beograd). – ISSN 0354-6942. – Br. 1, str. 150–169.
278. Jezik i pol (II): istraživanja kod nas // *Ženske studije* (Beograd). – ISSN 0354-6942. – Br. 2/3, str. 228–244.
279. Još jedan primer (ne)vidljivosti žene u udžbeniku // *Feminističke sveske* (Beograd). – ISSN 0354-3595. – Br. 3/4, str. 223–226.
280. Konferencija žena o bivšoj Jugoslaviji 31. maj – 2. jun Ženeva (Švajcarska) // *Feminističke sveske* (Beograd). – ISSN 0354-3595. – Br. 3/4, str. 9–10.
281. Kontinuitet diskontinuiteta: 45 godina Baleta Srpskog narodnog pozorišta // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 62, br. 6/7, str. 3–4.
282. Mogućnost interdisciplinarnog istraživanja jezika: dvadeset dve godine organizovanog istraživanja psiholingvistike na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu (1971/72 – 1993/94) // *Godišnjak Filozofskog fakulteta u*

Novom Sadu (Novi Sad). – ISSN 0374-0730. – Knj. 23, str. 31–37.

283. Petar Ilić Čajkovski: Hamlet, Frančeska od Riminija, Romeo i Julija, 1812. godina // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 54, br. 17572 (29. decembar 1995), str. 12.
284. Plan i program kursa *Jezik i pol* // *Feminističke sveske* (Beograd). – ISSN 0354-3595. – Br. 3/4, str. 216–220.
285. Žena na frontu: Alen Polc (1995), Jedno poglavlje iz moga života, Matica srpska, Novi Sad // *Feminističke sveske* (Beograd). – ISSN 0354-3595. – Br. 3/4, str. 233–237.

1996.

286. Adolf Adam : Žizela // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 55, br. 17874 (29. oktobar 1996), str. 11.
287. Another Example of (Non)Visibility of Women in a Textbook // *Zeitschrift fur Balkanologie* (Wiesbaden). – ISSN 0044-2356. – Jg. 32, h. 2, s. 227–232.
288. Balet Srpskog narodnog pozorišta u sezoni 1995–1996. // *Almanah pozorišta Vojvodine* (Novi Sad). – ISSN 0572-4872. – Br. 30 (1995/96), str. 29–30.
289. Baletska škola rasadnik igračke umetnosti // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 63, br. 6/7 (februar – mart 1996), str. 38–39.
290. Discourse Features of Radio reports from the Battlefield // *Sprache und Politik* / herausgegeben von Helmut Schaller. – München : Südosteuropa-Gesellschaft, 1996. – S. [165]–175 (u koautorstvu sa Dubravkom Valić-Nedeljković).
291. Fantazije Čajkovskog // *Orchestra* (Beograd). – ISSN 0354-7922. – Br. 3 (zima 1996), str. 39.
292. Ignjat Ignjatović (1939–1996): in memoriam // *Almanah pozorišta Vojvodine* (Novi Sad). – ISSN 0572-4872. – Br. 30 (1995/96), str. 138.
293. Ka jeziku mira i tolerancije u religijskom diskursu // *Ka jeziku mira : [prilozi za Međunarodni naučni skup „Ka jeziku mira”, Beograd 17–18. marta 1995]* / priredio Božidar Jakšić. – Beograd : Forum za etničke odnose, 1996. – Str. 221–244.
294. Konjić Grbonjić // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 6. oktobar 1996.
295. Konjić Grbonjić // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 64, br. 1-2-3 (28. novembar 1996), str. 6.
296. Lepo i umetnički ozbiljno // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 6. januar 1996.

297. Lepo i umetnički ozbiljno : povodom godišnjeg koncerta učenika Baletske škole // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 63, br. 1/5 (septembar – decembar 1995 – januar 1996), str. 41.
298. Margita Maga Bratonožić-Mesarović (1928–1996): in memoriam // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 64, br. 1-2-3 (28. novembar 1996), str. 40.
299. Najlepše pevaju zablude // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 30. jul 1996.
300. Obnovljena „Žizela“ u SNP, Trijumf ljubavi // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 29. oktobar 1996, str. 12.
301. Od mene do tebe: nekoliko zapažanja o Rastislavu Vargi // *Rastislav Varga: dvadeset godina umetničkog rada* / [pripremile i uredile Vesna Krčmar i Dušanka Radmanović]. – Novi Sad : Srpsko narodno pozorište, 1996.
302. Papaatanasije Vangelis: Pruži mi ruku Terpsihora // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 55, br. 17680 (16. april 1996), str. 12.
303. Poeme o ljubavi // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 16. april 1996.
304. Poeme o ljubavi // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 63, br. 8/9/10 (april – jun 1996), str. 15–16.
305. Predgovor // *Osnovni principi prevodenja religijske terminologije* / ur. S. Savić. – Novi Sad : Pokrajinski sekretarijat za upravu, propise i ostvarivanje prava nacionalnih manjina, 1996. – Str. 1–3.
306. Prva ovogodišnja baletska premijera u Srpskom narodnom pozorištu // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 63, br. 1/5 (septembar – decembar 1995 – januar 1996), str. 18.
Prikaz baletske predstave „Fantazije-Čajkovski“
307. Prvi gosti // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 6. decembar 1996.
308. Put od Mileve Marić-Ajnštajn: privatna pisama // *Ženske studije* (Beograd). – ISSN 0354-6942. – Br. 4, str. 117–138.
309. Religijski diskurs // *Osnovni principi prevodenja religijske terminologije* / ur. Svenka Savić. – Novi Sad : Pokrajinski sekretarijat za upravu, propise i ostvarivanje prava nacionalnih manjina, 1996. – Str. 10–20.
310. Stevan Divjaković: Predsmrtna ljubavna pesma // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 55, br. 17680 (16. april 1996), str. 12.
311. Uporedna analiza diskursa malih oglasa: srpskohrvatski i engleski // *Zbornik radova* / V simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja, Novi Sad, 9. i 10. decembar 1994. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 1996. – Str. 207–212 (u koautorstvu sa Vladislavom Felbabov).
312. Višejezičnost kao opšta norma : jezici i nauka o jeziku u XXI veku //

Dnevnik (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 55, br. 17798 (14. avgust 1996), str. 15.

313. Zvezde velikog teatra u Moskvi // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 63, br. 6/7 (februar – mart 1996), str. 51–52.

1997.

314. Balet i opera kao izvorna romska igra i pesma: (intervju sa Zoranom Mulićem) / [razgovor vodila] Svenka Savić // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 64, br. 8/9/10 (1997), str. 5–6.
315. Balet se igra glavom, intervju sa Rastislavom Vargom // *Orchestra* (Beograd). – ISSN 0354-7922. – Br. 4, str. 26.
316. Balet Srpskog narodnog pozorišta u sezoni 1996–1997 // *Almanah pozorišta Vojvodine* (Novi Sad). – ISSN 0572-4872. – Br. 31 (1996/97), str. 25–27.
317. Diskursne osobine izjava saučešća // *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (Novi Sad). – ISSN 0352-5724. – God. 40, sv. 2, str. 259–266.
318. Evropski ženski koledž u Boldernu (Švajcarska) // *Feminističke sveske* (Beograd). – ISSN 0354-3595. – Br. 9/10, str. 310–312.
319. Franjo Horvat (1920–1997): in memoriam // *Almanah pozorišta Vojvodine* (Novi Sad). – ISSN 0572-4872. – Br. 31 (1996/97), str. 139–140.
320. Intervju sa kompozitorom Zoranom Mulićem: balet i opera kao izvorna romska igra i pesma // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 64, br. 8-9-10 (aprili – jun 1997).
321. Koreografije Lidije Pilipenko // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 64, br. 8-9-10 (aprili – jun 1997), str. 4.
322. Lidija Pilipenko: Koreografski manifest / [razgovor vodila] Svenka Savić // *Orchestra* (Beograd). – ISSN 0354-7922. – (1997), str. 8–11.
323. Libreto se može čitati kao ispovest koreografa: (razgovor sa Lidijom Pilipenko) / razgovor vodila Svenka Savić // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 64, br. 8-9-10 (aprili – jun 1997), str. 2–3.
324. Nove reči u poeziji Momčila Nastasijevića // *Obšnost i mnogoobrazie na slavjanskih ezici* / ur. Lili Laškova. – Sofija : Akademično slavistično društvo, 1997. – Str. 245–258.
325. Ortografija i terminologija u tekstovima u baletu // *Jezik danas* (Novi Sad). – ISSN 0354-9720. – God. 1, br. 4, str. 10–13.
326. Pomirenje: Božja milost i izvor novog života // *Republika* (Beograd). – ISSN 0354-7973. – God. 9, br. 169/170.
327. Predgovor // *Rikošet reči : jezička analiza radijskih izveštaja sa ratišta* / Dubravka Valić-Nedeljković. – Beograd : Argument, 1997. – Str. 7–11.

328. Profesija – fotograf baleta, intervju s Branislavom Lučićem // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 64, br. 8-9-10 (april – jun 1997), str. 57–58.
329. Slika žene u baletima praizvedbama na sceni SNP-a (1947–1994) // [Sto dvadeset pet godina Narodnog pozorišta u Beogradu] 125 godina Narodnog pozorišta u Beogradu: zbornik rada sa naučnog skupa održanog 16–19. novembra 1994. godine, Beograd : [naučni skup povodom jubileja najstarijeg beogradskog teatra (1868–1993) / urednik Stanojlo Rajićić. – Beograd : Srpska akademija nauka i umetnosti, 1997.
330. Šta je za Srpsku pravoslavnu crkvu „Solidarnost sa ženama”? // *Republika* (Beograd). – ISSN 0354-7973. – God. 9, br. 171 (u koautorstvu sa Nadeždom Ćetković i Jelkom Kljajić Imsirović).
331. Zašto su važne praizvedbe? // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 64, br. 8-9-10 (april – jun 1997), str. 3.
332. Zoran Mulić : Izbičica: Trojstvo stvaralačkih darova // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 56, br. 18039 (17. april 1997), str. 14.
333. Žizela je večna: (intervju sa Mihailom Lavrovskim, poznatim baletskim umetnikom iz Moskve) / razgovor vodila Svenka Savić // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 64, br. 8-9-10 (april – jun 1997), str. 49–50.
334. Žizela četvrti put // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 64, (decembar 1996 – mart 1997), str. 30.

1998.

335. Apel povodom teksta Zakona o univerzitetu // *Nezavisni* (Novi Sad). – ISSN 0354-3234. – 24. juli 1998, str. 15.
336. Apel povodom teksta Zakona o univerzitetu // *Nezavisni* (Novi Sad). – ISSN 0354-3234. – 6. novembar 1998.
337. Autonomne ženske grupe u Vojvodini – Mapa Ženske mreže za Vojvodinu // *Nezavisni* (Novi Sad). – ISSN 0354-3234. – 21. avgust 1998, str. 27.
338. Balet Srpskog narodnog pozorišta u sezoni 1997–1998 // *Almanah pozorišta Vojvodine* (Novi Sad). – ISSN 0572-4872. – Br. 32 (1997/98), str. 15–17.
339. Diskursne osobine čitulja // *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (Novi Sad). – ISSN 0352-5724. – God. 41, sv. 2, str. [141]–152.
340. Duboka tišina i buranske pesme // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 3. decembar 1998, str. 14.
341. Igri na slavu // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 57, br. 18416 (7. maj 1998), str. 15.

342. Muzika je način mišljenja: (intervju sa kompozitorom Rudolfom Bručijem) / [razgovor vodila Svenka Savić] // *Pedeset godina Opere Srpskog narodnog pozorišta* / pripremili Vesna Krčmar, Miodrag Milaonović i Dušanka Radmanović. – Novi Sad : Srpsko narodno pozorište, 1998. – Str. 64–66.
343. Petar Jerant (1930–1998): in memoriam // *Almanah pozorišta Vojvodine* (Novi Sad). – ISSN 0572-4872. – Br. 32 (1997/98), str. 133–134.
344. Isidora (1876–1929): moderna igra // *Košava* (Vršac). – ISSN 0354-396X. – Br. 36, str. 36–38.
345. Izbori u Crnoj Gori u ogledalu grafita // *Feminističke sveske* (Beograd). – ISSN 0354-3595. – Br. 11/12, str. 32–36.
346. Konverzacija preko telefona // *Jezik danas* (Novi Sad). – ISSN 0354-9720. – God. 2, br. 7, str. 7–11.
347. Kultura – pol – jezik // *Feminističke sveske* (Beograd). – ISSN 0354-3595. – Br. 11/12, str. 113–130.
348. Nazivi privatnih radnji u Novom Sadu : psiholingvistički pristup // *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* (Novi Sad). – ISSN 0374-0730. – Knj. 26, str. 13–21.
349. Obeležje za nezaborav // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 57, br. 18629 (9. decembar 1998), str. 18.
350. Pogovor // *Kultura pokreta: korak po korak* / Ljiljana Mišić. – Novi Sad : Univerzitet : Akademija umetnosti, 1998. – Str. 359–361.
351. Pola veka igre // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 26. april 1998, str. 13.
352. Rečnik psovki i pogrdnih izraza u srpskohrvatskom jeziku // *Opsema leksika* : zbornik radova / priredio Nedeljko Bogdanović. – Niš : Prosveta, 1998. – Str. 134–147.
353. Ruski umetnici među nama (Petar Ilič Čajkovski: Krcko Oraščić) // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 57, br. 18350 (28. februar 1998), str. 15.
354. Ruski umetnici među nama // *Pozorište* (Pozorište). – ISSN 0352-907X. – God. 65, br. 4/8 (decembar 1997 – april 1998), str. 21.
355. Više od debate / Svenka Savić. – Novi Sad : Srednješkolski debatni program, 1998 ([s. l. : s. n.]). – 32 str. : tabele ; 22 cm (brošura).
356. Žena sakrivena jezikom medija: Kodeks neseksističke upotrebe jezika // *Ženske studije* (Beograd). – ISSN 0354-6942. – Br. 10, str. 89–132.
357. Ženski rodoslov Ljiljane Habjanović Đurović
Prikaz.
Dostupno na: <http://www.habjanovic.co.rs/>

Tekst izgovoren na osnivanju SOS telefona u Nikšiću, 28. februar 1998.

1999.

358. Balet Srpskog narodnog pozorišta u sezoni 1998–1999 // *Almanah pozorišta Vojvodine* (Novi Sad). – ISSN 0572-4872. – Br. 33 (1998/99), str. 13–14.
359. Jelena Andrejev (1933–1998): in memoriam // *Almanah pozorišta Vojvodine* (Novi Sad). – ISSN 0572-4872. – Br. 33 (1998/99), str. 105–106.
360. Interpretacija biblijskog teksta iz perspektive feminističke teologije: 'Daj mi piti!' Razgovor Isusa sa ženom iz Samarije // *Feministička teologija : zbornik referata sa Međunarodne konferencije „Feministička teologija: od teorije u praksu” Novi Sad, 6–7. 11. 1998* / priredila Svenka Savić. – Novi Sad : Futura publikacije, 1999. – Str. 62–82.
361. Ispovest pobunjenika (Nadežda Ćetković: „Plava čarapa: u otkrivanju identiteta Svetlane Knjazev Adamović”) // *Nezavisni* (Novi Sad). – ISSN 0354-3234. – 19. novembar 1999, str. 47.
- Prikaz.
362. Obrazovanje Roma na maternjem jeziku // *Kreativno vaspitanje* (Beograd). – ISSN 1450-5134. – Br. 4, str. 31–33.
363. On je bio nezaboravni govornik // *Miloš Hadžić : (1921–1989) : zbornik* // [urednik Vesna Krčmar]. – Novi Sad : Srpsko narodno pozorište, 1999. – Str. 216–219.
364. Osnovni principi deskripcije razgovornog jezika: korpus lingvistika // *Aktuelni problemi gramatike srpskog jezika : zbornik radova sa drugog, međunarodnog, naučnog skupa Aktuelni problemi gramatike srpskog jezika* / redakcija Milka Ivić... [i dr.] ; glavni urednik Judita Plankoš. – Subotica: Gradska biblioteka ; Beograd : Narodna biblioteka Srbije : Institut za srpski jezik SANU, 1999. – Str. [85]–94.
365. Pedagogija moderne igre kod nas: kako je dosegnuti? // *Scena* (Novi Sad). – ISSN 0036-5734. – God. 35, br. 1/2, str. 46–84.
366. Pogовор: Elementi za jednu feminističku teologiju u Jugoslaviji // *Feministička teologija : zbornik referata sa Međunarodne konferencije „Feministička teologija: od teorije u praksu” Novi Sad, 6–7. 11. 1998* / priredila Svenka Savić. – Novi Sad : Futura publikacije, 1999. – Str. 194–203.
367. Posle 50 godina // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 17. decembar 1999, str. 15.
368. Predgovor // *Klatno i osloDAC* / Duško Jokić. – Novi Sad : Futura publikacije, 1999. – Str. 5–9.
369. Tehnika i duša // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 2. decembar

1999, str. 14.

370. Uvod // *Feministička teologija : zbornik referata sa Međunarodne konferencije*

„Feministička teologija: od teorije u praksi”, Novi Sad, 6–7. 11. 1998 / priredila Svenka Savić. – Novi Sad : Futura publikacije, 1999. – Str. 3–4.

371. Ženski pokret u Beogradu (Marina Blagojević, Ka vidljivoj ženskoj istoriji: Ženski pokret u Beogradu 90-tih, Ženske studije, 1998) // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 58, 17. mart 1999, str. 18.

Prikaz.

2000.

372. Balet Srpskog narodnog pozorišta u sezoni 1999–2000 // *Almanah pozorišta Vojvodine* (Novi Sad). – ISSN 0572-4872. – Br. 34 (1999/2000), str. 14–15.

373. Diskursne osobine konkurenčije jezičkih sredstava: doprinos razgovornoj normi // *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* (Beograd). – ISSN 0351-9066. – Br. 29, 1, str. 257–263.

374. Jelena Šantić (1944–2000): in memoriam // *Scena* (Novi Sad). – ISSN 0036-5734. – God. 36, br. 1/2, str. 107.

375. Prilozi za istoriju ekumenizma u Jugoslaviji // *Respect –Equality-Dialogue and Women Interfaith*: Druga evropska ženska međuverska konferencija (Sarajevo, septembar 2000) / ur. Mira Poljaković. – Subotica : Jevrejska opština, 2000. – Str. 12–16 (dvojezično: srpsko-engleski).

376. Tradicionalno i moderno u srpskoj lingvistici // *Lingvističke aktuelnosti* (Beograd). – ISSN 1450-9083. – God. 1, br. 3, str. 86–93.

2001.

377. Celina umetničkog doživljaja // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 78, br. 19408 (19. februar 2001), str. 8.

O izvođenju baleta „Pahit“ Ludviga Minkusa i „Telo“ Arijela Ramireza.

378. Telo kao znak... // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 68, br. 6/10 (2000/2001), str. 3.

O izvođenju baleta Ludviga Minkusa i Arijela Ramireza.

379. U najboljem izdanju: godišnji koncert Baletske škole // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 15. decembar 2001.

380. Mileva Marić Ajnštajn // *Znamenite žene Novog Sada. [Knj.] I* / urednica Gordana Stojaković. – Novi Sad : Futura publikacije, 2001. – Str. 163–165.

381. Ohridska legenda // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 68, br. 6/10 (2000/2001), str. 36.
O izvođenju baleta „Ohridska legenda“ Stevana Hristića
382. Ukupni hronološki podaci o korpusu životnih priča žena: hronološki redosled // *Vojvodanke : 1917–1931 : životne priče* / priredila Svenka Savić; [saradnice] Melanija Damjan ... [et al.]. – Novi Sad : Futura publikacije, 2001. – Str. [3–6].
383. Uvod // *Romkinje : biografije starih Romkinja u Vojvodini* / Svenka Savić i Marija Aleksandrović, Stanka Dimitrov, Jelena Jovanović. – Novi Sad : Futura publikacije, 2001. – Str. [5]–9.
384. Vojvodanke // *Vojvodanke : 1917–1931 : životne priče* / priredila Svenka Savić ; [saradnice] Melanija Damjan ... [et al.] ; [fotografije Branimir Lučić, Stevan Lazukić]. – Novi Sad : Futura publikacije, 2001. – Str. 7–28.

2002.

385. Bajkovita slikovnica // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 8. oktobar 2002, str. 15.
386. Bledo preslikana koreografija // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 60, br. 19734 (17. januar 2002), str. 11.
O izvođenju baleta „Labudovo jezero“ Petra Ilića Čajkovskog.
387. Dimitrije Parlić: profesionalna biografija, pogovor // *Koreograf Dimitrije Parlać* / Milica Jovanović. – Beograd : UBUS, 2002. – Str. 221–228.
388. Doktor Džekil i mister Hajd // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 24. maj 2002, str. 15.
389. Doprinos umotvorina standardizaciji romskog jezika // *Prilozi za istraživanje tradicije Roma u Sremu* / Jelena Jovanović, Stanka Dimitrov, Sanja Jovanović, Davor Jovanović. – Novi Sad: Futura publikacije, 2002. – Str. 5–9.
390. Gostovanje zemunskog Madlenianuma: Nižinski kao igra sama // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 16. april 2002, str. 14.
391. Ideologija jezikoslovne elite // *Lipar* (Kragujevac). – ISSN 1450-8338. – God. 3, br. 10, str. 7–9.
392. Isidora (1876–1929): moderna igra // *Mapiranje mizoginije u Srbiji: diskursi i prakse* / priredila Marina Blagojević. – Beograd : Asocijacija za žensku inicijativu, 2002. – Str. 455–460.
393. Jezikoslovci srpskog jezika udruženo podgrejavaju seksizam // *ŽINEC* (Kotor). – ISSN 1800-5632. – Br. 3, str. 18–20.
394. Kulturni obrazac zajednice – pristojna žena // *ŽINEC* (Kotor). – ISSN 1800-5632. – Br. 4, str. 9.

395. Mileva (1875–1948): reč na otvaranju biste Milevi Marić Ajnštajn (27. jun 2002).
396. Neda (Topola, 1917–2001) // *Neda : jedna biografija* / priredila Gordana Stojaković. – Novi Sad : Futura publikacija, 2002. – Str. 7–15.
397. Nižinski kao igra sama // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 16. april 2002, str. 14.
398. Predgovor kuvaru // *Prilozi za istraživanje tradicije Roma u Sremu* / Jelena Jovanović, Stanka Dimitrov, Sanja Jovanović, Davor Jovanović. – Novi Sad : Futura publikacije, 2002. – Str. 30.
399. Putovanje kroz igru // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 7. maj 2002.
400. Seksizam u jeziku – politika omalovažavanja // *Mapiranje mizoginije u Srbiji: diskursi i prakse* / priredila Marina Blagojević. – Beograd : Asocijacija za žensku inicijativu, 2002. – Str. 65–86.
401. Spomenar // *Mapiranje mizoginije u Srbiji: diskursi i prakse* / priredila Marina Blagojević. – Beograd : Asocijacija za žensku inicijativu, 2002. – Str. 505–508.
402. Stjepan Orčić (1930–2000): in memoriam // *Spomen zbornik : Stjepan Orčić* / [urednik Davorin Peterlin ; prevoditelji Ana Hristov, Lidija Orčić i Hazim Yahya]. – Novi Sad : MBM-plas, 2002. – Str. 149–150.
403. Straža // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 11. april 2002.
404. Straža // *Híd* (Novi Sad). – ISSN 0350-9079. – Évf. 66, sz. 5.
405. The Road to Mileva Marić – Einstain: Private Letters // *Selected Papers : Belgrade Women's Studies Journal : Anniversary Issue 1992/2002* / editor Jelisaveta Blagojević & Dušan Đorđević Mileusnić. – Beograd : Centar za ženske studije, 2002. – P. 201–210.
406. Tri Žizele // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 6. april 2002.
407. Tri Žizele // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 69, br. 8/10 (aprili – jun 2002), str. 8.
408. Uvod // *Žene sa Kosova : životne priče Albanki* / Elizabet Kestli. – Novi Sad : Futura publikacije, 2002. – Str. 13–14.
409. Zašto treba pisati u ženskom rodu titule i zanimanja žena? // *Žene na delu* (Beograd). – ISSN 1451-6837. – Br. 15, str. 8–9.
410. Žene iz manjinskih grupa u Vojvodini – Pogled iz vizure žena iz većinskog naroda // *CMK informator* (Novi Sad). – ISSN 1451-1126. – Br. 35/36, str. 8–20.

2003.

411. Akreditacija // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 61, br.

- 20209 (18. maj 2003), str. 11.
412. Bajkovita slikovnica // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 70, br. 1/6 (septembar 2002 – februar 2003), str. 4.
413. Codex // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 61, br. 20223 (1. jun 2003), str. 6.
414. Doslov (Predslov v srbcine) : Slovakinje u Vojvodini – životne priče žena // *Slovenky : životné príbehy Sloveniek vo Vojvodine* / priredila Antonia Ferková. – Novi Sad : Futura publikacije, 2003. – Str. 202–217 (u koautorstvu: Ferkova, Antonia, Veronika Mitro).
415. Mak // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 61, br. 20202 (11. maj 2003), str. 12.
416. Nadimci // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 61, br. 20195 (4. maj 2003), str. 10.
417. Nazivi privatnih radnji // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 61, br. 20185 (20. april 2003), str. 7.
418. Neokonzervativizam // *ŽINEC* (Kotor). – ISSN 1800-5632. – Br. 7, str. 18.
419. Park // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 61, br. 20216 (25. maj 2003), str. 12.
420. Patriotizam // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 61, br. 20178 (13. april 2003), str. 11.
421. Pavica Mrazović (Perlez, 1923 – Novi Sad, 2003) // *Glas univerziteta* (Novi Sad). – ISSN 1451-7108. – God. 13, br. 43, str. 14.
422. Pogовор: Ko su Rusini? // *Рускинї – животни приповедки* / priredila Marija Tot i Veronika Mitro. – Novi Sad : Futura publikacije, 2003. – Str. 226–237.
423. Priča o nesrećnom princu // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 61, br. 20175 (10. april 2003), str. 15.
- Prikaz premijere baleta „Majerling“ na muziku Franca Lista.
424. Priča o nesrećnom princu : Majerling na muziku Franca Lista // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 70, br. 7/9 (mart – maj 2003), str. 17.
425. Ron Haviv: Krv i med na fotografijama i u rečima // *Vivisection : dokumenti o izložbi „Krv i med“ Rona Haviva u Novom Sadu = documents on Ron Haviv's exhibition “Blood and honey” in Novi Sad* / [priredila Marija Gajicki ; autori tekstova Svenka Savić, Vesna Nikolić, Ristanović, Majkl Goldfarb, Marija Gajicki ; autor ratnih fotografija Ron Haviv ; autor fotografija sa izložbe u Novom Sadu Smiljka Vukelić ; prevod na engleski jezik Nataša Mioković, Jelena Milojković]. – Novi Sad : Vojvođanka, regionalna ženska inicijativa : Yutopag, 2003. – Str. 25–48.
426. Uspostavljanje Ženskih studija na Univerzitetu u Novom Sadu (informacija)

// ŽINEC (Kotor). – ISSN 1800-5632. – Br. 7, str. 10–11.

427. Uvodne slovo // *Рускинї – животни приповедки* / priredila Marija Tot i Veronika Mitro. – Novi Sad : Futura publikacije, 2003. – Str. 5–18.

2004.

428. Butarne, zurale, korkore thaj bi dikhle // *Rromnjaki zor = Snaga žene* (Beograd). – ISSN 1820-0125. – Gen. 7, str. 7.
429. Forum za novi ples : predstava u Srpskom narodnom pozorištu // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 71, br. 1/5 (sept. 2003 – jan. 2004), str. 22.
Prikaz baletske predstave La Somnabula koreografinje i plesačice iz Bugarske Galine Borisove.
430. Interkulturalnost u obrazovanju dece osnovnoškolskog uzrasta: neka osnovna terminološka značenja // *CMK informator* (Novi Sad). – ISSN 1451-1126. – Br. 54/56, str. 17–20.
431. Jezik i rod: politički korektan govor s fokusom na seksizam u udžbenicima osnovne škole // *Gender perspektiva u nastavi: mogućnosti i poticaji*. – Sarajevo : Fondacija Heinrich Boll, Regionalni ured, 2004. – Str. 60–68.
432. Knjiga (kolumna) // Žene na delu (Beograd). – ISSN 1451-6837. – Br. 11 (4. april 2004), str. 54–55.
433. Koreografije Lidije Pilipenko // Balet : prvi pedeset godina: (1950–2003) / pripremila Vesna Krčmar. – Novi Sad : Srpsko narodno pozorište, 2004. – Str. 170–171.
434. Mreža ženskih organizacija u Vojvodini (1997–2002): Nekoliko istorijskih podataka // Adresar ženskih nevladinih organizacija / priredila Veronika Mitro. – Novi Sad : Futura publikacije, 2004. – Str. 3–12.
435. Običaji Roma u Vojvodini: babinje, svadba, smrt // Zbornik istraživačkih radova studenata Roma : [tim studenata i mentora / urednik Milena Mihajlović]. – Beograd : Centar za interaktivnu pedagogiju. – CIP, 2004. – Str. 35–76 (sa Veronikom Mitro i saradnicima).
436. Práva žien – medyi ideológiou a ľudskym právom – Prečo Ženské štúdiá na univerzite? // Hlas ľudu (Novi Sad). – ISSN 0018-2869. – Roč. 61, č. 1 (24. januar 2004), str. 2.
437. Psiholingvistički kolokvijumi (tribine) : desetogodišnji jubilej / urednice Svenka Savić, Veronika Mitro, Dubravka Valić Nedeljković. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 2004. – [13 str.] ; 30 cm.
438. Recenzija // Baraštiba / Ibrahim Osmani. – Preševo : Multikulturalno centri „Narajan“ ; Beograd : Fondi phravde amalipasor, 2004. – Str. 3–4.
439. Ženska solidarnost naspram vojnih političkih prijetnji – Gubitnici u

- vihoru zla // Hrvatska riječ (Subotica). – ISSN 1451-4257. – 30. travanj 2004, str. 5.
440. Ženske studije i istraživanja, Novi Sad // *Žene na delu* (Beograd). – ISSN 1451-6837. – Br. 11 (4. april 2004), str. 16–17.
441. Životne priče mladih Romkinja // *Zbornik istraživačkih radova studenata Roma* : [tim studenata i mentora / urednik Milena Mihajlović]. – Beograd : Centar za interaktivnu pedagogiju. – CIP, 2004. – Str. 77–105 (u koautorstvu sa Veronikom Mitro i saradnicima).

2005.

442. Ideologija jezikoslovne elite // *Mapiranje mizoginije u Srbiji, diskursi i prakse. Tom 2* / prired. Marina Blagojević. – Beograd : AŽIN – Asocijacija za žensku inicijativu, 2005. – Str. 97–102.
443. Premijera u Baletu SNP (Prikaz premijere baleta Pipi Duga Čarapa) // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God.72, br. 7/8 (mart – april 2005), str. 12–13.
444. Pristojne žene // *Mapiranje mizoginije u Srbiji, diskursi i prakse. Tom 2* / prired. Marina Blagojević. – Beograd : AŽIN – Asocijacija za žensku inicijativu, 2005. – Str. 596–597.
445. Stanje uma u nadolazećim vremenima // *ŽINEC* (Kotor). – ISSN 1800-5632. – Br. 10, str. 49–50.
446. Žene i crkve // *Crkva, društvo i država* / [priredila Elizabeta Tenji]. – Beograd : Socijaldemokratski klub Friedrich Ebert Stiftung, 2005. – Str. 31–35.

2006.

447. Bevezető = Pogovor / Gordana Stojaković, Svenka Savić, Veronika Mitro // *Vajdasági magyar nők élettörténetei* / szerkesztők Svenka Savić és Veronika Mitro ; munkatársak Csonka Áron, Csoór Ágnes, Csoór Anna, Dávid Csilla, Ankica Dragin, Ember Vlajić Valéria, Erdős Kovečan Györgyi, Komáromi Mária, Papp Gabriella, Stanyó Tóth Gizella, Szabó Judit. – Újvidék : Futura Publikációk: Női Stúdiumok és Kutatások, 2006. – Str. 241–258.
448. Iko Otrin // Legenda mariborskega baleta / Iko Otrin. – Ljubljana : Debora ; Maribor : SNG, 2006. – Str. 132–139.
449. Ima li previše igrača Baletske škole u našem gradu // *Pogled u nazad: Svenka Savić o igri i baletu* / priredile Veronika Mitro, Vesna Krčmar, Marijana Čanak. – Novi Sad : Futura publikacije : Ženske studije i istraživanja, 2006. – Str. 465–468.

450. Jezik zakona – karakteristike i rodna perspektiva // *Pravo i jezik : [zbornik referata sa Naučnog skupa održanog 4. maja 2006. godine, na Pravnom fakultetu u Kragujevcu]* / priredio Miodrag Mićović. – Kragujevac : Pravni fakultet, Institut za pravne i društvene nauke, 2006. – Str. [55]–63.
Dostupno i na:
<https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2017-01/Jezik%20zakona%20rad%20Svenka%20Savic%2C%20Nevena%20Petrusic%2C%20Slobodanka%20Konstantinovic%20Vilic.pdf>
Pristupljeno 18. aprila 2020. godine
451. Jezik zidova // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 73, maj 2006, str. 43.
Prikaz predstave „Jezik zidova“ Foruma za novi ples Baleta Srpskog narodnog pozorišta.
452. Rodna perspektiva jezika: predlog za standardizaciju // *On je rekla: upotreba rodno-senzitivnog jezika* / urednica Nada Drobnjak. – Podgorica : Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Republike Crne Gore, 2006. – Str. 72–87.
453. Predgovor // *Jezik komunikacija razvoj* / Mirjana Jocić. – Novi Sad : DOO Dnevnik-novine i časopisi, 2006. – Str. 5–12.
454. Sinteza elemenata u stvaralaštvu Dimitrija Parlaća: Dimitrije Parlać na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu // *Pogled u nazad: Svenka Šavić o igri i baletu* / priredile Veronika Mitro, Vesna Krčmar, Marijana Čanak. – Novi Sad : Futura publikacije : Ženske studije i istraživanja, 2006. – Str. 55–57.
Rad je procitan na stručnom skupu povodom 80 godina rođenja i 10 godina od smrti Dimitrija Parlaća, Narodno pozorište i Udruženje baletskih umetnika Srbije, Beograd, 29. april 1997.
455. Visokoškolsko obrazovanje Roma: *Škola romologije* na Univerzitetu u Novom Sadu // *Jezik više za Evropu*. – Novi Sad : Pedagoški zavod Vojvodine, 2006. – Str. 35–45.
456. Žena sakrivena jezikom medija: Kodeks neseksističke upotrebe jezika // *Feminoskop medija: žene u medijima, žene o medijima, mediji o ženama, žene o ženama u medijima* / [priredio Centar za žensko i mirovno obrazovanje ANIMA]. – Kotor : Centar za žensko i mirovno obrazovanje ANIMA, 2006. – Str. 43–70.
457. Žene i obrazovanje: razvoj ženskih studija u Vojvodini (2000–2005) // *Pet godina posle* / urednica Zorana Šijački. – Novi Sad : Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova, 2006. – Str. 37–50.
458. Žene u jeziku // B92, 26. mart 2006.
Dostupno i na: <http://www.b92.net/info/vesti/index>.

php?yyyy=2006&mm=03&dd=26&nav_category=12&nav_id=192747
Pristupljeno 12. 2. 2007.

2007.

459. Melania Mikeš (1924–2007) // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 8. februar 2007, str. 35.
460. Sretan Božić // *Blic* (Beograd). – ISSN 0354-9283. – 23. decembar 2007, str. 2. (Iz ugla ženske vlade)
461. Šta nam to poručuju graffiti ispisani po Vojvodini // *Hate : govor mržnje i nacionalizam: uzroci i posledice* / urednica Marija Gajicki. – Novi Sad : Vojvođanka, 2007. – Str. 85–112.

2008.

462. Crnogorski jezik // *Link* (Novi Sad). – ISSN 1451-3420. – God. 7, br. 70 str. 33.
463. „Femail goverment” in Serbia – one example of lobbying for more women in politiks // *Gender studies* (Temišvar). – ISSN 1583-980X. – Vol. 1, no. 7, str. 221–230 (u koautorstvu sa Slobodankom Markov).
464. Frauen aus Minderheitengruppen in der Vojvodina // *Jačanje evropskog identiteta multikulture Vojvodine* / ur. Snežana Kresoja. – Novi Sad : Centar za politiku i evroatlansko partnerstvo : Graphy style, 2008. – Str. 132–145.
465. Terminologija vezana za trgovinu ženama // *Trgovina ljudima: priručnik za novinare* / urednica Ivana Radović. – Beograd : ASTRA, 2008. – Str. 137–142.
466. U teatru nema varanja : Mojca Horvat // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 75, 148. sezona (novembar 2008), str. 49–50.

2009.

467. Analiza diskursa posveta: prilog istraživanju formulacijskih tekstova // *Riječ* (Nikšić). – ISSN 0354-6039. – Br. 2 (nova serija), str. 7–29.
468. Julijana Dutina-Sremac (In memoriam) // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 67, br. 22420 (15. jul 2009), str. 15.
469. Kako izaći na kraj sa poluistinama ili kako izbeći bagatelisanje dostignuća ženskih nevladinih organizacija u Srbiji // *Danas* (Beograd). – ISSN 1450-538X. – 8. mart 2009.
470. Kruta, ispolitizovana jezička politika // *Borba* (Beograd). – ISSN 0350-7440. – 21–22. februar 2009, str. 21.

471. Most // *Słowo yu Polonii Biuletyn* (Beograd). – Nr. 39, str. 6.
472. Neke karakteristike dijalog-a blizanaca // *Metodika razvoja govora / priredio Vuk Milatović*. – Beograd : Učiteljski fakultet, 2009. – Str. 319–331 (u koautorstvu sa Mirjanom Jocić).
473. Neosetljiva statistika // *Blic* (Beograd). – ISSN 0354-9283. – 16. avgust 2009, str. 2 (Iz ugla ženske vlade).
474. Some Notes on Islamic Education in Serbia // *Islamic Eryiehung in Europa = Islamic education in Europe* / ed. Ednan Aslan. – Wien : Böhlau, 2009. – P. 445–456.
475. Uputstva za standardizaciju rodno osjetljivog jezika // *Njegoševi dani, međunarodni skup, Cetinje, 27–29. jun 2008.* / [organizator Filozofski fakultet, Nikšić, Institut za jezik i književnost]. – Nikšić : Filozofski fakultet, 2009. – Str. 301–320.
476. Velika dela malih organizacija (Šta prof. dr Anđelka Milić zamera ženskom pokretu u Srbiji) // *Danas* (Beograd). – ISSN 1450-538X. – 12. mart 2009.

2010.

477. Analiza diskursa akademskih preporuka : doprinos procesu normiranja // *Njegoševi dani 2* / [organizator Filozofski fakultet, Nikšić, Institut za jezik i književnost]; urednice Tatjana Bećanović i Rajka Glušica. – Nikšić : Filozofski fakultet, 2010. – Str. 323–339 (u koautorstvu sa Biljanom Ljubisavljević).
478. Analiza rodne perspektive u međureligijskom dijalogu : razgovor Isusa sa ženom iz Samarije u novozavetnom tekstu // *Iščekujući Evropsku uniju: stabilizacija međuetničkih i medureligijskih odnosa na Zapadnom Balkanu*. Tom 1 / priredili Milan Sitarski, Marko Vujačić, Ivana Bartulović Karastojković. – Beograd : Beogradska otvorena škola, 2010. – Str. 191–210.
479. Gramatike i oko njih (Adran Ćigrić, Ivo Pranjković, Josip Silić, *Gramatika crnogorskog jezika*) // *Riječ* (Nikšić). – ISSN 0354-6039. – Br. 3 (nova serija), str. 185–193. Prikaz.
480. Izgrađivanje akademske zajednice: 1960–2010 // *Diskurs i diskursi* / urednica Vera Vasić. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 2010. – (Zbornik u čast). – Str. 47–69.
481. Izgrađivanje akademske zajednice: 1960–2010 = Building an academic community in the period of 1960–2010 / Svenka Savić // *Stvaranje akademske zajednice: bibliografija radova Svenke Savić : 1963–2011* / priredila Nataša Belić. – Novi Sad : Futura publikacije : Udruženje građana Ženske studije i istraživanja, 2011. – Str. 5–44.

482. Jezik i politika // *Blic* (Beograd). – ISSN 0354-9283. – 22. avgust 2010, str. 2. (Iz ugla ženske vlade)
483. Nesporazumi o rodno osetljivom jeziku u Srbiji: teorije i praksa // *Okrugli sto na temu rodno osetljivih jezičkih politika* / [autori Jelena Filipović ... i dr.]. – Beograd : Program Ujedinjenih nacija za razvoj, Sektor za inkluzivni razvoj, 2010. – Str. 125–133.
484. Nova godina // *Blic* (Beograd). – ISSN 0354-9283. – 3. januar 2010, str. 2. (Iz ugla ženske vlade)
485. O ženama slavnih bez predrasuda (Klara Šuman) // *Politika* (Beograd). – ISSN 0350-4395. – 29. jul 2010, str. 16 (rubrika Među nama).
486. Obrazovane Romkinje: predlog za model interkulturnog razumevanja i slušanja // *Kultura, drugi, žene* / urednice Jasenka Kodrnja, Svenka Savić, Svetlana Slapšak. – Zagreb : Institut za društvena istraživanja : Hrvatsko filozofsko društvo : Plejada, 2010. – Str. 187–202.
487. Potrošiti sebe: neka razmišljanja o načinu pisanja Jelene Šantić o baletu // *Jeleni, prijatelji* / [urednica Smiljka Blažin, Irina Subotić]. – Beograd : Fond Jelena Šantić : Grupa 484, 2010. – Str. 99–104.
488. Putovanja Trifuna Dimića // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 4. jun 2010, str. 22. Prikaz zbirke pesama Trifuna Dimića „Sutra ѕu na put”.
489. Sutra ѕu na put // *Teme* (Niš). – ISSN 0353-7919. – God. 34, br. 3, str. 1073–1075. Prikaz zbirke pesama Trifuna Dimića „Sutra ѕu na put”.
490. Titlovanje // *Link* (Novi Sad). – ISSN 1451-3420. – God. 9, br. 88 (aprili 2010), str. 25.
491. Tri rektorce na Univerzitetu u Novom Sadu // *Trajanje* (Prvih pedeset godina Univerziteta u Novom Sadu) / [glavni urednik Marija Kleut]. – Novi Sad : Univerzitet, 2010. – Str. 142–143.
492. Uvod u romološke strudije / Svenka Savić // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 15. oktobar 2010, str. 24. Prikaz knjige: Na konju s laptopom u bisagama, autor Dragoljub B. Đorđević.

2011.

493. Jezik: diskriminacija, stereotipi, predrasude // *Čitanka : od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima* / [autorke/autori tekstova Dragana Vučković ... et al. ; uredila Ljiljana Živković]. – 3. dopunjeno izd. – Beograd : Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, 2011. – Str. 88–92.
494. Koreografi u Baletu Srpskog narodnog pozorišta: Iko Otrin (1963–2011) // *Zbornik Matice srpske za scenske umetnosti* (Novi Sad). – ISSN 0352-9738. – Br. 45, str. 117–137.
495. Lična imena i prezimena romskih učenika srednje škole u Vojvodini:

- 2007–2008. školska godina // *Iz riznice multijezičke Vojvodine : istraživanja ličnih imena, nadimaka i prezimena u nacionalnim zajednicima Vojvodine* / priredile Danijela Stanojević i Svenka Savić. – Novi Sad : Pedagoški zavod Vojvodine, 2011. – Str. 10–22 (u koautorstvu sa Marijom Aleksandrović i Danijelom Stanojević).
496. Nazivi uslužnih privatnih radnji // *Leksikologija, onomastika, sintaksa* / urednici Vladislava Ružić i Slobodan Pavlović. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 2011. – Str. 173–184.
497. Pisma Roze Luksemburg iz zatvora // *Gde je nestala Roza Luksemburg* : zbornik radova sa naučne konferencije „Recepacija ideja Roze Luksemburg u Srbiji/SFRJ“ održane 14. juna 2011. godine u Beogradu / priredio Zlatoje Martinov. – 1. izd. – Beograd : Res publica, 2011. – Str. 187–192.
498. Predgovor // *Životne priče žena u Vojvodini: Rumunke: (1921–1974)* / priredile Laura Spariosu, Svenka Savić. – Novi Sad : Futura publikacije : Udruženje građana Ženske studije i istraživanja, 2011. – (Edicija Životne priče žena). – Str. 5–6 (u koautorstvu sa Laurom Spariosu).
499. Predlog za upotrebu rodno osjetljivog jezika u vojsci: činovi žena // *Bezbednost Zapadnog Balkana* (Beograd). – ISSN 1452-6050. – God. 6, br. 19, str. 45–56.
500. Rodni identitet i obrazovanje Romkinja u Srbiji // *Înțerkulturălnost* (Novi Sad) . – ISSN 2217-4893. – Br. 01 (mart 2011), str. 52–67.
501. Slava ljudskom telu // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 69, br. 23055 (22. april 2011), str. 22. Prikaz knjige: Mirjana Zdravković, *Telo sanja*, Vršac, 2011.
502. Suggestions for Using Gender Sensitive Language in the Armed Forces: Women and Military Ranks // *Western Balkans Security Observer* (Beograd). – ISSN 1452-6115. – God. 6, br. 19, p. 46–57.

2012.

503. Oslovljavanje i pozdravljanje u srpskom jeziku: pregled istraživanja (1979–2011) // *Iz riznice multijezičke Vojvodine: oslovljavanje i pozdravljanje u savremenim jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini* / prir. Danijela Stanojević i Svenka Savić. – Novi Sad : Pedagoški zavod Vojvodine, 2012. (Zbornik / Pedagoški zavod Vojvodine ; 8). – Str. 99–152.
504. Pozdravljanje i oslovljavanje u romskom jeziku // *Iz riznice multijezičke Vojvodine: oslovljavanje i pozdravljanje u savremenim jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini* / prir. Danijela Stanojević i Svenka Savić. – Novi Sad : Pedagoški zavod Vojvodine, 2012. (Zbornik / Pedagoški zavod Vojvodine ; 8). – Str. 10–32.
505. Promena značenja Međunarodni dan žena – 8. mart : medijski diskurs u

- Dnevniku (1980–2010) // *Politikon* (Novi Sad). – ISSN 2217-883X. – Br. 2, str. 7–30.
506. Recenzija knjige *Rodna perspektiva u novinama Antifašističkog fronta žena : (1945–1953)* autorke Gordane Stojaković // *Rodna perspektiva u novinama Antifašističkog fronta žena : (1945–1953)* / Gordana Stojaković. – Novi Sad : Zavod za ravnopravnost polova, 2012. – Str. 357–358.
507. Recenzija Svenke Savić // *Životne priče političarki iz Vojvodine* / priredila Dijana Subotićki. – Novo Miloševo : Banatski kulturni centar ; Kikinda : Postpesimisti, 2012. – Str. 124–125.
508. Uvodna recenzija // *Utišani glasovi* / Ivana Indin. – Novi Sad : Ogledalo, centar za inicijative u kulturi, 2012. – (Edicija Utišani glasovi ; knj. 1). – Str. 11.
509. Visokoobrazovane Romkinje u Srbiji // *Promene identiteta, kulture i jezika Roma u uslovima planske socijalno-ekonomskе integracije : zbornik radova sa naučnog skupa održanog 6–8. decembra 2010.* = The change of Roma identity, culture and language conditioned by planned socio-economic integration : proceedings of the scientific conference held from december 6 to 8, 2010 / urednici Tibor Varadi, Goran Bašić. – Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 2012. – (Naučni skupovi / Srpska akademija nauka i umetnosti ; knj. 139. Odeljenje društvenih nauka ; knj. 33). – Str. 71–85.

2013.

510. Analiza empirijskog materijala korišćenog u postojećim gramatikama u regionu // *Njegoševi dani 4* / [organizator Filozofski fakultet, Nikšić, Institut za jezik i književnost]; glavni i odgovorni urednik Tatjana Bećanović. – Nikšić : Filozofski fakultet, 2013. – Str. 369–377.
511. Bogdanka Poznanović (1930–2013) // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 71, br. 23821 (12. jun 2013), str. 10.
512. Education for gender – equal society of female students in Serbia // *Îñterkültûrâlnost* (Novi Sad). – ISSN 2217-4893. – No. 6 (oct. 2013), p. 86–109 (u koautorstvu sa V. Mitro).
513. Recenzija Svenke Savić // *Životne priče političarki iz Vojvodine* / priredila Dijana Subotićki. – 2. izd. – Novo Miloševo : Banatski kulturni centar; Kikinda : UG [Udruženje građana] Postpesimisti Kikinde, 2013. – Str. 124–125.

2014.

514. Pogovor // *Deset godina Godišnjeg priznanja u oblasti ravnopravnosti polova (2003–2013): životne priče nagrađenih.* – Novi Sad : Zavod za

- ravnopravnost polova : Udruženje građana „Ženske studije i istraživanja”, 2014. – (Edicija Životne priče). – Str. 233–237 (u koautorstvu sa Vesnom Šijački, Katarinom Krajnović).
515. Primena programa za usvajanje engleskog jezika na predškolskom nivou // *Kompetencije vaspitača za društvo znanja* : tematski zbornik sa Međunarodne naučno-stručne konferencije Metodički dani 2013 / urednik Jasmina Arsenijević. – Kikinda: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, 2014. – Str. 93–99 (u koautorstvu sa Danijelom Stanojević).
516. Recenzija // *Seksualnost žena sa motornim invaliditetom iz Vojvodine* / Veronika Mitro, Dajana Damjanović i Svetlana Timotić. – Novi Sad : Iz kruga – Vojvodina, organizacija za podršku ženama sa invaliditetom, 2014. – Str. 9–12.
517. Slovaci u Vojvodini // *Slovenky : životné príbehy Sloveniek vo Vojvodine* / pripravili Jarmila Hodoličová, Anna Jašková, Antónia Ferková, Anna Šilerová. – 2. doplnené vyd. – Nový Sad : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2014. – Str. 219–232 (u koautorstvu sa Anom Ferko i Veronikom Mitro).
518. Upotreba i značenje termina za označavanje rodbinskih odnosa učenika VIII razreda osnovne škole : srpski jezik // *Iz riznice multijezičke Vojvodine* : jezik-kultura-društvo : sistem rodbinskih odnosa u jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini. – Novi Sad : Pedagoški zavod Vojvodine, 2014. – (Zbornik / Pedagoški zavod Vojvodine ; 9/1). – Str. 13–45 (u koautorstvu sa Danijelom Radović).
519. Výsledky vedecko-výskumnej činnosti združenia Ženské štúdiá // *Slovenky : životné príbehy Sloveniek vo Vojvodine* / pripravili Jarmila Hodoličová et al. – 2. doplnené vyd. – Nový Sad : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2014. – Str. 13–24 (u koautorstvu sa Anom Ferko i Veronikom Mitro).

2015.

520. Analiza sadržaja internet stranica desno orijentisanih organizacija u Srbiji : rodna perspektiva // *Uloga medija u normalizaciji odnosa na Zapadnom Balkanu*. 2 [Elektronski izvor] / [uredištački kolegijum Dubravka Valić Nedeljković, Nikola Knežević, Dinko Gruhonjić]. – Novi Sad : Filozofski fakultet, Odsek za medijske studije : Centar za istraživanje religije, politike i društva, 2015. – (Medijska istraživanja ; knj. 7). – Str. 222–237 (u koautorstvu sa A. Čelebić, A. Klem Aksentijević, B. Radusin i E. Vukašinović).
- Dostupno na: <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/>
sadrzaj/2015/978-86-6065-317-0 Pristupljeno 14. 7. 2015. godine.

521. Migracije unutar jugoslovenskog prostora: pozorišni umetnici iz Slovenije u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu (1947–2013) // *Slovenika* (Beograd). – ISSN 2466-555X. – Br. 1 (2015), str. 99–111.
522. Osobine diskursa sudija – (op)tuženi u instituciji suda u Srbiji = The Characteristics of Discourse between a Judge and a Defendant in Institution of Serbian Court // *Communication, Culture, Creation: new scientific paradigms* / editors Virginia Popović ... [et al.]. – Arad : „Vasile Goldis“ University Press ; Novi Sad : Fondacija Europa, 2015. – Str. 833–841 (u koautorstvu sa Marijom Tir Borlja).
523. Stavovi i osobna percepcija procesa učenja i uporabe trećeg jezika // *Višejezičnost kao predmet multidisciplinarnih istraživanja: zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku* / urednice Sanda Lucija Udier, Kristina Cergol Kovačević. – Zagreb: Srednja Europa i Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 2015. – Str. 205–218 (u koautorstvu sa Danijelom Radović).
524. Ženske romske nevladine organizacije u Vojvodini: 2000–2014 // *Nacionalni saveti macionalnih manjina i kultura*. 2 / uredili Duško Radosavljević, Miroslav Keveždi, Eva Vukašinović. – Novi Sad : Zavod za kulturu Vojvodine, 2015. – Str. 191–204.

2016.

525. An Analysis of the Religious Education Textbooks in Serbia // *Education in Post-Conflict Transition* / eds. G. Ognjenović and J. Jozelić. – Cham : Springer International Publishing AG, 2018. – P. 251–272.
526. Analiza diskursa rodne perspektive bećarca // *Teme jezikoslovne u srpskici kroz dijahroniju i sinhroniju* / urednici Jasmina Dražić, Isidora Bjelaković, Dejan Sredojević. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 2016. – Str. 639–652 (u koautorstvu sa Milicom P. Toplićan).
527. Elektronski muzej umetničke igre u Srbiji: rodna perspektiva // *Digitalne medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene*. 6 / [urednici] Dejan Pralica, Norbert Šinković. – Novi Sad : Filozofski fakultet, Odsek za medijske studije, 2016. – Str. 252–261 (u koautorstvu sa Verom Obradović).
528. Rodno osetljiva analiza čitanki za osmi razred osnovne škole za srpski jezik, srpski kao nematernji i mađarski jezik // *Zbornik Odseka za pedagogiju* (Novi Sad). – ISSN 2466-5207. – Sv. 25 (2016), str. 75–97 (u koautorstvu sa Margaretom Bašaragin).

Dostupno i na:

<http://zop.ff.uns.ac.rs/index.php/zop/article/view/7/5>

Pristupljeno 10. 12. 2017.

2017.

529. Excerpts from reviews // *Policy responses to the global financial and economic crisis in the CEE/SEE region* / Mirjana Dokmanović. – Beograd : Čigoja štampa : Institute of Social Sciences, 2017. – Str. [115] (u koautorstvu sa F. Stanković, I. Ćićkarić).
530. Primeri izgradnje mira u protestantskim zajednicama u Vojvodini 1957–2017 // *Populizam, izbeglička kriza, religija, mediji* [Elektronski izvor] / uređivački kolegijum Dubravla Valić Nedeljković, Dinko Gruhonjić. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 2017. – Str. 145–160.

Dostupno i na:

<http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2017/978-86-6065-445-0>

Pristupljeno 18. 10. 2018.

2018.

531. Baleti za decu u Srpskom narodnom pozorištu (1972–2017) // *Accelerando* [Elektronski izvor] : Belgrade Journal of Music and Dance (Belgrade). – ISSN 2466-3913. - God. 3, br. 3 (2018).
- Dostupno i na:
- <https://accelerandobjmd.weebly.com/issue3/ballet-for-children-at-the-serbian-national-theatre>
- Pristupljeno 25. 11. 2018.
532. Formiranje studentskog identiteta : romski studenti i studentkinje smešteni u studentskim domovima univerziteta u Novom Sadu // Romi Srbije u XXI veku / urednik Tibor Varadi. – Beograd : SANU, Odeljenje društvenih nauka, – Odbor za proučavanje života i rada Roma, 2018. – Str. [27]–57.
533. Koreodrama: rod, ples, ideologija // *Традиционално и савремено у уметности и образовању* : (тематски зборник међународног значаја). – Косовска Митровица : Факултет уметности Универзитета у Приштини, 2018. – Стр. 385–398 (у коауторству са Вером Обрадовић).
534. Korpus(na) lingvistika i romologija u Srbiji // *Očuvanje, zaštita i perspektive romskog jezika u Srbiji*: zbornik radova sa naučnog skupa održanog 20–21. oktobra 2016. / urednici Tibor Varadi, Biljana Sikimić. – Beograd : Srpska akademija nauka i umetnosti, 2018. – Str. 204–228.
535. Ljiljana Mišić: Umetnička igra u Novom Sadu od 1919. do 1950. godine, I deo (2009) – II deo (2011), Pozorišni muzej Vojvodine, Novi Sad // *Zbornik Matice srpske za scenske umetnosti i muziku* (Novi Sad). – ISSN

0352-9738. – Br. 58 (2018), str. 177–180.

536. Obuka interkulturalnog obrazovanja nastavnika u Srbiji – iskustva i rezultati (2013–2017) // *Interkult 2017 : selected papers from the Third International Conference Interculturalism in Education*. Vol. 1 / editors Laura Spariosu, Ivana Ivanić, Violeta Petković. – Novi Sad : Pedagoški zavod Vojvodine : Filozofski fakultet, 2018. – Str. 81–100 (u koautorstvu sa Mirjanom Bearom, Anom Bu).

2019.

537. Gender perspective on teacher – pupil classroom interaction : feedback and evaluation // *Slovenščina 2.0* (Ljubljana). – 2 (2019), str. 172–196 (u koautorstvu sa Margaretom Bašaragin)

Dostupno na:

revije.ff.uni-lj.si

Pristupljeno 22. maja 2020. godine

538. Jezik kao naša prateća senka // *Priručnik za upotrebu rodno osjetljivog jezika* / Hristina Cvetičanin, Jelena Latalović. – Beograd : Centar za ženske studije, 2019. – Str. 129–132.

539. Marijana Prpa Fink: Scenski pokret i njegovo dejstvo na gledaoca, Novi Sad, 2017 // *Zbornik Matrice srpske za scenske umetnosti i muziku* (Novi Sad). – ISSN 0352-9738. – Br. 61 (2019), str. 259–261.

540. Rod, žene i antifašizam na društvenoj mreži Ženska posla // *Mediji civilnog društva kao alternativa medijskom populizmu, senzacionalizmu i lažnim vestima* [Elektronski izvor] / [uredištački kolegijum Dinko Gruhonjić, Dubravka Valić Nedeljković]. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 2019. – Str. 185–197 (u koautorstvu sa Margaretom Bašaragin).

Dostupno na:

<http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-514-3>

Pristupljeno 22. maja 2020. godine

541. Rod kao tema alternativnih medija u Srbiji: primer Autonomije // *Mediji civilnog društva kao alternativa medijskom populizmu, senzacionalizmu i lažnim vestima* [Elektronski izvor] / [uredištački kolegijum Dinko Gruhonjić, Dubravka Valić Nedeljković]. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 2019. – Str. 241–258 (u koautorsvu sa Milošem Pankovim).

Dostupno na:

<http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-514-3>

Pristupljeno 22. maja 2020. godine

542. Shvatanje Mage Magazinović o lepoti srpskog jezika i njegove upotrebe // *Maga Magazinović: Filozofija igre i/ili više od igre*. – Beograd : Udrženje

2020.

543. Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu 65 godina od osnivanja: skica za istoriju rodne perspektive // *Лемки, Бойки, Гуцули, Русини - история, сучасносц, материјална и духовна култура* : зборник научних радова = Łemkowie, Bojkowie, Rusini : historia, współczesność, kultura materialna i duchowa : praca zbiorowa / [редакторе Янко Рамач, Роман Дрозд]. – Нови Сад : Филозофски факултет ; Słupsk : Akademia Pomorska, 2020. – Стр. 29–44.

III INTERVJUI

1976.

544. Govor dece pomaže nauci // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 14. mart 1976.

1986.

545. Jezik naš nasušni (razgovor o lingvistici) / [razgovor vodila] Milena Putnik // *Dnevnik* (Novi Sad) . – ISSN 0350-7556. – Br. 323, 16. mart 1986, str. 17.

Razgovor sa prof. dr Svenkom Savić.

1992.

546. Otkrivanje istraživanja (dr Svenka Savić, redovni profesor psiholingvistike na Filozofском fakultetu Univerziteta u Novom Sadu) / [razgovor vodio] Damjan Moračić // *Prosvetni pregled* (Beograd). – ISSN 0033-1651. – God. 47, 15–22 (septembar 1992), str. 17.

547. Razgovor o baletskoj sezoni // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 59, br. 9/10 (maj – jun1992), str. 26.

1996.

548. Internacionali duh baleta (intervju : Svenka Savić) / Nina Popov // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 55, br. 17622 (18. februar 1996), str. 10.

1997.

549. I balerina i lingvista (Moj posao) / [razgovor vodila Suzana Polić-Radovanović] // *Bazar* (Beograd). – ISSN 0350-4409. – Januar 1997, str. 46.

2000.

550. Mi oblikujemo svet, svet oblikuje nas / razgovarala Žaklina Duvnjak // *Nezavisni* (Novi Sad). – ISSN 0354-3234. – 11. maj 2000, str. 48.
551. Női szemmel / Friedrich Anna // *Chaládi kör* (Novi Sad). – 9. november 2000, str. 12–13.

2001.

552. I Bog stvori ženu (Svenka Savić, koordinatorka Ženskih studija i istraživanja „Mileva Marić Ajnštajn“) / razgovarala Žaklina Duvnjak // *Nezavisni* (Novi Sad). – ISSN 0354-3234. – 5. oktobar 2001, str. 52–53.
553. Jezička diskriminacija / [razgovarao] Predrag Nikolić // *Monitor* (Titograd). – ISSN 0353-8354. – 23. mart 2001, str. 44–45.
554. Knjiga poverenja (Razgovor sa prof. dr Svenkom Savić) / [razgovarala] Vanja Vukobratović // *Gradanski list* (Novi Sad). – ISSN 1450-9725. – 24. septembar 2001, str. 9.
555. Novi jezički manevri / Z. R. // *Danas* (Beograd). – ISSN 1450-538X. – 26. oktobar 2001.
556. Političko pitanje / [razgovarao] Predrag Nikolić // *Monitor* (Podgorica). – ISSN 0353-8354. – God. 12, 23. mart, 2001, str. 45.
557. Televizija je muškog roda (gost kritičar Svenka Savić, profesorka na novosadskom Filozofskom fakultetu) / razgovarala Jasna Budimirović // *TV magazin – Dnevnikov TV dodatak* (Novi Sad). – 22–28. jula 2001, str. 2.

2002.

558. Celokupna nauka je rodno zavisna (Svenka Savić, koordinatorka Ženskih studija) / [razgovor vodio] Duško Medić // *Bulevar* (Novi Sad). – Br. 099, 29. novembar 2002, str. 18–19.
559. Jezik nikada nije sam (Svenka Savić, profesorka Filozofskog fakulteta u Novom Sadu i feministkinja) / Dragana Popov // *Bulevar* (Novi Sad). – 18. januar 2001, str. 40–42.
560. Pomoću jezika možemo menjati svet (Svenka Savić, profesorka

psiholingvistike na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu i koordinatorka Ženskih studija) / Melania Bulatović // *Onogošt* (Nikšić). – 8. februar 2002, str. 10.

561. Stvaralaštvom protiv podređenosti (neformalno sa dr Svenkom Savić) / Teodora Ž. Janković // *Gradanski list* (Novi Sad). – ISSN 1450-9725. – 5–6. oktobar 2002, str. 22.

2003.

562. Feminizam i vera se ne isključuju (Svenka Savić, feministička teološkinja) // *Status* (Beograd). – ISSN 1450-717X. – No. 12, maj 2003, str. 55.
563. Újraértékelni a nők szerepét / Pásztor Sándor // *Magyar Szó* (Novi Sad). – ISSN 0350-4182. – 15. januar 2003, str. 11.

2004.

564. Jezičke manipulacije / Živan Lazić // *Ekonomist* (Beograd). – ISSN 1450-8591. – Br. 225 (13. septembar 2004), str. 40–41.
565. Patriarchális társadalmi burokban (Intervju sa Svenkom Savić) / Molnár Eleonóra // *Magyar Szó* (Novi Sad). – ISSN 0350-4182. – 61. évf., 208. sz. (2004. szept. 4-5.), str. 7.
566. Priča jedne feministkinje (Svenka Savić) / Vitomirka Trebovac // *Index* (Novi Sad). – ISSN 0353-717X. – Novembar 2004, str. 15.
567. Radne, hrabre, usamljene i nedovoljno cenjene (U ženskom razgovoru sa prof. dr Svenkom Savić) // *Rromnjaki zor = Snaga žene* (Beograd). – ISSN 1820-0125. – Gen. 7, str. 6–7.

2005.

568. Maja Gojković nije gradonačelnik... (Zbog čega je jezik naših medija nepravedan prema ženi za Gl priča profesorka Svenka Savić) / D. Mitrić // *Gradanski list* (Novi Sad). – ISSN 1450-9725. – God. 5, br. 1660/1661 (2–3. juli 2005), str. 58.
569. Standardizacija romskog jezika (sagovornik: dr Svenka Savić, profesorka psiholingvistike i članica Komisije za jezik i kulturu Roma pri Srpskoj akademiji nauka i umetnosti) / [razgovarala] Marija Aleksandrović // *Rromanipe(n): O kulturnom identitetu Roma: promovisanje i zaštita kulturnih prava u Programu javnog zastupništva, 2003-2005* / urednica Barbara Davis. – Beograd : CARE International u Srbiji i Crnoj Gori, 2005. – Str. 133–137 (Emisija 7).
570. „Vjerovjesnica“, a ne grešnica [razgovor sa dr Svenkom Savić] / M. D. P. // *Dan* (Podgorica). – ISSN 1450-7943. – 19. maj 2005, str. 20.

2006.

571. Sve po spisku (Psovke u medijima) // *Gradanski list* (Novi Sad). – ISSN 1450-9725. – 4–5. februar 2006, str. 10.
572. Provodadžike više nijesu u modi (Profesor Svenka Savić o fenomenologiji ličnih oglasa u štampi) / S. N. // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 22. maj 2006, str. 11.

2008.

573. Moć jezika [intervju sa Svenkom Savić] / Živan Lazić // *Link* (Novi Sad). – ISSN 1451-3420. – God. 7, br. 67/68 str. 21.

2009.

574. Intervju (dr Svenka Savić) // *Romano Nevipe* (Beograd). – ISSN 1552-0362. – Br. 46–49, str. 78–81.

2010.

575. Nema znanosti bez razmjene (intervju sa dr Svenkom Savić) / razgovor vodila Jasminka Dulić // *Hrvatska riječ* (Subotica). – ISSN 1451-4257. – 5. studeni 2010, str. 12–13.
576. Položaj žene je slika Srbije (Intervju nedelje – prof. dr Svenka Savić, teoretičarka jezika) / [razgovarao] Igor Mihaljević // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 24. oktobar 2010, str. 7.

2011.

577. Doprinos uvođenju novih naučnih disciplina (*Diskurs i diskursi: zbornik u čast Svenki Savić*, priredila Vera Vasić) / [razgovor vodila] Silvia Dražić // *Danas* (Beograd). – ISSN 1450-538x. – (9–10. april 2011), str. XVII.

Dostupno na:

http://www.danas.rs/dodaci/vikend/knjiga_danas/doprinos_uvodjenju_novih_naucnih_disciplina.54.html?news_id=213249

Pristupljeno 2. septembra 2015. godine.

2014.

578. Svenka Savić, Gospođinci: [intervju] // *Deset godina Godišnjeg priznanja u oblasti ravnopravnosti polova (2003–2013): životne priče nagrađenih*. – Novi Sad : Zavod za ravnopravnost polova : Udržanje građana „Ženske studije i istraživanja”, 2014. – (Edicija Životne priče). – Str. 11–29.
579. Zašto da učenici recituju Šekspira dok rade na strugu [Lingvistkinja

Svenka Savić, profesorka emerita Filozofskog fakulteta u Novom Sadu] / [razgovor vodila] Marijana Stevanović // *Danas* (Beograd). – 28. maj 2014, str. 8.

2015.

580. Intervju sa Svenkom Savić / [razgovor vodila] Marija Paunović Čontoš.
Dostupno na:
https://www.youtube.com/watch?v=GLI93o_ROQg
Pristupljeno 16. juna 2019.

2016.

581. Nema idealnih! Onog trenutka kad sednu u fotelu oni više nisu svoji!: [intervju] / [razgovor vodila] Sanja Ujvari // *NsHronika: novosadske vesti, analize i komentari* (Novi Sad). – 24/7 (15. februar 2016).
Dostupno na:
<http://www.nshronika.rs/gradske-teme/svenka-savic-nema-idealnih-onog-trenutka-kad-sednu-u-fotelju-oni-vise-nisu-svoji/>
Pristupljeno 18. februara 2016. godine.

2020.

582. Kozmetička fasada prikriva nezavidan položaj žena: [intervju] / [razgovor vodio] Mario Pejović // *Aljazeera Balkan*. – 30. mart 2020.
Dostupno na:
<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/kozmeticka-fasada-prikriva-nezavidan-polozaj-zena>
Pristupljeno 18. maja 2020. godine.

IV PREVODI

1967.

583. Helmut Ginter, O suštini i istoriji džez baleta // *Polja* (Novi Sad). – ISSN 0032-3578. – God. 13, br. 101/102 (januar – februar 1967), str. 15.

1973.

584. Karl H. Delakato, Novi pokušaj sa decom koja imaju problema sa čitanjem (A New Start for the Child with Reading Problems) // *Predškolsko dete* (Zagreb). – ISSN 0350-1957. – Br. 1/2, str. [149]–154.

585. M. I. Popova, Neke osobine govornih manifestacija u prvoj polovini druge godine života // *Predškolsko dete* (Zagreb). – ISSN 0350-1957. – Br.1/2, str. 23–30.
586. Ragnhild Söderberg, Čitanje u ranom detinjstvu (Reading in early childhood) // *Predškolsko dete* (Zagreb). – ISSN 0350-1957. – Br.1/2, str. [141]–147.

V RECEPCIJA DELA SVENKE SAVIĆ

Posebna izdanja

2010.

587. Diskurs i diskursi / urednica Vera Vasić. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 2010. – 415 str. ; 23 cm. – (Zbornik u čast).
- Zbornik je posvećen Svenki Savić.

Sadržaj: Urednička beleška (11); Nataša Belić, Bibliografija radova dr Svenke Savić, profesorke emerite (13); Svenka Savić, Izgrađivanje akademске zajednice: 1960–2010 (47); **Gramatika i diskurs** (71); Dan Slobin, Od diskursa ka gramatici: razvoj prezent perfekta u engleskom jeziku (73); Džoun Bajbi, Teorija zasnovana na upotrebi i gramatikalizacija (93); Ursula Dolešal, Rod, garamatika i diskurs: slučaj nemačkog jezika (107); **Društvo, kultura i diskurs** (121); Tove Skutnab-Kangas, Novi osvrt na osnove institucionalizovanih jezičkih prava (123); Monika Heler, Rod i dvojezičnost u novoj ekonomiji (137); Rada Iveković, Društveni rascep i politika pola/roda (151); Jasmina Lukić, Adelina Sančev Espinosa, Feminističke perspektive metoda pažljivog čitanja (169); Vesna Polovina, Opšta i specifična obeležja kulture u neformalnoj komunikaciji (185); Stana Ristić, Diskurs psovki u srpskom jeziku (195); **Rod i diskurs** (213); Eva Bahovec, Tradutrice – Traditricе / prevoditeljka – izdajnica (215); Jadranka Gvozdanović, Diskursi o rodnoj ravнопravnosti u jeziku (225); Eržebet Barat, Ideologija aktivne kooperacije: konceptualizacija rodnih odnosa u Poslanici kardinala Ratzingera (2004) (231); Zilka Spahić-Šiljak, Rodna radvopravnost u monoteističkim religijama kroz feminističku teološku kritiku (249); **Mediji i diskurs** (267); Igor Lakić, Analiza medijskog diskursa o ratu (269); Tatjana Radanović Felberg, Socio-semiotička konstrukcija Mila Đukanovića i Slobodana Miloševića na naslovnim stranicama *Politike* i *Pobjede* u toku NATO bombardovanja 1999. godine (283); Ljiljana Šarić, Metaforički modeli u diskursu Evropske unije u hrvatskim medijima (301); Nadežda Silaški, Konceptualizacija lepote – kritička analiza medijskog diskursa upućenog ženama (3239); Vera Vasić, Uslov istinitosti u medijskom diskursu (337); **Primjenjena lingvistika i diskurs** (355); Danko Šipka, Diskurs u primjenjenoj lingvistici (357); Hane Skaden, Sinhrone časkaonice – metod učenja? (367); Diter V. Halvaks, Barbara Šramel, Astrid Rader, Romlex: Leksička baza podataka varijanata romskog jezika (381); Tvrtnko Prčić, Mali englesko-srpski rečnik pragmatičkih termina (399).

588. Stvaranje akademske zajednice: bibliografija radova Svenke Savić : 1963–2011 / priredila Nataša Belić. – Novi Sad : Futura publikacije : Udruženje građana Ženske studije i istraživanja, 2011. – 108 str. : fotograf. ; 24 cm.

Sadržaj: 1.1. Svenka Savić, Izgrađivanje akademske zajednice: 1960–2010. (5); 1.2. Svenka Savić, Building an academic community in the period of 1960–2010 (24); 2. Nataša Belić, Bibliografija radova dr Svenke Savić, profesorke emerite: 1963–2011 (45).

Prilozi

1976.

589. Bibliografija // *TV novosti* (Beograd). – ISSN 0350-7467. – Br. 589 (april 1976), str. 21.

1977.

590. Čija si ti devojčica? / M. S. Pavković // *Nedeljne novosti* (Beograd). – 26. jun 1977, str. 11.

1980.

591. Svenka Savić, How Twins Learn to Talk (London: Academic Press, 1980) / Daniel K. Eds // *International Journal of Psycholinguistics* (The Hague). – Vol. 7-4 [20], p. 101–104.

1981.

592. How Twins Lern to Talk / Hazel Francis // *Bulletin of the British Psychological* (London). – ISSN 0007-1692. – Vol. 34, no. october, p. 393.

1982.

593. How Twins Learn to Talk – A Study of the Speech Development of Twins from 1 to 3, by S. Savic / R. A. Berman // *Applied Linguistics* (Oxford). – ISSN 0142-6001. – Vol. 3, no. 3, p. 267–269.
594. How Twins Learn to Talk – A Study of the Speech Development of Twins from 1 to 3, by S. Savic / J. B. Gleason // *Contemporary Psychology* (Arlington). – ISSN 0010-7549. – Vol. 27, no. 5, p. 380–381.
595. How Twins Learn to Talk – A Study of the Speech Development of Twins from 1 to 3, by S. Savic / R. Goodwin // *Linguistics* (New York). – ISSN 0024-3949. – Vol. 20, no. 9/10, p. 660–662.

596. How Twins Learn to Talk – A Study of the Speech Development of Twins from 1 to 3, by S. Savic / R. Grieve // *Journal of Child language* (Cambridge). – ISSN 0305-0009. – Vol. 9, no. 3, p. 683–689.
597. Twins' Speech Isn't Doubletalk (Svenka Savić, How Twins Learn to Talk: A Study of the Speech Development of Twins from 1 to 3) / Jean Berko Gleason // *Contemporary Psychology* (Arlington). – ISSN 0010-7549. – Vol. 27, no. 5, p. 380–381.

1983.

598. How Twins Learn to Talk, by S. Savic / L. H. Waterhouse // *Language in Society* (London). – ISSN 0047-4045. – Vol. 12, no. 3, p. 382–387.
599. How Twins Learn to Talk – A Study of the Speech Development of Twins from 1 to 3, by S. Savic / C. J. Phillips // *Educational Review* (Dorchester-on-Thames, Oxford). – ISSN 0013-1911. – Vol. 35, no. 1, p. 102–103.

1984.

600. How Twins Learn to Talk – A Study of the Speech Development of Twins from 1 to 3, by S. Savic / D. Billman, M. Shatz // *Journal of Psycholinguistics Research* (Berlin). – ISSN 0090-6905. – Vol. 13, no. 6, p. 481–486.

1988.

601. Pojedinci umesto timova / M. Popov // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 20. februar 1988, str. 11.

1992.

602. Dr Svenka Savić // *Glas Univerziteta* (Novi Sad). – ISSN 1451-7108. – God. 3, br. 8, str. 15. (Vesti)
603. Jezik živo biće (psiholingvistička istraživanja) / R. C. Lotina // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 3. maj 1992, str. 12.
604. Pszicholingvisztikal kutatások / L. Zs. // *Magyar Szó* (Novi Sad). – ISSN 0350-4182. – 24. april 1992.
605. Sedmi (VII) naučni skup „Folklor u Vojvodini” / Vera Vasić // *Glas Univerziteta* (Novi Sad). – ISSN 1451-7108. – God. 3, br. 11, str. 6.

1993.

606. Biblija u središtu / N. Popov // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 12. septembar 1993.

607. Diskurs analiza Svenke Savić / Slobodan Stević // *III program Radio Beograda* (emitovano 27. jula 2004, 23 h)
608. Moć i podsticaji teorijske lingvistike (Svenka Savić, Diskurs analiza, Novi Sad, Filozofski fakultet, 1993) / P. J. // *Novine beogradskog čitališta* (Beograd). – ISSN 0354-2041. – God. 3, br. 11, str. 22.
609. Profesorka Svenka Savić (Filozofická fakulta, Novi Sad) // XI. medzinárodný zjazd slavistov. – Bratislava, 1993. – Str. 3 (Správy a informácie, 7)
610. Rezultat iscrpnog istraživanja (Svenka Savić, „Diskurs analiza“) / dr Jasna Melvinger // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 12. juli 1993, str. 10.
611. Svenka Savić, DISKURS ANALIZA. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu : Filozofski fakultet, 1993 / Marko Popović // *Živi jezici* (Beograd). – ISSN 0514-7743. – God. 34/35, br. 1/4, str. 206–210.

1994.

612. Moć teorijske lingvistike (Svenka Savić, „Diskurs analiza“) / Jovan Pejić // *Borba* (Beograd). – ISSN 0350-7440. – God. 72, br. 45, 17. februar 1994, str. II–III.
613. Svenka Savić, Dikurs analiza [Diskursanalyse] / Danko Šipka // *Wiener Slawistischer Almanach* (Wien). – ISSN 0258-6819. – Bd. 34, s. [343]–344.
614. Tekst i analiza (Svenka Savić, „Diskurs analiza“) / Miloš Kovačević // *Pobjeda* (Titograd). – ISSN 0350-4379. – God. 51, br. 10184 (14. april 1994), str. 9.

1995.

615. Enciklopedija usamljenih (Zašto mi jedini na svetu krijemo ime i imamo „šifru“) / Lazar Kaurin // *NIN* (Beograd). – ISSN 0027-6685. – God. 45, 14. april 1995, str. 28.
616. Izjavljenje iz samoće (poruke ličnih oglasa pod istraživačkom lupom) / S. Čamber // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 25. april 1995, str. 11.
617. Osobenost pisanja o baletu / Nada Savković // *Zbornik Matice srpske za scensku umetnost i muziku* (Novi Sad). – ISSN 0352-9738. – Br. 16/17, str. 281–283.
- Prikaz knjige Svenka Savić, Balet, Novi Sad, 1995.
618. Savić, S.: Diskurs analiza (Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet 1993) / Mira Nábělková // *Jazykovedný časopis* (Bratislava). –

ISSN 0021-5597. – Roč. 46, str. 140–143.

619. Ženske studije, br. 1/1995 / I. S. // *Naša borba* (Novi Sad). – ISSN 0354-6217. – 21. decembar 1995, str. 11.

1996.

620. Balet – Umetnost pokreta / Dubravka Đurić // *Naša borba* (Novi Sad). – ISSN 0354-6217. – 20. jun 1996, str. 15.
621. Balettről kilenc téTELben (Svenka Savić, Balet) // Káich Katalin // *Magyar Szó* (Novi Sad). – ISSN 0350-4182. – 24. avgust 1996, old. 11.
622. Disanje duše (Predstavljena najnovija knjiga prof. Svenke Savić „Balet“) / V. Mićunović // *Politika* (Beograd). – ISSN 0350-4395. – 3. februar 1996, str. 16 (Kultura – umetnost – nauka)
623. Istraživačko i aktuelno (Svenka Savić, „Balet“) / Vesna Krčmar // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 28. februar 1996, str. 18.
624. Knjiga o baletu // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 6. februar 1996, str. 13.
625. Ljubav prema baletu („Balet“ Svenke Savić, knjiga jednostavnog naziva, a složene sadrzine) / G. Krajačić // *Politika* (Beograd). – ISSN 0350-4395. – 23. mart 1996.
626. Međunarodni karakter (Salon knjiga u Novom Sadu) / Đ. Pisarev, F. Petrinović // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 19. april 1996, str. 13 (napomene o nagradama).
627. Otisci stopala / Mirjana Zdravković // *Pozorište* (Novi Sad). – ISSN 0352-907X. – God. 63, br. 6/7 (1995/96), str. 63.
628. Otisci stopala („Balet“ Svenke Savić) / Mirjana Zdravković // *NIN* (Beograd). – ISSN 0027-6685. – 29. mart 1996.
629. Svenka Savić: Balet // *Glas Univerziteta* (Novi Sad). – ISSN 1451-7108. – God. 6, br. 34 (april 1996), str. 10.
630. Svenka Savić: Balet / Isidora Jarić // *Rukovet* (Subotica). – ISSN 0035-9793. – Br. 10/12 (decembar), str. 60.
631. Svenka Savić / Vesna Polovina: Razgovorni srpskohrvatski jezik (Novi Sad 1989) / Uwe Hinrichs // *Zeitschrift für Balkanologie* (Wiesbaden). – ISSN 0044-2356. – Jg. 32, h. 2, s. 211–213.
632. Svet igre – Disanje duše / Vlada Mićunović // *Politika* (Beograd). – ISSN 0350-4395. – 3. februar 1996, str. 16 (Kultura – umetnost – nauka).
633. Umetnost pokreta (Svenka Savić, Balet) / Dubravka Đurić // *Naša borba* (Novi Sad). – ISSN 0354-6217. – 20. jun 1996, str. 15.

1997.

- 634. A nők társadalmi helyzetéről --intézményesen / S. T. G. // *Magyar Szó* (Novi Sad). – ISSN 0350-4182. – 29. avgust 1997, old. 5.
- 635. Letnja škola srpskog jezika / Liljana Subotić // *Glas Univerziteta* (Novi Sad). – ISSN 1451-7108. – God. 7, br. 39, str. 51 (učešće prof. dr Svenke Savić u Letnjoj školi)
- 636. Promišljati iz ženskog ugla (Ženske studije u Subotici) / Sl. M. // *Subotičke novine* (Subotica). – ISSN 0351-6466. – Juni 1997.
- 637. Radio emisija „Život i stvaranje“ (gošća emisije: Svenka Savić) // Radio Novi Sad, februar 1997.
- 638. Žene su pametnije! / Andrea Uzelac // *Gradački list* (Novi Sad). – ISSN 1450-9725. – 9. avgust 1997, str. 20.

1998.

- 639. Doping znanjem / J. B. // *Kikindske novine* (Kikinda). – 16. januar 1998, str. 6.
- 640. Jedan projekat za mnoge živote / R. Grubješa // *Penzionerske novine* (Novi Sad). – 15. mart 1998, str. 8.
- 641. O tekstu čitulja / J. B.-d. // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 31. mart 1998, str. 11.
- 642. Projekt, ktorý fascinoval / Anna Legíňová // *Vzlet* (Novi Sad). – ISSN 0351-0972. – 29. januar 1998, str. 6.

1999.

- 643. Biztonságos, független életforma / b. b. // *Magyar Szó* (Novi Sad). – ISSN 0350-4182. – 29. júllus 1999.
- 644. Protiv diskriminacije / Ranka Ivanovski // *Kibic fenster* (Novi Sad). – ISSN 1450-8303. – 15. oktobar 1999, str. 32.
- 645. Svet iz ženskog ugla / M. Hajdin // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 5. oktobar 1999, str. 11 (Rubrika Novi Sad).
- 646. Vreme poštovanja / G. P. F. // *Republika* (Beograd). – ISSN 0354-7973. – God. 11, br. 227.

2000.

- 647. Svenka Savić, Veronika Mitro: Diskurs telefonskih razgovora (Novi Sad, 1998) / Biljana Sikimić // *Lingvističke aktualnosti* (Beograd). – ISSN 1450-9083. – Br. 1, str. 47–48.

648. Tartalmasabbá tenni a napot / S. T. G. // *Magyar Szó* (Novi Sad). – ISSN 0350-4182. – 21. június 2000.
649. Zastarijela je predstava o slovenskim jezicima kao sasvim formiranima / S. Čukić // *Vijesti* (Podgorica). – ISSN 1450-6181. – 25. novembar 2000, str. 14.

2001.

650. Čeoni sudar sa životom / Milan Živanović // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 22. oktobar 2001, str. 13.
651. Novi jezički manevri / Z. R. // *Danas* (Beograd). – ISSN 1450-538X. – 26. oktobar 2001.
652. Polovi (Mržnja prema ženama u medijima) // *Nezavisna svetlost* (Kragujevac). – ISSN 0354-7868. – God. [66], februar 2001.
653. Potresne ženske intime (predstavljena knjiga „Vojvođanke“) / A. Lončarski // *Danas* (Beograd). – ISSN 1450-538X. – 26. oktobar 2001.
654. Romkinje – biografija starih Romkinja u Vojvodini (Svenka Savić, Marija Aleksandrović, Stanka Dimitrov i Jelena Jovanović) / Marina Arsenović-Pavlović // *Psihologija* (Beograd). – ISSN 0048-5705. – God. 34, br. 1/2, str. 209–212.
- Dostupno i na:
<http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0048-57050101209A>
Pristupljeno 4. septembra 2001.
655. U svetu muškaraca / R. Lotina // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 30. avgust 2001, str. 8.
656. Uloga žene u crkvi (Knjiga o feminističkoj teologiji) / A. C. // *Politika* (Beograd). – ISSN 0350-4395. – 8. april 2001, str. 15.

2002.

657. Biografijama protiv nacionalizma (Povodom knjige švajcarske novinarke Elizabet Kestli „Žene sa Kosova“) / Lepa Mlađenović // *Danas* (Beograd). – ISSN 1450-538X. – 7–8. septembar 2002, str. 10.
658. Biografije starih Romkinja u Vojvodini / I. Matijević // *Danas* (Beograd). – ISSN 1450-538X. – 17. mart 2002, str. 19.
659. Egy úttörő asszonytudós tragédiájának nyomában / Jódal Rózsa // *Magyar Szó* (Novi Sad). – ISSN 0350-4182. – 28. március 2002, str. 10.
660. „Superžena“ je deo muške zavere / Aleksandar Apostolovski // (Beograd). – ISSN 0350-4395. – 11. maj 2002, str. 11.
661. Ženska snaga na svetlosti dana / B. Hrnčić // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN

0350-7556. – 7. mart 2002.

2003.

662. Ime i muških sponzoruša / M. D. Popović // *Dan* (Podgorica). – ISSN 1450-7943. – 4. februar 2003, str. 11.
663. Nagrada Svenki Savić / Z. M. // *Građanski list* (Novi Sad). – ISSN 1450-9725. – 6. mart 2003, str. 6.
664. Nevyčerpateľná aktivita (profesorka Svenka Savićová) / Anna Jašková // *Hlas ľudu* (Novi Sad). – ISSN 0018-2869. – 22. marca 2003, str. 18.
665. Novi Sad – nagrada // *Žene na delu* (Beograd). – ISSN 1451-6837. – Br. 6/7, str. 72.
666. O manjinama (Tribina ŽAR-a) // *Kikindske novine* (Kikinda). – 21. mart 2003, str. 8.
667. Obeležavanje Međunarodnog dana žena u organizaciji Pokrajinskog sekretarijata za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova / Tibor T. Mesman // *Glasnik Pokrajinskog sekretarijata za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova* (Novi Sad). – Br. 2, str. 8–9.
668. Osniva se fond za žensko preduzetništvo u Vojvodini / I. Momčilović // *Građanski list* (Novi Sad). – ISSN 1450-9725. – 9. oktobar 2003, str. 9.
669. Otkrivena bista Milevi Marić-Ajnštajn / G. Umičević // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 28. jun 2003, str. 8.
670. Samo Vojvođanke „umarširale“ u institucije / Zora Mijatović // *Građanski list* (Novi Sad). – ISSN 1450-9725. – 12–13. april 2003.
671. Stereotipi različitosti / E. K. // *Kikindske novine* (Kikinda). – Br. 6, 28. mart 2003.
672. Znamenite Vojvođanke – naše savremenice // *Nova Vojvodina* (Novi Sad). – 11. septembar 2003, str. 12.

2004.

673. Deset godina upornosti (Psiholingvistički kolokvijumi na Filozofskom fakultetu: 1994–2004) / J. Cvejin // *Glas Univerziteta* (Novi Sad). – ISSN 1451-7108. – Br. 45 (jun 2004), str. 21.
674. Gindolpe pale standarizacija ppomane čibjaći / D. J. // *Them* (Novi Sad). – ISSN 1820-3280. – 8. oktobri 2004, str. 8.
675. „Građani bez granica“ u Novom Sadu / M. Jovanović // *Danas* (Beograd). – ISSN 1450-538X. – 30–31. oktobar 2004, str. 19.
676. Izuzetna monografija (55 godina Baletske škole u Novom Sadu, priredila Svenka Savić) / Kosta Savić // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. –

19. maj 2004, str. 23.
677. Jedna izuzetna monografija / Kosta Savić // *Žene na delu* (Beograd). – ISSN 1451-6837. – Br. 12, str. 15–16.
Prikaz knjige *55 godina Baletske škole u Novom Sadu*.
678. Jedna izuzetna monografija / Kosta Savić // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 19. maj 2004, str. 23.
679. Pola veka škole na prstima. Polifolična monografija 55 godina Baletske škole, priredila Svenka Savić / Sofija Košničar // *Scena* (Novi Sad) . – ISSN 0036-5734. – God. 40, br. 4, str. 115–117.
680. Prečo Ženské štúdiá na univerzite? // *Hlas ľudu* (Novi Sad). – ISSN 0018-2869. – 24. 1. 2004, str. 2.
681. Prostor za knjigu (gošća prof. dr Svenka Savić; predstavljanje knjige *55 godina Baletske škole u Novom Sadu*) / urednica i voditeljka Milana Krunic Belić (Radio Novi Sad, 25. mart 2004. godine)
682. Razgovor o „Rečniku invalidnosti” / Lj. P. // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 19. maj 2004, str. 7.
683. Saznavanje istine o najbrojnijoj nacionalnoj manjini na svetu / D. D. // *Gradske novine* (Novi Sad). – ISSN 1450-9725. – 2–3. oktobar 2004, str. 5.
684. Sećanje na početak igre (Promocija knjige „55 godina Baletske škole u Novom Sadu”) / G. P. // *Kikindske novine* (Kikinda). – 20. februar 2004, str. 42.
685. Sećanje na poznate sugrađanke (Ulična akcija „Ženski ritam grada”) / R. P. S. // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 1. juli 2004, str. 11.
686. Standardizacija romskog jezika: (ne)mogućnost obrazovanja romske dece na maternjem jeziku kod nas // *Jezički izazovi Vojvodine Evropi : zbornik* / [priredivači Danica Stefanović, Danica Todorov, Svenka Savić]. – Novi Sad : Pedagoški zavod Vojvodine, 2004. – Str. 34–42.
687. Studije romologije // *Prosvetni pregled* (Beograd). – ISSN 0033-1651. – God. 59, 25. oktobar 2004.
688. Svedočanstvo umetničke igre // *Vojvodanska scena* (Novi Sad). – God. 1, br. 1 (decembar 2004), str. 54.
689. Svenka Savić: Tragični andante – Veri Šosberger u spomen / Branko Polić // *Omanut* (Zagreb). – Br. 62, str. 12.
690. Škola romologije / L. L. // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 28. oktobar 2004, str. 20.
691. Teljarda e škola pale Romologija / R. R. Jovanović // *Them* (Novi Sad). – ISSN 1820-3280. – 24. septembri 2004, str. 7.
692. Udžbenici moraju biti prilagođeni obrazovnim potrebama manjina / E. Marjanov // *Gradske novine* (Novi Sad). – ISSN 1450-9725. – 13. april 2004, str. 8.

693. Umjetnost koja traje / Ž. Cvijanov // *Hrvatska riječ* (Subotica). – ISSN 1451-4257. – 28. svibnja 2004, str. 34.
694. Ženski pokret u defanzivi / R. P. // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 19. maj 2004, str. 8.

2005.

695. Druga škola romologije / V. Čekić // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 5. avgust 2005, str. 6.
696. Jedna od mogućih sinteza: Balet: prvi pedeset godina (1950-2003) / Vesna Krčmar // *Scena* (Novi Sad). – ISSN 0036-5734. – God. 41, br. 2/3, str. 122–124.
697. Završena prva škola romologije / G. Umičević // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 1. februar 2005, str. 6.
698. Žene i sport na univerzitetu = Women and sport at university // *Godišnjak* (Beograd). – ISSN 1452-5917. – Br. 13, str. 82–83 (u koautorstvu sa Brankom Protić-Gava)

Dostupno i na:

<http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0353-87960513082P>.

Pristupljeno 1. jula 2005.

2006.

699. Emisija Trećim putem (gost prof. dr Svenka Savić) / autor emisije Saša Janoš (Radio Pančevo, 19. januar 2006. godine)
700. Naše lične istine / Andrea Pető // *Misao* (Novi Sad). – ISSN 0350-817X. – Br. 18.
701. (Ne)moguće žensko / Bogdan Terzić // *Politika* (Beograd). – ISSN 0350-4395. – 14. septembar 2006, str. 6
702. Škola rromologijaći si avutnipe / M. P. // *Them* (Novi Sad). – ISSN 1820-3280. – 13. oktobri 2006, str. 8–9.
703. Uručene diplome studentima romologije / Z. Gajić // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – God. 65, br. 21182 (29. januar 2006), str. 14.
704. Žene su ministarke, premijerke, poslanice... / N. M. // *Dan* (Podgorica). – ISSN 1450-7943. – 22. februar 2006, str. 10.

2007.

705. Diskriminacija u jeziku / G P. F. // *Kikindske novine* (Kikinda). – 5. jul 2007, str. 5.

706. Do kvaliteta pozitivnim sadržajima / Vesna Vukojev // *TV magazin – Dnevnikov TV dodatak* (Novi Sad). – 15–21. jula 2007, str. 5.
707. Gatisajli dujto škola pale romologija / M. P. // *Them* (Novi Sad). – ISSN 1820-3280. – 17. februar 2006, str. 14.
708. Nacionalizam nikada nije pozitivan / M. M. // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 29. jun 2007, str. 31.
709. Pogled u nazad : Svenka Savić o igri i baletu / Marina Arsenović-Pavlović // *Nastava i vaspitanje* (Beograd). – ISSN 0547-3330. – God. 66, br. 2, str. 216–222.
Pogled u nazad (priredile Veronika Mitro i Vesna Krčmar, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad, 2006) / Zoran Jovanović (tekst pročitan na promociji knjige u Gradskoj biblioteci u Beograd, april 2007).
710. Prevazilaženje stereotipa / B. J. // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 2. april 2007, str. 11.
711. Šta je žena bez brkova (jezikoslovci i jezička ravnopravnost) / Zora Mijatović // *Gradanski list* (Novi Sad). – ISSN 1450-9725. – 22-23. decembar 2007, str. 16–17.
712. Tri rektorke Univerziteta u Novom Sadu (Tribina Centra za rodne studije) / V. Č. // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 15. januar 2007, str. 11.

2008.

713. Položaj žene u akademiji nauka / Lj. N. // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 10. decembar 2008.
714. Put do romske intelektualne elite u Vojvodini / Z. Mijatović // *Gradanski list* (Novi Sad). – ISSN 1450-9725. – 17. avgust 2008, str. 4–5.
715. Sva Evina lica (gost prof. dr Svenka Savić) // RTV 1, 28. februar 2008.
716. Tribina „Šta znamo o prostituciji“ / V. Č. // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 16. jun 2008.
717. Za Februarsku nagradu deset kandidata / D. Ig. // *Gradanski list* (Novi Sad). – ISSN 1450-9725. – 5–7. januar 2008, str. 10.

2009.

718. Lista najmoćnijih žena (Svenka Savić na 184. mestu) // *Blic* (Beograd). – ISSN 0354-9283. – 15. decembar 2009, str. L1–L4.
719. Muke sa ženskim jezikom: Autorke protiv supruga / Vladan Stošić // *Vreme* (Beograd). – ISSN 0353-8028. – Br. 969 (30. jul 2009).

Dostupno i na:

<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=878870&print=yes>

Pristupljeno 10. oktobra 2009.

720. Nema katedre za romski jezik // *Borba* (Beograd). – ISSN 0350-7440. – God. 87, 21–22. februar 2009, str. 10.
721. Od aginice do kosmonautkinje (rodno osetljiva upotreba jezika) / Edvard Jukić // P Pres C (Pančevo). – ISSN 1820-936X. – God. 2, br. 85 (2. oktobar 2009).

Dostupno i na:

<http://www.pancevackipres.com/sh/85/70/3376/>

Pristupljeno 22. oktobra 2009.

722. Rodno smo (ne)osetljivi / Dejan Pralica // *Link* (Novi Sad). – ISSN 1451-3420. –God. 8, br. 82, oktobar (2009), str. 35.
723. Značajan prilog proučavanju odnosa roda i jezika (Rod i jezik; priredile Svenka Savić, Marijana Čanak, Veronika Mitro i Gordana Štasni) / Tatjana Radanović-Felberg // *Riječ* (Nikšić). – ISSN 0354-6039. – Br. 2 (nova serija), str. 219–222.

2010.

724. Bez cenzure (gost prof. dr Svenka Savić) // RTV Panonija, 16. avgust 2010.
725. Bibliografija radova dr Svenke Savić, profesorke emerite: (1963-2010) / Nataša Belić // *Diskurs i diskursi* / urednica Vera Vasić. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 2010. – Str. 13–45.
726. Gost dr Svenka Savić // TV serijal „Sofa“ / autor i voditelj Olivera Todorović (Studio B, 16. april 2010, 20h 20 min.)
(Emisija emitovana na sledećim TV stanicama: TV Alfa (Užice); TV VK (Kikinda); RTV Pančevo (Pančevo); RTV Caribrod (Caribrod); TV Apolo (Novi Sad); RTV Zaječar (Zaječar); RTV Kraljevo (Kraljevo); TV 017 (Vranje); RTV Mag (Obrenovac); TV Leskovac (Leskovac); RTV Prima (Bajina Basta); RTV Kruševac (Kruševac); RTV Sokobanja (Sokobanja); TV Niška (Niš); TV Spektar (Sombor); TV Jedinstvo (Novi Pazar); RTV Trstenik (Trstenik); RTV Ćuprija (Ćuprija); TV Valjevo (Valjevo); TV Čačak (Čačak); RTV Santos (Santos); RTV Mlava (Petrovac na Mlavi).
727. Diskurs i diskursi. Zbornik u čast Svenki Savić (urednica Vera Vasić) / Ivana Antonić // *Lingvističke aktuelnosti* (Beograd). – ISSN 1450-9083. – Br. 18 (2010).
- Prikaz.
728. Jedinstven akademski program u regionu (Diplome šestoj generaciji

- Škole romologije) / S. Tanurdžić // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 15. mart 2010, str. 25.
729. Milica Stojadinović prva žena ratni izveštač / Milan Laketić // *Blic* (Beograd). – ISSN 0354-9283. – 12. april 2010, str. NS4–NS5.
730. Moć reči (gost dr Svenka Savić) // Emisija Kosmos / autor i voditelj emisije Nina Martinović (TV Vojvodina, avgust 2010, 22h 45 min)
731. Nepismeni novinari proizvode još nepismenije čitaoce / Igor Mihaljević // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 22. februar 2010, str. 13.
732. Novi osvrt na osnove institucionalizovanih jezičkih prava / Tove Skutnab-Kangas // *Diskurs i diskursi* / urednica Vera Vasić. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 2010. – Str. 123–135.
733. Od diskursa ka gramatici: razvoj prezent perfekta u engleskom / Dan I. Slobin // *Diskurs i diskursi* / urednica Vera Vasić. – Novi Sad : Filozofski fakultet, 2010. – Str. 73–91.
734. Po diviziji i po televiziji (istraživanje: jezik estrade) // Sanja Lončar // *Status* (Beograd). – ISSN 1450-717X. – Br. 89, str. 77–83.
735. Počasna titula za šest profesora / V. Čekić // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 15. mart 2010, str. 12.
736. Počasna zvanja za vrhunske rezultate / V. Č. // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 28. jun 2010, str. 15.
737. Razlike Prvih i Drugih / Silvia Dražić // *Danas* (Beograd). – ISSN 1450-538X. – 17–18. jul 2010, str. XIII.
Prikaz zbornika *Kultura, drugi, žene* / uredile Jasenka Kodrnja, Svenka Savić, Svetlana Slapšak, Zagreb 2010.
738. Trenerke i farmerke (Rodno osetljiv jezik) / Natalija Lekić // *Status* (Beograd). – ISSN 1450-717X. – Br. 92, str. 99–102.
739. Za repertoar dostojan tradicije / N. Pejčić // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 29. mart 2010, str. 23.
740. Zlatne medalje Svenki Savić i Milanu Laziću / I. K. // *Blic* (Beograd). – ISSN 0354-9283. – 29. mart 2010, str. 6–7.

2011.

741. Fragmente din viața româncelor din Voivodina / Marina Ancaitan // *Libertatea* (Panciova). – ISSN 0350-4166. – An 64, nr. 21 (mai 2011), str. 10.

2012.

742. Svenki Savić – medalja za kulturu (2. februar 2012).
Dostupno na:

<https://www.autonomija.info/svenki-savic-medalja-za-kulturu.html>
Pristupljeno 5. februara 2012.

2013.

743. Moderna nauka o jeziku / Gjorgje Bozhović [Đorđe Božović] // *Genero* (Beograd). – ISSN 1451-2203. – Br. 17 (2013), str. 209–225.
O zborniku radova *Diskurs i diskursi*.
744. Više od afirmacije ženskog pitanja (Deset godina Centra za rodne studije na Univerzitetu u Novom Sadu) / Denis Kolundžija // *Dnevnik* (Novi Sad). – ISSN 0350-7556. – 22. decembar 2013, str. 7.

2014.

745. U raskoraku zvezde: deset godina lezbijske akcije u Novom Sadu / Biljana Stanković.
Dostupno na:
<https://www.youtube.com/watch?v=kXBC9iivFPI>
Pristupljeno 2. septembra 2015. godine.

2015.

746. Enighet kvinnorörelsens styrka i Serbien / Karin Råghall
O prof. dr Svenki Savić i osnivanju organizacije Ženske studije i istraživanja „Mileva Marić Ajnštajn”.
Dostupno na:
<http://kvinnatillkvinna.se/blog/2015/05/06/enighet-kvinnororelsens-styrka-i-serbien/>
Pristupljeno 8. septembra 2015. godine.
747. Zašto se Vupi Goldber ne predstavlja kao glumica / Katarina Đorđević // *Politika* (Beograd). – ISSN 0350-4395. – God. 112, br. 36582 (14. septembar 2015), str. 07.

2018.

748. Škola romologije na Univerzitetu u Novom Sadu kao primer intrekulturalnog visokog obrazovanja o romskoj zajednici / Danijela Radović // *Interkult 2017 : selected papers from the Third International Conference Interculturalism in Education. Vol. 2* / editors Laura Späriosu, Ivana Ivanić, Violeta Petković. – Novi Sad : Pedagoški zavod Vojvodine :

2019.

749. Od vrhunske balerine do uspešne direktorke / Uglješa Belić // *Teme* (Niš). – ISSN 1820-7804. – God. 43, no 2 (2019).
Prikaz knjige *Erika*.
Dostupno na:
<http://teme2.junis.ni.ac.rs/index.php/TEME/author>
Pristupljeno 16. juna 2019. godine.
750. Prof. dr Svenka Savić // *Decenija od prvih izbora profesora emeritusa na Univerzitetu u Novom Sadu: aktivnosti i rad profesora emeritusa* / [urednici Radmila Marinković-Nedučin, Mirjana Vojinović Miloradov]. – Novi Sad : Univerzitet u Novom Sadu, Klub profesora emeritusa, 2019.
– Str. 35–36.
751. Životna priča bračnog para / Jovana Marčeta // *Scena* (Novi Sad). – ISSN 0036-5737. – God. 55, br. 3 (jul – septembar 2019), str. 159–160.
Prikaz knjige *Žarko Milenković i Mirjana Matić*.
Dostupno na:
<http://www.pozorje.org.rs/wp/wp-content/uploads/2019/11/Scena-3-2019.pdf>
Pristupljeno 15. marta 2020. godine.

VI VIDEO-ZAPISI

2009.

752. Peta Škola romologije / autori Dragica Marković, Dragutin Dragan Bećar ; off – Milo Brković. – Bačka Topola : TV produkcija D.B.TRADE CO (januar 2009).
<https://www.youtube.com/watch?v=sGFtnGJH7U>
Pristupljeno 8. septembra 2015. godine.
753. Rod i jezik / autori Smilja Grujić Batinić, Dragutin Dragan Bećar ; off – Milo Brković, Oglica Juhas. – Bačka Topola : TV produkcija D.B.TRADE CO (jul 2009).
<https://www.youtube.com/watch?v=W3p0pKphNEQ>
<https://www.youtube.com/watch?v=nqRTyTMZzys>
Pristupljeno 8. septembra 2015. godine.

754. Škola romologije / autori Dragica Marković, Dragutin Dragan Bećar ; off – Milo Brković. – Bačka Topola : TV produkcija D.B.TRADE CO (januar 2009).

<https://www.youtube.com/watch?v=g91G4vGolYM>

Pristupljeno 8. septembra 2015. godine.

755. The School Of Romology / autori Dragica Marković, Dragutin Dragan Bećar ; off – Olgica Juhas. – Bačka Topola : TV produkcija D.B.TRADE CO (januar 2009).

https://www.youtube.com/watch?v=_V-Xh81pvoM

Pristupljeno 8. septembra 2015. godine.

2010.

756. Dokumentarni film o prof. dr Svenki Savić (Ženske studije i istraživanja „Mileva Marić Ajnštajn“). Deo 1 / autori Dragica Marković, Dragutin Dragan Bećar ; off – Milo Brković. – Bačka Topola : TV produkcija D.B.TRADE CO (mart 2010).

<https://www.youtube.com/watch?v=Yp3pm-OmRNQ>

Pristupljeno 15. jula 2015. godine.

757. Dokumentarni film o prof. dr Svenki Savić (Ženske studije i istraživanja „Mileva Marić Ajnštajn“). Deo 2 / autori Dragica Marković, Dragutin Dragan Bećar ; off – Milo Brković. – Bačka Topola : TV produkcija D.B.TRADE CO (mart 2010).

https://www.youtube.com/watch?v=XKD_9IjGDpU

Pristupljeno 15. jula 2015. godine.

758. Dokumentarni film o prof. dr Svenki Savić (Ženske studije i istraživanja „Mileva Marić Ajnštajn“). Deo 2 / autori Dragica Marković, Dragutin Dragan Bećar ; off – Milo Brković. – Bačka Topola : TV produkcija D.B.TRADE CO (mart 2010).

<https://www.youtube.com/watch?v=EKu5bk-g4mQ>

Pristupljeno 15. jula 2015. godine.

759. Šesta Škola romologije / autori Dragica Marković, Dragutin Dragan Bećar ; off – Milo Brković. – Bačka Topola : TV produkcija D.B.TRADE CO (mart 2010).

<https://www.youtube.com/watch?v=4e1By3wcPcQ>

Pristupljeno 8. septembra 2015. godine.

2011.

760. Sedma Škola romologije / autor Dragutin Dragan Bećar ; off – Milo Brković. – Bačka Topola : TV produkcija D.B.TRADE CO (februar 2011).

<https://www.youtube.com/watch?v=739AqhxP0Vw>

Pristupljeno 8. septembra 2015. godine.

2012.

761. Osma Škola romologije / autori Dragutin Dragan Bećar, Una Bećar ; off – Milo Brković. – Bačka Topola : TV produkcija D.B.TRADE CO (mart 2012).

<https://www.youtube.com/watch?v=0s769GEiLFc>

Pristupljeno 8. septembra 2015. godine.

2013.

762. Jednake mogućnosti / ideja Svenka Savić ; autor Dragutin Dragan Bećar. – Bačka Topola : TV produkcija D.B.TRADE CO : NUSH i Živeti uspravno (projekat Jednake mogućnosti) : Rekonstrukcija Ženski fond (jul 2013).

https://www.youtube.com/watch?v=uP4t4ezn_Gc

Pristupljeno 8. septembra 2015. godine.

2014.

763. Budućnost Rodnih studija / ideja Svenka Savić ; autor Dragutin Dragan Bećar. – Bačka Topola : TV produkcija D.B.TRADE CO : Univerzitet u Novom Sadu, Centar za rodne studije (jun 2014).

<https://www.youtube.com/watch?v=ijMEFfOp6CI>

Pristupljeno 8. septembra 2015. godine.

2015.

764. Romske studentkinje profesorki Svenki Savić u čast: povodom 75 godina života i 50 godina rada / autor Dragutin Dragan Bećar; učestvovalo Aleksandra Nikolić, Jelica Nikolić, Jelena Savić, Slavica Denić, Stanka Janković. – Beograd : Rekonstrukcija Ženski fond ; Novi Sad : Univerzitet : Škola romologije : Ženske studije i istraživanja, 2015 (16. jun 2015. godine).

<https://www.youtube.com/watch?v=9TBdWeDoOTQ>

Pristupljeno 13. jula 2015. godine.

2016.

765. Mentorka studentkinjama i studentima od srca / autor Dragutin Dragan Bećar i Jadranka Beoković Bećar ; ideja Svenka Savić; učestvovali Margareta Bašaragin, Slavica Denić, Uglješa Belić, Smiljana Milinkov,

Sanja Kojić Mladenov, Slobodan Vasić i dr.
<https://www.dailymotion.com/video/x6jhck1>
Pristupljeno 16. juna 2019. godine.

VII RADIO-ZAPISI

1998–2004.

766. „Reč nedelje” na *Radio 021* u Novom Sadu (od 10. oktobra 1998. do 10. oktobra 2004).

Spisak obrađenih reči:

- 1998:** intervenisati, defetizam, zakon, verifikatori, psovka, represija, manjina, privilegija, gospodin, deklaracija.
- 1999:** Božić, maternji jezik, falsifikat, racija, Rambuje, izaslanik, patrijarhat, Dan žena, podrška, potpis, most, zid, reka, pakt, plaćenik, raseljena lica, prezime, radio, obnova, igra, skraćenice, miting, uzvici, demonstracije, studenti, pismo, fundamentalizam, građanin, Milica, mrak, energija, hleb, Balkan, milenijum, gospodar.
- 2000:** Nova godina, transparentan, poslanica, titovanje, promocija/prezentacija, homoseksualac, opozicija, konferencija, sakaćenje genitalija, kongres, virtualna stvarnost, predajnik, čedomorstvo, solidarnost, Uskrs, Đurđevdan, agresija, Romi, globalizacija, ljubav, nasilje, zakletva, otpor, budućnost, šverc, zračenje, srpski, kampanja, bilbord, slogan, viza, sponzoruša, bela knjiga, sloga, normalizacija, jubilej, revanšizam, konsultacije, neverbalna komunikacija, kvota, autoritet, obećati, komunistar, autonomija, konflikt, veronauka, zloupotreba.
- 2001:** stečaj, seks, domoroci, tranzicija, pristojne žene, sex trafking, inicijativa, duhovnost, legalno, mobilni, ekstremizam, demokratski nacionalizam, pištolj, tender, tuča, zornjak, anarhizam, vožnja, pičvajz, tablo, gelipter, ombudsman, asanacija terena, konslutacija, parada, mafija, ejdžizam, šmeker, separatizam, pranje novca, žene u crnom, terorizam, episkop/biskup, Rusinka, podanik, antisemitizam, euro/evro, otpad/đubre, anglicizmi, jezik invalidnosti, izbeglice.
- 2002:** Romkinja, lustracija, evaluacija, omnibus, cirilica, tribunal, pedigree, Osmi mart, popis, sporazum, restrukturiranje, humor, bilingvizam, harmonija, hostesa, SMS poruke, ekstradicija, identitet, šetnja gradom, zapad, lobiranje, peticija, Musliman, mondijalizacija, islam, Mileva, izolacija, murija, abortus, festival, odmor, kandidat, dijalog, stihija, Labus, fisionomija, dama, fotografija, apstinencija, univerzitet, terorizam, Srpskinja, sedativi, reforma, domaćica, trafking, fudbal, govor ulice, kuvar, ženske studije, lezbejke, endžioizacija, holivudizam.

- 2003:** akcija, totalitarizam, Pahomije, letak, tajkuni, zajednica, Srbogorac, lingvizizam, mandatar, debata, tolerancija, kurikulum, kriza, diskontinuitet, privatnost, patriotizam, nazivi privatnih radnji, nadimci, mak, akreditacija, park, kodeks, balet, štrajk, fašizam, neokonzervativizam, ikona, rajsferšlus, guverner, afera, hirotonija, udžbenik, gerontologija, ekshibicionizam, šamar, izvinjavanje, brak, vandalizam, golub, falsifikat, skup, azil, amater, okej, Lane.
- 2004:** praznici, Novi Sad, dil, kanibal, konsekvenca, avion, Hilandar, knjiga, džamija, sport, groblje, koalicija, Isus, obrazovanje, bista, Usta, standard, porodilište, političar/ka, zdravica, oslovljavanje, ekstraprofit, himna, ekshumacija, bahatost, zec, notar, aktivnost, Evropski dan jezika, džob klubovi, Dubrovnik, mašinovođa, politički korektan govor, Romkinja.

*Lična arhiva prof. emeritus Svenke Savić

2014.

767. Dr Svenka Savić: Autobiografija uživo – *Od baleta do Ženskih studija*.
Dostupno na:
<http://www.audioifotoarhiv.com/gosti%20sajta/SvenkaSavic.html>
Pristupljeno 28. jula 2018.

VIII ODREDNICE U ENCIKLOPEDIJAMA I LEKSIKONIMA

1984.

768. Dr Svenka Savić // *Filozofski fakultet: 1954–1984: bibliografije*. – Novi Sad : Univerzitet u Novom Sadu, 1984. – Str. 647–649.

1995.

769. Savić, Svenka // *Ko je ko u Srbiji '95: biografski leksikon: intelektualna, umetnička, politička, finansijska, vojna, sportska elita Srbije*. – Beograd : Bibliofon, 1995. – Str. 509.

1996.

770. Savić, Svenka // *Odabrana bibliografija radova iz feminističke teorije / ženskih studija: 1974–1996* = Selected bibliography of works in feminist theory / women's studies : 1974–1996 / Biljana Dojčinović-Nešić. –

Beograd : Ženske studije i komunikacija, Centar za ženske studije, 1996.
– Str. 88–89.

2004.

771. Savić dr Svenka // *Enciklopedija Novog Sada. Knj. 24, Rod-Ser* / urednik Dušan Popov. – Novi Sad : Novosadski klub : Dnevnik, 2004. – Str. 153–155.

2010.

772. Savić, Svenka // Srpski Who is Who. – Beograd : Zavod za udžbenike, 2010.

IX DOKTORSKE DISERTACIJE (mentorski rad)

2014.

773. Rodna analiza tekstova u pisanim medijima o kompozitorkama Srbije krajem 20. i početkom 21. veka : doktorska disertacija / Nataša Kostadinović (Novi Sad, 2014). Univerzitet u Novom Sadu, Asocijacija centara za interdisciplinarnе i multidisciplinarnе studije i istraživanja – ACIMSI, Centar za rodne studije.
774. Rodni identiteti i interkulturalnost : kritička analiza afirmativnih mera na visokoškolskim institucijama u Srbiji : 2000–2013. godine : doktorska disertacija / Slavica Denić (Novi Sad, 2014). Univerzitet u Novom Sadu, Asocijacija centara za interdisciplinarnе i multidisciplinarnе studije i istraživanja – ACIMSI, Centar za rodne studije

2016.

775. Analiza diskursa razgovora u sudu : sudija-(op)tuženi : doktorska disertacija / Marija Tir-Borlja (Novi Sad, 2016).
Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
776. Diskurs analiza medisjkog izveštavanja o lokalnim ratnim sukobima u Jugoslaviji od 1991. do 1995. godine : doktorska disertacija / Miloš Pankov (Novi Sad, 2016). Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
777. Koreodrama u Srbiji u 20. i 21. veku : rodna perspektiva: doktorska disertacija / Vera Obradović Ljubinković (Novi Sad, 2016).
Univerzitet u Novom Sadu, Asocijacija centara za interdisciplinarnе i multidisciplinarnе studije i istraživanja – ACIMSI, Centar za rodne studije

778. Rodna dimenzija enciklopedijskog teksta: interdisciplinarni pristup : doktorska disertacija / Uglješa Belić (Novi Sad, 2016).

Univerzitet u Novom Sadu, Asocijacija centara za interdisciplinarnе i multidisciplinarnе studije i istraživanja – ACIMSI, Centar za rodne studije.

2017.

779. Diskursi o ženama Boke Kotorske : rodni identiteti (1815–2015) : doktorska disertacija / Ervina Dabidižinović (Novi Sad, 2017).

Univerzitet u Novom Sadu, Asocijacija centara za interdisciplinarnе i multidisciplinarnе studije i istraživanja – ACIMSI, Centar za rodne studije.

780. Interakcija roda, jezika i kulture u formiranju identiteta učenica osmog razreda osnovne škole u procesu dvojezične nastave u Vojvodini : doktorska disertacija / Margareta Bašaragin (Novi Sad, 2017).

Univerzitet u Novom Sadu, Asocijacija centara za interdisciplinarnе i multidisciplinarnе studije i istraživanja – ACIMSI, Centar za rodne studije.

2018.

781. Diskursi o rodu u umetnosti : konstrukcija profesionalnog identiteta umetnika u oblasti novih medija u Vojvodini krajem 20. i početkom 21. veka : doktorska disertacija / Sanja Kojić Mladenov (Novi Sad, 2018).

Univerzitet u Novom Sadu, Asocijacija centara za interdisciplinarnе i multidisciplinarnе studije i istraživanja – ACIMSI, Centar za rodne studije.

X PRILOZI NA PORTALIMA

AUTONOMIJA

Dostupno na:

<https://www.autonomija.info/>

2013.

782. „Stručnjaci“ u ogranku SANU (24. decembar 2013).

2014.

783. Univerzitet rigidan prema rodno osetljivom jeziku (21. februar 2014).

2018.

- 784. 99 godina od ubistva Roze Luksemburg (15. januar 2018).
- 785. Oni na čijim smo plećima stasali (23. januar 2018).
- 786. Dan maternjeg jezika (21. februar 2018).
- 787. Pesniku i romologu s ljubavlju (2. mart 2018).
- 788. O Jelici Rajačić Čapaković (17. april 2018).

2019.

- 789. Sto godina od ubistva Roze Luksemburg u Berlinu (15. januar 2019).
- 790. Učiti i albanski jezik i kulturu u Novom Sadu (21. februar 2019).
- 791. Rođendan romologa Trifuna Dimića (1. mart 2019).
- 792. Ne očekujte da rađamo, rađamo, za naciju, za količinu... (8. mart 2019).
- 793. Polovina visokoobrazovanih Roma otišla iz Srbije. Međunarodni dan Roma (8. april 2019).
- 794. Jelica Rajačić Čapaković – hrabra žena koja je stvarala i predala stečeno drugima (18. april 2019).
- 795. Igre se odigravaju negde izvan nas (29. april 2019).
- 796. Protesti, profesori, pitanja (PPP) (16. jun 2019).
- 797. Pravda za Romkinje (13. septembar 2019)
- 798. Samo Ida Sabo (6. 7. 1915 – 24. 11. 2016) () (u koautorstvu sa Uglješom Belić) (24. novembar 2019)
- 799. Svim Romima i Romkinjama čestitam Dan Roma! (8. april 2020)

DANAS

2017.

- 800. Biblijski prevodi izvor ženske podređenosti (20. septembar 2017)
Dostupno na:
<https://www.danas.rs/drustvo/rodna-ravnopravnost/svenka-savic-biblijski-prevodi-izvor-zenske-podredjenosti/>
- 801. Diskriminacija strukturno utisnuta u tekstove enciklopedija (16. novembar 2017)
Dostupno na:
<https://www.danas.rs/drustvo/rodna-ravnopravnost/diskriminacija-strukturno-utisnuta-u-tekstove-enciklopedija/>

2018.

802. Patriotizam na latinici (26. novembar 2018)

Dostupno na:

<https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/patriotizam-na-latinici/>

2019.

803. Još o Brnabić ili Brnabički? Kog je roda prezime? (1. avgust 2019)

Dostupno na:

<https://www.danas.rs/drustvo/vladavina-prava/jos-o-brnabic-ili-brnabicki-kog-je-roda-prezime/>

804. U pozadini nauke o jeziku uvek je politika (15. avgust 2019)

Dostupno na:

<https://www.danas.rs/drustvo/vladavina-prava/u-pozadini-nauke-o-jeziku-uvek-je-politika/>

2020.

805. Telo nam sada svedoči o zaraženoj svakodnevici (7. april 2020)

Dostupno na:

<https://www.danas.rs/kultura/telo-nam-sada-svedoci-o-zarazenoj-svakodnevici/>

XI ULOGE SVENKE SAVIĆ U PREDSTAVAMA SRPSKOG NARODNOG POZORIŠTA U NOVOM SADU

BALETI (1960–1968)

Sezona 1960/61.

AMERIKANAC U PARIZU (AN AMERICAN IN PARIS)

Baletska revija u četiri čina

Autor: Džordž Geršvin

Koreograf: Georgi Makedonski

Uloga: Učenica, Gerla

Premijera: 26. mart 1961.

10 predstava

gledalaca: 3.646

NA LEPOM PLAVOM DUNAVU (AN DER SCHÖNEN BLAUE DOUNAU)

Balet u jednom činu

Autor: Johan Štraus ml. i Jozef Laner

Koreograf i reditelj: Georgi Makedonski

Uloga: Dama sa suncobranom, Čistatica

Prvo izvođenje u našoj zemlji: 28. mart 1924. SNG, Ljubljana

Prvo izvođenje u Srpskom narodnom pozorištu: 26. mart 1961.

Premijera 26. mart 1961.

10 predstava

gledalaca: 3.646

Sezona 1961/62.

OHRIDSKA LEGENDA

Balet u četiri čina

Autor: Stevan Hristić

Koreograf i reditelj: Pia i pino Mlakar, k.g.

Uloga: Rusalka

Prvo izvođenje u našoj zemlji: 5. april 1933.

Prvo izvođenje u Srpskom narodnom pozorištu: 20. april 1951.

Premijera: 5. novembar 1961.

18 predstava

gledalaca: 6.230

ŽIZELA (GISELLE OU LES WILLIS)

Fantastičan balet u dva čina

Autor: Stevan Hristić

Koreograf i reditelj: Georgi Makedonski

Uloga: Žizelina drugarica

Prvo izvođenje u našoj zemlji: 26. april 1926, NP, Beograd

Prvo izvođenje u Srpskom narodnom pozorištu: 11. mart 1962.

Premijera: 11. mart 1962.

3 predstave

gledalaca: 14.071

Sezona 1962/63.

TRI MODERNA BALETA (E=mc²; Paukova gozba, Demon zlata)

Koreograf, reditelj i scenarista: Iko Otrin, k.g.

B) DEMON ZLATA

Balet u jednom činu

Autor: Rudolf Bruči

Uloga: Žena

Premijera: 16. jun 1963.

4 predstave

gledalaca: 1.972

C) PAUKOVA GOZBA (LE FESTIN DE l'ARaignee)

Balet u jednom činu

Autor: Žilber d'Vuazen

Uloga: Muva

Prvo izvođenje u našoj zemlji: 30. april 1963, SNG, Maribor

Prvo izvođenje u Srpskom narodnom pozorištu: 16. jun 1963. (u okviru
Tri moderna baleta)

Premijera: 16. jun 1963.

4 predstave

gledalaca: 1.972

Sezona 1963/64.

TRI BALETA (TRI BALETA / ČOVEK U OGLEDALU)

Koreograf: Georgi Makedonski

A) SIMFONIJA Ce-dur (LE PALAIS DE CRISTAL)

Balet bez sadržaja u četiri stava

Autor: Žorž Bize

Uloga: Allegro vivace-ansambl

Prvo izvođenje u našoj zemlji: 30. mart 1953, NP, Beograd

Prvo izvođenje u Srpskom narodnom pozorištu: 3. mart 1964. (u okviru
Tri moderna baleta)

Premijera: 3. mart 1964.

6 predstava

gledalaca: 2.898

B) TRIPTIHON

Koreografska poema u tri dela

Autor: Petar Konjović

Uloga: u ansamblu

Prvo izvođenje u našoj zemlji: 21. jun 1958, HNK, Zagreb

Premijera: 3. mart 1964.

11 predstava

gledalaca: 6.182

C) ČOVEK U OGLEDALU

Psihološki balet u jednom činu (sedam slika)

Autor: Milko Keleman

Uloga: Nepoželjni gost

Premijera: 3. mart 1964.

11 predstava,

gledalaca: 6.182

KARMINA BURANA (CARMINA BURANA)

Srednjovekovne presme za balet, soliste i hor u tri dela s prologom i epilogom
Koreograf i reditelj: Iko Otrin kao gost
Uloga: Prva igra
Prvo izvođenje u našoj zemlji: 13. oktobar 1964, SNP, Novi Sad
Premijera: 14. jun 1964, Subotica
10 predstava
gledalaca: 4.837
Sezona 1964/65.

DAVO U SELU

Balet Pie i Pina Mlakara u osam slika
Koreograf i reditelj: Iko Otrin
Uloga: Susetka
Prvo izvođenje u našoj zemlji: 3. april 1937, HNK, Zagreb
Prvo izvođenje u Srpskom narodnom pozorištu: 30. april 1952.
Obnovljeno kao premijera: 15. decembar 1964.
15 predstava
gledalaca: 7.137

PEPELJUGA (ZOLUŠKA)

Balet u tri čina
Koreograf i reditelj: Iko Otrin
Uloga: Pratnja Vile proleća
Prvo izvođenje u našoj zemlji: 11. mart 1959, SNG, Ljubljana
Prvo izvođenje u Srpskom narodnom pozorištu: 25. maj 1965.
Pretpremijera: 21. i 23. maj 1965.
Premijera: 25. maj 1965.
15 predstava
gledalaca: 7.121

Sezona 1965/66.

BALETSKE CIPELICE PRIČAJU

Revija baleta u dva dela
Koreografija: Marijus Petita, Mihailo Mihailovič Fokin, Iko Otrin, Georgi Makedonski
Uloga: Čardaš
Premijera: 26. decembar 1965.
10 predstava
gledalaca: 2.342

KOPELIJA (Copéllia ou la Fille aux Yeux d'émail)

Balet u tri čina

Koreograf i reditelj: Vera Kostić, k.g.

Uloga: Mazurka i Čardaš

Prvo izvođenje u našoj zemlji: 1. maj 1895, HNK, Zagreb

Prvo izvođenje u Srpskom narodnom pozorištu: 13. mart 1954.

Premijera: 18. januar 1966.

15 predstava

gledalaca: 6.277

A) KRČAG (La giara)

Baletska komedija u jednom činu

Koreograf i reditelj: Iko Otrin

Uloga: dona Tana

Premijera: 14. jun 1966.

7 predstava

gledalaca: 1.700

B) DEMON ZLATA

Balet u jednom činu

Autor: Rudolf Birči

Koreograf i reditelj: Iko Otrin

Uloga: Žena

Premijera: 14. jun 1966.

6 predstava

gledalaca: 1.400

Sezona 1966/67.

MALE IGRARIJE (Les petits riens), Wolfgang Amadeus Mozart

Balet u jednom prizoru

Koreograf i reditelj: Iko Otrin

Uloga: Pastirica

Prvo izvođenje u našoj zemlji: 17. novembar 1955, SNG, Ljubljana

Prvo izvođenje u Srpskom narodnom pozorištu: 26. januar 1967.

ŠEHEREZADA, Nukolaj Andrejevič Rimski-Korsakov

Balet u jednom činu (tri slike)

Uloga: Robinja

Premijera: 26. januar 1967.

19 predstava

gledalaca: 7.600

ŽIZELA (Giselle), Adolf-Šarl Adam

Fantastičan balet u dva čina

Koreograf i reditelj: Georgi Makedonski

Uloga: Žizelina drugarica

Prvo izvođenje u našoj zemlji: 24. april 1926, NP, Beograd

Prvo izvođenje u Srpskom narodnom pozorištu: 11. mart 1967.

Obnovljeno kao premijera: 14. mart 1967.

18 predstava

gledalaca: 8.490

OPERE, OPERETE, MJUZIKLI I DRAME (1963-1972)

1963.

Predstava LAKME, Leo Delib

Opera u tri čina

Koreograf: Georgi Makedonski

Uloga: Sveštenica

Premijera: 22. mart 1963.

5 predstava

gledalaca: 2.016

Predstava KARMEN, Žorž Bize

Opera u četiri čina

Koreograf: Georgi Makedonski

Uloga: Ciganska igra, IV čin

Premijera: 4. april 1963.

11 predstava

gledalaca: 5.022

1964.

Predstava MOJA SESTRA IJA, Ralf Benacki

Muzička komedija u dva dela sa prologom i revijom

Koreograf: Iko Otrin

Uloga: Kan-kan

Premijera: 30. oktobar 1964, Veseli teatar „Ben Akiba“

38 predstava

gledalaca: 9.455

1966.

Predstava ČAROBNA VIOLINA, Verner Ek

Opera-bajka u tri čina (šest slika)

Koreograf: Iko Otrin
Uloga: Španska igra
Premijera: 15. mart 1966.
6 predstava
gledalaca: 2.373

Predstava PRODANA NEVESTA, Bedžih Smetana

Komična opera u tri čina
Koreograf: Žarko Milenković
Uloga: Solista
Premijera: 1. novembar 1966.
29 predstava
gledalaca: 12.999

Predstava VESELA UDOVICA

Opereta u dva dela
Koreograf: Iko Otrin
Asistent koreografa Svenka Vasiljev
Uloga: Gopak, Valcer
Premijera: 1. novembar 1966.
29 predstava
gledalaca: 12.999

1967.

Predstava PARISKI ŽIVOT, Žak Ofenbah
Muzička farsa u tri čina i četiri slike
Koreograf: Iko Otrin, Margita Bratonižić
Uloga: Dama sa koferima
Premijera: 24. april 1967.
6 predstava
gledalaca: 20.88

1969.

Predstava ŽENIDBA PREDSEDNIKA KUĆNOG SAVETA, Draška Šaljić
Komedija u pet činova
Koreograf: Georgi Makedonski
Uloga: u ansamblu
Premijera: 31. decembar 1969.
65 predstava
gledalaca: 31.488

1971.

Predstava LAŽA I PARALAŽA, Jovan Sterija Popović

Komedija u dva dela

Scenske kretnje: Svenka Savić

Premijera: 14. decembar 1971. Veseli teatar „Ben Akiba“

34 predstave

gledalaca: 8.296

1972.

Predstava TUIGA I OPOMENA, Branko Radičević

Komedija u dva dela

Scenske kretnje: Svenka Savić

Premijera: 27. novembar 1972. Veseli teatar „Ben Akiba“

134 predstave

gledalaca: 4.212.

SVENKA SAVIĆ: BETWEEN BALLET AND LINGUISTIC DANCE

SUMMARY

The book, “Svenka Savić: Between Ballet and Linguistic Dance” has been prepared on the occasion of 80 years of age and 60 years of professional career of Dr. Svenka Savić, professor emeritus at the Faculty of Philosophy, University of Novi Sad. Her former students also made contributions, and later on other colleagues she worked with on various projects during a period in her career: prof. Dr. Ivana Antonić – The Institute for Southern Slavic Languages/Department for the Serbian Language and Linguistics at the Faculty of Philosophy, University of Novi Sad (1982–1991), on the project Psycholinguistic Research (1987–1991), Dr. Margareta Bašaragin (from 2012) – Center for Gender Studies ACISMI at the University of Novi Sad and the Association “Gender Studies and Research”, prof. dr. Zilka Spahić Šiljak (from 2002) – Center for Gender Studies ACISMI at the University of Novi Sad, Religious Studies and Gender Studies in Sarajevo, international and ecumenical projects, prof. dr. Vera Obradović Ljubinković (from 2009), Center for Gender Studies ACISMI at the University of Novi Sad and the Association “Gender Studies and Research”, dr. Miloš Pankov (from 1996) – all three levels of studies at the Department of the Serbian Language and Linguistics at the Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, and Nataša Belić, MA (from 1995) – Library of the Department for the Serbian Language and Linguistics and the Library of the Faculty of Philosophy, University of Novi Sad.

The book comprises seven chapters.

The first, “Psycholinguistics of Svenka Savić” by Ivana Antonić presents a synthesis of the main research interests of professor Svenka Savić in the domain of language, speech and communication, that spans the period of two thirds of her career. In fact, a complete professional acti-

vity of professor Savić in the research and academic work can be divided into three main stages: mono-disciplinary (linguistics), interdisciplinary (psycholinguistics – developmental and applied, and the discourse analysis) and multidisciplinary (critical discourse analysis – feminist linguistics, feminist theology and Romanology). The subject of this chapter refers to the first two stages: monodisciplinary and interdisciplinary, that includes three timeframes: linguistic (the second part of 60s), psycholinguistic (1971–1990) and discourse analysis (1985–2000), however, with interruptions in later years up until today. Since her overall professional and public activity during the last decades has been very diverse with great variety, so have been her research topics which she addressed during her interdisciplinary stage of her work. Nevertheless, psycholinguistics, as one of the interdisciplinary approaches to language, speech and communication, has remained her signature item, as it has been specifically addressed in the title of this chapter.

In the second chapter, “Feminist Linguistics”, Margareta Bašaragin presents Svenka Savić’s main journey in her professional research in the area of inter(multi)disciplinary study of the language and gender from her early work until today (1968–2020), realized as a result of her feminist viewpoint of the linguistic material. The author shows that the journey of professor Savić in the field which will later on gain the status of a special linguistic inter-discipline – feminist linguistics, has developed gradually: from the first empirical data which question certain number of rules for the use of the standard language, to the mature stage in theory and the ultimate creation of the cadre that will further promote this discipline, to the practical “Guidebook” which can be referenced in the official and public use of the language today. She, foremost, introduced this issue to the audience, then she conducted numerous studies of the individual use of the Serbian Language (mainly standard), and pointed to many cases of discrimination (juvenisam, ageism, konfesism, racism, sexism, lin-guicism). At the same time she conducted many educational seminars for the various groups of users, primarily in institutions (for journalists, professors teachers, politicians, administrative staff in state institutions); she also educated many students in the gender sensitive Serbian language within the existing undergraduate, master, graduate and doctoral studies; she has written several significant works for this new area which she teaches in the doctoral program at the Center for Gender Studies ACISMI UNS. She indeed embarked on a long journey from activism to academia.

The third chapter, “On the Wings of Feminism and Ecumenism”, by Zilka Spahić Šiljak, is a combination of interviews, personal reflections

and the analysis of the published books and articles of the professor emeritus Svenka Savić on the topics of feminist theology, ecumenical and interreligious dialogue. The goal was to show her contribution to the feminist theology, which she initiated and developed in her inter(multi)disciplinary approach with other scientific disciplines, and to show her contribution to the development of ecumenism and interreligious dialogue from the perspective of gender. In the first part the author talks about Svenka Savić's engagement in the field of feminist theology through the discourse analysis of sacred texts and the analysis of preaching. In the second part the author elaborated on her academic and religious involvement in the field of ecumenism and interreligious dialogue from the perspective of gender, accompanied by her personal reflections on the feminist ethics of caring which is an integral part of everything that Svenka Savić has done. The third part of this chapter is dedicated to her interest in the analysis of the content of the textbooks for religious education and in general for the religious confessional education which is tightly connected with the topics of ecumenical and interreligious understanding and gender equality.

In the fourth chapter titled, "Svenka Savić: Let's Start a Dialogue and/or How Contacts with the Unconnected are Established", the author Vera Obradović Ljubinković conducts research of the contributions of Svenka Savić to the art of dance using written, critical and polemic words which she articulated from the position of someone who acquired higher education in the field of ballet art and where she was actively involved, as she has been in the domain of the study of language, and gender studies. The author investigates possible dialogues and the connections which she has inevitably realized among various disciplines, that is, what her movements have been like on parallel tracks: artistic and scientific. She also presents a personal overview of Svenka Savić's personality, by listing chronology of their encounters and impressions, in addition, some of their correspondence over the years. She adds to this some parts of their conversations they had in the beginning of 2020. The chapter is an interplay of the professional and personal insight of Svenka Savić, the woman who showcased one of the possibilities: connections between arts and science. The goal has been to provide as precise an insight as possible of this extraordinary artist, a critic of artistic dance and an accomplished scientist.

In the fifth chapter, "Svenka Savić in Media", Miloš Pankov states that scientists rarely write for media as public personas that promote their profession. It is especially rare in a longer period of time during continuous activities in a certain scientific discipline. Svenka Savić has been writing for media, and people have been writing about her for decades now,

because it is part of her educational approach out of her conviction that those who are part of the educational system should influence students with various activities, as well as with their lectures, in her case, from the interdisciplinary approach to language. The texts she writes or she talks about are directly linked to what she teaches, always from an interdisciplinary perspective which she is dedicated to, in linguistics as well as in specific feminist linguistics, discourse analysis, Romology, and feminist theology. Here the author analyses media presence of Svenka Savić from 1963 till 2020 using the following: 1. Texts in printed media (146), 2. Radio shows (445), 3. TV program (32), 4. Films (15). The methodology used is a combination of discourse analysis of media and life stories. The unit of analysis is text for the print, and a show for electronic media. The results show that Svenka Savić has been present in the printed media in her original texts, and in those texts written about her, in the period of almost six decades. Her original texts (72 total) are for the most part polemics, articles, columns and book reviews. Texts are accompanied by only 26 photos which are a convincing means of communication. In the printed material about Svenka Savić the majority are interviews (34), reports (28) and her books and other works reviews (22), associated with the topics which are her professional achievements in the field of language science, and dance. Wider audience is familiar with her various teaching engagements and extracurricular activities (research, seminars, educational programs, and other initiatives), as well as with her position related to the questions about standardization of the language and women equality in various domains of public life. Given the number of contributions, she has been more present in media with her voice than texts. The conclusion is that Svenka Savić's appearance in media is always a function of the affirmation of interdisciplinary approach to the language material of late 70s when this approach was quite innovative in the science of language on this territory, and today it is widely accepted. Quantitative data show a great number of contributions (638 total) and a more significant presence in media in comparison with the common practice of presenting people in academia. Her original texts informed and educated broad audience about important social topics and, as a result, they have developed the culture of dialogue, argumentative exchange of opinions and the respect of differences. Overall media image influenced citizens to be better informed about its contributions to science and education, as well as to the improvement of media visibility of women in these domains of human activities. For Svenka Savić media serve as educational means, apart from being informative, for both expert and broad audience.

The sixth chapter is “Svenka Savić (maiden name Vasiljav): Personal and professional Biography – chronological sequence of events”, which, in chronological order lists the most important events in the professional and private life of professor Svenka Savić, and is illustrated with personal photos.

The seventh chapter, “Bibliography of dr. Svenka Savić, professor emeritus’ Works (1963–2020)” by her long standing bibliographer, Nataša Belić, is also a bibliography, and in her introductory remarks she says that the bibliography of professor Svenka Savić’s works is impossible to place within a bibliographic expert *syntagma* – ‘complete bibliography’ – because the bibliography which is published here is still not complete, since professor Savić is still doing extensive research, she writes, reads, thinks, engages herself and others in various tasks, she encourages many of her collaborators to do research, her energy (life and professional) she generously offers (that she also replenishes) working with them. It has been equally challenging to organize and categorize all areas of her research and activities into defined units. Her rich bibliographic material is categorized into the areas of interest, and the chronological order will show the variety and richness of professor Svenka Savić’s scientific and popular work. This bibliography includes works in linguistics, psycholinguistics, discourse analysis, gender studies – feminist linguistics, feminist theology, Romology, ballet, her contributions on internet portals, and video and audio recordings published in Serbian and other languages. Collected bibliographic material belongs to the period from 1963 till 2020. The material is divided into eleven units: 1. Special editions; 2. Contributions in magazines, monographies, and collected works; 3. Interviews; 4. Translations; 5. Reactions to Svenka Savić’s work; 6. Video recordings; 7. Audio recordings; 8. Entries in encyclopedias and lexicons; 9. Doctoral dissertations (her mentorship); 10. Contributions on the portals; 11. Roles of Svenka Savić in the performances at the Serbian National Theatre in Novi Sad. The categorization of bibliographical entries uses the International bibliographic standards for the description of monographic publications (ISBD-M) and the analytical processing of contributions in magazines and academic journals and special editions (ISBD-CP), which are also used in bibliographic practice in Serbia. The distribution of entries of the above-mentioned units is chronological, and within the same year an alphabet order of the titles has been applied. In the process of creating this bibliography the following resources have been used: Electronic base COBIB.SR; Paper catalog and electronic database of the library at the Department of the Serbian Language and Linguistics at the Faculty of Philosophy, Univer-

sity of Novi Sad; personal archive of prof. dr. Svenka Savić. The majority of units were described as 'de visu.' For a smaller number of bibliographic entries data were taken from the above-mentioned databases with an understanding that they have been entered and processed 'de visu.'

Translated by Vesna Gerić

Dr Ivana Antonić

iantonic@ff.uns.ac.rs

Profesorka Filozofskog fakulteta UNS (Odsek za srpski jezik i lingvistiku). Predaje na sva tri nivoa akademskih studija kurseve iz sintakse i semantike srpskog jezika, lingvistike i istorije lingvistike. U Centru za srpski jezik kao strani drži kurseve srpskog jezika na srednjem i visokom nivou. Radila je na projektu *Psiholigistička istraživanja* (1987–1991) i na projektima koji su se bavili sintaksičko-semantičkim osobenostima standardnog srpskog jezika koje je, iz programa Osnovnih istraživanja, finansiralo Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Vlade RS (1987–2019). Rukovodila je projektom *Savremeni srpski jezik* (2002–2005) i srpskim delom međunarodnog projekta *Славянские предлоги в синхронии и диахронии: морфология и синтаксис*, МГУ им. М. В. Ломоносова, Филологический факультет, Лаборатория общей и компьютерной лексикологии и лексикографии, Москва (2002–2007). Saraduje na međunarodnom projektu *Andrić-Initiative: Ivo Andrić im europäischen Kontext*, Institut für Slawistik Karl-Franzens-Universität, Graz (od 2010). Bila je u redakcijama međunarodnih časopisa *Slavia Meridionalis*, *Studia linguistica* i *Studia kognitywne*, Instytut slawistyki Polskiej akademii nauk, Warszawa (2004–2006). Iz bibliografije od stotinak radova i recenzija: *Vremenska rečenica* (Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2001); u autorskom timu projekta *Прилози граматици српског језика: Синтакса савременога српског језика. Проста реченица* (Београд – Нови Сад, 2005) и *Синтакса сложене реченице у савременом српском језику* (Нови Сад – Београд, 2018).

Dr Margareta Bašaragin
margareta.basaragain@gmail.com

Osnovne i masterske studije završila na Odseku za nemački jezik i književnost Filozofskog fakulteta UNS. Doktorirala 2017. u Centru za rodne studije ACIMSI UNS. Doktorska disertacija: *Interakcija roda, jezika i kulture u formiranju identiteta učenica osmog razreda osnovne škole u procesu dvojezične nastave u Vojvodini* (Novi Sad: Fondacija Bogumil Hrabak VANU, 2020). Usavršavala se (u okviru Erasmus Mundus Sigma Agile projekta školske 2015/16) u Centru za transdisciplinarne studije roda na Humboltovom univerzitetu u Berlinu, Nemačka. Poverenica je ogranka novosadskog Udruženja „Ženske studije i istraživanja“ u Subotici.

Mr Nataša Belić
natasam@ff.uns.ac.rs

Upravnica Biblioteke Filozofskog fakulteta UNS. Osnovne studije završila na Odseku za lingvistiku Filozofskog fakulteta UNS (1995). Akademsko zvanje magistra književnih nauka stekla je na Odseku za srpsku književnost istog Fakulteta (2010). Magistarska teza: *Nezavršeni roman Krug u književnom opusu Meše Selimovića*. Deo magistarske teze štampan je u *Spomenici Meše Selimovića* (Zbornik radova sa naučnog skupa povodom stogodišnjice rođenja, SANU 2010). Rukovodi Digitalnom bibliotekom Filozofskog fakulteta i procesom digitalizacije nastavne građe, članica Etičke komisije FFUNS i Radne grupe verifikatora u Kartonu naučnih radnika (Pokrajinski sekretarijat za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost APV). Izradila je dve bibliografske monografije: *Stvaranje akademske zajednice: bibliografija radova Svenke Savić: 1963–2011* (Novi Sad: Futura publikacije i Udruženje građana „Ženske studije i istraživanja”, 2011) i *Bibliografija Kastori Rudolfa = The Bibliography of Rudolf Kastori* (Novi Sad: VANU, 2019), kao i velikog broja stručnih radova i personalnih bibliografija naših akademika, univerzitetskih profesora i književnika.

Dr Vera Obradović

obradovic_vera@yahoo.com

Redovna profesorka na osnovnim i master studijama za predmete Scenske igre i Koreodrama na Fakultetu umetnosti Univerziteta u Prištini (sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici). Osnovne studije završila je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu (2001), magistrirala na Univerzitetu umetnosti u Beogradu (2008), doktorirala u Centru za rodne studije ACIMSI UNS (2016). Doktorska disertacija: *Koreodrama u Srbiji u 20. i 21. veku: rodna perspektiva* (Novi Sad: Pokrajinski zavod za ravno-pravnost polova, 2016). Objavila je dvojezičnu monografiju: *Maga Magazinović: moderna igra umesto doktorata iz filozofije / Maga Magazinović: modern dance instead of a doctorate in philosophy* (Kosovska Mitrovica: Fakultet umetnosti u Kosovskoj Mitrovici, 2019). Urednica je Zbornika radova i inicijatorka naučnog skupa *Maga Magazinović: filozofija igre i/ili više od igre* (Beograd: Udruženje baletskih umetnika Srbije, 2019).

Dr Miloš Pankov
milospankov@gmail.com

Diplomirao na Odseku za srpski jezik i lingvistiku Filozofskog fakulteta UNS. Stepen magistra (2006) i doktora lingvističkih nauka (2016) stekao na istom Fakultetu. Doktorska disertacija: *Diskurs ratnog izveštavanja: medijska reprezentacija lokalnih ratnih sukoba u Jugoslaviji od 1991. do 1995. godine* (Novi Sad: Fondacija akademika Bogumila Hrabaka VANU, 2019). Zaposlen u Gradskoj biblioteci u Novom Sadu kao bibliotekar, rukovodilac odeljenja Informaciono-referalni centar sa Čitaonicom.

Dr Zilka Spahić Šiljak

zilkas@hotmail.com

Profesorica rodnih studija. Doktorirala u Centru za rodne studije ACIMSI UNS 2007. Oblasti kojima se bavi uključuju teme roda, religije, ljudskih prava, politike i izgradnje mira, sa višegodišnjim iskustvom delovanja u vladinom i nevladinom sektoru i akademskoj zajednici. Radila je kao predavačica i istraživačica na Harvard Univerzitetu i Stanford Univerzitetu u Americi (2011–2019), a prije toga je šest godina vodila program Religijskih studija na Univerzitetu u Sarajevu. Direktorica je TPO Fondacije Sarajevo, koja se bavi pitanjima obrazovanja, interkulturnog dijaloga i izgradnje mira, i osnaživanja mladih i žena za liderstvo. Gostujuća je profesorica na Univerzitetu Roehampton u Londonu, a predaje na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Zenici. Objavila je više knjiga među kojima su: *Sociologija roda – feministička kritika* (Sarajevo: TPO Fondacija, 2019); *Bosanski labirint: kultura, rod i liderstvo* (Sarajevo: TPO Fondacija; Zagreb: Buybook, 2019); *Živi vrijednosti: globalni etos u lokalnom kontekstu* (Sarajevo: TPO Fondacija, 2018); *Shining Humanity. Life Stories of Women in BiH* (Cambridge Scholars Publishing, 2014); *Sjaj ljudskosti. Životne priče mirotvorci u BiH* (Sarajevo: TPO Fondacija, 2013); *Contesting Female, Feminist and Muslim Identities. Post-socialist contexts in Bosnia and Herzegovina and Kosovo* (CIPS Univerziteta u Sarajevu, 2012); *Žene, religija i politika* (IMIC, TPO, CIPS, 2007. i englesko izdanje 2010); *I vjernice i građanke* (Sarajevo: TPO Fondacija, CIPS Univerziteta u Sarajevu, 2009).

